V. EMANUE

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE II
68
5 D
3
M
R II ed, To. I, p 413, n. 10
5-9. E-25-

COMMENTARIVS PAVLI MANVTII

IN EPISTOLAS M. TVLLII CICERONIS

ad M. Iunium Brutum, & ad Q. Ciceronem fratrem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ex libris ...

AL DVS

VENETIIS, M. D. LVII.

Cum priuilegio Pontificis, & ſenatus Veneti, in annos XX.

ALFONSO CARAFAE

PRAESTANTISS. IVVENI,

ANTONII, MARCHIONIS

MONTISBELLI, FILIO,

Paulus Manutius, Aldi filius, S. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

S I SVO *quæque res merito penderetur,* Alfonſe Carafa; *hominum eſſet in uirtute uigilantium præclara conditio; contraq́;, quos auerſa à ratione uoluntas ad malas artes & flagitioſa conſilia traducit, cum ijs peſſime ſemper ageretur; eorumq́; docti exemplo, ſapientius deinde alij non modo ſuis, uerum etiam publicis rationibus conſulerent. itidem enim, ut è corruptis ſeminibus uitioſæ fruges, ſic à malis exemplis improba ſtudia, à laudabilibus optima naſcuntur. uerum hoc totum ſecus eſt. quippe non modo ad reprehendendum, quæ reprehendi iure poſſunt, procliuiores, quàm*

ad laudandum, quæ laude digna ſunt, omnes fere ſumus, nec ſatis æqua lance turpe & honeſtum examinamus; quæ debemus pariter, alterum odiſſe, alterum diligere: ſed etiam ſæpe facimus, ut eas res, easq; actiones, quarum cauſas ignoramus, quæq; recte ne an ſecus fiant, dijudicare non poſſumus, accuſemus tamen, acerrimaq; uituperatione, quæ interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac *ne me putes,* Alfonſe *clariſſime, huius initium ſermonis temere detuliſſe: ego nunc, ſi neſcis, meam, meam dico? immo uero communem utriuſque noſtrum cauſam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque ſimiliter peccamus.* Audis *ne tu uoces in* Latinæ *linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ ſcientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq; faciant, atque etiam, ſi dijs placet, odio dignos exiſtiment, quòd operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili ſtudio collocemus? tu fortaſſe non audis, totus in literas abditus, multorum à conſuetudine ſeiunctus: aut, ſi audis, negligis opinor, magnis non tam*

fortunæ,

fortunæ , in qua tamen ipſa multum ineſt , quàm rerum omnium laudabilium præſidijs ad omnia munitus . me uero, humili hominem loco , hac una tibi Romani ſermonis in cupiditate parem , ceteris rebus omnibus inferiorem , iſta ſane , quæ feriunt aures meas , uehementer commouent : non quòd ea , quibus utuntur , argumenta firma ſint ; quæ oſtendam eſſe inania : ſed quòd, ut eam quiſque uirginem , cuius amore flagret , intactam ab iniuria ,puram ab omni labe uelit, ſic ego, quaſi lutoſis maculis aſperſam, ac fœdatam eloquentiam , quam ſemper dilexerim , cum aſpicio , ſenſibus intimis afficior , ſic , ut ferre non poſſim . Obijciunt illud primum : quatenus aliquid cognoſci poſſit , eatenus in eo laborandum : Latinam linguam obſoleuiſſe iam , & extinctam pene totam eſſe : quam enim hodie nationem, ut omnes animo perluſtrentur , Latine loqui ? quod uero ex ea ſuperſit in libris , minimum id eſſe , tanquam aliquod inane ſimulacrum corporis exanimis : quocirca neque ſciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant , neque pronunciari decenter , cum ſer-

monis uſus euanuerit, à nobis poſſe. Secundo loco ſtatuunt: ut abſolute percipi, quod negant, Latina lingua poſſit; mirari ſe tamen etiam atque etiam, cur induſtriam in ea perdiſcenda tam diuturnam ponamus. uitio quidem id fieri uoluntatis, et iudicij: dignitatem in re tantam non eſſe, ut hærere per tot annos in hoc ſtudio debeamus. Concludunt poſtremo: ut de perfecta cognitione, de dignitate, ac præſtantia concedatur; tamen eſſe, cum, ea pulſa, ſucceſſerit alia, minime neceſſariam. Hæc iſti: quæ ſpecie aliquid uidentur; ego, re nihil eſſe, ſi quando me præſente diſputantur, oſtendo. Conuenit inter nos, eſſe aliquid in omnibus facultatibus atque artibus extremum; quò noſtra ſtudia cum peruenerint, quieſcendum. ſed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opinione? ſi opinione uulgi: licet propemodum ocioſe uiuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id ſatis eſt: illa ſumma, ubi ſummum decus habitat, quæ uulgus ignorat, omittamus. ſin extremum illud eſſe uolumus, quò peruentum cum eſt, progredi longius non

licet:

licet : moderata ſtudia non dantur . perfectam enim ſcientiæ laudem adipiſci , maximi operis eſt : itaque hoc extremum , quod , opinor, Natura nouit una, ſapiens nemo unquam ſe putauit eſſe conſecutum . extant, literarum clariſſimis teſtata monumentis , exempla ſummorum philoſophorum : qui cum ætatem in abditarum rerum perſcrutanda notitia contriuiſſent , multaq; partim legendo , partim cogitando præclara & eximia reperiſſent ; latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, ueritatem, et aliquid ſibi, atque adeo multum eſſe quærendum exiſtimabant . Eadem nunc , aut certe ſimilis admodum noſtra ratio eſt . Quærimus id , quod in Latina lingua perfectum putamus . non aſſequemur . eſto : ueruntamen , quo plus , ut aſſequamur , contenderimus , eo ſcilicet propius , ſi quid ſtudio proficitur , accedemus . At *laboris & induſtriæ terminus tamen ſtatuendus aliquis eſt . concedo : ſed hoc quidem , ſi diligenter attendatur, nihil aliud eſt, quàm perfectum ipſum definire . hoc enim ad unum noſtri labores intenduntur : hoc unum noſtra ſpectat in-*

duſtria. perfectum autem ipſum ego mihi certe ab hominibus imperitis definiri nolo. definiant ij, quibus utor magiſtris, Cicero, Cæſar, Terentius, Plautus; quorum ex libris, quæ Latinæ linguæ ſit elegantia, quæ ubertas, quæ uis, facile poſſum intelligere. quæ ſi, non dico quanta ſunt, (immenſa enim eſſe uideo) ſed ſi ea mihi magna ex parte comparaſſem; modum fortaſſe facerem ſtudio meo: ſed, ut inter hos, qui nunc homines uiuunt, aliquid eſſe uideamur, nihil tamen, ſi uere de nobis ipſis iudicare uolumus, præ illis uiris, quorum extant ſatis multa ſcripta diuinitus, nihil inquam plane ſumus. quare, quod ad ſcribendum attinet, habemus abunde, quod imitemur. De pronunciatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in ijs ipſis, qui tum Romæ uiuebant, eandem pronunciandi rationem fuiſſe? non fuit. confluebant in urbem, illecti ſpe ſummorum magiſtratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquentia, oratores ex uniuerſa Italia. cauſas agebant Romani homines pariter & peregrini, ſono uocis diſſimiles, pronunciatione diuerſi: ſuam

tamen

tamen quiſque, pro eo, quantum quiſque ualebat ingenio, laudem ferebat. ſi Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum ſtatim, aut Arpinatem agnoſceres. neque tamen à forenſi opera, & à iudicijs propterea quiſquam eſt excluſus, quia minus Romane, hoc eſt quia minus apte, minus ue decenter, pronunciaret. nunc ipſum, in hac, qua Itali omnes utimur, lingua eſt ne omnium in diſiunctis & longinquis urbibus ſimillima pronunciatio? mehercule ne in iiſdem quidem. Venetijs enim (domeſtico utar exemplo) aliter in urbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniuſto priuilegio damnabitur Latina lingua, ſi, quod in ceteris linguis uſu uidemus euenire, ut non modo diuerſis, uerum etiam iiſdem & temporibus & locis non ſimiliter omnes pronuncient, id ei præcipuum opponatur: cuius etiam magnis ac præſtantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis eſſet. Secundum erat de dignitate. in quo, non tam equidem quid ipſe reſpondeam, quàm quid iſtos in hanc mentem impulerit, quæro. Ita

ne?

ne? dignitatem Latinæ literæ non habent? humiles, & obſcuræ ſunt literæ illæ, quæ populi Romani nomen extollunt, atque illuſtrant? quæ ſummorum imperatorum fortiter & præclare geſta per omnes gentes cum laude diſſeminant? quæ maiores opes, quàm ulla unquam lingua, maiora ſuorum meritorum præmia in orbis terrarum domina ciuitate ſunt adeptæ? Sed ineptus ſim, ſi me patronum Latinæ linguæ profitear: quæ tantum poſſidet eloquentiæ, ut, ipſa ſuam cauſam ſi agat, facile ſe ab aduerſariorum calumnia uindicare poſſit. Nunc, quod iſti poſtremo loco argumentum, quaſi poſtrema in acie ſubſidium firmiſſimum, collocant, uideamus in eo quantum roboris ac neruorum ſit. plus enim eſt fortaſſe, quàm ut contemnere, minus certe, quàm ut pertimeſcere debeamus. Nuſquam, inquiunt, uiget uſus Latini ſermonis: aliter nunc omnes loquimur. id uerum eſt. ſi quid igitur in Latinam linguã ſtudij confertur, opera non bene ponitur. hoc falſum. duplex autem eſt, qua utor, ratio probandi. Primum illud ſuſcipio, ac defendo: non, quæcunque neceſſaria

non

non ſint, propterea ſpernenda eſſe omnia, atque explodenda; deinde, ſi ſpectetur utilitas, ita Latinam utilem eſſe linguam, ut etiam neceſſaria uideatur. Quæ ſunt, quæ uere & proprie neceſſaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo poſſumus. huiuſmodi ſunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq; arcemus, uictus, ueſtimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur; præterea, in publicis rebus leges, & magiſtratus, in priuatis ſeueritas, et uigilantia. ex hoc numero Latinam certe non eſſe linguam, facile concedo. neque enim is ego ſum, qui libenter cum ueritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominum uita ſuſtinetur, ac regitur, quàm multa ſunt, minime neceſſaria, quæ tamen habemus in delicijs, quæ amamus, quæ etiam honore proſequimur? gemmas, & uaſa pretioſe cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, ſericas ueſtes, textiles picturas, artem in uocibus, & fidibus, odores in unguentis, condimenta in cibis, hæc certe, & huius generis ſexcenta, non ut neceſſitati pareret, ſed ut ſenſibus ſatisfaceret, inuenit induſtria. quæ quin habeant

iucunditatis

iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd ſi, quæ ſenſus iuuant, & laborioſe quæſita ſunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent eſſe? paſcitur animus magnitudine rerum: quid Liuij *ſublimius hiſtoria, quæ populi* R. *bellicam uirtutem commemorat? grauitate ſententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius diſputat? elegantia uerborum, & copia: quis eodem ornatior, quis uberior? uarietate ſcriptorum: quod genus* Romanæ *literæ deſiderant? poetas habent egregios, hiſtoricos, oratores, philoſophos etiam excellenti doctrina claros. quæ ſi uera ſunt; (ſint, necne, res ipſa declarat: ambigere non licet) & ſi uoluptatem ſtudioſis* Latina lingua parit incredibilem; poſſum iſtis tribuere, quod uolunt, neceſſariam uulgo non eſſe, dum ipſi contra, quod ratio poſtulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam eſſe uehementer, atque expetendam. Sed hæc ad eam, qua legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de utilitate uideamus. Omnes linguæ aliarum

admixtione

admixtione linguarum, ſi moderata ſit, augentur; ſi nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id eſſe debet eiuſmodi, ut recipientis naturam ſua ui, ſuaq; magnitudine non exuperet. itaque ſermo hic noſter Italicus *multas* Gallici *ſermonis, multas* Hiſpanici, *quaſdam etiam aliarum nationum habet partes. cauſam ſi quærimus: non alia, quàm earum gentium interuentus, & conſuetudo, fuit. quòd ſi* Gallorum, *aut* Hiſpanorum *immenſa multitudo, (exempli cauſa dictum à me ſit: omen quidem inane eſſe uolo) ſed ſi earum nationum maior aliqua uis in* Italiam *irruperit, ac permanſerit: maior ſimul inducetur* Gallici, *aut* Hiſpanici *ſermonis uſus; & fortaſſe aduenticium illud uſque eò ualebit, ut hoc domeſticum uincat, ſuisq; ſedibus expellat. quod olim* Romanæ *linguæ contigit: quam, multarum ætatum ſpatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuerſis tamen populis* Italiam *occupantibus diuerſarum linguarum impetus oppreſſit.* Cum *igitur lingua linguam amplificet; noſtraq; hæc* Italica, *non multis*

abhinc

abhinc ſæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, nondum adoleuerit, ut ſuis contenta uiribus eſſe poſſit: ſtatuo ſic, atque concludo; acceſſionem ei fieri maiorem non poſſe, quàm ſi cum Latina *coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut ornatior; uerum etiam, quia nulla ſimilior; ex quo ſequitur, ut ad coeundam cum ea ſocietatem nulla commodior.* Eſt *igitur literarum* Romanarum *cum per ſe laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum uero, ſi quidem hunc ipſum, quo nunc utimur, auctum exornatumq; ſermonem cupimus, magnopere neceſſaria.* Atque *hæc tu quoque uides* Alfonſe *ingenioſiſſime, tuumq; iudicium cum mea ſententia coniungis. itaque, cum à prima pueritia ad eloquentiæ* Romanæ *cupiditatem incumbere cœpiſſes; poſtea te non ambitio, quæ ſæpe præclare iacta fundamenta uirtutis euertit, non commodum, non illa, bonis artibus inimica, uoluptas ab hoc ſtudio deduxit. ac ne nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas ardere bello, armorumq; ſtrepitu aures tuæ quotidie perſonent. quin, dum patrui tui,*

Carolus

Carolus Cardinalis, & Ioannes Paliani Dux, uterque ob uirtutem immortalitate digniſſimus, maximeq́; pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omniq́; princeps laude cumulatus, urbem Romam, & iura pontificia tuentur, parteſq́; in bello quiſque ſuas conſilio, uigilantia, fortitudine ita explent, ut antiquam maiorum ſuorum conſuetudinem referant, ipſe te interea contines in tuis perennibus ſtudijs; animumq́; tum alijs magno principe dignis uirtutibus, tum uero maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemq́; nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem, Ioannem Paulum Flauium; qui te nouo quodam, planeq́; admirabili genere diſciplinæ, abductum à uulgi erroribus, per directam ſemitam ad eximium illud ueteris Romanæ linguæ decus facile ducit, quò uel cum ſummis laboribus ac uigilijs aſpirare pauci, aut fortaſſe etiam nemo poteſt. quanquam me non nunquam, de ſtatu Latinæ linguæ cogitantem, miſeratio quædam acerbo cum dolore tangit: quòd ita futurum animo cernam, ut hæc, per tot iam ſæcula, à tot ingenijs,

nijs,

nijs, tam diligenter culta, Latine ſcribendi ratio, quæ parentem noſtram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum noſtra, niſi remedium aliquod diuinitus extiterit, ſuam honeſtatem omnem neglecta prorſus in perpetuum amittat. quòd ſi rebus inclinatis, iam iamq́; cadentibus opem ferre quiſquam poteſt; unus eſt Paulus IIII, Pon*tifex omnium optimus, idemq́; diuina potius, quàm humana, ſapientia præditus. unus inquam, aut nemo unquam, &* Latinam lin*guam, & laudabilia quæque ſtudia ueterem in dignitatem uindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumq́; illum una uirtus ad eum gradum extulerit, unde humana omnia deſpicit, ſupra caſus omnes, ſupra fortunam ipſam collocatus: hunc te decet imitari, huius uitam, perpetuo ſanctiſſime traductam, huius omnia facta, conſilia, inſtituta tibi ante oculos ponere. uides pietatem erga* Deum, *& in auctoritate* Pontificia, *id eſt in ipſa religione tuenda firmitudinem animi, atque conſtantiam. uides multiplicem rerum humanarum diuinarumq́; ſcientiam, trium uero linguarum,* Hebraicæ,

Græcæ

Græcæ, Latinæ cognitionem penè ſingularem. eloquentia uero prorſus eum excellere omnes fatentur, qui quidem ita quacunque de re non modo copioſe, uerum etiam eleganter, ac diſerte loquatur ex tempore, ut ei non arte quæſita, ſed à natura donata uideatur eloquentia. hunc igitur ſequere, & in illius ueſtigio pedem ſtatue: ipſe enim Deum ſecutus eſt; cum eam felicitatem, quam plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem ſpectas, ut audio. et ob eam cauſam futurum homines augurantur, ut eius dignitatis, quæ ſummæ proxima eſt, inſignia breui omnino conſequaris. quod cum euenerit; lætabor primum tua, deinde communium ſtudiorum cauſa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc uidemus, tuoſq; plane ſenſus intelligimus; an, ubi ad iſtam uoluntatem auctoritas atque opes acceſſerint, fore dubitemus, ut à te ipſo diſſentias. Præſtabis Alfonſe tu quidem alia præclara, te ipſo ſcilicet digna, tuaq;, familia in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis in ſtudio defexos: maxime uero gratiam referes optime de te meritæ Latinæ

linguæ, eamq́; paulatim Italia cedentem, & ad tranſalpinas nationes, magno noſtro dedecore, migrantem, in ſuam ſedem domiciliumq́; reuocabis. cuius gloriæ cauſa, ſi monendus es, monitorem ad te; ſin rogandus, ſupplicem uolui mittere commentarium hunc meum in epiſtolas ad M. Brutum, *& ad* Q. *fratrem: qui cum tibi ſtudia commendat eloquentiæ, in quibus ego per totannos, utinam cum aliqua laude, magno certe cum labore uerſor, commendat ſimul, paulo tamen uerecundius, ſe ipſum, & uigilias meas: quarum fructus mih erit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. quæſiui omnino, idq́; mihi primum fuit, poſteritatis utilitatem; quod eſt proprium familiæ noſtræ: ſed in te ipſum ſimul, cum huic operam commentario darem, ſpectaui. tu ſi probas ea, quæ literis mandamus; ſi faues induſtriæ, optimeq́; te eſſe animatum erga mea ſtudia ſignificas: ego me, quæ ſumma ſunt, omnia conſecutum putabo.*

ARGVMENTVM EPISTOLARVM M. Tullij Ciceronis ad M. Iunium Brutum, Brutiq; ad Ciceronem.

HVIVS libri epiſtolæ quia non ita ſunt obſcuræ, ut interpretationis lumen deſiderent, non hærebimus admodum in ſententiis: non nulla, ad hiſtoriam, aut ad eruditionem quæ pertineant; quæ, ut extra rem propoſitam fortaſſe uideantur, dignitatem tamen habebunt; perſequi & indagare conſilium eſt. Poſt interitum C. Cæſaris, M. Brutus, qui coniurationis in illum particeps, atque etiam auctor, princepsq; fuerat, Cretam prouinciam à ſenatu accepit adminiſtrandam; nec ita multo poſt, plebis concitatæ furorem extimeſcens, urbe ceſſit; redituq; de ſperato, cum in Creta non multum neque ſibi, neque reip. præſidii putaret eſſe, intendit animum ad Macedoniam: quam ei Q. Hortenſius prætor, Hortenſii oratoris filius, facile tradidit. nam Cæſar

de Parthica expeditione cogitans, & magiſtratus in triennium creauerat, & prouincias diuiſerat: ex quibus Macedoniam regi à M. Bruto, abſoluta prætura, uoluerat. ad eum igitur Macedoniæ præfectum Cicero ſcribit. et ſunt etiam ad Ciceronem aliquot, unaq; ſane præclara ad T. Pomponium Atticum, Bruti epiſtola. Ac ſciendum eſt, ſcriptos eſſe à Cicerone, præter eos, qui nunc extant, multos præterea epiſtolarum libros, ad C. Cæſarem dictatorem, ad C. Cæſarem iuniorem, ad Panſam, ad Hirtium, ad hunc ipſum Brutum. itaque contenti non fuimus inſcriptione uulgata; neque, librum, tantum, ſed, librum primum epiſtolarum ad M. Brutum, inſcripſimus. ſic enim citari à Nonio animaduertimus; qui librum quoque octauum epiſtolarum ad eundem nominat.

PAVLI MANVTII commentarius in epiſtolas Ciceronis ad M. Brutum, Macedoniæ pro conſule.

EPISTOLA PRIMA.

276.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

M. Antonio, P. Cornelio Dolabella, COS.

CICERO BRVTO] Poteſt ambigi, patricius, an plebeius fuerit hic Brutus. patricium fuiſſe, Poſidonius philoſophus, eumq; ſecutus Plutarchus contendit: Brutum enim eum, qui reges eiecit, tres filios habuiſſe, duos, quos participes coniurationis in remp. ultimo ſupplicio, patre conſule ſpectante, affectos, hiſtoriæ narrant; tertium, vnde Iunia gens propagata eſt; & à quo M. hic Brutus originem duxit. Contra, plebeium ut fuiſſe credamus, Dionyſii Halycarnaſſei facit au ctoritas. nam etſi Plutarchum, pro eo, ac debeo, plurimi facio: tamen Halycarnaſſeum, qui nititur argumentis, libentius, hac quidem in re, auctorem ſequor. Plutarchi eſt ſimplex & nuda narratio. nam illud neſcio quid, quod affert ex Poſidonio; ipſius Poſidonij ætate fuiſſe Romæ præſtantes ex ea gen-

te uiros, quorum forma ad ſimilitudinem imaginis accederet illius Bruti, qui ciuitatem dominatu regio liberauit, ita plane nihil eſt, ut refellendum non exiſtimem. Noſter autem Cicero cum in Philippicis orationibus, & in libro de claris oratoribus dixit idem, quod poſtea Poſidonius, & Plutarchus; potuit id Bruto gratificari; quem cum unice diligebat, tum ad ſtudium libertatis recuperandæ facilius impelli poſſe exiſtimabat, ſi ab illo Bruto, qui primus Romæ iugum ſeruitutis uirtute depulerat, progenitum oſtenderet. Dionyſij ratio hæc eſt; eaq;, ut mihi uidetur, admodum firma. Si L. ille Brutus, qui libertatem Romæ conſtituit, uirilem ſtirpem reliquiſſet; eius poſteri patricii fuiſſent. quòd ſi patricij; conſulatum ſine dubio multi geſsiſſent. at per annos CC, quòd faſti declarant, conſul Romæ Iunius nemo fuit. nam, quòd Scæuas, & Bnbulcos, qui Iunij fuerunt, conſules uideas, CC, ut dixi, poſt reges exactos annis; hoc potius docemur argumento, plebeios fuiſſe, quàm patricios: cum in conſulatu collegas habuerint de gente patricia; eo porro tempore conſules fuerint, cum eum magiſtratum duobus patricijs mandari lex Licinia uetaret. Præterea in eiuſdem Dionyſij hiſtoria tribunum plebis uideo Brutum quendam fuiſſe, plebeiæ partis defenſorem acerrimum; item alterum in oratione pro Quinctio; alios etiam alibi. neque, ut opinor, de gente Iunia fuiſſe, quiſquam negabit; &, plebeios fuiſſe, ideo uериſimile eſt, quòd, tribunatum pl. plebeijs tantum hominibus deferri, leges iuberent. Liuius ſane duos tantum nominat Bruti filios: in quos, coniurationis crimine conuictos, animaduerſum eſt.

ſed

ſed uerbum addit nullum, unde, nullum præterea Bruti filium fuiſſe, poſsit intelligi. Apud Dionem eadem fere, quæ apud Liuium, leguntur: ut non facile, utrum ſenſerit, diiudicare liceat. itaque dubitatio ex Dionyſio, & Plutarcho, Poſidonioq; tota naſcitur. quanquam ego quidem, cum argumenta illa duo, quæ poſui, cum animo meo conſidero, unum, de nullo Iunio per CC annos, poſt reges eiectos, conſule; alterum, de Brutis, quos Dionyſius, & Cicero nominant, tribunis plebis; non admodum eſſe uideo, cur dubitem. et ab eo Bruto, quem contra patres multa pro plebe geſsiſſe Dionyſius memorat, potuit M. Brutus, Seruiliæ filius, ceteriq; Bruti eius ætatis ortum trahere: is porro ab aliquo L. Bruti patricij liberto. nam liberti ita familiæ nomen aſſumebant, ut patricij, ab homine patricio manumiſsi, tamen eſſe nō poſſent. CLODIVS] cum ſit hic Clodius tribunus pl. deſignatus; quo honore patriciam gentem leges excludebant; ex ijs Clodijs, qui Pulchri, aut ex ijs, qui Nerones cognominabantur, qui utrique patricij fuerunt, eſſe non potuit. fuit igitur ex Clodijs Marcellis. aut, ſi Pulchrum, uel Neronem uelis eſſe, nec tamen patricium; dic, à Pulchrorum, aut Neronum liberto genus duxiſſe: cum, etſi libertos à gente patricia leges remouerent, eorum tamen poſteris aditum ad magiſtratus darent. TRIBVNVS PL.] Non uidetur prætermittendum, quod Plutarchus in libro τῶν προβλημάτων ſcriptum reliquit, tribunatum pl. magiſtratum non eſſe; cum neque purpuram habeat; neque lictoribus utatur; neque ſella curuli ſedens ius dicat; neque

poteſtatem, creato dictatore, deponat, more omnium magiſtratuum. Cicero tamen magiſtratum appellat in oratione pro P. Quinctio. Et, quod ait Plutarchus de purpura, id refellit idem Cicero pro Cluentio: qui, quo loco de L. Quinctij tribuni pl. intolerabili ſuperbia uerba facit, Vultum, inquit, atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. DESIGNATVS] deſignabantur Tribuni pl. comitijs tributis: quod inſtitutum eſt anno ab urbe condita CCLXXXIII, conſulibus T. Quinctio Capitolino, Ap. Claudio Sabino: cum ad id tempus comitijs centuriatis deſignati eſſent. deſignabantur autem ante conſules, ut ex prima epiſtola ad Atticum ſatis dilucide patet: & ante eoſdem etiam magiſtratum inibant, nempe IIII id. Dec. quod ex Dionyſio, Liuioq; planum fit. nam quod in Pediani libris impreſſum eſt, tribunos pl. nonis. Dec. magiſtratum inire ſolitos; id mendoſum eſſe puto. nam, ut omittam Liuij teſtimonium, in quo momenti multum ſtatuo eſſe; Dionyſius cum de quarto id. Dec. primo tribunatus pl. die mentionē facit, adiungit illud, μέχρι τοῦ νῦν, cum dicat, ſuis quoque temporibus idem ſeruari. eoq; magis adducor, ut ſuſpicer de mendo; quòd, quem locum Ciceronis, qui eſt in libro ſecundo in Verrem, Pedianus ibi exponit; in eo Ciceronem de alio magiſtratu potius, quàm de tribunatu pl. locutum eſſe, facile perſpiciet, ſi quis animum paulo accuratius aduerterit. nam ſi de tribunatu plebis intellexiſſet, nunquam Sulpicium à Manlio, & Cornificio, quos proximis ſuperioribus uerbis tribunos pl. nominauerat, ſeparaſſet. nec de

Sulpicio

Sulpicio ullo, (ut etiam hoc addam) niſi patricio, me mini me legiſſe. hoc ſatis eſſe ad hunc locum uidetur: reliqua perſequemur in eo libro, qui de magiſtratibus inſcribetur. VALDE me amat.] ſic in epiſtola ad Dolabellam: Tantum acceſsit ad amorem, ut mihi nunc denique amare uidear, antea dilexiſſe. Et ad Appium: Nihil eſt, quod beneuolentia, uel amore potius effici non poſsit. A SVIS, uel per ſuos potius] correctione uſus eſt, ut id ab inimicis Clodij non delatum modo, ſed fictum etiam & excogitatum ſignificaret. nam, A SVIS, officium continet deferendi: PER SVOS, fictum ab ipſis, & ſtudioſe compoſitum oſtendit. Vel dic ſubaudiri, ſcriptum: quod uerbum omiſerit Cicero, quia delatum potius, quàm ſcriptum, ab inimicis Clodij uellet oſtendere. ut ſententia ſit hæc: ſcriptum à ſuis inimicis, uel per eos potius coram tecum eſſe actum. infra, paulo planius, Si quis, inquit, ſecus ad te de illo ſcripſit, aut ſi coram locutus eſt. OCCVLTAS hominum uoluntates, multiplicesq; naturas] eandem fere ſententiam tranſlatis uerbis exornat in epiſtola ad Quinctum fratrem: Multis ſimulationum inuolucris tegitur, & quaſi uelis quibuſdam obtenditur uniuſcuiusque natura. Et in oratione pro Marcello: Cum in animis hominum tantæ latebræ ſint, tanti receſſus. TESTIMONIVM] teſtes enim duntaxat ea de re, qua de agitur, teſtimonium dicunt: cetera tacent. item ego, cum indicia multa ad animum Clodij probandum poſsim colligere, omittam: de ipſa tantum re, cuius cauſa hanc epiſtolam ſcripſi, hoc dicam, Clodium de te amiciſsime & loqui, & ſentire.

Avctvs Antonij beneficio eſt.] cauſa, cur Antonium Clodius uellet ſaluum. quia tamen beneficium illud à Bruto ſimul acceperat; utrunque, ſi fieri poſſet, ſaluum uoluiſſet: quia non poterat, Brutum malebat. A te est:] quia tu ſimul cum Antonio beneficium illud in Clodium contuliſti. quod autem beneficium hoc fuit? forſitan ipſe tribunatus: quem, Antonio conſule, & Bruto prætore ſuffragantibus, obtinere facile potuit. Intelligit] qui Antonium de regno, uos de libertate cogitantes uidet.

276.

Qvalis et prudentisſimus,] qualis debet eſſe is, qui & prudentiſsimus, & idem optima fortuna ſit. bonos enim ciues diligit, malos odit, qui prudens eſt: qui uero optima fortuna, mutationem non quærit: ſicuti contra, qui fortuna ſunt deteriore, uetera odere, noua exoptant, ut ait Salluſtius in Catilina. ergo, cum Clodius Antonium ſaluis nobis uelit ſaluum; nos tamen mauult; quia diſtinguit honeſtum à turpi, propter ſummam prudentiam; & ſtabilem remp. cupit, propter optimam fortunam.

C. Vibio Panſa, A. Hirtio, cos.

Scripta & obſignata iam epiſtola,] non intelligi, quæ proxima antecedit, epiſtolam, temporis ratio facile declarat. illam enim Antonio & Dolabella, hanc Panſa & Hirtio cos. neque uero ſtatim, ſed

ſed menſibus propemodum quatuor poſt initum magiſtratum, ſcriptam eſſe conſtat. MAXIMEQVE mirabiles.] literæ mirabiles, mihi quidem non ualde ſatisfacit, nec uſitatum puto. quòd ſi, Literæ plenæ rerum nouarum, maximeq; mirabilium, legas; tum uero non loquendi modo genus, uerum ipſa quoque ſententia mirifice ſatisfaciet. Ac uideo ita ſcriptum eſſe in libro Pauli Magnuli: quo in libro ſolebat ille (quod ex ipſo, cum uiueret, audierim) miniatulis literis ea notare, quæ in antiquis exemplaribus, contra quàm eſſet in impreſsis, animaduerterat. DOLABELLAM] P. Cornelius Dolabella, Ciceronis antea gener, cum aliquandiu bonum ciuem ſimulaſſet, ut etiam columnam illam, Cæſari erectam, euerteret; ad extremum, corruptus ab Antonio, reip. cauſam deſeruit; &, Syriæ adminiſtratione à populo accepta, uictus à Caſsio, & Laodiceæ oppreſſus, ſeruo ſuo ceruicem feriendam præbuit. Hæc ex hiſtoria: quæ auctoritatibus ſingula confirmare, putidum uidetur. Vnum addam, patricius fuerit, an plebeius, in dubium uocari poſſe. uerum dubitationem prorſus omnem tollit Dio: qui, tranſiſſe illum ad plebem, lib. 42. tradit. itaque tribunus pl. fuit Cornelius, ſed deſijt eſſe patricius: ſicuti & Octauios, nomine nunquam immutato, modo patricios, modo plebeios fuiſſe, à Suetonio docemur. non enim ſemper adoptione, ut mutare nomen neceſſe eſſet, ſed aliquo priuilegio aut à plebe ad patres, aut à patribus ad plebem tranſibant. quod et Octauiæ gentis, & Augurini cognoſcitur exemplo: qui cum eſſet Minucius, hoc eſt patricius, (Minucios enim plebeios ante nun-

quam inueniam) tribunatum pl. tamen geſsit. ſuſpicari fortaſſe aliquis poſſet, Dolabellam ex Cornelio Liuium eſſe factum, mutato gentis nomine Liuiæ teſtamento; qua de re in epiſtola ad Atticum 106: ideoq;, cum Liuij eſſent plebeij, tribunum pl. fieri potuiſſe. ſed inuenio illum Cornelium, non Liuium, aliquot annis poſt epiſtolam illam à Cicerone de Liuiæ teſtamento ſcriptam. nam ep. fam. 219: P. Cornelium uocari dicit eum, qui Dolabellæ beneficio ciuitate à Cæſare, uicto iam Pompeio, donatus erat. & Dio eo, quo diximus, loco, P. Cornelium Dolabellam, neque prænomine, neque nomine, neque cognomine immutato, tribunum pl. appellat. EX ASIA fugere] ex Aſia cedentem Dolabellam, & in urbem Laodiceam receptum, C. Caſſius, cui Dolabellæ oppugnandi curam ſenatus mandauerat, cum XII. legionibus obſedit. Appianus. CVM TV EÒ] Dictum paulo durius uideri poteſt: cum neque Cicero ipſe eodem modo locutus alibi ſit, neque quiſquam, quod ſciam, de ijs, qui optime latine ſcripſiſſe exiſtimantur. at ſi, Eò haberes, ita accipias, quaſi, prope eum locum haberes; ferri fortaſſe poſſet: ut genus loquendi, quale illud, ſit, cum dicebant, eſſe ad urbem, hoc eſt eſſe prope urbem. APOLLONIA, DYRRHACHIOQVE] ubi ſuas copias eo conſilio Brutus continuerat, ut, ſi forte Antonius ad Mutinam exercitum reip. fugaſſet, quamprimum eas in Italiam ad tuendam remp. poſſet traiicere. ANTONII] Marci; quem D. Brutus Mutina, ubi ab eo per aliquot menſes obſeſſus fuerat, erumpens, & cum eo Panſa, & Hirtius Conſules, adhi-

bito

bito Octauiano, acie fuderunt. POPVLI ROMANI uictoria] ciuis enim loco Antonius non erat, hoſtis iam à ſenatu iudicatus. SCELERATISSIMO hoſti] Dolabellam quoque ſenatus in hoſtium numerum retulerat. itaque cum dixerit, hoſti, uere dixit: cum, ſceleratiſsimo, deprompſit maledictum ex ipſius peſsime factis, ac præcipue ex C. Trebonij cæde; quem Smyrnæ, noctu ſubito aduentu oppreſſum, occiderat. infra quoque ſcelus ei attribuit, cum ait: Vt ſceleris pœnas perſoluat. LVDIBRIO] qui ſe putaret cum quinque legionibus, populi Romani imperium turbare poſſe. TVA dignitate,] dignitas eſt in ijs, qui uel ſummos magiſtratus adminiſtrarunt, uel maximas res pro patria geſſerunt. primum illud, ut opinor, Cicero non ſpectauit, cum dixit, dignitas: quos enim magiſtratus Brutus geſſerat? præturam ille quidem, ſed & à Cæſare datam, nec tamen omnem in ciuitate. nam poſt idus Martias, paucis interiectis diebus, metu Antonij, plebisq; ab eo concitatæ, urbe exceſsit: ut per tres menſes integros minime præturam exercuerit. alterum igitur, de meritis in remp. ſignificaſſe potius uidetur, cum eius, qui ciues ſuos à tyrannide uindicaſſet, dignitas poſtularet, ut idem hoſtem populi Romani bello peteret. DE ANTONIIS] illam ſeditionem concitauit C. Antonius Marci frater, cum eſſet in poteſtate Bruti. itaque expono, De Antonijs, de partibus Antoniorum fratrum ſubleuandis. Quod autem infert, Magis mihi probatur militum ſeueritas, quàm tua; ſignificat id, quod à Dione ſcriptum legimus; cum milites ipſi, qui ſeditionem fecerant,

cerant, ut delictum ſuum quodam modo corrigerent, ſeditionis auctores occiderunt, quæſtoremq; etiam & legatos C. Antonij ad necem depopoſcerunt: quos Brutus, ad clementiam magis, quàm ad ſeueritatem, propenſus, nauibus impoſitos, quaſi mox mari demerſurus, male de ſe meritos tamen ſeruauit: ipſiq; etiam Antonio, cuius opera bis iam conflata ſeditio erat, iterum pepercit. Miror autem quid ſibi uoluerint, qui hoc loco pro Antonijs Catonios, & nullo ſenſu, & contra ueterum librorum fidem, repoſuerunt. BENEVOLENTIAM exercitus,] Credo, cum auctores ſeditionis occiderunt, quo beneuolentiam erga Brutum declararent. PROVIDISSE,] operam dediſſe, & à ſenatu impetraſſe, ut decreta noſtra ne expectares, ipſe ad arbitrium tuum, uti res poſcere uideretur, bellum adminiſtrares. VT NVNC iudico,] quia uideo, ex ijs rebus, quas geres, multum acceſſurum ad dignitatem tuam. tunc id eſſe è rep. intelligebam, nunc è tua etiam dignitate iudico futurum; cum ita te & copijs inſtructum, & animo paratum uideam, ut et remp. in libertatem uindicare, & te ipſum laudibus illuſtrare poſsis. MAXIMO OCIO] ita ueteres libri, ſine dubio mendoſe. quid enim elicitur ſententiæ? ego mallem, Maximo animo, non omnino procul à uetere ſcriptura. nam ſi, animo, tribus duntaxat literis, linea ſuper impoſita, ſcribas, ſic, aīo; neque contra conſuetudinem facias, &, facilem fuiſſe ex, aīo, in, ocio, mutationem, facile perſpicias.

277.

ANTONIOS,] tres fratres, Marcum, Caium, Lucium

Lucium : qui ut hoſtes à ſenatu iudicarentur, mà-
xime Ciceronis opera eſt perfectum. NEQVE
clementiæ tuæ concedo.] neque concedo, clemen
tior ut ipſe ſis, quàm ego ſum. INANEM ſpe
ciem] eſt enim clementia ſpecie quidem præclara,
ſed re ipſa non nunquam pernicioſa. qui enim ita
ſunt perditi, ut ne beneficio quidem affecti prauita-
tem mentis exuere poſsint, præſtat eos tollere,
quàm ſeruare. Brutus tamen, cum C. Antonio de
concitata ſeditione pepercíſſet, iterum ei, in eiuſ-
dem culpæ crimine deprehenſo, ueniam tribuit.
MIHI quidem &c.] quod in epiſtola ad Atticum
græce dixit, βεβίωται; hic latine, Plautinis uerbis, acta
ætas eſt. et inter illum locum, & hunc aliquantum
eſt in ſententia ſimilitudinis. ibi enim, Mihi qui-
dem βεβίωται; uiderint iuuenes: hic,

„ Mihi quidem ætas acta ferme eſt; tua iſtuc
„ refert maxime.

emendandi autẽ ſunt, qui typis impreſsi cirũferun-
rut, Plautini libri. nã, ut in ijs nũc omnibus legitur,

Mihi quidẽ ætas acta eſt; tua iſtuc refert maxime;
uerſus neque iambicus eſſe, neque trochaicus po-
teſt. itaque dictio, ferme, illuc eſt ex hoc Cicero-
nis loco transferenda. SENATVS du-
cem] ſe ipſum deſignat: cuius fuit in ſenatu ſingu-
laris auctoritas. EX ORACVLO] uere.
nam, ut Cicero futurum prouidit, ita cecidit. in quo
ſingularem illius prudentiam licet agnoſcere. Cau-
ſæ autem, in quas intuens mouebatur, ut aſsiduis, &
in eam ſententiam accuratiſsime ſcriptis literis Bru
tum in Italiam accerſeret, huiuſmodi ferme erant.
Imminebat M. Antonius libertati, pecunijs, quas de
templo

templo Opis abſtulerat, & legionibus, quas è Macedonia in Italiam euocauerat, inſtructus. præſidium reip. in quatuor maxime hominibus erat, in D. Bruto, qui Galliam ciſalpinam, à ſenatu datam, adminiſtrabat; in adoleſcente Octauiano, qui priuato conſilio exercitum comparauerat; in conſulibus, Panſa, & Hirtio, qui, delectu acerrime habito, eas collegerant copias, quæ ad impetus Antonij reprimendos ſufficere uiderentur. Quid igitur erat, cur Brutum Cicero, quaſi publicæ cauſæ diffidens, tam ſæpe, tamq; uehementer, ut in Italiam ueniret, hortaretur? Primum incertos belli caſus, Martemq; communem extimeſcebat: itaque, ſi quid accideret, adeſſe Brutum, quò ciuitas, perditis rebus, tanquam ad arcem, confugeret, exoptabat. deinde non admodum erat, cur ab ipſis ducibus confideret. D. Brutus bene ille quidem de rep. ſentiebat; nec erat quidquam de illius uoluntate dubitandum: ſed eius exercitus etſi numero ampliſſimus, firmitate tamen erat exiguus; quippe qui magnam partem ex tironibus conſtaret. tres reliqui ſuſpecti eſſe poterant; Octauius, quòd eſſet à C. Ceſare adoptatus, quòdq; ueteranis fere Cæſaris militibus uteretur; Panſa & Hirtius, quòd Cæſarianas partes ciuili bello ſemper fouiſſent, & à Cæſare magnis beneficijs ornati, percuſſores illius, Brutum & Caſsium, libertatis auctores, nequaquam amare poſſent. atque hanc animi uoluntatem Panſa, diuturna ſimulatione obtectam, aperuit ultimo uitæ die; cum ex illis uulneribus iam iamq; moriens, quæ aduerſus Antonium pugnans accepiſſe pro rep. ac libertate uidebatur, Octauium, lectulo

aſsiſtentem,

aſsiſtentem, multis uerbis eſt cohortatus, ut, quoniam, quicquid reſp. uirium habuerat, totum id ad ipſum unum, profligato Antonio, conſulibus interfectis, infirmo D. Bruti exercitu, belli fortuna contuliſſet, occaſione uteretur, & de patris ulciſcenda nece conſilium ſuſciperet. Siue igitur Antonius uiciſſet, præcauendum erat, ne uacuam ac deſtitutam in remp. uictor irrueret: quod malum Bruti præſentis exercitus arcere poterat: ſiue, ut uinceretur, caſus tuliſſet; id ipſum plane, quod eue nit, Cicero metuebat; ne non ſatis in ijs eſſet conſtantiæ, ac fidei, quibus ipſa ſe reſp. neceſsitate coacta commiſerat. Vere igitur dixit, Hæc ex ora culo Apollinis Pythij edita tibi puta. aduentum enim ſuum in Italiam Brutus ita diſtulit, ut ſpatium Antonio & Octauio dederit coeundæ in publicam perniciem ſocietatis.

EPISTOLA

EPISTOLA II.

Panſa conſule, Hirtio interfecto.

277.

G ESTA ſunt.] ad Mutinam; cum duo conſules, Panſa & Hirtius, & pro prætore Cæſar Octauianus cum Antonio pugnarunt. SAEPE ſcripſi] fortaſſe, quòd eorum voluntatem ſuſpectam haberet M. Brutus; qui eos C. Cæſaris, olim contra remp. pugnantis, in præſidiis fuiſſe meminiſſet. INDOLES VIRTVTIS.] uirtutem enim uiris attribuimus, indolem pueris, & adoleſcentibus. et quanquam Octauianus è pueris iam exceſsiſſet, tamen ad earum rerũ, quas contra Antonium pro rep. geſſerat, maiorem admirationem ſæpe puerum Cicero appellat, ut in epiſtola ad Cornificium: Puer egregius præſidium ſibi primum, & nobis, deinde ſummæ reip. comparauit. Et in alia ad D. Brutum: Ne adoleſcentem, uel puerum potius Cæſarem iudices temere feciſſe. & Philippica IIII. Laudo, laudo vos Quirites, cum gratiſsimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, vel pueri potius. HONORIBVS] non præſentibus: magiſtratum enim nullum adhuc gerebat, tantum erat pro prætore: ſed iis, quos, uideo fore, ut optime de rep. meritus aſſequatur. GRATIA] quia nihil extraordinarium in libera ciuitate ſperare quiſquam poteſt, niſi gratia ualeat. recte igitur honores, & gratiam coniunxit,

coniunxit: quòd utrunque animos facere poteſt male cogitanti. GRATIA,] ex amicitiis, propinquitatibus, clientelis Cæſaris mortui collecta. PERSVASVM EST] hoc illi perſuaſum non eſſe, magis è rep. fuiſſet. hæc enim illum ad immoderatam potentiæ cupiditatem extulit opinio. ANTONIVM] cum Macedonicis legionibus Brunduſio redeuntem. epiſt. fam. 197: & Philippica III. 184. & IIII. 192. & V. 200. ANTE hanc rem pulcherrimam] ante prælium Mutinenſe. EFFVNDEBAT:] cum ad te in Macedoniam traijcere decreuiſſet, ſi Antonius pugna viciſſet. Idem ſcribit ad C. Caſsium his uerbis. Brutus Mutinæ vix iam ſuſtinebat: qui ſi conſeruatus erit; vicimus: ſin; quod dij omen auertant; omnis omnium curſus eſt ad vos. AD XII. CAL. MAII:] quo die de profligatis Antonij copijs nuncium accepit.

277:

IN CAPITOLIVM] vt Ioui Opt. Max. propter victoriam gratias agerem. IN ROSTRIS COLLOCATVS] vt inde Panſæ literas de victoria recitaret. quod ab ipſo factũ tradit Appianus lib. 3. Illud addo, de Roſtris verba facere priuato cuiquã non licuiſſe, niſi magiſtratus ei concionem daret. COLLOCATVS igitur, concione à magiſtratu data. GRATIARVM actio,] quòd eo au ctore bellum contra M. Antonium decretum ſuſceptumq; eſſet, ut Philippicæ orationes declarant. POPVLAREM me eſſe] quod alioqui in malam partem accipi ſoleret. nam fere ad ſeditiones excitandas, & ſtatum reip. perturbandum, po-

puli

puli ſtudium quærebatur. ſed, popularem eſſe in populi ſalute, præclarum eſt: vt ipſe in quadam epiſtola, Facti iam ſumus in re ſalutari populares.

LIBERALITAS] liberalitatem poſuit pro clementia: quia capto C. Antonio, & ſeditiones concitanti, Brutus tamen pepercerat. quem ut occideret, dicitur à Cicerone literas accepiſſe, ut apud Plutarchum legimus. VNAM & eandem eſſe cauſam.] hoſtium loco omnes pariter eſſe habendos. quod ſi ita eſt, cur tu C. Antonium ſeruas? cum ipſi Marcum & Lucium, eius fratres, armis perſequamur. CONSVLES duos] Hirtium & Panſam. DVNTAXAT BONOS:] non etiam fortes & ſtrenuos: quoniam uterque ceciderat. bonos autem, bene ſentientes. HIRTIVS quidem] corrigit quod dixerat, Duntaxat bonos: ſed corrigit tantum modo quod ad Hirtium attinet. FVGERAT:] Bononiam. Appianus. FERRE NON POTVIT] ideo bonus magis, quàm fortis. PERSEQVITVR,] lentius tamen, quàm oportuit: quod habuit ſpatium Antonius ſui recreandi. uide infra, & epiſt. fam. 173. SIVE captiuos, ſiue dediticios] rurſus ad C. Antonium redit. fuit enim grauiſsimum Ciceronis odium in Antonios. Adiungit autem, Siue dediticios, quia non prælio captus erat C. Antonius à Bruto, ſed ſe ipſe dediderat. leniores autem in dediticios, quàm in captiuos, debemus eſſe. ſed omnium eandem eſſe cauſam Cicero uolebat, odio uidelicet permotus: quod tamen diſsimulat duobus modis, primum, cum interpretationem illam alijs aſcribit; deinde, cum infert, Nihil diſſerui durius.

EPISTOLA

EPISTOLA III.

278.

Nullis conſulibus, cæſis Panſa & Hirtio.

B RVTI noſtri, & conſulum,] Decimi Bruti, & Hirtij, & Panſæ, conſulum; qui Antonium pugna uicerant. et obſeruandum, cum eius particeps uictoriæ Cæſar Octauianus fuiſſet, tamen hic à Bruto non nominatum; qui eum & ut Cæſaris filium odio proſequeretur, & pugnare contra Antonium non tam pro rep. vt videbatur, quàm priuatæ potentiæ cauſa ſuſpicaretur. quam ſuſpicionem res ipſa deinde comprobauit. IVDICIVM eſſe de ijs ciuibus,] ad ſenatum, aut ad populum R. ſpectare, ut iudicet de ijs ciuibus, qui M. Antonium in bello ſecuti, pugnantes non interierint. itaque ego de C. Antonio, qui in mea poteſtate eſt, per me ipſe non ſtatuam: ſed ſenatui, aut populo R. iudicandum relinquam. QVOD enim non ſenatus cenſuit,] cur ego in C. Antonium durius aliquid ſtatuam, cum id ſenatus aut populi R. iudicium eſſe debeat? iuſtiſsime igitur facio, cum in eum, ut in hoſtem, non animaduerto: ſiquidem ſenatui, aut populo R. ſuam poteſtatem præripere non debeo. RES non coegit,] Non accidit, ut ego eum occiderem: quoniam ſe

ipſe mihi, eiusq; legio tradidit. QVIDQVAM ERIPVI:] hoc ideo dicit, quia ornamenta militaria illi reliquerat. Plutarchus. DISSOLVTE:] neque crudelis in eripiendo fui, neque diſſolutus in remittendo: cuſtodiui enim illum diligenter. QVOAD BELLVM FVIT:] in Italia. quaſi nunc, M. Antonio deuicto, belliq; timore ſublato, de Caio dimittendo, aut certe Romam mittendo Brutus cogitet. quem tamen non multo poſt, cũ de Ciceronis & Decimi Bruti nece cognouiſſet, occidi iuſsit. Plutarchus. TRIBVERE potentibus,] aculeus in Ciceronem, qui Octauianum honoribus extraordinarijs ornabat. Quod autem pro, potentibus, in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt, petentibus; reſpuo. nam tum in uoce, potentibus, Bruti, de libertate admodum timentis, animus magis exprimitur: tum relatio illa, miſerorum, & potentibus, uim in ſententia, concinnitatem habet in uerbis. CVPIDITATEM, & arrogantiam] Cupiditas & de bonis, & de improbis hominibus uſurpatur: ipſa per ſe neque turpitudinem habet, neque laudem. addit igitur, Et arrogantiam; quòd poteſt aliquis cupere, quæ non licet, neque tamen ea per arrogantiam occupare. TRADVCI ad mala conſilia] uerus uates de Octauiano. LARGITIONIBVS:] honoribus, qui ſupra modum deferantur: quibus, etiam qui recte ſentiat, non nunquam corrumpitur, & deprauatur. ubi enim maiorem aliquam potentiam nacti ſumus, tantum abeſt ut humilia cogitemus, ut etiam ad altiora animum extollamus. Eſt autem hic largitio, in tribuendis honoribus nimia liberalitas. nam

lar

largitio pecuniæ locum hic habere non uidetur.

278:

NEVE SEMPER. &c.] hoc dicit. Cæſarem occidimus; ſed regiam poteſtatem M. Antonius, Cæſare nequior, aſſumpſit. ita uidendum eſt, ne, dum in Antonio tollendo ſumus, hæc ſit cauſa, ut Octauianus, potentia elatus, Antonio peior exiſtat. NEQVE opinantibus, aut patientibus nobis] ſiue id nobis non opinantibus, ſiue patientibus euenerit. æque enim nobis uitio dabitur. Et aduerte, hanc loquendi conſuetudinem ueteres adamaſſe, ut libentius dicerent, Neque opinanti; quàm, non opinanti; ut exemplis intelligitur. QVANTA maxima] antiqua locutio, ut de oratore lib. I. M. Cato eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora, atque illa ætas ferre maximam potuit. Dixit etiam Celſus, non malus latinitatis auctor: Vt tumor, quantus maximus eſſe poteſt, ſe oſtendat. Et ipſe Brutus infra, 287. SED etiam prudenter] ſubaudi, ſentiendo. poteſt enim aliquis bene ſentire, nec tamen prudenter. quod obiectum eſt Ciceroni; quaſi, cum in remp. optime fuerit animatus, ei tamen male conſuluerit, quia nimis extulit Octauianum. TVAE VIRTVTES]. In Beſſarionis libro, Tuæ uirtutis, uideo ſcriptum eſſe, & coniungi cum ſequentibus: ut ſit, Tuæ uirtutis unum hoc. Mihi, ut dicam, quod ſentio; neque ſcriptura uetus, neque impreſsis libris recepta ſatis probatur. vetere quid ſignificetur, non uideo. recens primum non caret ſuſpicione mendi, quòd ab antiqua diſcrepat: deinde occurrit animo quiddam fortaſſe probabilius. periodum

D 2 enim

enim libentius ita concluderem; Alia omnia ſic adſunt, ut cum quolibet antiquorum comparari poſſint. Tuæ uirtutes, additum fortaſſe eſt, ut, quænam eſſent illa, quæ cum quolibet antiquorum comparari poſſent, exponeretur. GRATO animo, liberaliq; profectum,] Laudem cum turpitudine coniungit, quo ſit reprehenſio tolerabilior: quod ingenij, atque artis eſt. Et in cohortationibus, præceptum Ciceronis eſt, in epiſtola ad Trebonium, ut laudes eum, quem cohortere. ſic Brutus Ciceronem primum laudat ut gratum & liberalem, deinde reprehendit ut minus cautũ, nec ſatis in tribuendis honoribus moderatum. nam ex Ciceronis ſententia ſenatus & lictores & cetera imperij ornamenta, nomenq; pro prætore Octauiano decreuerat: poſt uictoriam autem Mutinenſem quinquaginta dierum ſupplicationes. Philippica V. & XIIII. & Plutarchus. EXEMPLO, aut præſidio] utrunque refertur ad illud, Male cogitantibus: ut tamen, male cogitantibus, ambigue dictum ſit, hoc ſenſu: EXEMPLO, male cogitantibus ijs, qui cum dari aliquid à ſenatu, contra quàm legibus & more maiorum liceat, uiderunt, incendi facile poſſunt, ut eadem concupiſcant: PRAESIDIO, ei, qui accepit à ſenatu, male cogitanti. ITAQVE timeo &c.] ſenſus hic eſt. cum ueſtris decretis locum quæſtorium, & honorem pro prætore contra leges habuerit; uereor, ne putet ſe altius aſcendiſſe, tum ad hos extraordinarios honores aſcendit, quàm ſit aſcenſurus, ſi inde ad conſulatum aſcenderit. plus enim eſt ex priuato loco ad quæſtorium, prætoriumq; aſcendere, quàm ex

quæſtorio

quæſtorio prætorio ue ad conſularem ; cum pre-
ſertim Octauius annum ageret XIX, cum quæ-
ſtorum prætorumq; iura conſecutus eſt. timeo,
inquit, ne plus putet eſſe, quod iam habet, quàm
quod habendum reſtat ; ideoq; in conſulatus cu-
piditatem facile ueniat. quod ita contigit. nam
Octauius, conſulibus ad Mutinam occiſis, con-
ſul fieri uoluit: quod cum non impetraſſet, iratus
quaſi ob ignominiam, prodita reip. cauſa cum An-
tonio ac Lepido ſocietatem iniuit. placet igitur le-
gi, aſcenſurum, pro deſcenſurum. alioqui cum ſatis
erit perplexa, tũ inepta quoque uidebitur ſententia.
NON tyranno,] regnandi enim inſtrumenta fa-
cilius arripimus, ſi à ſenatu deferuntur, quod de
Octauiano timendum eſt; quàm ſi à tyranno relin-
quantur: qua occaſione uſus eſt Antonius. IN-
TERFECTO:] non ſolum tyranno, quem imitari tur
pe fuit, ſed eo tyranno, qui eſt interfectus; cuius
exitum timere debuit Antonius. duæ igitur dictio-
nes, TYRANNO INTERFECTO, altera tur-
pitudinem, altera periculum deſignat. IMPE-
RIA quælibet] quæ reſtant; præturam ipſam,
conſulatum, atque adeo dictaturam. FACILI-
TATEM] in tribuẽdis honoribus. PROVIDEN
TIAM:] ad futura diſpicienda. putas enim Cæ-
ſarem extraordinarijs honoribus, quos illi decreui-
ſtis, fore contentum. TE CONSVLEM fa-
ctum] ſcribit Appianus, Ciceronem in ſenatu con
ſuluiſſe, ut amiſsis conſulibus Octauianus ſurroga
retur, eiq; deinde aliquis collega adderetur, qui ado
leſcentiam illius quaſi magiſter regere & moderari
poſſet: ſenatum affecti ætate hominis ineptam am-

bitionem riſiſſe. ſatis enim patuit, quò ſpectaret.

279.

FILIVS] filium Ciceronis, qui Athenis philoſophiæ operam dabat, Brutus ſecum abduxit, & equitibus præfecit. epiſt. fam. 191: Dio, Plutarchus, alij.

EPISTOLA IIII.

Nullis conſulibus.

SERVILIVS etiam de Ventidio.] Seruilius Iſaurici filius, is, qui C. Cæſaris collega fuerat in conſulatu: Ventidio Baſſo Mulione, qui ex humili admodum fortuna ad conſulatum eſt euectus, primusq; Romanorum de Parthis triumphum duxit. uide Gellium lib. xv. cap. 4. IISDEM locis] ubi eſſes. nam, utrum in Macedonia eſſet, nec ne, fortaſſe ignorabatur. non erat certe, cum epiſtolam proximam ſuperiorem ſcripſit: cum dicat à ſe filium Ciceronis in Macedoniam cum equitatu eſſe præmiſſum. AD FIDEM, & ad dignitatem] cum enim tyrannum uita priuaſti, quaſi tuam in eo fidem obſtrinxiſti, eodem te in remp. animo ſemper futurum. perſequi igitur miniſtros, imitatoresq; tyranni, qui tyrannum ipſum occideris, tuæ fidei uidetur eſſe. DIGNITATEM: in primis enim hoc te decet, tuisq; præclare factis dignum eſt. SCELERIS] quia remp. non ſolum deſeruit, ſed

ſed etiam oppugnauit: multoq; etiam magis, quia C. Trebonium occiderat. HOC] vt perſequere Dolabellam bello. TUM:] cum te ad perſequẽdum Dolabellam literis hortabar. FUGAE:] bonorum, ſi ad Mutinam ſecunda fortuna uſus eſſet Antonius. UT SPERO:] dubitat adhuc, neque ſine cauſa: nam Antonij equitatus integer pene omnis ex prœlio diſceſſerat: præterea Ventidius ſuas legiones tres cum eo coniunxerat: & habebat ipſe legionem ſecundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem. epiſt. fam. 161. VESTRUM collegium] pontificum minorum. pontifex enim erat Brutus. 285. SACERDOTUM COMITIIS:] ratio creandorum ſacerdotum hæc fuit. Creati ſunt à collegio pontificum uſque ad conſules C. Marium, & C. Fimbriam: qui fuit annus ab vrbe condita DCL: quo anno Cn. Domitius tribunus pl. lege lata inſtituit, vt populi comitiis crearentur: vt ex oratione II. in Rullum, & ex Suetonio in Nerone cognouimus. rurſus uictor Sylla eorum creandorum poteſtatem, populo ereptam, collegio pontificum reſtituit, vt ex Dionis hiſtoriarum XXXVII. collegimus. mox Labienus tribunus pl. lege Domitia renouata, ius creationis à pontificibus ad populum tranſtulit, anno ab vrbe condita DCLXXXXI. vt ex eodem Dionis loco perſpicuum eſt. Eiuſdem fere ſententiæ, nouo aliquo iure adſcripto, legem tulit C. Cæſar dictator. poſtremo conſul M. Antonius, qui triumuir fuit, pontificibus veterem cooptandi poteſtatem, lege lata, reſtituit, vt apud Dionem legimus lib. XLIIII. in extremo. quam tamen à Panſa conſule ſequenti an

no eſſe abrogatam, oſtendimus in libro de legibus Romanis, quem propediem edituri ſumus. HABERI POSSE:] lex quidem, quæ vetaret, non erat: conſuetudo tamen non ferebat. itaque lib. II. ad Atticum, 25: Quoniam, inquit, Nepos proficiſcitur, cuinam auguratus deferatur. Nimirum ſignificat, Nepotis abſentis rationem haberi comitijs augurum non poſſe.

279:

IN CAPPADOCIA] quò profectus erat, ſpecie quidem ad vota matri deorum peragenda, re vera ad bellum excitandum. Plutarchus. LEGE Domitia] populi comitijs, vt Cn. Domitius tribunus pl. lege ſanxerat. AVGVR:] augures ſacerdotum numero continentur. lex autem Domitia de omnibus ſacerdotijs erat. QVI PETIT, cuius ve ratio habebitur. qui petit, de præſentibus eſt: cuius ve ratio habebitur, de abſentibus. DE DOMITIO, & de Catone noſtro] altero L. Domitij Ahenobarbi, altero M. Catonis Vticenſis filio, vtroque arctiſsima affinitate Brutum attingente. nam duas Porcias, Vticenſis filias, alteram Ahenobarbus in matrimonio habuerat, alteram Brutus habebat: vt etiam alio loco diximus.
ASIAM,] non, quæ de tribus orbis partibus vna numeratur, ſed, quæ prouincia eſt Ciliciæ finitima.
COLLEGAM ſibi ſurrogaſſet] locus multis difficultatibus obſtructus: quem tamen, vt ſpero, ita explicabimus, atque aperiemus, vt ad veritatem nemo non poſsit, aditu patefacto, peruenire. Ac primum illud ponatur, Ciceronem Bruto ſignificare, vt, ſi eundum ſibi ſtatuit in Aſiam, decernat ante de

Marco

Marco filio, vtrum velit eum ad ſacerdotum comitia Romam uenire, præſentemq; petere; an in Aſiam una proficiſci. quò ſi proficiſcatur, incommoda ſequuntur illa. primum, ſi accerſere eum ad comitia voluerimus, facultatem nobis omnem auferet locorum longinquitas. ſin, vt abſens petat, placebit: infirma ſpe nitemur: cum ſint omnia præſentibus faciliora, quàm abſentibus. Accedit illud, quo maxime Cicero perturbatur, quia, quando futura ſacerdotum comitia ſint, ignorat. nam cum ea non niſi à conſulibus, aut ab interrege, aut à pontice maximo haberi poſsint; conſules porro hoc tempore nulli ſint; interrex creari non poſsit; pontifex maximus M. Lepidus ab vrbe abſit: ſequitur, vt de comitiorum illorum die prorſus incerta coniectura ſit. quam ob cauſam de filio accerſendo conſtituere non poteſt. itaque totam rem ad Bruti conſilium ac prudentiam reijcit. Quod autem dixi, comitia ſacerdotum ſolis conſulibus habere licuiſſe, aut, ſi conſules non eſſent, interregi; probatur hoc modo. Panſa viuo, celeriora omnia fuiſſent: mortuo, futurum, vt tardiora ſint, Cicero videt. cur tardiora? nimirum quia quæ poteſtas ſurrogandorum ſacerdotum penes conſules erat, ea, ſublatis conſulibus, ad eos magiſtratus, qui ſupererant, non transferebatur. hoc ita eſſe, ſatis, vt opinor, illa verba declarant: Nunc per auſpicia longam moram video. Cum igitur, præter conſules, ex ordinariis magiſtratibus habere ſacerdotum comitia nullus poſſet: ſimile veri eſt, ab interrege haberi ob eam cauſam potuiſſe, quòd interrex eodem, quo conſules, iure eſſet; vtpote qui creandis conſulibus habere

bere comitia poſſet. prætores autem eodem, quó conſules, iure non erant. nam, quamuis collegæ conſulum dicerentur, minime tamen conſularia comitia, ac ne prætoria quidem, habere poterant. quod à Meſſalla in libro de auſpicijs traditum, obſeruauimus. longæ igitur moræ, quam Cicero timet, hæc eſt cauſa; quòd, extinctis conſulibus, neque magiſtratus tunc erat, qui ſacerdotes comitijs rogare poſſet; & interrex toto anno creari à ſenatu non poterat. ſic enim mos maiorum obtinuerat, vt, cum nullus iam eſſet patricius magiſtratus, tunc demum interrex à ſenatu crearetur. at hoc anno, mortuis Hirtio & Panſa conſulibus, alij tamen ſuperſuerant patricij magiſtratus, vt prætores, ædiles curules. ita nodus erat difficilis: quia neque prætor, aut ædilis curulis habere ſacerdotum comitia poterat; &, qui potuiſſet, interrex, is ne creari poſſet, eorum cauſa fiebat. auſpicia enim, quibus eum patres creare ſoliti erant, (nihil enim, neque publice, neque priuatim, maioris rei, ſine auſpicijs, apud veteres gerebatur) redire ad ipſos non poterant, dum vel vnus eſſet patricius magiſtratus. expectandum igitur erat, donec patricij magiſtratus annuo munere eſſent perfuncti. tunc enim creatus interrex à patricijs ſenatoribus comitia primum conſulibus rogandis, deinde ſacerdotibus habuiſſet. Aut intellige ſic. Comitia primum conſularia interrex habuiſſet, deinde conſules creati ſacerdotum comitia ipſi habuiſſent. quod ſimilitudinem veritatis maiorem habet: vt interregis vna cura de rogandis conſulibus eſſet; conſules deinde reliqua perficerent. Quæri poteſt; cur, quemadmodum Criſpinus

nus conſul morti proximus, ſecundi belli Punici temporibus, dictatorem dixit; ne reſp. ſine conſulibus eſſet, (iam enim & M. Marcellus, collega ipſius, interfectus erat) itidem Panſa, ſummo in vitæ diſcrimine conſtitutus, dictatorem non dixerit; à quo & conſulum, & ſacerdotum, aut ſaltem conſulum, qui deinde ſacerdotes rogarent, haberi comitia poſſent. Hanc dubitationem facile tollit hiſtoria. non enim, quo tempore Panſa petijt, creari dictatorem licebat: cum dictatoris nomen M. Antonius conſul funditus iam è rep. ſuſtuliſſet. PANSA viuo] is Bononiæ perierat ex vulneribus Mutinenſi prœlio acceptis. SVRROGASSET,] in locum Hirtij eodem prœlio interfecti. PRAETORIA,] deſignandis inſequentis anni prætoribus. de conſularibus comitijs, quæ ante prætoria fiebant, ideo non meminit, quia deſignati iam erant à C. Cæſare, Parthicum bellum cogitante, qui poſt Hirtium & Panſam conſules eſſent, L. Munatius Plancus, & D. Iunius Brutus. Et prætorijs anteceſſiſſe ſacerdotum comitia, quòd deorum immortalium religionem rebus humanis æquum eſſet anteponi, vel hic locus perſpicue demonſtrat. SACERDOTVM comitia] hæc non, vt magiſtratuum, quotannis, ſed, cum ſurrogandus aliquis eſſet in demortui locum, habebantur. PER auſpicia] quæ ad patricios magiſtratus pertinebant, nec ad ſenatum, niſi cum ij non eſſent, transferri poterant. VNVS] quaſi dicat, duo nunc ſunt, prætor, & ædilis curulis. patricij enim magiſtratus dicebantur ij, qui, maiorum ætate, patriciorum cauſa ex gentibus patricijs erant inſtituti.

AD

Ad patres] non dicit, ad ſenatum, in quem non ſoli patricij, ſed plebeij quoque, in primisq; qui ex equeſtri eſſent ordine, legebantur; ſed, ad patres: quòd, à ſolis patricijs ſenatoribus creari interregem, moris eſſet. et quanquam, patres, interdum pro vniuerſo ſenatu vſurpatur; proprie tamen de patricijs dicebatur; quibus aditus in ſenatum initio ſolis patuit. itaque in epiſtola ad Pætum, Ad patres, inquit, cenſeo, reuertare: plebeij quàm improbi fuerint, vides: cum de patricijs Pæti maioribus intelligeret. Redire] tunc redeunt, cum, magiſtratibus nullis dum deſignatis, quod ſæpe ciuium in diſſenſionibus contigit, annus abijt.

EPISTOLA V.

Nullis conſulibus.

Gratias agam.] quòd eam ſententiam dixiſti, qua mihi honorificentius nihil eſſe potuit, vt meum eſſet liberum iudicium de bello gerendo. Avt ad commendationem honoris] vt, ſi comitia ſacerdotum eſſent, peteret: ſi non eſſent, honorem ſuum ad inſequentis anni comitia commendaret: quibus abſens peteret, ne abeſſet ab exercitu, tam neceſſario reip. tempore.

280.

In ſvſpicionem] legimus & apud Suetonium, ſuſpectam Panſæ mortem fuiſſe, medicumq;

cumq; Glyconem cuſtoditum eſſe, quaſi venenum vulneri indidiſſet. TORQVATO:] cur Torquato potiſsimum? quia Panſæ quæſtor fuerat, vt ex Appiano cognouimus; conſulisq; ſui mortem perſequebatur, pro ea neceſsitudine, quæ inter conſulem & quæſtorem fuit: quam ad paternam caritatem acceſsiſſe, traditum eſt. ACHILLEVS] pro, Achilles: ad græcam inflectendi rationem, ut cum dixit, Achilleos noſtri. TREBONII] quem Aſiæ præfectum Dolabella Smirnæ occiderat. TVLLIO:] Tullio Cimbro, qui Bithyniam adminiſtrabat. Dio lib. XLVII. Appianus lib. III. Plutarchus in Bruto. FLAVIVS:] in exercitu Bruti opificum præfectus: quo in extrema illa Philippenſi pugna cæſo, dicitur Brutus in illius mentione vehementer ſuſpiraſſe. Plutarchus. NECESSARIIS tuis] erat enim Dyrrhachium in fide Ciceronis. itaque lib. XIIII. ad Terentiam, Ciuitas, inquit, hæc ſemper à me defenſa eſt. Et ad Atticum lib. III. Quòd mei ſtudioſos habui Dyrrhachinos, ad eos perrexi. Et in oratione pro Plancio: Dyrrhachium, quòd erat in fide mea, petere contendi. IMAM] ultimam: quæ longiſsime diſtat ab urbe Roma. ſic Horatius,

„ – hæc Ianus ſummus ad imum
„ Perdocet.

CANDAVIAE] cuius montes Dyrrhachio LXXIX. diſtare, Plinius tradit.

EPISTOLA VI.

Nullis conſulibus.

B IBVLVS] Bruti priuignus. fuit enim M. Calpurnij Bibuli, qui C. Cæſaris collega fuerat in conſulatu, ex Porcia filius; quæ poſt obitum prioris viri Bruto nupſit. Sed videntur duo Bibuli ſacerdotium cupiuiſſe, vt eſt 284. Brutus autem priuignum ſolum commendauit. Plutarchus in Bruto, & Catone. Et, hunc de M. Bibuli liberis primum non fuiſſe, prænomen ipſum declarat. fuiſſet enim Marcus, non Lucius, ex vetere conſuetudine. Marcus autem, vt opinor, perierat aliquanto ante, interfectus à Gabinianis militibus. Valerius cap. 1. lib. III. CVIVS tantæ pro rep.] hæc verba indicant, cum dixit, Quàm carus mihi eſſe debeat, non ſignificaſſe propter affinitatem, ſed propter Bibuli virtutem ſtudiumq; erga ſalutem reip. SI MODO iuſta eſt, aut pro officio &c.] cum dixit, IVSTA, ad virtutem Bibuli ſpectauit; quam ornari, iuſtum erat: cum, PRO OFFICIO NECESSARIO, ad neceſsitudinem, qua Bibulum attingebat: vt vel hoc nomine eius cauſa velle cogeretur. IN PANSAE locum] vt pontifex minor creetur. 284. auctor rhetoricorum ad Herennium itidem locutus eſt lib. I. Augur damnatus de pecunijs repetundis, in demortui locum qui petat, nominauit. quam loquendi rationem

nem qui non intelligebant, pro, IN PANSAE LOCVM, fecerunt, IS PANSAE LOCVM, non modo contra veterem latine loquendi conſuetudinem, verum etiam contra quàm in antiquis libris ſcriptum eſt.

280:

NOMINATIONEM] vt tu de eo referas. ſic Cicero auguratum petens, à duobus auguribus nominatus erat, Pompeio & Hortenſio. neque enim à pluribus licebat. Philippica II. & de claris orat. APPVLEIVM vero] quaſi Ciceronis auctoritate Appuleius magis, quàm Domitius, egeret, genere inferior, & patre natus minus nobili. CELEBRABITVR:] laudabitur à me, tibiq; commendabitur. quaſi dicat: Sed hæc epiſtola Bibuli ſolum cauſa ſcripta eſt: neminem admiſceo. DIMITTERE ex ſinu,] ita loquimur de ijs hominibus, aut rebus, quæ nobis cariſsimæ ſunt. ad Quintum fratrem lib. II. 317. Iampridem iſtum canto Cæſarem. mihi crede in ſinu eſt, neque ego diſcingor. EX QVANTO POTEST EVADERE:] ex tanto viro, quantus iam eſt, facile poteſt euadere, qui veſtras paucorum laudes aſſequatur. quaſi & magnus vir eſſet Bibulus, nec tamen Ciceronis adhuc paucorumq; ſimilium laudibus par; ſed qui, cum in via virtutis tantum proceſsiſſet, eos aliquando aſſecuturus videretur.

EPISTOLA

EPISTOLA VII.

Nullis conſulibus.

SEQVITVR iudicium tuum;] volunt omnes boni idem, quod tu, remp. liberari: in eoq; te ducem ſequuntur. MVNICIPEM Sueſſanum] cum duæ ſint Sueſſæ, Arunca, & Pometia; vtram intelligit? Pometiam. nam Aruncam fuiſſe coloniam, non municipium, ex Velleio cognoſcitur. METELLO imperatore] qui à Creta deuicta Creticus eſt cognominatus, & cum Q. Marcio Vatia conſulatum geſsit. Plutarchus in Pompeio. OCTAVVM principem] in quauis legione erant, ætas prima, triariorum; altera, principum; tertia, haſtatorum; vltima, velitum: quæ, velitibus exceptis, diuidebantur ſingulæ in decem centurias: ſingulis autem centurijs primarij centuriones præerant: eæq; in triarijs ita appellabantur, primum pilum, ſecundum pilum, tertium pilum, & deinceps vſque ad decimum pilum; in principibus, primus princeps, ſecundus princeps, vſque ad decimum; in haſtatis, primus haſtatus, ſecundus haſtatus, item vſque ad decimum. duces appellabantur, primi pili centurio, primi principis centurio, primi haſtati centurio, & ita vſque ad decimum. velites vero in has triginta centurias pro rata parte diſtribuebantur. Naſennius igitur octauum principem, ideſt octauam centuriam principum,

pum, duxerat ſub Metello Pio, Numidici filio. Polybius, Cæſar, Liuius, & alij.

EPISTOLA VIII.

Nullis conſulibus.

F. VNGERER officio,] Aſſequi non poſſum, qua in re tantam iacturam feciſſet Brutus, aut quod accepiſſet tantum vulnus, vt hac tam exquiſita conſolatione indigeret. ſuſpicarer aliquid de Porcia vxore, quam Nicolaus philoſophus ex quadam epiſtola, quæ Bruti nomine circunferebatur, viuo adhuc marito mortem ſibi conſciuiſſe, colligebat; niſi & grauiter Plutarchus illam Nicolai opinionem conuelleret, & ego alia haberem argumenta, quibus, hanc epiſtolam nullo modo ad Porciæ mortem referri poſſe, facile intelligo. nam, vt alia omittam, Brutus ipſe infra ad Atticum ſcribens, Valetudinem, inquit, Porciæ meæ tibi curæ eſſe, non miror. Neque vero eſt, quod quiſquam dicat, fieri poſſe, vt inuerſus ſit ordo epiſtolarum; vtq; illa Bruti ad Atticum, quæ poſterior legitur, ante hanc tamen ſcripta fuerit. etenim, cum hæc à Cicerone ſcripta eſt, nondum erat ab Octauio ſuperatus Antonius. id vel ex eo intelligi poteſt, quod ad finem ita ſcribit: Nos te, tuumq; exercitum expectamus: ſine quo, vt reliqua ex ſententia ſuccedant, vix ſatis liberi videmur fore. Nempe igitur adhuc in ambi-

guo res erat. at vero illam alteram, ſuperato iam Antonio, ſcriptam fuiſſe, nemo ignorare poteſt, qui eā legerit. Quare, vt dixi, de Porciæ morte nō eſt cur poſsimus intelligere. Quid igitur? omnino ſciri poſſe non arbitror: niſi, quidquid eſt, magnū aliquid ſit, neceſſe eſt; cum & ei Cicero nihil in terris ſimile fuiſſe dicat; & in tota epiſtola multa ponat, quæ inſigniter magnitudinem vulneris, à Bruto accepti, amplificent. quid autem fuerit, cum diligenter & accurate cogitauerim, reperire, verum vt fatear, non queo. IN MEO luctu,] in obitu Tulliolæ: quam cum illi cariſsimam eſſe conſtaret, ſuſceptum ex amiſſa dolorē lenire literis præſtantes viri voluerunt, Ser. Sulpicius, M. Brutus, Cæſar ipſe, cum eo tempore in Hiſpania contra Pompeii liberos pugnaret. IIS remediis,] rationibus & argumentis ex philoſophia depromptis. VT ES TV,] Quantus es tu, conſuetudo amat. eſt igitur minus vſitata locutio notanda.

281.

CVM rationes, tum auctoritas tua] hæc enim ad conſolandum plurimum valent. itaque & Sulpicio per literas conſolanti idem reſpondet lib. IIII. fam. Me non oratio tua ſolum, ſed etiam auctoritas conſolatur. Notanda ſunt quaſi capita quædā conſolationis. OFFICIO, & naturæ] officio, quòd immoderatus luctus turpis videretur, preſertim in me ipſo, quem ætas, & dignitas, & res geſtæ à muliebri mollitia deterrerent: Naturæ, quæ moriendi legem, communem omnibus, ita ſanxiſſet, vt abrogari nunquam poſſet. POPVLO, & ſcenæ] omnibus hominibus: quòd omnia tua facta

ƈta æque manifeſta ſunt, vt ea, quæ hiſtriones in ſcena, ſpectante populo, agunt. FORTIORES ceteri ſumus,] exemplo tuo, qui tyrannum occidiſti, ad fortitudinem excitati. CVI ſimile in terris nihil fuit] adhuc conſidero, ad quem hæc verba referri poſsint, cum, vt oſtendi, neque ad matrem poſsint, neque ad vxorem. NE ID IPSVM,] nam, vt ſcripſit in IIII. Tuſculana, id ipſum nihil dolere, immanitatis eſt in animo, ſtuporis in corpore. VT MODICE,] doleamus.

VIX ſatis liberi] quaſi ſolidam libertatem præter Brutum nemo ſpectaret, ne ex iis quidem, qui tum reip. cauſam contra M. Antonium in Italia tuebantur, preſertim cum Octauium Cæſaris nomen incitare contra libertatis auctores videretur. Plutarchus etiam vnum M. Brutum legitima reip. iura cogitaſſe tradit. ſcripſit idem ad C. Caſsium his verbis: Vt omnia, vt ſpero, proſpere ſuccedant, multum intereſt te venire. exigua eſt enim ſpes reip. Et ad ipſum Brutum infra ſcribens, indicat, ſe non optime ſperare de rep. ne hoſtibus quidem victis. 286. VETERI] Antiſtio. 282: intelligit autem eas literas, quarum infra initium eſt, Etſi daturus eram.

EPISTOLA IX.

Nullis conſulibus.

COGNITA ſenatus auctoritate,] occiſis conſulibus ad Mutinam, Octauiani potentiam ſenatus ſuſpectam habere cœpit, preſertim cum is, vt alteri è conſulibus ſufficeretur, poſtularet. itaque Brutum è Græcia decreto reuocauit, ſed fruſtra. nam, inter Antonium, Lepidum, Octauianum conſpiratione contra remp. facta, trium virorum armis oppreſſa ſunt omnia. AVCTORITATE] non hic, vt alibi, ſenatus auctoritas à ſenatusſconſulto differt. qui enim ſimile veri eſt, cum in aperto diſcrimine reſp. verſaretur, Octauiani opibus poſt Antonii fugam immoderatę auctis, ſenatum in tanta re auctoritate fuiſſe contentum? quod, vt oſtendimus in libro de ſenatu, voluntatem quidem ſenatus indicabat, infirmior tamen erat, quàm ſenatuſconſultum.

281.

FRANGEBANTVR] Non Octauianum deſignat, qui ab initio belli optime ſentire de rep. viſus eſt: nec in eum, Frangebantur, vllo modo conuenit: ſed Antonii ſtudioſos maxime intelligit. SOCERVM] niſi me coniectura fallit, Panſæ ſocer fuit Q. Fuſius Calenus. coniecturam inde duco, quòd eum video à Panſa conſule ſententiam primum rogari; qui tamen neque dum conſul fuerat, neque Ciceroni certe rebus geſtis, & meritis in remp.

remp. antecellebat. vt hoc ei deferre honoris, niſi propinquitate moueretur, Panſa non debuerit. Recitemus Ciceronis verba ex oratione x. in Antonium. Neceſsitatem, inquit, mihi attulit paulo plura dicendi, ſententia eius, qui rogatus eſt ante me. & infert proxime: Quæ eſt enim iſta tua oratio Calene? quæ mens? qui nunquam poſt Cal. Ianuarias idem ſenſeris, quod is, qui te ſententiam primum rogat. Et in VIII. in eundē, poſteaquam Caleni conſilium de pace cum Antonio iungenda ſatis multis verbis exagitauit, ſubiungit hæc: Satis multa cum Fuſio, ac ſine odio omnia, nihil ſine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderate ferat, æquo animo laturum amici. quo in loco quin Caleni gener Panſa, qui conſul erat, demonſtretur, vix putauerim poſſe dubitari. conuenit enim, Generi querelam, cum huius epiſtolæ verbis, Vehemens & acer Panſa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in ſocerum. GEREBATVR,] tum, cum ſenatus erat erectior. NON nulla in Hirtio.] Hirtius enim ante Panſam ad Mutinam peruenit. Panſæ aduentu duobus prœliis confecta res eſt. ideo ſolum Hirtium nominat. VT IN ſecundis, fluxa; vt in aduerſis, bona.] huius belli fortuna neque ſecunda plane fuit, neque aduerſa. nam, ſi ſecundas res cogitemus, in hoc minus felices fuimus, quòd victoria noſtri duces vſi non ſunt, hoſtibusq; ſpatium ad inſtaurandum bellum dederunt: ſin aduerſas, hoc proſpere ſucceſsit, quòd prœlio vicimus. ergo eſt hoc, quamobrem lætemur, quòd erat victrix reſp. cæſis Antonii copiis, ipſo expulſo: illud cur doleamus, quòd poſt victo-

riam ita multa peccata à D. Bruto, vt quodam modo victoria exciderit è manibus. iiſdem verbis de ſe ipſo vſus eſt in epiſtola ad Atticum libro IIII. Ita ſunt res noſtræ, vt in ſecũdis fluxæ; vt in aduerſis, bonæ. BRVTI deinde] Et ſententia patet; & ita ſcriptum eſt in antiquis libris. miror tamen, cur iſtam culpam in D. Brutum nominatim Cicero contulerit, cur non potius in Octauianum, quem à Bruto, vt Cæſaris filium, non amari, probe nouerat: cuius certe grauius, quàm D. Bruti, peccatum illud fuit, quòd Antonium, ex Mutinenſi prœlio fugientem, perſecutus non eſt. habebat enim copias veteranorum militum firmiſsimas: at D. Brutus & tirones, & omnium rerum inopia, propter diuturnam obſidionem, peſsime acceptos: quod ipſe in quadam epiſtola, ſuam tarditatem in Antonio perſequendo excuſans, conqueritur. præterea ipſe Cicero proximis verbis non vni Bruto id tribuit, ſed inter duces communicat: ait enim: Perterritos, inermos, ſaucios non ſunt noſtri duces perſecuti. videndum igitur, an gloſſa fuerit dictio, Bruti, ad illud, peccata, ſcripta ab homine imperito, qui, quod Bruti, Octauianiq; cõmune fuerat, id vnius Bruti proprium putarit. LEVITATEM eius,] etiam D. Brutus in quadam epiſtola hominem ventoſiſsimum appellat. & infra 285. Lepidus inconſtantior, Antonius impurior. & 286. BONI,] bene ſentientes, ſed à robore infirmi, ob veteranorum infrequentiam. epiſt. fam. 158. LITERIS,] ab vrbe miſsis. epiſt. fam. 159. INTERPRETIBVS:] iis, qui mandata ferunt, & referunt: vt illud in epiſtola Planci, fam. 150.: Do operam,

peram, vt Lepidum ad huius rei ſocietatem incitem. vtor in hac re adiutoribus, interpretibusq; fratre meo, & Laterenſe, & Furnio. Et in Verrem lib. VI. Hæc non occulte, non per amicos, atque interpretes, ſed palam de loco ſuperiore ageret pro imperio & poteſtate. SPEM CERTISSIMAM:] ſi peteret, certo adepturum. NECESSARIOS] ad propinquos & amicos refertur. De L.tamẽ Marcio Philippo accipiendum non crediderim; quem de rep. potius, quàm de Octauiani potentia, laboraſſe, demonſtrant illa verba in Bruti ad Atticum epiſtola: Quid proſunt Ciceroni, quæ de libertate patriæ, de dignitate, de morte, exilio, paupertate ſcripſit copioſiſsime? quanto magis illa callere videtur Philippus, qui priuigno minus tribuerit, quàm Cicero, qui alieno tribuit? et apud Suetonium legimus hæc de Octauio: Vrbe repetita, hæreditatem adiit, dubitante matre, vitrico vero Marcio Philippo conſulari multum diſſuadente. CONSILIORVM FONTES] cum dicerem, à quibuſdam in eam ſpem Octauianũ eſſe impulſum; qui armare illum contra Brutum & Caſsium, hoc eſt, contra libertatem cuperent. EXTRAORDINARIO] ideo quia conſulatum nemo inibat, niſi annum ætatis quadrageſimum tertium abſoluiſſet. extra ordinem quandoque iunioribus ea dignitas demandabatur. POTENTISSIMI] Hirtii enim & Panſæ victores exercitus ſolus occupauerat. AVCTOR] neque ad populum, neque in ſenatu. MILITVM deliciis,] cum milites, omiſſa veteris diſciplinæ ſeueritate, per ſummam indulgentiam à duce corrupti, facilius libidinem

bidinem illius ſecuturi, quàm imperium reip. videantur. DELICIIS igitur, pernicioſa licentia, quà ſibi eorum animos imperator deuinxit. IMPERATORIS INSOLENTIA.] qui ex victoria ita inſolens eſt factus, ut conſulatum audeat poſtulare. FVGIEBAM EX Italia,] in Græciam proficiſcens. qua tota de re plenius in Philippica I. & epiſt. fam. 198: VESTRORVM] Bruti, & Caſsii: de quibus Phil. I. CONSILIO, & auctoritate] adoleſcẽtem enim, militibus inſtructum, conſilio, quo illa ætas indiget, iuui, & auctoritate publica contra Antoniũ armaui. Plutarchus in Cic. MAGIS, quàm euentis rerum,] tyranno enim à te interfecto, libertas conſequi debuit: quod ſecus accidit: nondum enim reſp. ſui iuris eſt. PRAESIDIIS] Principiis, eſſe video in antiquis libris: quos ego libenter ſequi ſoleo. hic tamen teneo me pauliſper. nam etſi, principia, locum in caſtris fuiſſe, non ignoro: mihi tamen noue, nec ſatis ad exprimendam ſententiam accommodate dictum videtur. cur enim, In principiis veſtrorum caſtrorum, potius quàm, in veſtris caſtris? quibus in totis certe, hoc eſt, in vniuerſo Bruti exercitu, non in principiis, hoc eſt, in parte aliqua, ſpes erat poſita libertatis. præſidiis, vel vnus antiquus liber ſi haberet, probarem multo magis, quàm, principiis. eſſet aperta ſententia, eſſet vſitata locutio. AB occidente,] in Hiſpania. videtur Sextum, Pompeii Magni filium, & Aſinium Polionem ſignificare. ADOLESCENTIS:] Octauiani. Sequitur ita aperta tranſlatio, vt indicanda non ſit, firmum, labefactant, moueatur. QVANTVLVM reliqui eſt?]

quaſi

quaſi dicat: Mea ipſius cauſa non nimis dolebo: cui quantulum vitæ ſupereſt? vos id potius iuuenes cogitate: quorum iſtuc refert maxime. 277.

EPISTOLA XI.

282.

Nullis conſulibus.

ET IN Cæſare, & Antonio] fuit, cum Cæſaris nomine Octauianum acciperem: nűc aliter ſentio. nam neque de Octauiano rép. defendente, neque de eodem oppugnante accipi poteſt. defenſio nondum eius vlla fuerat, neque fuit ante Mutinenſem pugnam: oppugnatio item nulla, niſi poſt Antonium ad Mutinam fugatum. ergo de Octauiano, non eſt, vt poſsimus intelligere. de Cæſare dictatore dictum potius videtur. hic enim primus, poſt eum Antonius remp. oppugnauit. Quod autem infertur, Si occaſioni potuiſſet occurrere; id non eò refero, vt eius belli, quod C. Cæſar contra communem libertatem geſsit, breuitate excluſum Antiſtium à nauanda reip. opera exiſtimem; (non enim aut laboris, aut temporis părum in eo Cæſar conſumpſit) verum, quia voluerit quidem, ſed ideo non potuerit, quia voluntatem mĭnime ſubſecuta ſit occaſio. ideo enim occaſioni occurrere non potuit, quòd ea ſeſe illi non obtulit. non igitur ei tempus, non voluntas, ſed res ipſa defuit. IN ACHAIA] cui, vt opinor, præerat: aut

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

aut certe in quâ exercitum habebat: quod infra patet. CONGRESSVS] cum Dolabellæ in Syriam proficiſcenti occurriſſet. PARATISSIMI] vt qui etiam C. Trebonium per inſidias occiderit. XX H-S] non viginti ſeſtertiorum millia, quod Bruto exercitus habenti minimũ ſubſidium fuiſſet; ſed vicies ſeſtertiorum, id eſt, ad noſtratis pecuniæ rationem, ſcutatorum aureorum, quibus in ſingulis decem Iulii Romani numerãtur, ſexaginta millia. et ſæpe occurrimus in has notas, quæ non ex aperta ſignificatione, ſed multiplici numero ſunt exponendæ, vt XX vicies potius, quàm viginti, XXX vicies potius quàm triginta, & huiuſmodi. EVNDVM] Romam. LEGATIONE] libera: quam ſenatus dabat. CONSVLES] apparet, aut hanc epiſtolam ante mortem Hirtii & Panſæ ſcriptam eſſe, aut Brutum, cum ſcripſit, Mutinenſis prœlii nuncium nondum accepiſſe. DIGNITATEM perfuncturus] quanto maior tua dignitas futura eſt. ſic Terentius, opinor in Adelphis: Functus eſt officium probi adoleſcentis. duriuſcule tamen dictum, Perfuncturus dignitatem, pro conſecuturus dignitatem. nec, perfungi, video quo modo hoc ſignificare poſsit: nec vſquam à veteribus ad hanc ſententiam vſurpatur. malim, non ita magna literarum mutatione, Dignitatem perfruiturus. quo participio & Cicero ipſe vſus eſt: et, fruor, Plautus cũ quarto caſu vſus eſt. TVIS LAVDIBVS,] ſi tu eum de optimo in remp. ſtudio laudaueris. INDVLGENTIA] tua in illum facilitate: ſi gratificaberis illi quacunque re poteris.

EPISTOLA

EPISTOLA XI.

283.

Nullis conſulibus.

M ESSALLAE] Bruti amiciſsimo, qui deinde apud Auguſtum opibus & gratia floruit. de hoc 284. & Dio lib. XLIX. CORVINO] Dubium non eſt, hunc originem ducere à Valerio illo, cui à Coruo, qui ei pugnanti opem tulit, Corui cognomen eſt inditum. qui ſi Coruus dictus eſt, vt veteres tum lapides, tum nummi teſtantur; quod à Carolo Sigonio, viro doctiſsimo, & in examinanda antiquitate diligentiſsimo, notatum eſt: videtur & hic Coruus potius, quàm Coruinus, eſſe nominandus. quanquam non nihil in dubium me reuocat veterum librorũ conſenſio; in quibus eſſe video, Coruino: & quod Manilius poeta, qui Auguſti temporibus vixit, Coruinum, non Coruum, nominat. MATRIS tuæ] quæ ſocrus erat Lepidi. 283: CEDERE,] non enim licuit, cũ Lepidum hoſtẽ iudicaremus, eius liberos excipere. omnes enim eadem lege tenentur. SATISFACTVRVM] facile meam cauſam probaturum; vt meam excuſationem & ſatisfactionem acciperes. HONORIBVS AMPLISSIMIS] vt etiam illi ſtatua in Roſtris erecta ſit. 286: DE VI damnatus eſſet;] Perduelles, hoc eſt, ii, qui contra remp. arma ſuſcepiſſent, de duobus alterum effugere non poterant, vt aut, ſi pergerent inſanire, armis

petiti

petiti debitas patriæ pœnas exoluerent; aut, ſi ſe intra diem præfinitam ad ſanitatem recepiſſent, iudicio de ui omnino damnarentur. EANDEM calamitatem ſubirent] quanto magis, cum eorum pater arma non poſuerit, & in furore perſeuerauerit, neque intra tempus à ſenatu conſtitutum ad ſanitatem redierit. CONSILIO] in bello, exercitu eius reſp. indigebat; victis hoſtibus, conſilio, ut urbanæ res componerentur. ſimile illud eſt in epiſtola ad C. Caſsium: Te in Italiam uenire cum exercitu, perſuaſum erat ciuitati: ut, ſi hæc ex ſententia confecta eſſent, conſilio, atque auctoritate tua; ſin quid forte titubatum eſſet, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. et ad ipſum Brutum infra 284: & 287.

283:

ET TE] hoc aut uidetur abundare, cum iam dixerit, Tecum; aut ita corrigendum, vt legas, eſſe; & illud, eſſe, quod poſtea ſequitur, tollas.

EPISTOLA XII.

Nullis conſulibus.

DE M. LEPIDO uereri] de induſtria, vereri, dixit potius, quàm timere: ut aliquid tamen ſe de Lepido ſperare ſignificet. SOLLICITVDINE] de pueris: quos Brutus & immerentes, & ſororis ſuæ filios, affici pœna, inique ferebat. STOMACHO,] in patrem Lepidum.

A CONSVLARI

284.

A CONSVLARI, tali viro] vel, inquit, coniunctionis noſtræ, uel reip. cauſa impetrare hoc à te debeo. vterque enim ita de illa meriti ſumus, ut hoc potiſsimum nomine gratificari alter alteri debeat.

EPISTOLA XIII.

PONDVS] cum grauiſsimis de rebus ſcriptæ ſint omnes. EXTRVSI] non dicit, conuitijs male acceptos tabellarios, qui tuas literas attulerat, dimiſi, ſed, propere tabellarios cum literis ad Ciceronem miſi. MEA ſumma contentione] cur, Summa contentione? nō, in alterum annum, etiam nemine contendente, produci ea neceſſe erat; cum, ut ſupra ſatis copioſe oſtendimus, ea qui habere poſſet, magiſtratus nullus eſſet? forte (tale enim aliquid eſt cogitandum) habuiſſet ea prætor; forte; pontifex maximus, pene dixi. ſed, hoc fieri non potuiſſe, in mentem venit: cum, qui pontifex maximus erat, M. Lepidus, is in vrbe non eſſet. IN ALTERVM annum] vt Cicero filius adeſſe poſſet. QVANQVAM] quanquam ex literis meis cognoſcere potuit, non eſſe, cur petitionis ſuæ cauſa rediret, cum in alterum annū comitia ſint reiecta. 279. DOMITII, Catonis, Lentuli, Bibulorum:] qui erant in caſtris Bruti, & in collegium pontificum minorum cooptari cupiebant, neque tamen ad petitionem mature ſatis venire poterāt: ideo, vt præſentes petere poſſent, in alte

rum

rum annũ comitia protruſerat. De Domitio & Catone ante diximus. Lentulũ non opinor eius Lẽtuli filiũ fuiſſe, qui Spinther dictus eſt, & conſul Ciceronem ab exilio reuocauit. nam is hoc tempore Aſiã prouinciam regebat, vt eſt ex ipſius epiſtola ſatis apertum. fam. 190. itaque priuatus eſſe in caſtris Bruti non poterat. De Bibulis quoque ſupra 280: SVSCEPTVS,] genitus. vnde ſuſcipere liberos ex aliqua, pro gignere. LEPIDI,] quia ſe cum Antonio coniunxerat. OPTIMVS,] optime in remp. animatus. vt ad mentem potius, quàm ad vires, referatur. INFECTI PARTIBVS,] quòd alii cum aliis ſentiant: quód eos vitium, quaſi labes aliqua, inficit, atque contaminat. NONDVM ERAT.] &c. non enim ſcripſiſſes Ciceronem meũ à te diſceſſurum.

284:

CVM Planco coniunctum] Plancus tamen paulo poſt, cum Antonio ſocietate inita, reipublicæ cauſam deſeruit. IDIBVS MARTIIS:] quo die Cæſarem in curia Pompeia occiſum ita notum eſt, vt ſuperuacanea ſignificatio ſit.

EPISTOLA XIIII.

SVBTILIVS] ſubtilitas in ſcriptis eſt, non tenuitas, & humilitas, ſed accuratus quidam ordo, nihil vt prætermittatur. ELOQVENTIA:] fuit orator Meſſalla ſuæ ætatis præſtantiſsimus. Plinius, & alii. OFFICIO:] in remp. SEQVEBATVR] cum ad cauſam

reip.

reip. defendendam proficiſceretur, in quo ſummam laudem videbat eſſe conſtitutam. QVANDAM EPISTOLAM:] eam, cuius initium eſt, Quanta ſim lætitia affectus, 277.

285.

VTRVNQVE] quòd & honores Octauiano extraordinarios decreuiſſet, & in Lepidum Lepidiq; liberos nimis grauem pœnam ſtatuiſſet. quanquam, quod ad animaduerſionem attinet, communiter etiam accipi poteſt de ſententiis, quas contra malos ciues dixit. NEQVE ſolum vt Solonis dictum vſurpem,] poſſem me iudicio Solonis, ſapientiſsimi viri, aduerſus reprehenſionem tuam defendere; qui præmio, & pœna contineri remp. dixit: ſed ego non hoc ſolum faciam, vt meum factum Solonis auctoritate excuſem: cauſam etiam adiungam conſilii mei; vt oſtendam, cum & de præmio, & de pœna ſententias dixi, quid ſpectauerim.

PRAETERMISSVM] ſatellitem tyranni M. Antonium, ſæpe queritur, ſimul cum tyranno interfectum non eſſe. Vellem, inquit in epiſtola ad Trebonium, me ad illas epulas inuitaſſes: reliquiarum nihil haberemus. INCONSTANTIOR,] Lepidus, qui modo libertatis, modo regni cupidus uideretur. etiam 281: leuitatem illi aſcribit. et epiſt. fam. 172. NIMIS ACRES.] cum omnes acceptam à uobis libertatem retinere uellemus; uos autem libertatis auctores (tacite Caſsii & Bruti diſceſſum ex Italia reprehendit) urbem ueſtram, Antonij armis oppreſſam, dſereretis; qui etiam, Italiæ ſua uobis ſtudia profitenti, remiſiſtis.

MIHI

285:

Mihi qvo qve ipsi] indicat ſe non fuiſſe diſceſſurum, niſi Brutus & Caſsius, quos maxime ſubſidium ferre oppreſſæ reip. oportuerat, ante diſceſsiſſent et duplicem affert pro ſe ipſo defenſionem, tum quòd ipſorum liberatorum exemplo diſceſſerit, tum quòd propere tamen redierit, qui diſceſſum à reip. periculis ferre non poſſet. Etesiarvm diebus auſter] quaſi diſceſſum meum dij non probarent, qui eteſiarum diebus auſtrum ſpirare præter conſuetudinem uoluerint. eteſiæ autem in orientem nauigantibus ſecundi ſunt, auſter in occidentem: itaque Ciceroni Græciam petenti proſperi eteſiæ, contrarius auſter. Te vidi] Veliæ: 282. & Philippica 1. 154: Sapientis.] Stoici, quorum ſectam Brutus, ab auunculo ſuo M. Catone inſtitutus, ſequebatur, fugere negabant eſſe ſapientis: quem nulla re perturbari, nihil timere affirmabant: ita ſequebatur, ut nec fugeret: timet enim, qui fugit. A cervicibvs] cum Antonius, Macedonicis legionibus inſtructus, bonis iratus urbem peteret, Octauianus priuato conſilio ſe oppoſuit. epiſt. fam. 171. & Philippica III. IIII. V. Honorificvm,] placeret, Nimis honorificum.

286.

Philippvs] L. Marcius Philippus, qui conſulatum geſsit cum Marcellino, Octauiani uitricus. 291. Celeritatem] magiſtratus, vt celerius poſſet petere, quàm leges permitterent. id autem Ser. Sulpicius decreuit. ſed, cum ille decreuiſſet, ut Octauianus uerbi gratia decem annis celerius

celerius, quàm per leges liceret, petere poſſet; Iſaurici filius Seruilius decreuit, vt etiam aliquanto celerius. quod autem Seruius decreuit, opinor hoc eſt, vt tanquam quæſtorius petere poſſet Octauius: quod Seruilius, vt tanquam prætorius. 278: REPERIMVR] non omnino diſpliceret, reperiuntur; vt eſt in antiquis libris. poteſt enim ſubaudiri, homines. LARENTIAE] quæ populo Romano agros, Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquit: ex quo eſt annuis parentationibus honorata. Varro, Ouidius, Macrobius lib. 1. Sat. PONTIFICES] minores. IN VELABRO] hic videtur de ſecunda potius Larentia, quàm de priore, accipiendum. vide Plutarchum in Romulo. SEMPITERNAM memoriam] vbi ſunt, qui ſe libros impreſſos ſine manuſcriptorum ope facile putant poſſe corrigere? hæc, hæc nimirum temeritas antiquorum ſcripta maculis innumerabilibus inquinauit. neque vero dum repreſſum eſt hoc malum, ſed in dies, vt video, ſerpit magis. id adeo iis libris, qui quotidie typographorum quorundam ex officinis prodeunt, legendis intelligo. Hic in duabus vocibus, Sempiternam memoriam, me quoque hactenus, vt ingenue confitear, cum ceteris, κοφιλη ἐκάλυψε μέλαινα. nec dubitaui, quin ita recte legeretur, ſenſu ſatis aperto. nunc, à Beſſarionis libro dictionem, memoriam, cum viderem abeſſe; omiſſam primum incuria librarii ſum opinatus; deinde, cum accuratius animum intendiſſem, agnoui veritatem, &, memoriam, abundare, prorſus iudicaui. quod à nemine fuerat animaduerſum. et eſt pulcherrima ſententia. ideo, inquit, de-

F creui,

creui, ut in faſtis ad eum diem, quo victus eſſet ad Mutinam Antonius, Bruti nomen aſcriberetur; quia notam eſſe in faſtis volebam, quæ victoriam il lam futuris etiam gentibus teſtaretur. notam enim hic pro ſigno, ac monumento quodam accipio: quod quibus occultum fuit, ii, memoriam, de ſuo intruſerunt; vt eſſet, notam memoriam. confirmat igitur noſtram correctionem primum libri manuſcripti auctoritas, deinde ſententia; quam ego in hac emendandi ratione maxime ſoleo ſpectare; poſtremo ipſemet Cicero, qui eadem de re, paulo poſt, iiſdem fere verbis vſus eſt. infert enim: Extare volebam in crudeliſsimos hoſtes monumenta odii publici ſempiterna. AQVILAM etiam] vnum ex percuſſoribus Cæſaris, qui perierat in prœlio Mutinenſi. epiſt. fam. 166. APERIENDVM non eſt,] quid ſignificat? hoc opinor; ideo ſe id ſenſiſſe, non tam vt pro beneficio gratiam referret, quàm vt Octauianus, ouationis honore illectus, in vrbem rediret, ſtatimq;, vt mos erat, imperium deponeret: itaq; eius exercitus ad alium transferrentur: quæ fuiſſet reip. ſumma cautio. timendum enim erat, id quod euenit, ne Octauianus, cum exercitus in ſua poteſtate haberet, ad perſequendam patris mortem animum conuerteret. hoc eſt, vt opinor, in quo ſe Cicero prouidum fuiſſe ſignificat. HOC ipſum nimium] aperire nolebam, cur ita eſſet; aperuiſſe tamen nimis videor; cum dixi, ne magis videar prouidus fuiſſe, quàm gratus. quare hac de re verbum ne addamus. tranſeamus ad alia. HONORE] non eſt hæc dictio Beſſarionis in libro: et potuit eſſe gloſſa.

THEMISTO-

286:

THEMISTOCLIS] qui proditionis eſt damnatus, eiusq; bona publicata. Plutarchus, & Aemilius Probus. IVDICIO] de vi. 283. QVISQVAM] ex iis, quos ego hoſtes iudicandos cenſui. SI VICISSET] ad Mutinam. loquitur enim de M. Antonii ſecta.

287.

SORORIS tuæ filiis] Lepidi filiis: quos, cum pater Lepidus hoſtis eſſet iudicatus, bonisq; omnibus exutus, ad inopiam redactos neceſſariis rebus ſuſtentabat.

EPISTOLA XV.

Nullis conſulibus.

D E REP.] ab eo contra M. Antonium defenſa. CONDITIONIS] pudet eò nos redactos conditionis, ac fortunæ, vt commendandos Octauio putes. Vel expone, conditionis tuæ, ac fortunæ, qui homo conſularis, tantis rebus geſtis, nunc cum iſto puero tam ſuppliciter, tam demiſſe agas. NON perniciosior?] ſi precario habeatur. QVID pro quoque timendum] nam neque eſt, cur de nobis timidus aut ſolicitus ſis; cum ipſi nihil timeamus, & ita animati ſimus, vt honeſtam mortem turpi vitæ anteponamus: neque hoc ab Octauio petendum eſt, vt nos velit eſſe ſaluos: nimium enim illi tribuis.

287:

SI ME carum habes, vis Romæ videri;] ideo quia

me carum habes, vis Romæ videri amicus Octauio? quoniam quidem, vt ibi eſſe poſſem, (hoc pertinet ad illud, ſi me carum habes) commendandum illi puero me putaſti. CVI QVID agis gratias,] ſi optime ſentit de republica; quod tu exiſtimare videris, cum illi gratias agis: cur eum rogas de ſalute bonorum ciuium, hoc eſt noſtra? aut igitur gratiæ non ſunt agendæ, ſi rogandus eſt: aut, ſi aguntur, rogandus certe non eſt. VINDICI quidem &c.] ſi Octauius vindex eſt, vt tu iudicas, & vltor dominationis Antonii, non, vt ego vereor, vicarius: abſurde facis ò Cicero, qui ei remp. defendenti ſupplices pro iis, qui optime de rep. meriti ſunt. amicis enim, & earundem partium ſtudioſis non ſupplicamus. non enim opus eſt. In hoc loco, video quibuſdā in libris impreſſum eſſe,pro, ecquis ſupplicat, ſed quis ſupplicat, aſcripta aſteriſci nota, quæ mendum ſignificet. noſtri libri veram germanamq; Ciceronis ſcripturam referunt, diſtinctione tantum à mendi ſuſpicione vindicati. quod enim pro, & quis ſupplicat, fecimus, ecquis ſupplicat; in eo mutatio nulla eſt. fuit enim hic multis in locis in impreſsis libris error, vt, et quis,pro, ecquis, legeretur. quod vitium vbique fere minimo negotio ſanauimus. IMBECILLITAS, & deſperatio] puto illud maxime tempus deſignari, cum Pompeius eiectus eſt ex Italia. quo tempore boni ciues ſi vtrunque reliquiſſent, ac ſolam remp. reſpexiſſent: tum certe, vel pudore, vel vi, vterque tum dux, tum exercitus diſceſsiſſet ab armis. ſed contigit, vt alii alterum metuentes ad alterum confugerent; alii ignauia, ac deſperatione remp. relinquerent.

 rent.

rent. quo facto Cæſar in regni cupiditatem eſt impulſus. quod idem & Pompeius cogitabat; vt ſæpe queritur Cicero.

288.

TANTORVM ſcelerum] tyrannidis Antonianæ. QVID enim neget] cum ſit de præteritis commemoratio; negaret, probarem magis: idq; conueniret cum inſequenti verbo, videret, & cum antecedentibus proximis, potuimus, vellemus. HIC ipſe puer,] non modo Antonius, ſed Octauius ipſe, eius, quem occidimus, filius, ſummi beneficii loco ducet, ſi, nobis permittentibus, regiam poteſtatem obtineat. itaque nobis eſſet illo domino perhonorifica ſeruiendi conditio: verum non de ſeruiendi conditione agimus: ipſam ſeruitutem, quæcunque ſit, odimus, ac deteſtamur. QVONIAM viuere] in Ciceronem, cum ſtomacho, qui pluris vitam, & pecunias, & honores faceret, quàm libertatem. SI MORTVO,] ſi, illo occiſo, alteri ſeruituri eramus.

288:

HEREDI eius, quem occidi,] Octauio, Cæſaris heredi, & adoptiuo filio. DIMITTIMVS] abiicimus. in ea vita, inquit, in qua neque dignitas, neque libertas eſt, ſalus eſſe nulla poteſt. QVI tyranni nomen aſciuit ſibi,] Octauius enim Cæſaris nomen aſſumpſit; cum teſtamento & filius adoptatus eſſet, & inſtitutus ex dodrante heres.

289.

NIMIVM magnam mercedem ſtatuis] ſummam poteſtatem illi tribuis: quæ merces eſt earum rerum, quas contra Antonium geſsit, certe nimis

magna. I L L V D malum] prioris Cæſaris tyrannidem. H O M I N E S metuant,] timor facit, vt quibuſdam plus poteſtatis, quàm reſpublica patitur, largiamur. ſed iidem meminiſſe deberemus, hoc ipſo timore noſtro factum eſſe, vt Antonius ad tantam potentiam peruenerit. iſta enim imbecillitas animi, & deſperatio, Antonio perſuaſit, vt interfecti Cæſaris locum occupare conaretur. D E C AE S A R E vero] quorſum de Cæſare, cum de Antonio loquatur? Cum, inquit, vidiſſet Antonius ex metu & languore noſtro Cæſarem regnandi occaſionem arripuiſſe, eius exemplum ſecutus eſt. verum, quod ad Cæſarem attinet, tranſactum eſt: occidimus illum: nunc, ne idem poſsit Octauius, cauendum eſt. N O N modo non ſupplicem] poſterius, non, in Beſſarionis libro non eſt: et poteſt ſubaudiri. quo loquendi genere vſum ſæpe eſſe Ciceronem, oſtendimus in ſcholiis, quæ in familiares epiſtolas adoleſcentuli edidimus. V I R T V S aliena] noſtra ſcilicet, qui tyrannum occidimus: quorum exemplo fortiores eſſe, & vitam minus aliquanto, quàm libertatem, diligere debebatis. P I E T A T I meæ] erga patriam: quæ me ad præclarum illud facinus excitauit: cui pietati debitum præmium eſſe perſolutum exiſtimabo, ſi modo, quod tum ſenſi, idem in reliqua vita ſenſero.

289:

N O N ſuccumbam ſuccumbentibus,] vos non imitabor, iugum ſeruitutis ſponte recipientes. N E C vincar ab iis] vincerer enim à vobis, ſi veſtra

ſtra imbecillitas me commoueret, & de mea veteri ſententia deduceret. VINCI volunt] quia ſponte ſuccumbunt. GAVDEBIMVS omnes] etiam ii, qui ſuccumbunt. hic oſtendit Ciceronem optimę ſentire de republica, cuius ſecunda fortuna lætaturus ſit, ſed dulcedini ſuccumbere. NEV DIFFIDAS] etenim, ob deſperationem, etiam ante rempublicam perdiderant: vt in hac ipſa epiſtola, 287: CONSVL] in opprimenda coniuratione Catilinæ. CONSVLARIS] in Antonio perſequendo. QVIA ille conſul] quia conſulatus ille tuus præclariſsime adminiſtratus poſtulat, vt talem te conſularem præſtes. DIREXIT] ſi pueris hæc ſcriberem, eſſem in oſtendendis tranſlationum luminibus diligentior, vt hic in duobus verbis, & tranſlatis, & antithetis, Flexerit, Dixerit. ſed hæc ipſa ſe oſtenduut. noſtrum autem conſilium id fuit, quoniam pueris ſimul & viris ſatisfacere non poſſem, viris vt mallem. IVDICII ratio] vbi enim iudicium apparet, ibi laus recte agentem ſequitur. ſi quis autem caſu potius, quàm iudicio, recte agit, id amplum, vereq́; laudabile nec habetur, nec eſt. porro, iudicium ibi eſſe conſtat, ubi factis facta congruunt, perpetuamq́; in recte agendo æquabilitatem & conſtantiam tuemur.

EPISTOLA XVI.

190.

Nullis conſulibus.

De ſvis actis] pro republica contra Antonium: de quibus laudari voluiſſet: vt etiam de extincta coniuratione Catilinæ, ſcripſit ad Pompeium, ſe mirari, quòd nihil ſignificaſſet. epiſt. fam. 63. Qvid dicam, imperite &c.] ſignificat, & ſtultitiæ Ciceronem accuſandum, & ambitionis: cum tamen in vtroque videatur eum excuſare. ſed imperitum in eo ſignificat, quòd plus Octauio tribuerit, quàm è rep. eſſet: ambitioſum, quòd, modo habeat à quibus colatur, ac laudetur, ſeruitutem non recuſat: ita ob ſtultitiam & ambitionem Octauium Antonianæ dominationis vicarium conſtituit. Qvi valentiſſimum &c.] in quo certe ambitio eſſe non potuit: ſed fuit ſtudium conſtantiſsimum, & ſingularis in patriam pietas, qua permotus valentiſsimum Antonium ſuſcipere non dubitauit inimicum. Pveri] Octauii. Indvlgentiae] vſque eò indulget Cicero Octauio, vt maledicat Caſcæ. Maledictis] in Caſcam. mirari autem ſatis non poſſum, Ciceronem Cæſaris necem obieciſſe Caſcæ. et id tamen Bruti verba declarant. Plvres occidit vno] crimini dat Caſcæ, & ſicarium appellat, quia Cæſarem occiderit. at, ſi hominem occidere,

occidere, crimen eſt: quanto grauius ipſe peccauit, qui conſul non vnum, ſed quinque occidit, Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, Ceparium. OBIICIAT Caſcæ] cur Caſcæ potius, quàm ceteris coniuratis? forte, quia gratificari vellet Octauio, potiſsimum in Caſcam incenſo, qui primus Cæſari vulnus inflixit, à Cimbro impedito. Suetonius, Plutarchus. IMITATVR in Caſca Beſtiam.] ita reprehendit Caſcam ob pulcherrimum factum, vt Beſtia Ciceronem ob ea, quæ in conſulatu geſſerat, reprehendere ſolebat. et vt tunc iniquus in Ciceronem Beſtia, ſic nunc in Caſcam Cicero. Caſca autem hic è gente Seruilia fuerat, vnus è percuſſoribus Cæſaris. fuerunt enim in illa coniuratione duo Seruilii Caſcæ, duo Bruti, tres Caſsii, 23
C. Trebonius, Cn. Domitius, L. Tullius Cimber, Q. Ligarius, Cornelius Cinna, Labeo, P. Turullius, P. Cornelius Lentulus, Cæcilius & Bucolianus fratres, Rubius rex, M. Spurius, (quanquam, Spurius, mendoſum eſt: non enim duo prænomina ſimul eſſe poſſunt) Ser. Galba, Sextius Naſo, Pontius Aquila, Minutius Baſillus; & alii, quorum nomina in iis libris, qui ad noſtram ætatem peruenerunt, non extant: quorum nemo, præter Cn. Domitium, naturali morte periit. IDVS Martias] quo die Cæſarem occidimus. NONAS Decembris] quo die de coniuratis in carcere ſupplicium eſt ſumptum. EO MELIORE conditione] minus turpiter nos vituperabit de Cæſaris nece, quàm illum Calpurnius Beſtia & P. Clodius de coniuratorum ſupplicio reprehendere ſoliti ſunt? hic eſt Beſtia, qui tribunus pl. Ciceronem extremo conſu-

latus

latus die concionis habendæ poteſtate priuauit; ſi Plutarcho credas. ſed ego maiorem ipſi Ciceroni fidem habeo: qui ſibi concionaturo non L. Calpurnium Beſtiam, ſed Q. Metellum Nepotem ait obſtitiſſe. vide epiſt. II. lib. v. fam. SVCCESSIO] quæ laus Ciceronis eſt, ſuſtinuiſſe Antonium; ſi patitur eius locum ab Octauio poſci?. AVCTOR extitit] extraordinariis enim honoribus Octauio decernendis cupiditatem illius & licentiam irritauit. NON dominationem, non] hoc loquendi genere veteres eſſe vſos, cum aliquid paulo ſtudioſius affirmarent, oſtendimus in commentariis ad Atticũ lib. IX. 165. REM ipſam] ſeruitutẽ. TRIVMPHVS] ouatio, quam Octauio, quia Mutinenſi prœlio Antonium uiciſſet, Cicero decreuit.

290:

FORTVNAM] & conditionem turpem: ut illud in ſuperiore proxima eiuſdem Bruti epiſtola: Pudet conditionis ac fortunæ. CVIVS nomen ſuſceperit] cuius nomen his factis ſibi comparauit. poteſt enim & turpiſsimus, & omnium miſerrimus iure dici. CONSVLARIS hoc,] eius, qui ſummos habuit magiſtratus. CICERONIS] eius, qui maximas res pro patria geſsit, artiumq; nobiliſsimarum cognitione excellit. et eſt vis in nomine, ut in epiſtola Sulpicii: Noli te obliuiſci Ciceronem eſſe. hic multum diſcrepant ueteres libri à noſtris. habent enim: Pudet concupiſcere fortunam, cuius nomen ſuſceperit conſularis, ut Ciceronis eſt. quos ſi ſequimur, ita exponemus. Pudor ab ea fortuna conſularis hominis concupiſcenda, cuius nomen ſuſceperit, quemuis deterrere debet:

ea,

ea, inquam, fortuna, quæ Ciceronis eſt. uidebitur omnino paulo durius: ſed nec ubique dictio Bruti mollis eſt. TIBI neceſſe eſt moleſta eſſe] cum uideas te quoque in Cicerone notari, qui nullam reip. partem ſuſcipias, ſed communi cauſæ tanquam indormias. quanquam ego te non reprehendo: tua enim alia cauſa eſt. nam cum antea ſemper à rep. abſtinuiſti, tum uero hoc tempore ætas, mores, liberi ſegnem efficiunt. reprehendo autem Ciceronem, quia, quod ab adoleſcentia præclariſsime fecit, ut in patria iuuanda totus eſſet; id nunc, extrema fere ætate, turpiter omittit. DESPERATAM] excuſat Atticum, in eodem errore cum Cicerone uerſantem. non parcit autem Ciceroni; quia, cum non idem, quod Atticus, uitæ genus ſecutus eſſet, facere idem, quod Atticus, cum excuſatione non poterat. PERSPEXI] ex iis, quæ mihi Flauius, ſibi à ſe reſponſa, narrauit, cum negaſti te principem eſſe uelle priuati ærarii Cæſaris interfectoribus conſtituendi. hac tota de re Nepos in Attici uita. SALVIDENVM,] Q. Saluidenum Rufum, Octauii ſtudioſiſsimum. Dio, Suetonius, Appianus. RELIQVIAS BELLI ciuilis.] ob eam cauſam, inquies, Cicero ornat Octauium, quia timet etiam nunc ab Antonio. at illi timendum ab Octauio magis eſſet, qui & exercitibus ualet, & propter ætatem facile poteſt ad temeritatem impelli, quàm ab Antonio, qui iam profligatus uoluntatem potius ad nocendum, quàm uires, habebit. AMPLITVDINEM] ſummam potentiam, cum uictores exercitus in eius manu ſint. ID ipſum] regnum, & ſummā unius poteſtatem. VLTIMA]

extrema

extrema,& maxima. REFERAT omnia] quæcunque habet,Ciceroni omnia referat accepta.

291.

DE dignitate;] hæc omnia ſcripſit, ut patriæ libertas omnibus rebus anteponeretur. ſcripſit autem maxime in quæſtionibus Tuſculanis. et, DE DIGNITATE, in quo ſita ſit uera dignitas. DE morte] contemnenda: cum tamen re ipſa aliter oſtendat, cui mors, exilium, & paupertas ultima in malis uidentur eſſe. nam, niſi ita eſſet, non id ageret, ut propitium haberet Octauium. PRIVIGNO] Octauio. eius enim matrem Aciam, poſt obitum prioris uiri, uxorem duxerat Philippus. GLORIANDO] cum gloriaretur, plus beneficii à ſe in remp. eſſe collatum, quàm ab iis, qui Cæſarem occiderant: quoniam illi quaſi radicem tyrannidis Antonium reliquiſſent, ipſe Antonii bellum togatus ſuſtinuiſſet, atque oppreſsiſſet. 290. DOLORES noſtros] quos inſectari & augere non deberet: cum ſatis ex eo doloris ſit, quòd, occiſo tyranno, remp. tamen liberatam non uidemus.

QVID enim noſtra &c.] uide ſupra in hac ipſa epiſtola eandem ſententiam aliis uerbis expreſſam, 290 DVBIA] non ita uictum eſſe Antonium, vt ab eo nihil timere poſsit reſpublica. VT SCRIBIS,] fuit inter Atticum & M. Antonium amicitia, & quidem ſumma: Atticumq;, victis in Italia reip. partibus, de proſcriptorum numero Antonius eximit NON ſtomacharis,] ut ego. ideo autem non ſtomacharis, quia Ciceronis amantiſsimus es. quanquam ego quoque eiuſdem amantiſsimus ſum. perſuade enim tibi, de ueteri meo erga

illum

illum amore nihil eſſe detractũ, de iudicio multum. itaque & ſtomachor, nec tamen minus amo. Vel, Nunc ſtomacharis, ut eſt in antiquis libris. dicet enim hoc: Dolet mihi, quòd tu nunc ſtomacharis ob ea, quæ de amiciſsimo tuo Cicerone ſcripſi. DE VOLVNTATE] ſumamus hic quiddam à philoſophis, ut ſententia pateat illuſtrius. Amor in uoluntate eſt, opiniones in mente. uelle, nolle, in noſtra poteſtate eſt: opinari, non eſt. quale enim quidque uidetur, talem de illo neceſſe eſt opinionem habeamus. ergo, cum uoluntas mea propria ſit, iudicium non ſit: laudandus uideor, qui, quod poſſum, & quod in me eſt, facio, ut Ciceronem amem; excuſandus, qui de eo non optime iudicem; cum id à me neceſsitas quædam, & quaſi mentis imperium exprimat. LARGITER] hoc aduerbium apud ueteres quandoque uim nominis habuit: itaque dixit Plancus, largiter acerbitatis, pro, multum acerbitatis, in concione, quam Pedianus recitat. et Plautus in Truculento, largiter uini: in Rudente, largiter argenti, largiter mercedis. CONDITIONES] Atticæ conditiones uocat, quia pertinebant ad Atticam Attici filiam: de qua, ut opinor, in matrimonium collocanda quiddam Atticus ſcripſerat. DENIQVE] extremum hoc eſt, quod ad tuas literas reſpondeam. SORORES] ipſius Bruti; altera uxor M. Lepidi, altera C. Caſsii. HOMINEM] neſcio quem, literis ab Attico & à Bruti ſororibus commendatum.

EPISTOLA

EPISTOLA VLTIMA,

291:

NEQVE id arbitrarer dubitare] idemq; arbitrarer ſentire tuos neceſſarios. MATRE TVA] Catonis Vticenſis ſorore uterina. nam, ſi fuiſſet ex eodem patre, non Seruilia, ſed Porcia fuiſſet; cum fœminæ eius gentis nomine appellarentur, qua ex gente earum patres eſſent. CASCA, & LABEO] duo ex percuſſoribus Cæſaris. Plutarchus. SCAPTIVS] duos Scaptios familiares Brutus habuit. 82: 82. FVGIENTEM hoſtem] Antonium ad Mutinam profligatum. IMPERATOR] M. Aemilius Lepidus. VOBIS affinibus] Bruto, & Caſſio. nam ex duabus Bruti ſororibus alteram Caſſius, alteram Lepidus in matrimonio habebat. QVID dicam, in tanto &c.] Adderem hoc, In tanto ſenatus populiq; conſenſu, niſi uiderem addi non uere poſſe, cum tantum reſideat intra muros mali, multis Antonio fauentibus, multis etiam Octauium contra Cæſaris percuſſores incitantibus.

292.

FALSI honoris] conſulatus. 281: & Plancus in epiſtola. MEA promiſſione] propter ea, quæ de illo reip. promiſeram. operam enim dedi, ne promiſiſſe temere uiderer. EX centeſima] ut de centum nummis unus tribuatur ſingulis menſibus. IMPVDENTI cenſu] in hoc enim impudentes

pudentes ſunt locupletes, quòd multo minus ſoluunt, quàm deberent. PRAEMIIS] non ſtipendijs, ſed præmiis ante uictoriam promiſſis: in quæ haud paulo plus pecuniæ, quàm in ſtipendia, erogabatur. ORNATVS] inſtructus pecunia. et ſane ad cogendas pecunias aptior erat Caſſius, qui etiam auaritiæ nomine male audiit. Plutarchus in Bruto, & epiſt. fam. 120. DVM ſcriberes] dum eos mihi commendares. conſulebam illis iam antea diligenter. 287: INTEGRAM tibi cauſam referuant.] uideo fieri poſſe, ut tu eos è numero hoſtium eximas. nam ſi te abſente bellum in Italia contra improbos ciues ſuſceptum conficeretur; prodeſſe illis nihil poſſes. cum uero bellum ducatur; ſatis mature poteris cum exercitu tuo in Italiam uenire, & his malis unus ipſe finem imponere. quo beneficio affecta reſpublica nihil tibi petenti denegabit. itaque ipſa tempora integram tibi cauſam puerorum reſeruant, ut poſſis illis conſulere. exitus enim huius belli in aduentum tuum differetur. CVM diuinare &c.] feci eorum cauſa, quæ potui, magis quia te ipſum diligo, quàm quia fore putarem, ut tuo exercitusq; tui auxilio egeremus. præter amicitiam noſtram nihil ſpectaui.

A PRINCIPIO ita cauſam egi] cum de Lepido, eiusq; filiis ageretnr, diſtingui filiorum cauſam à patris cauſa volebam.

PAVLI

PAVLI MANVTII commentarius in primum librum Ciceronis epiſtolarum ad Quintum fratrem.

EPISTOLA PRIMA.

L. Afranio,
Q. Cæcilio Metello Celere, COS.

ARGVMENTVM.

MORALIS admodum eſt hæc epiſtola: et, cum ad vnum Q. Ciceronem ſcripta ſit, omnibus tamen prouinciarum, aut ciuitatum rectoribus norma quædam & bene agendi regula eſſe poteſt. Eſt autem totum eius argumentum, admonitio. nam hanc vnam ob cauſam ſcribit ad Quintum fratrem, vt ei proponat ea, quæ ſi faciat, honori ſuo præclare conſulat. ea porro diuiditur in laudem, vituperationem, cohortationem: laudem, quia, vt ipſe ſcripſit in epiſtola, opinor, ad Trebonium, multum refert, ſi laudes eum, quem co hortere: vituperationem, quia diſſuadendi locus eſt optimus, cum turpitudinem oſtendimus: cohortationem, vt eius, qui admonet, propenſa quædam ad eius, qui admonetur, laudem voluntas ac

ſtudium declaretur. Laudat Cicero Quintum à for titudine, ſapientia, humanitate, continentia, integritate, & vſu rerum gerendarum: vituperat ab iracundia, obiecta illi ab omnibus fere, qui è Græcia Romam proficiſcebantur. Hortatur primum, vt æquo animo ferat annuam imperii acceſsionem: & in ſuſtinendo negotio facilitatem oſtendit, cum dicat, obueniſſe illi imperium nullis fere fortunæ motibus expoſitum, ſed quod virtute & animi moderatione facillime poſsit adminiſtrari: deinde, vt ſuis tantum committat, quantam in vnoquoque fidem eſſe cognouerit: poſtremo, ne aures præbeat falſa dicentibus; ne quid iniuſtum ad aliorum arbitrium annulo ſignet; accenſum quem diligat, animaduertat; ne quid inſolens lictor faciat; caueat ab aſſentatoribus; cum ſeueritate regat ſeruos; ne quid, quod ad imperium ſuum, vel ad remp. attineat, ſeruis etiam fidelibus committat: ſit ipſe integer & continens; det operam, vt in omnibus, quos ſecum habebit, ſit pudor: familiaritate prouincialium, & Græcorum percaute & diligenter vtatur; diſciplinam adhibeat regendæ familiæ grauem, & conſtantem; facilis ſit in audiendo, lenis in diſcernendo, diligens in ſatisfaciendo, ac diſputando: omnibus, quibus præeſt, vtilitatem afferat: ius æquabiliter & diligenter dicat; curetq; vt idẽ faciant ii, quibus aliquam partem eius muneris conceſſerit: conſtantiam & grauitatem adhibeat, quæ non ſolum gratiæ, verum etiam ſuſpicioni reſiſtat; linguam in iracundia contineat; in tuendis honoribus, quos adeptus eſt, operam ponat; quandoquidem eſſet in iis ciuitatibus cum imperio & poteſtate, in

quibus

quibus virtutes ſuas conſecratas, & in deorum numero collocatas videbat. Hæc ad argumentum. Quod ad prouinciam; præerat Quintus pro prætore Aſiæ, quæ minor dicitur; quæ ab ortu ſolis Lycaonia & Phrygia, ab occaſu Agæo mari, à meridie Aegyptio pelago, à Septentrione Paphlagonia terminatur. cumq; prouinciarum adminiſtratio annua fere eſſet; præfuit tamen per triennium, ſucceſſorem ſenatu non mittente; ſicuti & Siciliæ per triennium præfuerat Verres. prætor autem ſæpe in hac epiſtola Quintus nominatur; quòd ii, qui prætura functi in prouincias mitterentur, & pro prætoribus, & prætores appellabantur, quandoque etiam pro conſulibus. itaque Suetonius in Auguſto, Extant, inquit, M. Ciceronis epiſtolæ, quibus Quintum fratrem, parum ſecunda fama proconſulatum Aſiæ adminiſtrantem, hortatur, & monet, imitetur in promerendis ſociis vicinum ſuum Octauium. et libro v. epiſtolarum, quæ familiarium nomine ſignificantur, epiſtolæ leguntur, Q. Metelli pro conſule titulo inſcriptæ; cum is ex prætura in prouinciā miſſus eſſet: & Suetonius Cæſarem, cum ex prætura Hiſpaniam ſortitus eſſet, pro conſule appellat. neque ſolum, qui conſules non fuerant, pro conſulibus tamen vocabantur; ſed contra etiam, qui conſules fuerant, prætores in prouincia dicebantur. itaque in iiſdem epiſtolis libro II. Quod ego, inquit, officio quæſtorio te adductum reticere de prætore tuo non moleſte ferebam. cum loquatur de M. Bibulo, qui conſul fuerat cum C. Cæſare: quem rurſus pro conſule appellat epiſtola prima, etiam tertia libri xv.

292:

Accessisse deſiderio noſtro,] quo te abſentem deſideramus. noſtro, reditus in urbem tui: In hunc autem annum, qui fuit Quinto in adminiſtranda Aſia tertius, incidit exilium M. Tullii: ut eſt 42: A praetoribus] qui non tam Quinti, quàm ſua ipſorum cauſa, contendebant; ut, Quinto decedente, eorum aliquis ad regendam Aſiam mitteretur. 292: Non nullorum negociatorum] quorum inhoneſtæ cupiditati obuiam eundum cenſerem. uide 296.

293:

Nos ſumma neceſſitudine attingunt,] non ſolum, quia publicani equites erant, & ex equeſtri familia natus erat Cicero; ſed etiam, quia ordinem equeſtrem ſemper defenderat, atque ornauerat. ad Atticum lib. I. pag. 15. & oratione IIII. in Catilinam, pag. 121: Nostri conſulatus beneficio] quia, niſi ego coniurationem Catilinæ conſul oppreſſiſſem, impetus in omnium fortunas eſſet factus. Graeci quidem] ipſi ſocii. prouinciam enim diuiſit in duo genera, ſocios, & ciues: rurſus ciues in duas ſpecies, publicanos, & negociatores. 296. Græcos autem appellat Aſianos, quia tum fere totus ille terrarum tractus Græco ſermone vtebatur: itaque M. Cœlius in quadam ad Ciceronem epiſtola Græcas pantheras uocat, quæ in Cilicia capiebantur.

294.

Non itineribus tuis perterreri homines] cum alii pro cõſulibus, quacũque irent, ſocios expilarẽt. quo nomine Appium accuſauit lib. VI. ad Att. 84.

NOSTER cum animo] Beſſarionis liber: noſter et cum animo. forte, noſter eſt.

294:

QVEM SORS DEDIT] ſorte quæſtores prouinciarum rectoribus dabantur. epiſt. fam. 30. & in diuinatione 64. QVOAD PER SE NEGLIGERET] in priuatis rebus, quæ ad ipſum duntaxat pertineant: in iis uero, quæ ad tuam dignitatem ſpectant, ferre te nollem. COMITES, & adiutores] ut legatos, & quæſtorem. FINIBVS iis] duntaxat in iis rebus, quæ ad tuam dignitatem pertineant. nam in iis, quæ ad ipſos priuatim pertinent, feras. QVASI ex cohorte prætoris] non dicit, ex cohorte, ſed, quaſi ex cohorte: quòd in ea paulo nobiliores homines eſſent. nã accenſi, miniſtri erant; cohors prætoria, comites conſulares, ut exponit Pedianus in II. Verrina. HORVM non modo facta ſed etiam dicta] cur horum potius, quàm eorum, quos reſp. comites dedit? quia, quos ipſi probauimus, & delegimus, ii quacunque in re peccauerint, non tam ipſis, quàm nobis, adſcribitur. LIBERALITAS] rectius, ut opinor, in Beſſarionis libro, libertas. ſolét enim, qui minime fraudolenti ſunt, ex ingenio ſuo ceteros pendere. NON ut uas aliquod,] quod aſſidue circumfertur. ſed uide, quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, ſignet ea, quæ tu non probares. MINISTER] ne quis eo, quoties uelit, uti poſſit. Et fortaſſe hic tacite Statium libertum deſignat. de quo uide 302. & 303: EO ETIAM numero] è numero bonorum uirorum:

quales eos maiores noſtri eſſe uoluerunt; qui liber tis in hoc utebantur, ut iis imperare, & bene agendi leges imponere facilius poſſent. Accenſus autem nomen ordinis fuit, & promotionis in militia, ut Pediani uerbis utar.

295.

Ex eo genere hominum,] prouinciales homines auaritiæ notat. Qui pecuniae,] hoc non ab iis uerbis pendet, Ex eo genere hominum. nam ſi ita eſſet; ex iiſdem uerbis illud quoque penderet, Te autem, alienum hominem, ament ex animo. ita, quò ſpectarent ea uerba, qui potes reperire, prorſus non eſſet. quare ego ſic totam ſententiam diſpono. Ex eo genere hominum, ex prouincialibus inquam, qui potes reperire, qui & pecuniæ cupiditate adducti careant iis, quæ à nobis coluntur, uirtutibus, & te, hominem alienum, ament ex animo, ac non ſui commodi cauſa ſimulent? mihi quidem difficile in primis uidetur. itaque cauendæ ſunt eorum familiaritates. Iis rebus] iis uirtutibus, ut humanitate, & continentia.

295:

Praetores ſemper omnes] quod eſt ſimulationis indicium. nam ſi eſſent natura boni, & ad humanitatem propenſi, nam tam prætores, quàm priuatos homines, amarent. Quàm temporis] qui te ipſum potius, quàm temporis cauſa, diligant. E Graecis ipſis] locutus enim hactenus eſt de negociatoribus, qui quæſtus cauſa in prouinciis uiuunt. Sic vero] ſed, uti nunc ſunt, fallaces plerique ſunt. nam vetus Græcia bonos permultos habebat. Et invident]

ſic

ſic in omnibus impreſsis libris, præter eos, qui poſtremi ex ædibus noſtris, multis partibus meliores facti, prodierunt. occaſionem nobis attulit con iecturæ Beſſarionis liber: in quo ſcriptum cum videremus, Et non inuident, facile tum ex emendandi vetere conſuetudine, tum ex latini ſermonis obſeruatione ſumus adducti, vt, vbi, non, legebatur, reponendum putaremus, vero, mutatione nulla: vt facile, qui libros manuſcriptos cum impreſsis conferre ſoliti ſunt, iudicabunt. quo ex numero Faernus meus excellit; qui ſingularem optimarum diſciplinarum ſcientiam eximia huius quoque generis laude cumulauit. NON enim audent] nam aperte nobis aduerſari non audent, quamuis male animati ſint, ſed occulte obtrectant. TRALLEIS, an Formias] Tralles in Caria, quæ eſt in Aſia minore, quã Quintus regebat: Formiæ in Cãpania.

296.

SVSTINERE] defendere, & tueri. nam alioqui ſumma ſeueritas in eo prætore poſſet reprehendi, cuius vitam labes aliqua turpitudinis & improbitatis inficeret. INHONESTISSIMAM cupiditatem] erant enim negociatores, quorum cupiditas & impudentia eſſet pœna coercenda. itaque dixit ſupra, Dum ſociorum ſaluti conſulo, dum impudentiæ non nullorum negociatorum reſiſto, 292: NE VARIETVR gratia] dum eadem ſit ſeueritas in omnes: ne cui gratificans aliud alio tempore decernas.

296:

SVSTINERI] totum hoc, quidquid eſt oneris, iuriſdittionis eſt. LENITAS in diſcernendo,]

diſſentio ab ijs, qui malunt legere, Decernendo. eſt enim hic, diſcernere, idem quod dijudicare: quod is, qui iudicio præeſt, in re dubia & controuerſa facit. SATISFACIENDO, ac diſputando] ſatisfacit iudex duobus modis, primum, cum litigantes facile ac libenter audit; deinde, cum eos, aduerſus quos ſententiam dederit, vultu & verbis ita mulcet, & quaſi conſolatur, vt irati prorſus maleq́; animati nō diſcedant. hoc alterum genus hic intelligit Cicero. nam, quod ad audiendi facilitatem attinet, id primo loco iam poſuit. DISPVTANDO, autem quid eſt? an ad prætorem refertur? non videtur. non enim prætor diſputat, ſed diſputantibus aures præbet. quòd ſi ad litigantes pertinet; diſceptando, malim legere: quod verbum de litigantibus proprie uſurpatur. exempla non affero, quia nota ſunt. paulo tamen durius hæc duo coniungentur, diligentia, & diſputando, ſiue diſceptando: ſiquidem, diligentia, referas, ad Quintum; ad litigantes autem, diſceptando: cum preſertim illa tria reliqua, audiendo, diſcernendo, ſatisfaciendo, manifeſte ad Quintum omnia referantur. cur igitur, aliquis obiiciat, ad eundem non refers? dixi iam: quia prætor non diſceptat, ſed diſceptantes audit. CN. OCTAVIVS] hic eſt, opinor, de quo infra 303: qui fuit Auguſti pater; & Macedoniam rexit, quæ Quinti prouinciam attingebat. videtur autem Caio potius, quàm Cneo, prænomen ei fuiſſe. vide, quæ notauimus in ad Atticum lib. II. 23: vt omittam, quòd infra 303: Beſſarionis liber habet G. Octauius, corrupta quidem litera, ſed qua tamen librarius Caium ſignificare voluerit.

PRIMVS

PRIMVS lictor quieuit] antea, Primus lictor qui fuit. verum neque magna mutatio eſt inter F & E: & erit aperta ſententia: vt ſit, Quieuit, dicendi locum vnicuique conceſsit: cum aliorum prætorum lictores obſtrepere ſolerent, & ſilentium dicentibus imperare. Sequor autem in hoc meam conſuetudinem libenter, vt, quid à quoque acceperim, confitear. nam, cum Romæ eſſem, anno M. D. XXXV. Octauius Pantagathus, vir eiuſmodi, cuius aſſequi virtutes nulla ſatis laudatione poſſum, amicis aliquot, quorum in numerum me quoque proximis ſuperioribus diebus humaniſsime receperat, locum hunc ita eſſe emendandum indicauit. poſtea vero Ferrariæ, cum has epiſtolas cum Benedicto Accolto, Cardinali Ciceronianæ eloquentiæ ſtudioſiſsimo, ſubſiciuarum horarum temporibus percurreret; renouatam memini, & ab vtroque confirmatam eandem huius loci correctionem. itaq; ſua manu in eo, quo tunc vtebatur, libro Accoltus notauit. TVBRETVR] propter hanc lenitatem excuſabatur illa ſeueritas, quòd ab eo cogebantur Syllani homines &c. GRATA Romæ eſt,] in iis, qui Romæ magiſtratum gerunt. VBI TANTA arrogantia] duabus de cauſis lenitatem in magiſtratibus vrbanis valde laudari, mirum eſt; & quòd in ſumma hominum arrogantia uix agnoſcitur lenitas; & quòd iniurioſus eſſe magiſtratus impune non poteſt; quoniam acerbius tractati, aliorum magiſtratuum auxilium implorant, maiorem poteſtatem contra minorem appellantes: vt eo minoris æſtimanda lenitas videatur, quoniam contra acerbitatem & iniurias tot magiſtratus, tot

auxilia

auxilia ſunt. quòd ſi; vbi tanta arrogantia eſt, vbi tot auxilia, tamen & grata eſt, & plurimi æſtimatur lenitas: quanto magis in prouincia? in qua &c. NVLLA conqueſtio,] vbi de magiſtratu queri nemo poteſt. non eſt enim, vt Romæ, ad quem confugiat, quem appellet. Nec tamen diſpliceret, vel placeret potius, Nulla quæſtio: vt de iudiciis accipiatur; ad quæ contra magiſtratuum iniurias in vrbe appellatio eſt. ſic triplex auxilium erit, iudicia, ſenatus, populus.

297.

CYRVS ille] is, cuius morientis orationem ad filios de animorum immortalitate recitat Cicero in libro de ſenectute. NON AD hiſtoriæ fidem ſcriptus] hoc exemplum non ob eam cauſam Cicero attulit, vt oſtenderet, Cyrum eſſe à Xenophonte ſcriptum; ſed vt ex eius inſtitutis argumentum caperet, prouinciarum rectoribus grauitatem eſſe cum humanitate iungendam. nam ſi ea ſic ille coluit, qui priuatus futurus nunquam fuit; quonam modo, &c. Opinor igitur, non terminari ſententiam in verbo, ſcriptus, nec ſubaudiri, eſt; quod non nulli putant: ſed pendere, donec excipiatur ab illa parte, Eaq; ſi ſic coluit ille. vt ſit, quod Græci ἀνακόλουθον vocant. quale illud eſt in Tuſculana ſecunda. Etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, niſi quod imitari ſe poſſe confiderent, &c. ſimilia notauimus & apud Græcos multa. NOSTER ille] à nobis celebratus in libris de rep. infra,

infra, lib. III. 327: & ad Atticum lib. IIII. 63: & VI. 86. 91: & VII. 101: 124: & X. 156: AD QVAS reuertendum] à quibus legibus imperium in alios accepimus, iiſdem, cum in vrbem reuerterimus, nobis priuatis parendum erit. LIBERATAS vrbes] placet potius, verbum, liberatas, ad ciuitates referri, quàm coniungi cum ſequentibus. non enim, cum eadem de re, de ære, inquam, alieno, Cicero loqueretur, ciuitates & vrbes dixiſſet; cum aliud ciuitas ſit, aliud vrbs. quod facile declarat illud in epiſtola ad Dolabellam: Liberaſti & vrbem periculo, & ciuitatem metu. item hic, vt à ciuibus ædificia diſtinguat, ciuitates ait ære alieno liberatas; vrbes autem, quæ dirutæ fuerant, ac pene deſertæ, per Quintum eſſe recreatas. SAMVM, & Halycarnaſſum,] Samum Ioniæ, Halycarnaſſum Cariæ, quæ fuit Herodoti patria, & Dionyſij, eius, cuius extat de rebus Romanis vberrima, eademq; certiſsima hiſtoria.

297:

CALVMNIAM]. fuerant enim quidam prætores in prouincia vſque eò auaritia perditi, vt accuſatores locupletum ipſi compararent, atque inſtruerent: quo maximos ex eorum condemnatione quæſtus facerent. qualis Verres fuit QVI EARVM ciuitatum fines incolant,] non ſatis fuiſſet ab ipſis ciuitatibus; ſed dixit, ab omnibus plane, qui ſub ijs ciuitatibus incolunt. nam plerunque ciuitates impoſita tributa in homines oppidanos atque agreſtes ita transferunt, vt tolerari vix poſsint. AEDILICIORVM,] ædiles enim ad ſuos ludos imperare prouincijs pecunias ſolebant.

NOSTRVM] non cum Quinto commune, ſed

Marci proprium : quod infra patet. CIVITATES] Aſiæ. MAGNIS meis meritis,] quibus Aſiã prouinciã affeceram. TVIS] in iſto imperio, quod tibi nunc eſt in tertium annum prorogatum.

298.

LEX] de repetundis; quæ ſanciebat, ne cui aut capere pecunias liceret, aut conciliare. quod ex epiſt. patet ad Att. lib. VI. 88 : & in Verrem IIII. 137: QVIBVS nec deberetur,] perſpicuum eſt ædiles ſignificari. EI GENERI hominum] Græcis.

298:

CONSECRATAS] hoc dicit, quia iuſtitiæ ceterarumq; virtutum templa erant in Græcia. DE NOBIS optime meritum,] erant enim publicani ex ordine equeſtri, & Catilinæ coniurationis temporibus equites conſuli Ciceroni aſsidue cum gladiis aſtiterant. pro Sextio, & poſt reditum in ſenatũ 206: 211. & I. in Catilinam, 101 : PER NOS] vide orationem IIII. in Catilinam, 121 : EOS PERIRE] Aſiæ ciuitates : quas publicani vectigalibus acerbe nimium vexabant.

299.

VLTIMIS terris] non orbis vltimi, nec imperii Romani, ſed admodũ remotis. PVBLICIS male redẽptis,] ideo videris publicanis ſatisfacere vix poſſe, quoniã publica nimiũ magno cõduxerunt : vt ob eã cauſam acerbius à ſociis exigere cogãtur; neque tu tantũ illis poſsis cõcedere, quo nõ plus poſtulent, atque efflagitẽt. SINE publicano] ipſæ.n.per ſe ciuitates nõ facile ad colligẽdũ vectigal adducũtur, niſi ſit, qui pręcipuã huius muneris curã gerat, & ſuo periculo à ſociis exigat. quod faciebat publicanus.

AEQVALITER]

AEQVALITER] quo facilius ſine publicano exigi videbatur poſſe. SYLLA deſcripſerat.] id fuiſſe talentorum xx millia, &, cum duplum mutuantibus publicanis Aſiani ſe eſſe reddituros promitterent, facta eſſe c & xx millia, tradidit Plutarchus in Lucullo. CAVNII,] pars prouinciæ Quinti; ſunt enim in Caria, & Caria in Aſia minore. RHODIIS Attributæ] quo beneficio? forte, quia Norbanum, Sylla repetente, reddendum cenſuerunt.

299:

GENVS ipſum,] vectigal. RELIQVA] vt publicanorum exactio. NON LEGEM ſpectare cenſoriam,] quæ in pactionibus faciendis conſuleret prouincialibus potius, quàm publicanis. qua de cauſa, cum pactiones facere cum prouincialibus publicani ex lege cenſoria, vtpote in ipſos iniquiore, omnino recuſarent; poſſunt, inquit Cicero, prouinciales quoquo modo pactiones facere cũ publicanis, etiã ſi non iis plane conditionibus, quæ ſunt à cenſoribus in uectigalium locatione conſtitutæ; vt ſcilicet negotium aliquando conficiant, & ea moleſtia liberentur, quam capiunt, cum ſe à publicanis quotidie appellari atque vrgeri vident. Et eſt à parum multis fortaſſe animaduerſum, legem cenſoriam hoc in loco, non re vera pro lege ad populum lata, ſed pro locatione ipſa, vſurpatam. cenſores enim ferendarum legum ius non habebant. cur autem non haberent, diximus in libro de legibus. CENSORIAM] de vectigalibus; quorum locandorum cura penes cenſores erat. quidquid autem publicanis prouinciales debebant, id

vectigalium

vectigalium erat nomine contractum. Com-
moditatem] quid enim commodius, quàm ære alieno liberari, nec, vt ante, vſuris exhauriri? Sed et ab iis] vna in re duo monet fratrem; primum, vt, qua valet gratia, atque auctoritate, ea cum Græcis publicanos coniungat; cum ita dicat, ſummam eſſe in publicanorum ordine dignitatem; ei ſe plurimum debere: deinde, non vt iam gratia, aut auctoritate cum prouincialibus agat, ſed ab iis pro eo, quantum ei debent, quod plurimum eſt, petat, vt hoc ei de ipſis optime merito, quaſi mercedis loco, retribuant, ne quid aſpere nimium, aut acerbe contra rem aut voluntatem publicanorum decernant. Commodiorem] ſuauiorem, ac faciliorem. Societates] publicanorum: erāt enim in plures ſocietates diſpertiti. epiſt. fam. 207: Idem faciunt Græci.] quod argumento eſt, tua prudentia factum eſſe, vt inter eos conueniat. Prope natura] vt ignis & aqua, ſic fere diuerſi eſſe videntur publicani & ſocii; quòd publicani ſuum commodum ſine ſociorum incommodo curare non poſſunt. quos tu tamen, inquit, amore & beneuolentia coniunxiſti.

300.

A doctissimis hominibus] Ariſtotele in ethicis maxime, Platone in Philæbo, & in IIII. de rep. Res ipsa, ac fortuna] Res; quia patre nati equite Romano, Romæ viuentes, literis à pueritia exculti, quid aliud ageremus, non erat. contulimus igitur nos ad remp. non tam ſtudio gloriæ, quàm quòd genus illud vitæ nobis potiſsimum conueniret: vt ipſa res, ſtatus quidam, & conditio

rerum

rerum noſtrarum deducere nos in hanc vitæ rationem videretur. FORTVNA] quia potuit ea nos ad aliud vitæ genus impellere. tres enim cauſas attingit Cicero, cupiditatem gloriæ, rem ipſam, fortunam: recte: nam priores duas, niſi accedat tertia, infirmas experimur. poſſet ita loqui, ſi quis caſu in via inimico occurrens, petitus ab eo primum verbis contumelioſe, deinde gladio cum periculo vitæ, vim vi repellere dum vult, eum interficiat. dicet enim ad eleuandam culpam: Me non tam odiũ, aut veteres inimicitiæ, quàm res ipſa ac fortuna ad hoc facinus adduxit. nam, vt eſſet in me cupiditas, non erat occaſio: neque vero cupiditas ſimul & occaſio ſatis ad perficiendam rem valebant, niſi fortuna cum vtraque conſenſiſſet.

3oc:

VT TE ante] notandum, particulam, vt, eſſe repetitam. quod alibi quoque factum à Cicerone animaduertimus. LENTITVDINIS] non ſolum, inquit, vt ne iraſcamur, grauitas facit; quod laudabile eſt; ſed etiam lentitudo, hoc eſt, ſegnities quædam naturæ, quam Græci dicunt ἀοργησίαν. in qua non modo laus, ſed vitium quoddam videtur eſſe conſtitutum. THEATRVM eſt totius Aſiæ] neque Eſt, neque Aſiæ, Beſſarionis habet liber. alter manuſcriptus, Theatrum totius Aſiæ virtutibus eſt datum. ego ex hac varietate legendum coniicio ſic: Theatrum tuis virtutibus eſt datum. nam eo fidentius dictionem, Aſiæ, tollo, quòd abeſt à Beſſarionis libro. in eo tantum muto, quòd pro, totius, lego, tuis, ita poſtulante ſententia. et opinor, cum ad dictionem, Theatrum, aliquis pro gloſſa adſcripſiſſet, Aſiæ, eamq;

mox

mox in Ciceronis verba eſſet recepta, vt ita legeretur, Theatrum tuis Aſiæ virtutibus eſt datum, factum eſſe, Theatrum totius Aſiæ, magnamq; inde perturbationem eſſe conſecutam. ILLA OMNIA] non modo talem vt virum te præſtiteris, qualem illa poſtulant, ſed etiam præſtantiorem.
MIHI caſus vrbanam] caſu accidit, vt ego in vrbe, tu in prouincia remp. gereres. Proprie tamen in Quinto magis, quàm in Marco, caſus nominatur. nam Quintus iuit in prouinciam, quòd, eundum vt eſſet, caſus tulit: qui contra ferre potuiſſet, eundum ne eſſet. Marcus vero non caſu non iuit in prouinciam, ſed voluntate, & conſilio. prouinciam enim depoſuerat; vt ipſe in epiſtolis ad Metellum, Catonem, Atticum ſcribit. ELABORABIS] Plane, & aperte, quod ad ſententiam attinet; ſed, quia nimium amamus antiquitatem, viſum eſt quod in Beſſarionis libro vidimus, id notare. habet enim, Alaborabis. vt fortaſſe, allaborabis. vſitatum eſt Horatio verbum. AMPLISSIMIS monumentis] ſcriptis annalibus, de quibus ad Att. lib.11.32.

301:

TERTIVS actus] Quintus, non tertius, extremus in comœdiis eſt actus: iſq; perfectior, & ornatior videtur. hic tertium annum imperii, quaſi vltimum actum in fabula accipit, quando in adminiſtratione prouinciæ vltimus eſt. ſit, inquit, ita vltimus annus in prouincia perfectus, vt eſt vltimus actus in fabula.

EPISTOLA

EPISTOLA II.

302.

C. Iulio Cæſare, M. Calpurnio Bibulo, COS.

S TATIVS] Quinti libertus, gratioſior apud eum, quàm deceret. QVOD ita ſcripſiſti,] dubitationis quiddam ſubeſſe uidetur his uerbis. quaſi dicat: Niſi tu ita ſcripſiſſes, aliter exiſtimarem. Eodem illa uidentur ſpectare, quæ, non multis interiectis uerſibus, ſequuntur: Quod prorſus credo; quoniam tu ita iudicas. DIREPTVM] quòd rem domeſticam, Statij ſtudio ac fidelitate conſeruari Quintus arbitraretur. NEQVE antea uiſus eſſet,] ita ſcripſerat Quintus: Maxima fuiſſet Romæ expectatio, maximus hominum concurſus in reditu meo, talis, inquam, qualis nunquam uiſus eſt, ſi Statius una mecum de prouincia deceſsiſſet, Romamq; ueniſſet. itaque doleo illum ſine me ueniſſe. Tu hoc doles, reſpondet Marcus: ego lætor: quæ enim poſt eius reditum in te abſentem coniecta ſunt, ea tu maiore cum dolore præſens audiſſes, ſi tecũ Statius veniſſet. exhauſtus igitur te abſente totus eſt hominum ſermo, & multæ eiuſmodi uoces, ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν: quæ emiſſæ iam ſunt. Homeri uerſus eſt in ὀδ. ι, de Vlyſſe à Polyphemo pronunciatus: à quo tã puſillo tamq; imbecillo miratur ſe eſſe excæcatũ: qui ex uaticinio Eurimedis ab Vlyſſe quidẽ ſe id paſſurum, ſed Vlyſſe aliquo magno ac

formoſo viro, ſuſpicabatur. uerſus hi ſunt integri:

Ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν καὶ καλὸν ἐδέγμην
Ενθάδ' ἐλεύσεσθαι, μεγάλην ἐπιειμένον ἀλκήν.
Νῦν δέ μ' ἐὼν ὀλίγος τε, καὶ οὐτιδανός, καὶ ἄκικυς
Οφθαλμοῦ ἀλάωσεν, ἐπεί μ' ἐδαμάσατο οἴνῳ.

Nunc, qua ratione horum verſuum ſententia, de Vlyſſe & Polyphemo ab Homero prolata, ad Quintum & ad Statium accommodari poſsit, vt certe egregie poteſt, conſideremus. Per triennium iam Quintus Aſiam rexerat. ſcripta enim eſt epiſtola in exitu fere anni tertii. rationem eius adminiſtrationis fama iam nuncijq; Romam pertulerant: ſatisq; notum erat, omnibus in rebus eum uti conſilio Statij liberti; quod Cicero modo occulte, modo aperte conqueritur. expectabant igitur homines liberti Statij aduentum in Vrbem cũ Quinto, quaſi *τινὰ φῶτα μέγαν*, à quo prouinciã eſſe adminiſtratam, tanquã à pro conſule, audiſſent: qui cum ueniſſet, quaſi decepti, itidem vt Polyphemus, ijſdem, quibus ille, uerſibus errorem ſuum poterant indicare. Quæ igitur uoces, ſi cum Quinto Statius vrbem eſſet ingreſſus, coniectæ fuiſſent; eas in unum Statium, abſente Quinto, emiſſas, Cicero gaudet; idq; modeſte ſignificat, cum ait, Id mihi non incommode uiſum eſt accidiſſe: ne offenderet animum Quinti, ad iracundiam propenſi, & de Statio optime exiſtimantis.

302:

PROTVLISSE?] cum diceret, ſe à te plurimi fieri. QVONIAM tu ita iudicas;] de Statij fidelitate ſcripſit Quintus & in ea epiſtola, qua manumiſſum Tironem gratulatus eſt his verbis: Si enim mihi Statii fidelitas eſt tantæ voluptati: quanti eſſe

in iſto

in iſto hæc eadem bona debent, additis literis, ſermonibus, humanitate? BLAVDENIO,] ex vrbe Blaudo, quæ eſt in Phrygia; non Blandenio, vt eſt in quibuſdam libris. DE HOC genere toto] cum ego tibi tam multos Græcos commendauerim. AD FALLENDVM] eos, apud quos queruntur. aſtuti enim & ingenioſi ad fingendum & perſuadendum Græci ſunt. INIMICISSIMI mei] feci tamen, vt, inimicitiarum ratione neglecta, eos in te lenirē. HEPHAESTVM] in hac dictione auſus ſum, contra meam conſuetudinem, pauliſper ab antiquis libris diſcedere. nam Ephæſtum, pro Epheſium, repoſui. cur enim dicat, Apamenſem Epheſium, duarum ciuitatum nominibus coniunctis, cum vnum hominem proprio, ſimulq; eius patriam velit nominare, vt cum infert, Megariſtum Antandrium, Niciam Smyrnæum, Nymphontem Colophonium? NVGAS maximas] leuiſſimos infimæq; conditionis homines: qui nec nominandi ſunt.

303.

DVO MYSOS] ita ſcripſi, vt antiquitatem retineam. ſic enim eſt in Beſſarionis libro. ſic & Virgilius locutus eſt:

„ Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
„ Terra viros.

CAECILIVM?] hi ſunt homines Romani, qui in prouincia Quinti negociabantur. SANARI non poteſt] quia tu in eum grauiſſime animaduertiſti. vide 296. ECCE ſupra caput] ecce præter eos, quos ſignificaui, occurrit animo meo, & quaſi ſupra caput aſtat, à me nominandus Catienus.

EQVESTRI cenſu,] ex equeſtri ordine. cenſus equeſtris erat quadringenta millia nummum. MILVINO] videtur fuiſſe Licinii ſeruulus, aut certe comes in rapinis hoc nomine. addit, Pullo, per iocum, ad rapacitatem indicandam: quia miluii rapaces. TRIBVTA] quòd pecuniam quaſi dominus imperaret, & minaciter exprimeret. quod præpotentes non nulli ſolent.

303:

DICENDI ſal facetiasq́;] quòd acute dictis multorum animos offenderet. TVVS vicinus] Macedoniæ, quæ Aſiæ proxima adiacet, prætoris: de quo 296. INTERIORIBVS vicinis] qui in ipſa Aſia ſunt, & aliquam prouinciæ tuæ partem, à te demandatam, adminiſtrant. VALDE magnum] cum ironia. QVOS nominaui] Virgilium, & Octauium intelligit. hos enim duos nominauit: Cilicenſis vero, Syriacíq; nomina non poſuit. QVI NEQVE Cyrum] cum tamen literis exculti non ſint. AGESILAVM] Lacedæmoniorum regem, qui in ore erat rhetorum declamantium, vt ait Suidas. INEXORABILEM] mallem, Exorabilem: vt, quia multis petentibus ſatisfacere Quintus voluerit, ideò ſcripſerit iniquas, inuſitatas, contrarias. TOLLE] da operam, vt colligantur, & ſupprimantur. hoc paulo poſt dicit apertius. SCRIPTAS] ab iis, qui eas à Quinto petiuiſſent. quas fuiſſe iniquas, inuſitatas, contrarias, cum iidem homines & peterent eas, & ſcriberent, mirum non eſt. NVLLVM delectum] cum omnes peræque literas, quæ ad te afferebantur, obſignari iuberes. SELECTA-

RVM

RVM] quæ ante ipſius aduentum annulo tuo fuiſſent obſignatæ. VARIE] multis de rebus: in quibus, hoc quoque de genere quid ſentirem, intelligere potuiſti.

304.

VIDE per homines amantes tui,] da negocium hominibus amantibus tui, vt tecum ſimul videant, ne qua à te ſcribatur epiſtola aut iniqua, aut contraria, aut abſurda, aut inuſitata, aut denique in aliquem contumelioſa. SYLLA nomenclator] de miniſtris Quinti: à quo ſcriptam epiſtolā, Quintiq́; annulo obſignatam, Cicero legerat, minime probandam. TEMPORE ipſo] opportune hæc de epiſtolis, à te paulo conſideratius ſcribendis. L. FLAVIVS] Dio lib. XXXVII. nominat L. Flauium, Pompeii ſtudioſiſsimum: qui tamen hic non eſt. nam ille tribunatum pl. geſsit Afranio & Celere cos. vt etiam patet ex libro I. ad Atticum: hic autem, Piſone & Gabinio, præturam, anno tantum vno poſt Afranii & Celeris conſulatum. non enim arbitror, anno poſt tribunatum pl. proximo quenquam potuiſſe prætorem deſignari. quòd ſi curulem ædilitatem omitti placuit: biennium tamen inter tribunatum & præturam oportuit intercedere. itaque Domitius, & Ancharius, cum tribunatum geſsiſſent, poſt annum, omiſſa ædilitate, præturam petierunt, & adepti ſunt. vide orationem pro Sextio, & noſtrum commentarium. de hoc autem Flauio, prætore deſignato, Dio libro XXXVIII. & Aſconius in commentario orationis pro Milone. SI INFICIATVR?] deberi quidquam Fundanio. PRAETOR ſolet]

prætor non iudicabat, ſed ius dicebat. iudicabant autem iudices à prætore dati, cum aliis de cauſis, tum etiam de iis, in quibus, petita pecunia deberetur, nec ne, diiudicari oportebat. monet igitur Quintum, contra conſuetudinem eum feciſſe, qui iudicauerit deberi.

304.

REMITTAS de diminuendo,] permittas, vt de bonis Octauii diminuere poſsint. AMPLIVS] hoc amplius te rogo, Flauii cauſa, & ſcilicet Pompeii, qui Flauio amiciſsimus eſt, facias omnia. EX TVA iniuriæ in illum] noli credere, me hac de re propterea tecum agere, quia liberalitatis laudem quæram, ex eo facto, quod iniurioſum eſt. ego tuam iniuriam tolli volo, exiſtimationis tuæ cauſa: non id ago, vt videar in Flauium liberalis RELINQVAS] tempus enim deceſsionis appropinquabat; cum annuum prætoris imperium vltra Decembrem menſem non produceretur. IVRIS, dignitatisq; retinens,] qui neque de re, neque de dignitate ſua quidquam detrahi paſſurus eſt. NEQVE iure] cum iudicare prætor non debueris, deberi. DE PACTIONE] inter Græcos & publicanos à te facta. 299. fam. 227.

IN EADEM epiſtola] quam dixit ſe ſcripſiſſe iracundius. GRAVIORA] in te obiurgando. ὀρθὰν τὰν ναῦν] fortaſſe dicit hoc: Rectum nauis curſum teneamus: deinde, ſi res ita poſtulet, moriamur. quaſi dicat: agamus, quod rectum eſt: reliqua omnia contemnamus. et eſt eius obiurgationis, qua paulo grauiore vſus erat, excuſatio. verba græca vnde ſumpſerit, mihi quidem ignotum eſt. potuit à poeta mutuari;

mutuari; quod ſæpe ſolet. MAIORA iſta erunt.] an hoc? iſta, quæ te moneo, quæ ad te, ſimulq; ad me pertinent, maioris erunt momenti, quàm illa, quorum cauſa ille protulit hæc uerba: ὀρθὰν τὰν ναῦν ἄπαξ θανῆν. ſunt igitur eo nobis diligentius obſeruanda. QVAE SVNT non nulla,] hoc non ad ipſa uerba, quæ antecedunt, ſed ad eorum ſententiam accommodat. quæ, inquit, in te reprehendi, ſunt omnino aliqua, ſed tamen mediocria, & parua potius.

305.

SARDIANVS] Sardis urbs in Lydia fuit. DEDVCAS.] Romam. QVI IAM nihil ſit:] Non uideo, quò referatur particula, Iam: ac malim, Qui tam nihil ſit: cum & ſeruus, & nequam ſeruus nihil omnino eſſe uideatur. homo nihil, ueteres dixiſſe, tradit Varro de analogia lib. II. CATO adoleſcens,] C. Cato, is, qui poſt triennio tribunus pl. rogationem promulgauit de abrogando Lentulo imperio. fam. 4. CONCIONEM] ab aliquo magiſtratu datã. nam alioqui, priuatus cum eſſet, concionari non potuiſſet. ad Atticum lib. IIII. 54: PRIVATVS] cum à conſule dictator dici ſoleat. OCCIDERETVR.] hoc ſignificãt illa uerba Iulij Obſequentis: Propter Pompeij dictaturam ingens ſeditio in urbe fuit. quod eſſe factum Cicerone & Antonio cos. imperite falſoq; Obſequens tradidit: qui, cum & is, qui ſcripſit epitomen Liuianam, & Dio, C. Antonium à Dardanis fugatum Cæſare & Bibulo cos. ſignificent, Antonij calamitatem & Pompeij dictaturam ſimul ſtatuerit, titu-

lumq; fecerit, ad annum indicandum, Cicerone & Antonio cos.

305:

NOSTRAE cauſæ] ſi diem nobis Clodius dixerit, qui nunc eſt tribunus pl. deſignatus. ET QVIDEM,] liber Beſſarionis manuſcriptus admodum à noſtro impreſſo diſcrepat: habet enim ſic: Vt quidam cum ſpe ſumma maxima tum maiore etiam animo ſperent ſuperiores fore nos confidant animo &c. Ex hac ſcriptura uidetur non magna mutatione elici ueritas poſſe. optime enim cum ſententia Ciceronis congruet, ſi legatur ſic: Vt quidam, cum ſpe ſumma, tum maiore etiam animo, ſperent, ſuperiores fore nos; confidant adeo, ut in hac rep. &c. IN HAC rep.] malim, In hac re. NE CASVM quidem ullum] ne fortuita quidem: quæ tamen ideo uidentur pertimeſcenda, quia non ſunt in poteſtate noſtra. DIXERIT] ad populum, quòd ciues Romanos indicta cauſa contra legem Semproniam condemnarim. DISCEDAMVS:] ex iudicio. HORVM REGVM] Pompeij, Cæſaris conſulis, Craſsi, qui pernicioſam reip. ſocietatem iniuerant. ſic ad Atticum lib. II. 27: Mirandum in modum reges odiſſe ſuperbos. & eodem lib. 29. Hoc uero regnum eſſe, ferri nullo pacto poteſt. & ibidem 30. Nec iam ipſi agri regnum ueſtrum ferre poſſunt. CAESAR] conſul: qui Clodium iam ad plebem traduxerat. DE MEA comparatione] ita credo, ut nihilo me languidius comparem, ac muniam. tale illud lib. II. 311: Pompeius ſe comparat, homines ex agris acceſſit. Ciceronem autem non admodum affirmanti

Pompeio

Pompeio credidiſſe, indicat illud ad Atticum libro 11. 35. Alterum facio, ut caueam: alterum, ut non credam, facere non poſſum. et ibidem 36: Pompeius confirmat, eum nihil eſſe facturum contra me. mihi periculoſum eſt credere. ad reſiſtendum me paro. AMICI] omnes præter Clodium, hoc eſt, nouem: ex quibus tamen, Cicerone in exilium profecto, defluxit unus; & octo duntaxat de reditu Ciceronis rogationem promulgarunt. hinc illa in oratione pro Sextio. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. nam ex nouem, quos tunc habueram, vnus me abſente defluxit; qui cognomẽ ſibi ex Aeliorum imaginibus arripuit; quo magis nationis eius eſſe, quàm generis, uideretur. Cuius loci ſententiam in noſtro in illam orationem commentario ſatis aperuimus. CONSVLES] deſignati, Piſo & Gabinius: qui tamen ſe non, quales oſtenderant, præſtiterunt. PRAETORES] Hos quoque deſignatos. DOMITIVM] L. Domitium Ahenobarbum, Cæſaris inimiciſsimum; quem prætorem cum C. Memmio collega, quem hic Cicero nominat, de eius actis ad ſenatum retuliſſe, Suetonius prodidit. atque huius maxime prætoris metu conſenſiſſe Cæſarem cum P. Clodio tribuno pl. de Ciceronis exilio, facit illud, ut credam, quòd in oratione pro Sextio ſcriptum eſt his uerbis: Illi autem, aliquo tum timore perterriti, quòd acta illa, atque omnes res ſuperioris anni labefactari à prætoribus putabant, tribunum popularem à ſe alienare nolebant; ſuaq; ſibi propiora eſſe pericula, quàm mea, loquebantur. NIGIDIVM] P. Nigidium Figulum, Romanorum omnium, uno

excepto M. Varrone, doctiſsimum, ad quem eſt epiſtola lib. IIII. fam. 56: MEMMIVM] C. Memmium, eum, qui ſacris Iuuentutis, quibus ipſe præerat, M. Luculli uxorem, ut Cicero in ad Atticum epiſtola iocatur, initiauit, quiq; Cn. Pompeij uxorem, per Curtium Niciam grammaticum, codicillis de ſtupro ſolicitauit: ut eſt in libro de claris grammaticis. LENTVLVM] non poteſt hic eſſe P. Lentulus Spinther, qui conſul fuit anno proximo poſt Piſonem & Gabinium cos. diſtat autem biennio à conſulatu prætura. Cn. Lentulum Marcellinum fuiſſe ne credam, eadem ratione adducor. geſsit enim conſulatum poſt Lentulum Spintherem. itaque prætor, Piſone & Gabinio cos. uno tantum inter præturam & conſulatum anno interiecto, eſſe non potuit. Quid, ſi de L. Lentulo, flaminis filio, intelligatur? ne hoc quidem licet. repugnat enim hiſtoria. nam qui poteſt hoc anno, ideſt eo, quo Gabinius & Piſo conſules deſignati ſunt, prætor ipſe deſignatus eſſe, cum hoc anno conſulatum cum Gabinio petierit? id quod in Vatiniana interrogatione Cicero ſignificat his uerbis: L. Lentulum, hunc iudicem noſtrum, flaminem Martialem; quòd erat eo tempore Gabinij tui competitor. Fuiſſe igitur crediderim L. Lentulum Crus: qui cum C. Claudio Marcello aliquot poſt annis conſulatum geſsit.

EPISTOLA III.

306.

A. Gabinio,
L. Calpurnio Piſone, COS.

C ONSVLATVS] ſiquidem, quæ conſul geſsi pro ſalute patriæ, ea me afflixerunt, rogatione à Clodio lata aduerſus eos, qui ciues Romanos, indicta cauſa, necaſſent: quod ſane veteres quoque leges vetabant. verum in eo paruit Cicero ſenatuſconſulto; quod in M. Catonis ſententiam factum eſt. PRAETER vnum me.] vereor enim, ne, qui me perdiderunt, iidem, non plane mea pernicie ſatiati, eadem, quæ mihi, eripere tibi conentur, dignitatem, patriam, fortunas. FLENS flentem,] non aliqua triſti de cauſa: ibat enim ad Aſiam regendam Quintus: ſed hoc in digreſſu fratrum amantiſsimorum ſolet euenire, preſertim vbi vident futurum, vt abſint alter ab altero & aliquandiu, & magno locorum interuallo ſeiuncti. PROSEQVENTEM] cum in Aſiam imperio proconſulari profectus es. mos enim hic erat, nimirum laudandus ob humanitatem, vt non ſolum propinquos, verum & amicos, ad prouincias adminiſtrandas proficiſcentes, proſequerentur extra vrbem. hinc illud ad Ap-

pium,

pium, fam. lib. III. Cum te paludatum proſequerer. DEFENDERET.] tueretur. ſic enim factum eſſet, ne viuo me careres, viuo me aliis indigeres. nunc mea pietas, & amor in te venire in dubium poteſt: quandoquidem commiſi, vt viuo me careres: & quæ ſequuntur proxime. PROPE fratrem] tolle, Fratrem: ſyncerus erit, qui nunc mendoſus locus eſt. itaq; Franciſcus Petrarca, poeta ſermonis Italici hodierni omnium elegantiſsimus, Latini veteris haud valde bonus, in quadam epiſtola legit. habuit enim librum manuſcriptum iis, qui nunc reperiuntur, emendatiorem.

306:

IMAGINEM meam] Tuam, magis placeret: ſed, Meam, ferri poteſt. ſunt enim, qui patrum fratres ore magis referant, quàm patres ipſos. PROTINVS pergas,] ne ad me venias, ſed protinus Romam pergas. TE PRAESIDIO] te ipſum tibi præſidio præſentem eſſe. nam, ſi quid temporis in reditu poneres; fieri poſſet, vt aliquid interim abſens calamitatis acciperes. Hoc & ad Atticum ſcribit lib. III. 42: AVCTORITATIS] ſi modo quid apud te valet hoc, quòd me ſperare vides, erige te, & confirma. ſpero autem tibi tuam integritatem, & amorem in te ciuitatis, & aliquid etiam miſericordiam noſtri, præſidii laturam. ISTO] quod ad te attinet. Timebat videlicet, ne quis ei, in vrbem reuerſo, diem diceret ob prouinciam auare adminiſtratam. ad Atticum lib. III. 47:

307.

REPREHENSIONEM] nam, ſi reſtituor, magis eorum extabit iniquitas, qui cum inimico

meo ad me perdendum conſenſerint. non enim reſtituerer, niſi mea pateret innocentia. HONESTIVS] cadere enim in patria, fortiter cum inimicis pugnantem, honeſtum fuit. VTILIVS] forte enim crudelitatem inimicorum mors mea ſatiaſſet: qui nunc, mea calamitate non contenti, valde timeo ne tibi immerenti negocium mea cauſa faceſſant. TVVM tempus] tuum periculum. Non placet, inquit, viuere; niſi ſi aut aliquid tuis rationibus, dum in periculo verſaris, poſſum conſulere; aut ſpem, non dico aliquam, aut mediocrem, ſed omnino firmam de meo reditu eſſe intelligis. non enim exigua in ſpe tantum pono, vt in tam miſera turpiq; vita diutius velim commorari. GENERE ipſo pecuniæ] placeret ſic: Genero ipſo, pecunia: vt C. Piſonem generum ſuum ſignificet: cuius & mores, & ingenium uehementer Cicero probauit. uide de claris oratoribus. DE PERMVTATIONE] te, cum ad urbem perueneris, pecuniam, permutatione ſumptam, ſi ego uellem, mihi curaturum. quorſum hoc ad me retuliſti? quaſi uero nunc &c. ACCEPTAM] cum iturus eſſem in exilium. EX AERARIO] quæ tibi Aſiæ prætori de publico debebatur. certam enim pecuniam prouinciarum rectoribus reſp. numerabat. epiſt. fam. lib. 11. 33. FRVSTRA] cognoſce ſummam Ciceronis exulis deſperationem: qui cum ea pecunia ad ſe ſuſtentandum uſus eſſet, FRVSTRA, tamen dicat, quaſi in res nos neceſſarias erogatam; quòd in tam afflicta fortuna uitam ſibi non neceſſariam, ac pene moleſtam duceret. ET M. ANTONIO]

duo Quinti creditores, Antonius, & Cæpio. nec tamen abundat particula ET, ut primo aſpectu ui detur. QVOD cogito] ipſe ſe exponit, cum infert, Huic enim.

307:

MOLESTIAE,] ut aliquis, noſtris malis non contentus, negocium tibi faceſſat. ſic in proxima, quæ ſequitur, dixit, Si te ſatis innocentia tua & miſericordia hominum uindicat à moleſtia. CONFERAS] auxilij cauſa. nec dubium eſt, de M. Craſſo dici, qui a Parthis cæſus eſt; & de M. Calidio, qui fuit orator dulcis potius, quàm uehemens; & prætor anno proximo de reditu Ciceronis legé promulgauit, ut eſt in oratione poſt reditum in ſenatu. ARRIO:] Q. Arrio, de quo 27. & in Varronis libris de re ruſtica. FOVENDVM] ſumma fuit inter Hortenſium & Pomponium Atticum amicitia, ut ait Nepos in uita. uult igitur Hortenſium Cicero ſuæ cauſæ per Pomponium conciliari. et Hortenſium potius nominat, quàm quemuis alium, quòd is præter ceteros noſſe diceretur id, quod à Quinto contra leges commiſſum opinio erat. NE ille uerſus,] uerebatur, puto, ne Quintus frater de ambitu accuſaretur; quòd in petenda ædilitate pecuniam contra leges dediſſet. quo tempore uerſus quidam in eum de lege Aurelia, qui ambitum notaret, conferebatur. Licet autem exiſtimare, lege Aurelia ſancitum de ambitu aliquid fuiſſe. FALSO teſtimonio] Hortenſij in te. CONFIRMETVR] ut id nunc uerum eſſe dicatur, falſisq; teſtibus comprobetur, quod tunc ſignificauerat ille uerſus, te ſcilicet in

honore

honore petendo pecunia uſum eſſe. MESSALLAM] eum, ut opinor, qui cum M. Pupio Piſone conſul fuerat. ETIAM SIMVLATOREM] etiam Pompeius, ſi minus ex animo nobis fauebit, ſaltem fauere ſe ſimulabit. quod ad noſtram cauſam ſubleuandam aliquid, atque adeo multum erit, cum homines Pompeium noſtri ſtudioſum ſuſpicabuntur. AFFERET] iam enim de ſe, ut de mortuo, loquitur: & ideo infert, Sed, te incolumi, orbi non erunt.

EPISTOLA IIII.
308.
Iiſdem conſulibus.

MISERICORDIAEQVE] Quid hic habet loci miſericordia? an ipſius miſericordia factum erat, ut eijceretur? Malo igitur, quod indicat mihi meus ille, quem ego nunc ad ſingula uerba inſpicio, Beſſarionis antiquus liber; malo, inquam, pro miſericordiæq;, legere miſeriæq;: cum ueterem ſcripturam huiuſmodi eſſe uideam, mīæq;, dictione contracta, unde fluxit error. DECIPI] ut à Pompeio, quem ſummis beneficijs ornaueram. PRAETER fidem amicorum] uerbum, obfuit, aut ſimile quid, præ dolore omiſit. CAVTVM] cum diſcedere malui, quàm pugnare. A MOLESTIA] ut tibi ipſi nemo periculum intendat. SEXTIVS] P. Sextius tribunus pl. deſignatus. PISO,] gener Ciceronis, qui obijt ante

ante reditum illius. RETINVERVNT,] literis. MOTVS] urbanos: quorum expectatione longius diſcedere nolui. EXITVM illorum] exitum illorum motuum. INIMICO,] P. Clodio tribuno pl. OBTRECTATORVM,] Pompeij, Cæſaris, & Craſsi; qui meæ dignitati obtrectantes, inimicum meum fouerunt. DENOCIVS] ſic antea. nos, de nouis, repoſuimus. ut nouos pro deſignatis ponat, ſicuti libro ad Atticum III. 50: Noui tribuni pl. ſi eſſent timidiores. et ibidem dixerat iam, Veterum tribunorum pl. rogatio. Alij, Domitius autem tribunus pl. quorum eſt manifeſtus error; quòd, ut iam oſtendimus, inter illius anni tribunos Domitius non fuit. GRATIDIVS,] uideo ſic eſſe & in libris manuſcriptis. magis tamen placeret, Fabricius. nominantur enim octo tribuni pl. in oratione poſt reditum in ſenatu, T. Annius Milo, P. Sextius, C. Ceſtilius, M. Ciſpius, (ſic enim in poſtrema noſtrorum librorum editione repoſuimus; cum legeretur, Moſopius) T. Fadius, M. Curtius, C. Meſſinius, Q. Fabricius: qui octo tribuni pl. de reditu Ciceronis promulgarunt. duo reliqui, quos in ea oratione non nominat, propterea quòd promulgare ſimul cum collegis noluerant, fuere, vt apud Aſconium legimus, Sex. Atilius Seranus, Numerius Quintius: quos à me ideo nominatos omnes uolui, quo certius probarem, in hac epiſtola &, Fabricius, potius legendum eſſe, quàm, Gratidius; cui ſententiæ ſubſcribere uidetur etiam oratio pro Sextio; & iis aſſentiendum non eſſe, qui, Domitius, malunt, quàm, De nouis, legere. INTER-

CESSOR]

CESSOR] ex ipſis tribunis pl. aliquis. MENTEM exturbarent meam] omne mihi conſilium eriperent. CONSVLVM] deſignatorum, Lentuli, & Metelli. totam enim poſuerat ſpem in proximi anni magiſtratibus. TIMOR] quòd timeo, ne prætores deſignati, vbi magiſtratum inierint, nobis non amici ſint. PVBLICANORVM arma] forte id eſt, quod dixit, Propter neſcio quos motus. ex armis autem grauior exiſtit inter ciues diſſenſio: & ad reſtituendum Ciceronem ſumma omnium conſenſio requirebatur. uerum, quid ſi aliter diſtinguatur, ſic inquam? Alienatio conſulum, etiam prætorum, timor publicanorum, arma. mihi quidem placeret magis. MEORVM] uxoris, filiæ, generi. nam filius annum ætatis uix ſeptimum agebat.

308:

PHAETONTI] liberto. COMMVNEM caſum] meam calamitatem, quæ tibi communis eſt: quæ non vt omnis auferatur, poſtulo: ſed, ſi aliqua ex parte releuabitur, magnum quiddam facies. QVI ERIT conſul] iam enim deſignatus erat: quod inde patet, quia in hac ipſa epiſtola mentio fit de tribunis pl. deſignatis. QVID SIT] rei aut ſpei ad ſalutem noſtram. VIDEBIS omnino.] poteſt & ſic interpungi: Videbis. omnino, ſi tuam &c. NE CESSARIS.] ne ſis languidior, ſed ſtrenue reſiſtas. NON ENIM gladiis] ſe ipſum nominat, cum de fratre intelligat; quòd eandem utriuſque fortunam ducat. non, inquit, me, hoc eſt, te, gladijs, ſed litibus petent.

PAVLI MANVTII commentarius in librum II. Ciceronis epiſtolarum ad Quintum fratrem.

EPISTOLA PRIMA.

309.

SCRIPSIT hanc P. Cornelio Lentulo Spinthere, Q. Cæcilio Metello Nepote coſ. menſe Decembri, id eſt in extremo anno; cum menſe Sextili, iiſdem conſulibus, reſtitutus eſſet. Quintus frater erat in Sardinia, legatus, ut opinor, à Pompeio miſſus, rei frumentariæ cauſa. nam quindecim ſibi eius muneris gratia Pompeius legauit, epiſt. I. lib. IIII. ad Atticum, & apud hiſtoricos. SVB DIES feſtos.] à XVII. cal. Ianuarii ad uſque fere extremum menſem dies erant feſti, Saturnalia, Opalia, Angeronalia, Larentinalia, Iuuenalia. DVO CONSVLES deſignati,] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Martius Philippus: quos immiſcet conſularibus. P. SERVILIVS,] Iſauricus, pater eius, qui conſul nouem poſt annis fuit cum C. Cæſare. M. LVCVLLVS,] frater, non germanus, ſed conſobrinus, vt ait Eutropius, L. Licinii Luculli, qui

Mithridatem Tigranemq; deuicit. et quãquam Liciniæ gentis cognomen ſit Lucullus, hic tamen nõ Licinius, ſed Terentius eſt. cur ita cenſeam, argumentis, ut opinor, facile probabo. Primum actione tertia in Verrem conſules ſimul M. Terentium & C. Caſsium uideo nominari. collegam autem C. Caſſii fuiſſe in conſulatu M. Lucullum, plane conſtat ex oratione pro Cluentio. Neque uero quiſquam illud obiiciat; alterutrum eſſe neceſſe, ut uel ex Licinia gente ſit, cum Lucullus, quod eius gentis cognomen fuit, dicatur; uel, ſi ex Terentia eſt, Varro potius, ut Terentiæ gentis cognomine utatur, quàm Lucullus uocetur. hærebit omnino, hac dubitatione impeditus, qui morem antiquum ignorat. mihi quidem facile uiam aperit antiquitatis obſeruatio. legi enim ſæpe, ac notaui, eos, qui iure adoptionis in aliam familiam tranſiſſent, duobus cognominibus, uno prioris familiæ, altero poſterioris uſos eſſe, ita, ut nouum cognomen ueteri anteponeretur. hoc ita eſſe, cum alia exempla, quæ breuitatis cauſa omitto, tum illud ſatis indicat in eo ſenatus conſulto, quod inſertum epiſtolæ M. Cœlius ad Ciceronem miſit. ſic enim eſt in eo. Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, cognomine Scipionis poſt Metelli ac Pii cognomen collocato: quia Scipionem Q. Metellus Pius, Numidici filius, adoptauerat. itidem hic noſter & Varro, & Lucullus dicebatur, ſed frequentius tamen Lucullus ob eã cauſam, quia ueteri, quàm nouo, cognomine notior erat. adducor autem in hanc opinionem eo libentius, quòd lapides illi Capitolini, proximis annis Romæ reperti, Lucullum hunc conſulem, dictionibus ue-

cuſtate conſumptis, ita ponunt: M.——V S. M. F. ——R. L V C V L L V S. neque enim dubito, quin litera illa, R, quæ ab illis duabus M. F. longiſſime diſtat, alterum cognomen ſit, quod à Terentio, patre adoptiuo, Lucullus accepit, hoc inquam, V A R R. quod, Varro, ſignificat, ſicuti L V C V L L. pro Lucullus, ibi ſcriptum uidemus, & in iiſdem lapidibus M A R C E L L. M E S S A L L. D O L A B E L L. N A S I C. pro, Marcellus, Meſſalla, Dolabella, Naſica, ita diuiſa ſyllaba poſtrema, ut interdũ duæ literæ, interdũ una tantũ omittatur: ut, cũ ſcribebant, M A I. pro M A I I. Quod autẽ, ubi nomen eſſe oportuit, lapis habet V S: ſupplementum eſſe uerum dico, T E R E N T I. ut, quod imperfectum nunc eſt, integrum hoc ſit: M. T E R E N T I V S M. F. V A R R. L V C V L L V S. niſi ſi quis prænomen etiam aui putet adiungendum: quod ſane deſiderari ſuſpicor in lapide. uideo enim inter F. & R. ſpatium eſſe paulo latius, quàm ut tribus tantum illis literis, V A R. quas ego addo, totum impleatur. præterea, ubi lapis corruptus non eſt, auorum prænomina conſulibus adiuncta licet animaduertere. prænomen autem illud, quod eſſet addendum, aſſequi diuinatione non poſſumus: cum is Varro, cuius filius Lucullum adoptauit, conſulatum non geſſerit, ac non modo in lapidibus illis, ſed nec in hiſtoriarum monumentis, quod ſciam, uſquam nominetur. Eſt igitur hic, M. Terentius M. F. Licinianus, Varro, Lucullus; a quo, & ab eius collega C. Caſsio, lex illa Caſsia frumentaria lata eſt, de qua Cicero bis meminit in Verrem. L E P I D V S,] non M. Lepidus, qui poſtea triumuir perdendæ reipublicæ

blicæ fuit, qui nominari non potuit inter conſulares; cum non niſi multis poſt annis conſul fuerit; ſed, M' Lepidus, qui conſulatum geſſerat cum L. Volcatio Tullo. itaque eos Cicero deinceps memorat. GLABRIO] M' Acilius Glabrio; qui anno ante Lepidum & Volcatium conſul cum fuiſſet, poſt eos tamen hic nominatur; quod mirari, puerile eſt. prætor fuit in cauſa Verris. PRAETORES] cum ex prætoribus neminem nominet, apparet omnes affuiſſe. omnes autem hoc tempore octo omnino fuerunt. argumenta, quibus adducor, ut ita eſſe credam, hæc ſunt. Prætores, geſto magiſtratu, exibant in prouincias. hoc in dubium uocari non poteſt. plena exemplorum omnia. uidetur igitur eſſe rationi conſentaneũ, ut earum prouinciarũ numerus cum prætorum numero congruerit. has porro in ſenatuſconſulto, quod M. Cælius ad Ciceronem miſit, octo uideo nominari. Itemq;, inquit, ſenatui placere, in Ciliciam prouinciam, inq; octo reliquas prouincias, quas prætorii pro prætore obtinerent: & quæ ſequuntur. Et in oratione pro Milone, Erat, inquit, id temporis conſul P. Lentulus, ſeptem prætores, octo tribuni plebis, defenſores mei. Septem nominat, uno Appio de omnibus excepto: quod aperte indicat in oratione in Piſonem, his uerbis: De me cum omnes magiſtratus promulgaſſent, præter unum prætorem, à quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, præterq; duos de lapide emptos tribunos pl. legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegæ Q. Metelli ſententia. Et pro Sextio ſic: Collegas Milo adiutores habebat. conſulis alterius ſummum

ſtudium, alterius animus pene placatus. de prætoribus unus alienus. Quòd ſi quis putet, unum quidem Appium ex uniuerſo prætorum collegio à collegis in Cicerone reuocando diſſenſiſſe; collegas tamen ipſos non plane ſeptem fuiſſe, locumq;, iam à nobis ex oratione pro Milone recitatum, fortaſſe mendo non uacare; quod in notis numerorum facile ſolet euenire: huic, opinor, hanc ſuſpicionem eripiam, ipſius Ciceronis teſtimonio. nam in oratione poſt reditum in ſenatu, ubi commemorat eos magiſtratus, quorum ope redierat ab exilio, nomina ponit octo tribunorum pl. & ſeptem prætorum, eorum ſcilicet omnium, quos in ea pro Milone ſignificauerat. Scriptum eſt etiam apud Dionem lib. XLII, de prætoribus à C. Cæſare, poſt Cn. Pompeium in Pharſalia deuictum, decem creatis, ut gratiam bene de ſe meritis referret. ἵνα γάρ, inquit, πλείους αὐτῶν ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. quòd ſi, plures ut remunerari poſſet, decem prætores, & plures, quàm antea fuerant, ſacerdotes creauit: nimirum conſtat, prætores non antea decem fuiſſe. Nam quod in Pomponio de origine iuris legitur; Cornelius Sylla quæſtiones publicas conſtituit, ueluti de falſo, de paricidio, de ſicariis, de iniuriis; & prætores quatuor adiecit: deinde C. Iulius Cæſar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præeſſent, à Cerere Cereales conſtituit: id me minime conturbat. non enim dixit, adiecit quatuor prætores ad numerum ueterum prætorum; ſed, adiecit quatuor de iis, qui prætores erant, ad publicas quæſtiones; vt quatuor ab ipſo quæſtionibus inſtitutis

ſtitutis

ſtitutis quatuor item prætores præeſſent. quos autẽ duos ait prætores à C. Cæſare adiunctos, eos, opinor, intelligit, de quibus meminit Dio, qui denarium numerum abſoluerunt. Patet igitur de prætoribus octo uſque ad tertium C. Cæſaris conſulatũ. quid enim dubias coniecturas colligere opus eſt, in ea re, quæ ſatis manifeſte probatur & ex eo ſenatuſconſulto, cuius uerba recitauimus, & ex quatuor Ciceronis orationibus, & ex Dionis hiſtoria? ſed arguit neſcio quis, ut decem prætores oſtendat, hoc modo. Prætores publicis quæſtionibus præerant: publicæ quæſtiones erant ſeptem, inter ſicarios, de repetundis, peculatus, de ambitu, de maieſtate, de ui, de falſo; quæ crimen ueneficii, & alia quædam complectebatur. ergo, cum ſeptem eſſent quæſtiones, & quæſtioni inter ſicarios duo prætores præeſſent, reliquis autem ſinguli prætores: fuiſſe prætores octo, qui quæſtionibus præeſſent, & duos præterea, quorum alter inter ciues, alter inter peregrinos ius diceret, neceſſarium uidetur. Dixi iam, non eſſe agendum coniecturis, aut argumentis, vbi ueterum teſtimonia perſpicua ſunt. nec uero illa, quæ iam attuli, obſcura uideri poſſunt. Quòd vero ad numerum quæſtionum attinet, diuerſa ratio eſt. nam ſi numerum prætorum ad numerum quæſtionum accommodabimus; non modo plures quàm octo, ſed plures etiam quàm decem creari prætores neceſſe erit. eſt enim quæſtio de falſo, eſt de paricidio, inter ſicarios, de iniuriis, de ueneficio, de ui, de ambitu, de maieſtate, de repetundis, de peculatu, de inceſtu, aliæ. Ego autem ad argumentum illud, ne quis eo in aliquam dubitationem uocetur,

ita reſpondeo : primum, præeſſe potuiſſe unum prætorem quæſtionibus pluribus, ſicuti non unus prætor, ſed duo quæſtioni inter ſicarios quandoque præfuerunt. quod indicat locus in oratione pro Cluentio. poſſunt, exempli gratia, ſex prætores ita diſtineri crebritate iudiciorum, ut nouis exorientibus quæſtionibus uacare non liceat. poteſt eo tempore ſeptimus prætor (reliquus erat unus urbanus, qui non quærebat, ſed ius dicebat) in ea quæſtione minime occupatus eſſe, quæ forte illi contigerat. hic, non dubito, quin ad eas quæſtiones exercendas decreto ſenatus traduceretur, quibus uacare ſex reliquos prætores non potuiſſe iam dixi. non enim committendum, ut impunita crimina differantur, nec ſit locus quo nocentes rei adducantur. Age uero, concedatur quæſtiones ab uno prætore plures exerceri non licuiſſe: ſequitur ne neceſſario, ut ideo plures, quàm octo, prætores, quia quæſtiones plures, quàm octo, fuerint? non ſane, mihi quidem ut uidetur: niſi ſi mihi illud ante rationibus probetur, quæſtiones non potuiſſe ab alijs, quàm à prætoribus, exerceri. quod ſi quis aggrediatur probare, fortaſſe hærebit. At noſtra ratio quo modo procedit? optime uidelicet: nititur enim teſtimonio ueterum: à quo ego, quantum in me eſt, do operam ne diſcedam. quid igitur ueteres teſtantur? præfuiſſe & publicis quæſtionibus & capitalibus qui prætores non eſſent: qui iudices quæſtionis dicebantur. nam quæſtionem de ueneficio, quam exercuit prætor Q. Voconius Naſo, apud quem Cicero Cluentij cauſam egit, exercuerat ante C. Iunius, non ut prætor, ſed ut iudex quæſtionis, qui & quæ-

ſitor

ſitor uocabatur. patet ex oratione pro Cluentio: patet etiam ex Aſconij commentarijs. iudicum autem quæſtionis duo fuiſſe genera, alios prætores, ut Q. Voconium Naſonem in cauſa Cluentij, alios non prætores, ut C. Iunium in cauſa Oppianici, multis uerbis demonſtratum eſt in libro de legibus. Atque hac ratione tueor locum illum in oratione pro Cluentio, in quo ſex prætores cum nominaſſet Cicero, Q. Voconium Naſonem, M. Pletorium, C. Flaminium, C. Orchinium, ſe ipſum, C. Aquillium, ſubiunxit, Quid reliquæ quæſtiones? quibus ex uerbis reliquos prætores intelligi, falſo coniecit is, quem ſupra ſignificatione tantum, ne cui uideamur uoluiſſe detrahere, appellauimus. uel enim, ut dixi, de ijſdem prætoribus ibi nominatis, qui reliquas illas quæſtiones exercere poſſent, licet intelligere; uel, quod iam probaui, de illis quæſtionum iudicibus, qui cum prætores non eſſent, quæſtionibus tamen non modo publicis, uerum etiam capitalibus (hoc enim publicæ capitales omnes erant) interdum præerant. Reliqui duo prætores, Ciceronis collegæ, P. Caſsius, & C. Antonius fuere. Caſsius de maieſtate quæſiuit: Antonium, cum reliqui ſeptem, quos nominauimus, omnes quæſierint, prætorem urbanum fuiſſe, iusq; dixiſſe, neceſſe prorſus eſt. Hic teneris, inquit. octo prætores nominaſti, & peregrinum omiſiſti: quem adiungi neceſſe eſt: &, ſi adiungitur, plures erunt, quàm octo. Explico me Pediani ope: cuius elegantem, plenumq; antiquitatis, ac uere aureum libellum non me pœnitebit unquā legendo contriuiſſe. is igitur in commentario orationis aduerſus

Antonium,

Antonium, & Catilinam; prætorem eum, qui de repetundis quæreret, eundem ius inter peregrinos dixiſſe demonſtrat. quod nec à ratione uidetur diſcrepare. non enim ciuium, ſed ſociorum, hoc eſt peregrinorum, cauſa iudicia repetundarum ſunt inſtituta. iure igitur idem prætor & ius dicebat inter peregrinos, &, ijs petentibus, de repetundis quærebat. quod cum ita ſit: ius inter peregrinos prætorem Ciceronem dixiſſe, qui de repetundis quæſiuit, pro certo putandũ eſt. uerum Pediani uerba, ut eius teſtimonio res pateat, ſubſcribamus. Antonius, inquit, multos in Achaia ſpoliauerat, nactus de exercitu Syllano equitum turmas. deinde Græci, quos ſpoliauerat, eduxerunt Antonium in ius ad M. Lucullum prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat. egit pro Græcis etiam tum adoleſcentulus C. Cæſar, de quo paulo ante mentionem fecimus. et cum Lucullus id, quod Græci poſtulabant, decreuiſſet; appellauit tribunos Antonius, iurauitq; ſe ideo appellare, quòd æquo iure uti non poſſet. quem locum & Plutarchus attigit in uita Cæſaris, ſed ita mendóſe, ut mirer eum in rebus Romanis tam turpiter eſſe lapſum. primum P. Antonium nominat, qui C. fuit: deinde Macedoniæ prætorem appellat M. Lucullum, qui prætor Romæ fuit: tertio, de corruptis iudicijs accuſatum ait Antonium, qui accuſatus eſt de repetundis: poſtremo, tradit eum ideo tribunos pl. appellaſſe, quòd ſibi non licere cum Græcis diceret æquo iure in Græcia contendere: cum appellare in prouincia ad tribunos pl. qui Romæ erant, nemo ſoleret. queſtum potius ad ſenatum ſocij ueniebant, nec de corruptis

ruptis iudicijs, ſed de pecunijs ereptis, aut de nece iniuſta, aut huiuſmodi flagitijs: de quibus aut ad prætorem aut etiam ad populum quandoque agebat accuſator. quare Plutarchum hoc in loco non puto poſſe ab inſcientiæ culpa uindicari. Hæc præter conſuetudinem meam, hoc eſt eam, quam puto eſſe tenendam in conficiendis commentarijs, paulo fuſius tractaui, non ambitione adductus, ſed ſtudio ueritatis; ne confirmaretur opinio illa de decem prætoribus ante bellū ciuile Cæſaris & Pōpeij. AD DVCENTOS] hic tamen frequens ſenatus dici uere non poteſt. nam in epiſtola quadam ad Atticum CCCCXV, & in oratione poſt reditum in ſenatu CCCCX ſenatores nominantur. non igitur, frequentes, ex uniuerſi ſenatus numero, ſed, frequentes, ut menſe Decembri. COMMORAT expectationem] quia ſenatum coegerat, ut ageret cauſam agri Campani. licebat enim ſenatum habere etiam tribunis pl. quòd in libro de magiſtratibus patebit. hic autem ſenatum à Lupo eſſe habitum, non modo ex duabus illis dictionibus, Commorat expectationem, coniicio, ſed inde etiam, quód in hac epiſtola nullam prorſus neque Lentuli conſulis, neque collegæ eius Metelli fieri mentionem uideo. LVPVS] P. Rutilius Lupus. hic ſine dubio tribunus pl. erat; cum rogandi ſententias poteſtatem haberet, ut paulo poſt liquet. ſententiæ porro non niſi à magiſtratu rogabantur. ſed quid opus eſt argumentari? in epiſtola ad Lentulum, quæ ſcripta eſt Marcellino & Philippo coſ. epiſt. fam. 4. Lupus, inquit, tribunus pl. quòd ipſe de Pompeio retuliſſet. Quid autem, ſi quis ita obiiciat?

ciat ẽ fuiſſe, Lupum tribunum pl. Marcellino & Philippo cos. quo Ciliciam anno Lentulus Spinther adminiſtrauit: quod utrunque cognoſcitur ex epiſt. fam. lib. I. non poſſe igitur, quo anno ſcripta eſt hæc epiſtola, hoc eſt, Lentulo Spinthere, & Metello Nepote cos. tribunum pl. eſſe. Inepta dubitatio non eſt, quæq; rerum Romanarum imperitos facile perturbet: ea tamen diluitur, ſi ſic obijcienti reſpondeas. Tribunus pl. ſane fuit Lupus Marcellino & Philippo cos. idem tamen Lentulo quoque & Metello cos. utrunque enim licuit. nam, cum conſules per totum Decembrem menſem magiſtratum gererent; tribuni autem plebis ad uſque tantum IIII. id. Dec. ſequebatur, ut per eius menſis dies reliquos conſulibus ijs, qui ab exitu magiſtratus minimum aberant, noui tribuni pl. eſſent, ijdemq;, cum primo Ianuarij die noui cõſules magiſtratum iniſſent, per totum inſequentem annum, ad IIII. id. Dec. quod à Dioniſio Liuioq; didicimus. erat igitur tribunus pl. Lupus Lentulo & Nepote cos. in extremo anno, hoc eſt, poſt IIII. id. Decemb. annoq; inſequenti, Marcellino & Philippo cos. ad eundem uſque diem magiſtratum peregit. Collegas eius inuenio ſeptem, L. Porcium Catonem, C. Caninium, L. Racilium, Cn. Plancium, A. Plautium, Sex. Antiſtium Veterem, * Caſſium. ipſi prænomen fuit Publio, nomen Rutilio. epiſt. fam. lib. I. pro Plancio, ad fratrem, Dio. prætor fuit belli ciuilis anno I. Lentulo & Marcello cos. quod Cæſar in comm. de bel. ci. lib. I. docet, & Cicero ipſe lib. VIII. ad Atticum, 129:

& IX

& IX. 134: AGRI Campani] ut ager Campanus ueniret. publicus enim erat, 315. MATERIAM REI] quæ ipſa ſibi audientiam facit. NOSTRIS ACTIONIBVS] laudauit omnia, quæ acta ſunt à me in conſulatu, ne ager Campanus P. Seruilij Rulli tribuni pl. lege ueniret. IN C. Cæſarem] qui conſul de agro Campano plebi diuidendo legem tulerat. Suetonius, Appianus, Dio, ad Atticum non ſemel libro II. Neceſſe igitur erat, ut Lupus eam diuiſionem, lege Iulia factam, ſua lege tolleret, eodemq; de agro uenden do ſimul ageret. quò ſpectat illud infra 315. Acriorem cauſam inopia pecuniæ faciebat. GELLIVM] L. Gellium crederem, qui cum Cn. Cornelio Lentulo conſul fuit: ſed eum inter conſulares nominaſſet. aut igitur alius Gellius eſt: aut, ſi conſularis eſt, non affuit in ſenatu, ſicuti nec Cæſar aderat, nec Pompeius; quorum in alterum aculei, cum altero expoſtulationes fuerunt. EXPOSTVLATIONES] cum quereretur, agrum Campanum à Cæſare diuiſum eſſe, conſentiente Pompeio. ad Atticum lib. II. 31. Plutarchus, alij. ABSENTE Pompeio] aberat rei frumentariæ cauſa. ad Atticum, lib. IIII. 53: ad hunc, 315. SENTENTIAS ſe rogaturum] & hic apparet, tribunum pl. fuiſſe Lupum. præter enim magiſtratus, rogandi ſententias poteſtatem, ut iam dixi, nemo habebat. NE QVOD onus] nolle ſe à ſenatoribus ſenten tias dici; ne, cum aduerſus uoluntatem alicuius loquerentur, in ſimultates, & inimicitias inciderent. CONVICIIS] meminerat enim, quæ in ſenatu ſuperioribus temporibus, cum ageretur de agro

Campano,

Campano, altercationes, & conuicia fuiſſent. inde, quid quiſque ſentiret, poterat intelligere. nam cum antea conuicia in eos, qui de agro Campano diuidendo agebant, eſſent à ſenatoribus pleriſque coniecta; tunc autem, ipſo uenditionem ſuadente, mirum ſilentium eſſet: ex eo ſilentio, probari, quod ipſe uellet, ita cognoſcebat, ut antea, quod de agro Campano ferebatur, improbari, de conuicijs intellexerat. MILO cœpit dimittere] ſenatum. ſed in uoce, Milo, inſignem eſſe mendam exiſtimo. fuit omnino tribunus pl. T. Annius Milo ijs conſulibus, quibus hæc epiſtola ſcripta eſt: ſed exierat iam è magiſtratu; cuius, ut diximus, extremus erat dies .v. id. Dec. ſuumq; magiſtratum noui tribuni plebis, quorum vnus erat Lupus, inierant. quare poteſtatem dimittendi ſenatus, cum tribunus pl. non eſſet, habere Milo non potuit. puto igitur, hæc tria uerba de Lupo eſſe dicta: vt, qui ſenatum uocauerat, idem cœperit dimittere. neque uero, quod ad correctionem attinet, quò me coniectura ducat, non habeo: ſed ego non is ſum, qui, cum aliquid ſine antiquorum librorum ope, aut ſine manifeſto hiſtoriæ conſenſu corrigo, ipſe mihi magnopere placeam. dicam tamen, quod ſentio. pro, Milo cœpit dimittere, reponi poſſet, una tantum addita litera, In illo cœpit dimittere: hoc eſt, in poſtremis illis uerbis, Se intelligere, quid ſenatus ſentiret. MARCELLINVS] conſul deſignatus; qui paucis poſt diebus, hoc eſt, cal. Ianuarii, conſulatum iniuit. propterea primus à Racilio tribuno pl. ſententiam rogatus eſt: quod proxime ſequitur. ſententiam enim

enim primi rogabantur conſules deſignati. qua de re plenius in libro de ſenatu. CVM Pompeius abſit,] qui cum bello Mithridatico ſe diuiſurũ ſuis militibus agrum Campanum oſtendiſſet; ipſo abſente, agri Campani cauſam agi, non ſatis æquum uidebatur. SE SENATVM negauit tenere.] dixit, licere ſenatoribus abire; cum illis uerbis uteretur, quæ magiſtratuum erant peculiaria in dimittendo ſenatu: Patres conſcripti, nemo uos tenet. Liuius. RACILIVS] L. Racilius, tribunus pl. de quo epiſt. fam. lib. I. hic ſenatum, Lupo dimittente, retinuit, pro poteſtate tribunicia.

309.

SVRREXIT] ex hoc loco, ſtantes magiſtratus in ſenatu uerba feciſſe, conſtat: quod de ſenatoribus tradidit Pedianus. et, Surrexit, nimirum cum in ſenatu ſederet. quo fœdior patefit error Dionis, ac Valerii Maximi, quorum uterque non licuiſſe tradit ingredi ſenatum tribunis pl. DE IVDICIIS] ut iudicia fierent in eos, quibus dicta dies erat. et unum maxime Clodium animo ſpectabat. IS CVM grauiter de Clodianis incendiis] paucis ante diebus idem ſenſerat: quod ad Atticum Cicero ſcripſit his uerbis: Propoſita Marcellini ſententia, quam ille de ſcripto ita dixerat, vt totam noſtram cauſam, areæ, incendiorum, periculi mei, iudicio complecteretur, eaq; omnia comitiis anteferret, proſcripſit ſe per omnes dies comitiales de cœlo ſeruaturum. VT IPSE iudices per prætorem vrbanum ſortiretur:] Clodius de ui, accuſante Milone, reus erat; quod

in epiſtola ad Lentulum, 13. illa uerba ſignificant: Impunitatem eſt eorum ſententiis aſſecutus, qui cum tribunus pl. pœnas à ſeditioſo ciue per bonos uiros iudicio perſequi uellet, exemplum præclariſſimum in poſterum uindicandæ ſeditionis de rep. ſuſtulerunt. Et in oratione pro Sextio. In eum igitur Marcellinus ipſe ſortiri iudices, prætoris urbani opera, uolebat. quanquam rectius, meo quidem iudicio, legeretur: Vt ipſe iudices prætor urbanus ſortiretur. forte enim, cum in libro uetere aliquo ſcriptum eſſet, Præt. urb. hoc eſt, prætor vrbanus; addita ab imperito homine, mendoſum locum ſuſpicante, particula, per. quòd ſi legatur, ut dixi; intelligendum erit, hoc anno non urbanum prætorem, ſed alium è collegio de ui quæſiuiſſe, iudicesq; ſortitum eſſe: porro Marcellinum munus illud ſortitionis ad prætorem urbanum uoluiſſe trãſferri; fortaſſe quòd eius prætoris, qui de ui quæreret, diligentiæ, aut fidei non ita confideret. atque hæc, quæ tantum à coniectura manant, nec ullius loci teſtimonio confirmantur, examinari paulo accuratius uolumus ab eruditis. SORTIRETVR:] ex uniuerſo numero; qui ex tribus ordinibus, ſenatorio, equeſtri, plebeio, conſtabat. quod multis docemur exemplis. COMITIA] ædilicia, quibus petebat Clodius; & ob eam cauſam ante iudicia haberi comitia uolebat, ut ædilis factus, Milonis accuſationẽ facilius eluderet. quod ita contigit. hinc illud ad Atticum lib. IIII. 56: Ille poſtea, ſi ſua comitia non fierent, urbi minari. HABERENTVR:] paucis ante diebus fieri iudicia Marcellinus ante comitia uoluerat: itaque dixit

Cicero, in ea, quam nominaui, ad Atticum epiſtola, Eaq; omnia comitiis anteferret. nunc ſententiam ex parte mutat. concedit enim, ut comitia habeantur ante iudicia, ſed ſortitione iudicum prius facta; cum eo, ut, habitis comitiis, iudicia ſtatim fiant: qui iudicia impedierit, is contra remp. feciſſe iudicetur. ita nec impedit comitia; & , cauſam iudiciorum eripi cupientibus bonis, non patitur. C. CATO] tribunus pl. 311: 313: & epiſt. fam. lib. 1. CASSIVS] & hic tribunus pl. ACCLAMATIONE] aduerſus Caſsium; quia comitia fieri ante iudicia uellet. PHILIPPVS] L. Marcius Philippus, Octauij, cui Auguſto poſtea cognomen fuit, uitricus. hic cum deſignatus conſul eſſet cum Lentulo Marcellino, ſententiam poſt eum proximus rogatus eſt. nam qui priore loco deſignatus conſul erat, is priore item loco ſententiam rogabatur; ut in libro diximus de ſenatu. DE PRIVATIS] ergo poſt omnes magiſtratus. DE TOTO furore] non de eo ſolum, quòd expuliſſet fabros de area noſtra; quòd Catuli porticum, quæ ex ſenatuſconſulto, conſulum locatione, reficiebatur, diſturbaſſet; quòd Quinti fratris domum inflammaſſet; quòd inſecutus eſſet me lapidibus, fuſtibus, gladijs; quòd Milonis domum, meamq; incendere conatus eſſet; quorum criminum nomine reus erat; ſed plane de omnibus delictis, quæ, immani quodam furore incitatus, aut in me, aut in alios, aut in ipſam remp. commiſerat. SECVNDIS] aſſenſum indicantibus. ductum à uentis: quibus cum utimur ſecundis, fertur, quò uolumus, recto

curſu nauis. SEVERVS Antiſtius] cum in epiſtola M. Bruti Veterem Antiſtium uocari uideam, ſuſpicor hic de menda. et forte legendum ſit: Sex. Vetus Antiſtius: aut, Vetus Antiſtius: quòd dictio, uetus, in uerus, duarum literarum, t & r, ſimilitudine, conuerſa facile ſit; & uerus, deinde abierit in ſeuerus: ut ſunt homines ad ea mutanda procliues, quæ ſtatim ut intelligerent, uel rei difficultate, uel ingenii uitio non ſucceſſit. nam quod, Vetus Antiſtius, ſi legatur, nomini cognomen anteponetur; eo minime perturbor, qui huius generis exempla ſæpe notauerim. dixit enim infra 312: Macer Licinius: ad Atticum 133. Balbi Cornelii: epiſt. fam. 22. Gallus Caninius.

IVDICIORVM cauſam ſuſcepit,] cum hæc uerba, ut Antiſtium tribunum pl. exiſtimem fuiſſe, me adducunt; tum illa, quæ ſunt in clauſula epiſtolæ: De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus. uidetur etiam Antiſtius amicus nobis fore. nam Plancius totus noſter eſt. IN EAM ſententiam] quam? an Antiſtii, qui, ſe antiquiſſimam eſſe habiturum iudiciorum cauſam, proxime dixerat? non puto. nam, cum tribunus pl. eſſet, certe ante Ciceronem, inter ceteros magiſtratus, rogatus erat ſententiam. laudauit enim potius Ciceronem Antiſtius, quòd, ut optimatem decet, ita locutus erat, quàm ſententiam dixit. expono igitur, EAM, Marcellini, cui Philippus aſſenſerat, & Cicero deinde multis uerbis. Quod autem inquit, IBATVR, non puto, pedibus, ſubaudiri. nondum enim ſententiam rogati omnes erant: quod ubi factum non eſſet, eundi pedibus in ſententiam initium non fiebat.

fiebat. Ibatur, igitur, omnium pene conſenſu. DIEM dicendo eximere] licebat enim ſenatori, & qua de re uellet, & quàm diu uellet, dicere. qua poteſtate abutebantur multi; cum oratione longa diem conſumerent, ne quid in ſenatu contra uoluntatem eorum decerneretur. Gellius. A' RACILIO] qui cum de iudiciis retulit, libera cumprimis, ac minime uerecunda oratione, aſperſo multarum facetiarum ſale, (id enim eſt urbane) Clodium uexauerat. liber Magnuli habet, Inurbane: & puto ſumptum à libro manuſcripto: quia, Inurbane, rubris literis factum eſt: qua ille, ut iam diximus, ueteris libri nota utebatur. nec male congruet, inurbane, cum dictione; contumaciter: ut Clodius ideo fureret, quòd eſſet contumaciter, & inurbane uexatus. A GRAECOSTASI] locus fuit ante curiam: de quo Varro. GRADIBVS] quibus ad curiam aſcendebatur. OPINOR, in Q. Sextilium] opinor, dicit, quia Clodii operæ in eos, qui ſenatus ad fores adſtabant, incitatæ ſunt: quos autem de iis, plane ſcire non poterat, cum ipſe eſſet in ſenatu. et Sextilium nominat; quòd is eius multitudinis, quæ Milonem extra ſenatum, mox exiturum, operiebatur, quaſi dux eſſe uideretur. habebat enim, ut Clodius, ſic & Milo ſuam factionem. Ideo autem, In Sextilium & amicos Milonis incitatæ, quia Clodium Milo de ui accuſabat. VT ARBITROR, in menſem Ianuarium] quia reliqui erant Decembris menſis dies, quibus haberi ſenatum liceret, paucisſimi, nempe quatuor, ut opinio mea fert. nam, cum ab idibus Decembris, quo die ſenatum à Lupo eſſe habitũ exiſtimamus,

(cur ita exiſtimemus, ſupra oſtendimus) ad cal. Ianuarii dies XVIII. numerentur; ex iis porro feſti ſint V. comitiales IX. faſti IIII: ſequitur, ut per quatuor tantum dies, hoc eſt faſtos, haberi ſenatus poſſet. nam, feſtis diebus non potuiſſe, notius eſt, quàm ut probari debeat: comitialibus item, facile intelliget, qui ſenatusconſultum, quod eſt in epiſtola Cælii ad Ciceronem, attente legerit. ſic enim in eo ſcriptum eſt, D. E. R. I. C. uti C. Paullus, C. Marcellus cos. cum magiſtratum iniiſſent ad ex cal. Mart. quæ in ſuo magiſtratu futuræ eſſent, de conſularibus prouinciis ad ſenatum referrent, ne ue quid prius ex cal. Mart. ad ſenatum referrent, ne ue quid coniunctim de ea re referretur à cos. utiq; eius rei cauſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent. Nominatim de comitialibus diebus non dixiſſet, ut per eos ſenatum haberent, ſi haberi alioqui licuiſſet. et ut iis, qui acuti nimium uideri uolunt, dum ab aliis excogitata delicato quodam faſtidio reiiciunt, omnis calumniandi præcludatur occaſio; uerba Ciceronis, quæ id, quod agimus, aperte probant, ex epiſtola ſequenti recitabimus. Conſecuti ſunt, inquit, dies comitiales, per quos ſenatus haberi non poterat. PLANCIVS] mendoſe (ſic enim puto) legebatur in omnibus libris, Plautius. nos, Plancius, repoſuimus: primum, quòd hunc eſſe Cn. Plancium credidimus; quem tribunum pl. eodem anno cum L. Racilio fuiſſe, oratio pro ipſo, quæ extat, à Cicerone habita demonſtrat: deinde, quod apud me ponderis eſt maximi, quia Beſſarionis in libro, Plancius, non Plautius, plane uideo ſcriptum eſſe:
placet

placet tamen hoc anno & Plautium tribunum pl. fuiſſe: quod à Dione lib. xxxix. traditum eſt. ſed hic de Cn. Plancio malim, quàm de A. Plautio, quem nominat Dio, intelligere. ſequor enim antiquum librum: ſequor hiſtoriam: ſequor etiam illud, quòd, cum dicat Cicero, Noſter totus eſt, magis id conuenit in Plancium, Ciceronis amiciſſimum, quàm in Plautium, cui nullam cum Cicerone interceſſiſſe inſignem neceſſitudinem legimus. et forte is eſt Hypſæus ille, de quo in epiſtola I. ad Lentulum his uerbis: Libonis & Hypſæi non obſcura concurſato, & contentio in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere uideatur. Hypſæus enim Plautiæ gentis cognomen. DE MENSE Decembri,] uſitata ueteribus locutio, pro, menſe. qualia ſunt, de nocte, de die, & ſimilia. Cicero pro Murena: Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas. et in epiſtola ad Atticum, libro VIII. Obſignata iam epiſtola, quam de nocte daturus eram. Horatius:

Offenſus damnis media de nocte caballum
Arripit. Catullus:
Vos conuiuia ſumptuoſiora de die facitis.

Scripſerat Quintus, ut ex his Marci uerbis coniicio, ſibi conſtitutum eſſe, Romam hoc menſe tranſmittere. quod tamen nec omnino quatuor poſt menſibus ab eo factum, ſequentes epiſtolæ declarant.

EX EPISTOLA II.

310.

Cn. Lentulo Marcellino L. Martio Philippo, COS.

EXCVSO] de literarum infrequentia. TE PVTO ſæpe habere] poſt hæc uerba ſequebatur, Etſi non ſemper. quod cum mihi nunquam ſatis probatum fuiſſet, (abſurdum enim, minimeq; neceſſarium uidebatur) tollere tamen, niſi meam opinionem manuſcriptus liber confirmaret, nunquam auſus ſum. nunc in meo illo, mihi magnopere probato, Beſſarionis antiquo exemplari uideo, quod coniecturæ meæ reſpondeat, ſcriptum eſſe, ſic inquam: Te puto ſæpe habere, qui, num quid Romam uelis, quærant. LENTVLI, & Sexti] ut à Lentulo & Sexto debitam tibi pecuniam exigamus; exactam Pomponio Attico, cui debes, perſoluamus. CINCIO] L. Cincio, qui Attici negocia Romæ procurabat. ad Atticum libro 1.4: AD RECORDATIONEM præteritæ memoriæ.] ad excitandam eius rei recordationem; quam ex animo noſtro deleuit obliuio. GRACCHVS] Ti. Sempronius, Tiberii & Caii, clariſſimorum oratorum, pater: qui cum recordatus eſſet, in deſignatione conſulum non recte à ſe tabernaculum eſſe captum; deq; uitioſa deſignatione ad augurum collegium

gium miſiſſet; augures ad ſenatum retulerunt; ſenatus, ut conſules abdicarent, cenſuit: conſules abdicarunt. Hiſtoria eſt libro II. de natura deorum, libro primo de diuinatione, apud Valerium Maximum libro primo. VENIT] pro conſule. etſi prætoria potius prouincia, quàm conſularis, erat Sardinia. ſed interdum et à pro conſulibus prætoriæ adminiſtrabantur. quod exemplo Macedoniæ, in oratione in Piſonem, demoſtratur. IN CAMPO Martio] ubi magiſtratus omnes creabantur. COMITIA conſulum habenti] cum eſſet iterum conſul cum M. Iuuentio Thalua. habuit autem ea comitia Gracchus potius, quàm eius collega Iuuẽtius; quia qui priore loco creatus erat conſul, is comitia ſequentis anni conſulibus rogandis habebat. itaque & Cicero, qui prior conſul erat, conſulem à ſe eſſe Murenam renunciatum, in oratione pro eo narrat. plura in libro de comitiis. CONTRA auſpicia] Veteres nihil non auſpicato gerebant. Gracchus autem, quia tabernaculum uitio cepiſſet, contra auſpicia conſules creauerat. DE FORMA Minuciana,] ædificium forte Quintus ad eam formam, quam Minucius architectus fecerat, extrui uolebat. qua de re uidetur ſignificari 312. NOMINIBVS Pomponianis] pecunia, quam debes Pomponio Attico, & à Lentulo & Sexto ſolui uelles. EMI NIHIL.] ubi ædificetur ad formã Minucianam. AVCTIO.] de bonis Culleonis mortui; quæ fiebat inter coheredes, quo facilius ad ſuum quiſque perueniret. CONDITIO] emendi Tuſculani. CYRVM] architectum

tectum. ad Atticum 24. epiſt. fam. 102. & pro Milone. AEDILITATIS] quam Clodius petebat. COMITIA] ædilicia. nam conſularia iam fuerant; cum de conſulibus deſignatis mentio fiat in epiſtola proxima ſuperiore. EDICTA ſunt] edicto conſulum Marcellini & Philippi. cur autem eò uſque tracta erant comitia ædilicia; quæ, ſi mos ſeruaretur, anno ſuperiore fieri debuiſſent? quia, cum iudicium, quo Clodius de ui cauſam dicturus erat, ante comitia fieri, & Marcellinus, & alii uoluiſſent; contra Clodius intelligeret, ſe iudicium effugere, niſi ædilis deſignaretur, non facile poſſe; ideoq; contenderet, ut comitia iudiciis anteferrentur: utriusque partis cõtentione factum eſt, ut iudicia ſimul & comitia ultra ſpatium legitimi temporis producerentur. CAVTIONIS] ne quid Clodius, ſi eueniret ut ædilis creetur, nocere nobis poſſit. REGE Alexandrino,] Ptolemæo Aulete: qui à ſuis ciuibus pulſus, ad ſenatum confugerat, petebatq;, ut reſtitueretur. epiſt. fam. lib. 1. Dio, & alii. reſtitutus demum eſt ab A. Gabinio Syriæ proconſule; qui prouinciæ ſuæ terminis, pretio ductus, eſt egreſſus. quo nomine poſtea condemnatum, in Dione legimus. MVLTITVDINE] cum qua regem reduci, uetabant libri ſibyllini. hinc illa apud Lucanum carmina:

Haud equidem immerito Cumanæ carmine uatis
Cautum, ne Nili Peluſia tangeret ora
Heſperius miles, ripasq; æſtate tumentes.

Dio quoque ſibyllæ uerba recitat lib. XXXIX. LENTVLVS] P. Cornelius Lentulus Spinther, qui proximo anno conſul fuerat, & in Ciliciam

tunc pro conſule ibat. OFFICIO] quia conſul Lentulus ad ſenatum de Cicerone reſtituendo contra legem Clodiam retulerat; ut ei, cuius maxime beneficio reſtitutus eſſet, nihil Cicero non debere uideretur. VOLVNTATI Pompeii] quia, etſi pro Lentulo ſtudioſe, ita tamen egimus, ut animum Pompeii ne oſtenderemus.

310:

CALVMNIA] fictis ad impediendum cauſis. dicit idem eadem de re in epiſtola ad Lentulum, 4. DIES comitiales] dixi iam de hoc genere dierũ.

EPISTOLA III.

310:

Iiſdem conſulibus.

LEGATIONES] quibus audiendis, menſe Februario ſenatus habebatur; idq; lege Gabinia; quod infra patet, 317. & epiſt. fam. 4. A CAL. Febr.] legitimi habendo ſenatui dies erant, calendæ, nonæ, idus. reliquis diebus, modo comitiales non eſſent, haberi quidem ſenatus poterat; ſed certus neque lege, neque more ſtatutus erat dies. poſitum id erat in uoluntate magiſtratuum. legationes igitur à calendis in idus reiiciebantur; non quia ſenatum haberi ante idus non liceret; ſed quia, ſi haberetur, alia de re

potius,

potius, quàm de legationibus, agi placeret. habitus autem quinquies ante idus eſt, primo nonis, ut opinor, de prouinciis quæſtorum, & de ornandis prætoribus; iterum, tertio, quarto, VIII, VII, VI. idus, de Clodianarum operarũ ui; quinto, IIII. idus de ſodalitatibus, & decuriatis. MILO affuit:] operæpretium eſt noſſe, à quo accuſaretur Milo, quo de crimine, apud quos iudices. accuſabatur à P. Clodio ædili, de ui, apud populum. accuſatorem & crimen illa demonſtrant, quæ ſunt in oratione pro Sextio, manifeſte de Clodio pronunciata. Nam quid ego de ædile ipſo loquar? qui etiam diem dixit, & accuſauit de ui Milonem. et infra ibidem: Volitat ædilis; accuſat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exultantem repreſsit. et infert continenter, de Milone: Hic, qui ſe eſt tutatus ſic, ut in priuata re deos penates ſuos, in rep. iura tribunatus, auſpiciaq; defenderet, accuſare eum moderate, à quo ipſo nefarie accuſatur, per ſenatus auctoritatem non eſt ſitus. Idem & Dio lib. XXXIX. demonſtrat. Accuſatum autem eſſe, non ad prætorem, ſed ad populum, patet ex eo, quod ad Lentulum in epiſtola ſcriptum eſt, fam. 5. Pompeius apud populum ad VIII. id. Febr. cum pro Milone diceret, clamore, conuicioq; iactatus eſt, in ſenatuq; à Catone aſpere, & acerbe, omnium magno ſilentio, eſt accuſatus. quod ipſum argumento eſt, reum de ui Milonem fuiſſe. nam etſi non de ui tantum, ſed etiam de maieſtate, ac de inceſtu, populi iudicium erat: ab horum tamen criminum ſuſpicione Milonem abfuiſſe, eo quidem tempore, notum eſt. Et, Affuit, in foro; ubi cuiuſlibet generis

neris exercebantur iudicia. Advocatvs] non ut pro Milone diceret, ſed ut præſentia ſua reū ſubleuaret. is enim aduocatus eſt, ut in Diuinatione Pedianus teſtatur. quarto igitur nonas Miloni aduocatus, octauo idus eidem patronus Pompeius uenit. Marcellvs] non dubito, quin M. Marcellum ſignificet, eum, quem, poſt deuictum acie Pharſalica Pompeium, à P. Magio Chilone interfectum fuiſſe, Ser. Sulpicii ad Ciceronem epiſtola declarat. exiſtimo autem potius Marcum ſignificari, quàm aut Caium, eius fratrem, aut alium quenquam; quia & erat hic bonarum in rep. partium tutator, & Ciceronis amiciſsimus, & Milonis ipſius proprie ſtudioſus, qui etiam ipſum, quo tempore de Clodii cœde cauſam dixit, cum Cicerone defenderit. ut omittam, quòd, cum ſine prænomine appelletur, de ipſo potius, qui uirtute, & honore reliquis Marcellis antecellebat, quàm de quouis alio, accipiendum uidetur. Honeste diſceſsimus.] hoc dicit, quia VIII. idus, quo die iterum Milo affuit, turpiter potius, quàm honeſte, fugientes diſceſſerunt. Interim,] inter quartum nonas, & octauum idus, habito ſenatu, referebatur de prouinciis quæſtorum, & de ornandis prætoribus. fieri enim poteſt, ut non modo nonis, hoc eſt, die legitimo, uerum etiam tertio nonas, & pridie nonas habitus ſenatus ſit; cum de tribus diebus potius, quàm de uno, ſignificare uideatur dictio, Interim. De provinciis quæſtorum,] ut quæſtores anni ſuperioris prouincias ſortirentur. cuius rei ad conſules relatio pertinebat. quæſtores autem ſorte in prouincias iuiſſe,

docet

docet oratio pro Murena. ET DE ornandis prætoribus] malim, prætoriis: ut de prouinciis intelligatur. quod probat latine loquendi conſuetudo. nam in epiſt. ad Atticum lib. III. Antequam, inquit, ad me ſcripſiſſetis, ueſtro cõſenſu conſulares prouincias ornatas eſſe. ad eundem lib. IIII. Qui ſe dicerent in ornandis prouinciis conſulàribus ſcribendo affuiſſe. et in epiſtola ad Catonem, epiſt. fam. lib. XV. Prouinciam, inquit, ornatam, & ſpem non dubiam triumphi neglexi. poterat enim facile triumphum ſperare, cum ornatam prouinciam acciperet, hoc eſt, exercitu, pecuniaq; inſtructam. id eſt enim ornare prouinciam. quod etiam diximus aliquot ab hinc annis in commentario ad Atticum. Suſpicor autem apud Suetonium in Iulio mendoſe legi; Ac neque more, neque iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus eſt in ulteriorem Hiſpaniam; &, pro ordinandis, reponendum ornandis. QVERELIS de rep.] cum eſſent in ſenatu, qui non de prouincijs agi, ſed de rep. uellent. Quid igitur, exiſtet aliquis qui obijciat, non ad rempublicam prouinciæ pertinent? ſane: ſed hic remp. accipio pro rebus urbanis: quæ maioris eſſe momenti, quàm prouinciæ, quibuſdam ſenatoribus uidebantur: ideoq; reipublicæ nomine recte poſſunt appellari. CATO] C. Cato tribunus pl. qui triennio ante, Cæſare & Bibulo cos. Pompeium priuatus dictatorem appellauerat. lib. I. 305. PROMVLGAVIT.] propoſuit, ut deinde legem ferret. hoc de more diximus in libro de legibus. ABROGANDO] non abrogauit tamen, Lentulo Marcellino conſule dies comitiales, quibus ferre

legem

legem Cato potuiſſet, omnes eximente. infra, 314. et ex epiſtolis, quæ familiares uulgo uocantur, ſatis conſtat, P. Lentulum non ante annuum ſpatium, quod erat adminiſtrandæ prouinciæ legitimum, deceſſiſſe. IMPERIO] Ciliciæ adminiſtratione. nam præfecti prouinciarum imperium habebant ſenatusconſulto & lege curiata. quanquam Appius P. Clodij frater, ſi curiata lex ferri non poſſet, ex ſenatusconſulto ſe eſſe in prouinciam iturum affirmauit. epiſt. fam. 17. ad Atticum 65. LENTVLO] Spintheri, qui anno proximo conſul ab exilio Ciceronem reuocauerat. uidetur autem hic Cato P. Clodii ſtudioſus fuiſſe, qui contra Lentulum & Milonem, quorum in primis opera Cicero in patriam redierat, rogationes promulgauerit. 311. MVTAVIT.] ſordidata ueſte, ad commouendam miſericordiam, ſumpta: quod magnarum calamitatum in metu facere ſolebant. itaque, lege Clodia promulgata, ueſtitum & Cicero cum innumerabili amicorum clientiumq; multitudine mutauerat.

311.

PEREGERAT] Petrus Daneſius, quem habet Gallia clariſſimum ingenij doctrinæq; lumen, cum Venetijs ad eum ſæpe honoris cauſa in ædes Georgij Siluæ, Vaurenſis epiſcopi, adoleſcentulus uentitarem, in ſermone dixit, rectius legi poſſe, Semper egerat. quod idem mihi quoque nunc uidetur. et optime duæ dictiones, interdum, ſemper, altera cum altera congruet: ut Pompeius ſilentio non ſane ſemper egerit, ſed interdum; cum auctoritate uero ſemper. hanc enim operarum Clodij

clamor

clamor eripere nunquam potuit. S v r r e x i t Clodius.] ædilis, Milonis accuſator. O r e] cum immutatus color mentis ſolicitudinem indicaret; contra quàm Pompeio euenerat; qui, clamore operarum minime deterritus, cum auctoritate ſemper egerat. H o r a v i.] tertia diei hora, iudiciorum erat prima. docet hoc Martialis ille uerſus, Exercet raucos tertia cauſidicos. idem fere eſt hodie quoque in conſuetudine poſitum. C l o d i a m] P. Clodij ſororem, eam de tribus, ut opinor, quæ Q. Metelli Celeris uxor erat. nam etſi reliquæ item duæ, una, quæ Q. Marcio Regi, altera, quæ L. Lucullo collocata fuerat, male audiebant impudicitiæ nomine, ut etiam cum fratre Clodio rem habuiſſe dicerentur: hæc tamen Metelli uxor, quam Quadrantariam eſſe appellatam, Plutarchus tradit, infamia præſtabat. et hanc ſignificat Cicero libro ad Atticum II. cum appellat Βοῶπιδα: & in oratione de aruſpicum reſponſis, cum ait: Ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quàm hos flagrantes ſororis? in ea uero pro Cœlio, non modo exagitat eam, quia uirorum concubitum, inſtigante libidine, nimium petulanter appeteret, uerum etiam ſatis aperta ſuſpicione carpit, quaſi uenenum Metello coniugi dediſſet. P l e b e m fame necaret.] quaſi Pompeius, qui rei frumentariæ præeſſet, frumentum comprimeret. A l e x a n d r i a m] reſtituendi Ptolemæi cauſa. De Roſtris] non, quòd accuſatores in foro de Roſtris loquerentur; ſed, quia Clodius, Milonis accuſator, ædilis erat;

&

& iure magiſtratus ad populum de Roſtris uerba facere poterat. SENATVS uocatus in curiam.] VIII. idus, hoc eſt, eo ipſo, quo pro Milone Pompeius dixit, die. Licebat igitur faſtis diebus haberi ſenatum, iudicijs uidelicet confectis; niſi ſi quid maioris rei præripi tempus cogeret. CVRIAM.] cum nihil additur, Hoſtiliam intelligi nōtum eſt. BIBVLO] M. Calpurnio Bibulo; qui cum C. Cæſaris eſſet inimiciſſimus, generum eius Pompeium, & in ferendis legibus, hoc eſt in euertenda rep. conſentientem, amare non poterat. CVRIONE] C. Scribonio Curione, uiro conſulari, oratore non poſtremo; cum tamen neque memoria, neque ulla omnino doctrina ualeret. pater eius Curionis fuit, qui ciuilli bello Cæſaris partes ſecutus, in Africa eſt interfectus. FAVONIO] M. Fauonio, Catonis æmulo in propugnatione reip. & loquendi libertate. occiſus eſt inter captiuos à triumuiris, poſt Brutum & Caſſium Philippenſi pugna uictos. SERVILIO filio] qui conſul poſtea fuit cum C. Cæſare. et addidit, Filio, quia uiuebat adhuc pater eius, P. Seruilius Iſauricus. BONORVM] apparet, ab eo bonos uocari Bibulum, Curionem, Fauonium, Seruilium, quia libertatis cauſam contra extraordinarias Cæſaris, Pompeijq; opes tuerentur.

QVIRINALIA] quæ erant XII. cal. Martij. DIEM] accuſationis. ſed quæro, qui potuerit Quirinalibus, hoc eſt, die feſto, iudicium exerceri. hoc ſane mihi præter conſuetudinem uidetur. niſi ſi poteſtas in eo ſingularis fuit ædilium curulium, atque omnino ceterorum magiſtratuum.

A D Apollinis] non modo qui Græce ſciunt, ſed qui Latinas literas uix primoribus, quod aiunt, labris attigerunt, in hoc loquendi genere ſubaudiri ædem intelligunt. et ſenatum modo in templa, modo in ſacras ædes uocari ſolitum, ex Varrone conſtat; qui diſtinguit à templis ædes ſacras. V T Pompeius adeſſet.] puto, quia prope templum Apollinis Pompeius habitaret: qui longius à ſuis ædibus diſcedere, metu Clodij, non audebat. ideo, paucis ante uerſibus legitur, eum, ſenatu in Hoſtiliam curiam uocato, domeſticis ſe parietibus tenuiſſe. C A T O] tribunus pl. quod iam diximus; qui antea Pompeium dictatorem appellauerat, nunc, mutata uoluntate, uehementer eundem accuſat.

III.

M E I N V I T O] nam cur laudari ſe ab eo uellet, quem contra ſuæ ſalutis auctores, Milonem, & Lentulum, rogationes uideret promulgaſſe? P E R F I D I A M] cum Pompeius contra fidē ſuam Ciceronem deſtituit, pelliq; in exilium à P. Clodio paſſus eſt. M A L E V O L O R V M] eorum, quibus immoderata Pompeij potentia grauis erat. ex his quatuor iam nominauit. hac de re epiſt. fam. lib. I. 5: D E S C R I P S I T] non nominatim appellauit, ſed quaſi quibuſdam coloribus ita depinxit, ut, eum notari, homines intelligerent. A F R I C A N V S] minor: cuius uita non extat; cum tamen eam Plutarchus literis mandauerit, ut ipſe teſtatur in Gracchis. C. C A R B O] de gente Papiria, tribunus pl. quo Africanus interfectus eſt anno. is, accuſante L. Licinio

nio Craſſo, ſingularis eloquentiæ uiro, cantharidas ſumpſiſſe dicitur. epiſt. fam. lib. ix. 139. & in Bruto. Plutarchus tamen in Gracchis ſuſpicionem ait fuiſſe de M. Fuluio, & C. Graccho, neque Carbonem nominat. in epitome Liuiana, libro LIX. eius facinoris culpa in Semproniam confertur, Africani uxorem, Gracchorum ſororem, quibus cum ſimultates Africanus exercuerat. SVPPEDITARI] à Craſſo, Romanorum omnium ditiſſimo, Pompeij potentiæ ſemper infenſo. CONCIONARIO illo populo] ea maxime populi parte, quæ ad conciones tribunorum pl. facile ſoleret accurrere. quam populi fecem appellat infra. ALIENATO] nam ante popularis maxime fuerat Pompeius, cum alijs de cauſis, tum ob eam, quòd populo tribuniciam poteſtatem, ereptam à L. Sylla dictatore, conſul reſtituerat. Alienato autem, quia Pompeius Milonem, inimicum P. Clodij, accuſatum ab eo, defenderat. infra. NOBILITATE] de principibus loquitur ciuitatis, Craſſo, Bibulo, Curione, & alijs. 305. diximus enim iam, nobiles eſſe dictos non patricios tantũ, ſed quicunque honoribus ac dignitate pollerẽt. NON æquo ſenatu] non optime in ipſum animato. argumentum eius rei minime dubium habebat, quòd C. Catonis orationem magno ſilentio audiri, hoc eſt comprobari, uiderat. IVVENTVTE] quæ nec antea Pompeium amauerat. ad Atticum lib. 11. 27. 27. QVIRINALIA] quo die Milonem Clodius erat accuſaturus. MAGNA manus] clientum, Pompeij, Ciceronis, Lentuli, Milonis. VT ETIAM] ut non mo

do Clodius aliquid in nos per uim agere non poſſit, ſed nec Cato rogationes eas perferre, quas de Milone & Lentulo promulgauit. DE Milone] quid Cato de Milone promulgaſſet, compertum non habeo: niſi ſi hoc, ut, quando gladiatoribus, & beſtiarijs contra leges eſſet uſus, pœnas daret. hoc mihi uideor poſſe coniicere ex illis uerbis, quæ ſunt infra 314. Ille uindex gladiatorum, & beſtiariorum. LENTVLO] ut ei abrogaretur imperium. RESISTAMVS.] ſi per uim eas perferre conetur, auſpicijs, aut interceſſionibus, aut denique legibus neglectis. SEXTIVS] Publius, qui anno proximo tribunus pl. cum ſeptem collegis de Cicerone reſtituendo rogationem pertulerat. INDICE.] non in hac cauſa indice, cum eſſet accuſator, ſed Indice; quòd ante quaſi cognomen illud, ex aliquo fortaſſe indicio, accepiſſet. PVPINIA] ex tribu Pupinia. ſic enim loquebantur; quod Pedianus notauit. de tribubus autem & diximus alio loco ſatis multa, & plura tamen exponemus in libro de comitiis. DE ambitu] quòd tribunatum plebis, corruptis pecunia tribubus, cepiſſet. aut intelligendum de quæſtura, quam geſſit Cicerone & Antonio coſ. quod ex oratione pro ipſo cognoſcitur. POSTVLATVS] apud prætorem. iudicium enim de ambitu prætor exercebat: itaque ſubiũgit proxime. Dixi pro Beſtia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. Poſtulare autem ſimpliciter accipit Vlpianus pro, in iure agere contra aliquem. ego duobus modis expono; ut poſtulet is, qui nomen alicuius defert apud magiſtratum, &

poſtulet

poſtulet: idem, cum, poſt nominis delationem, in iure agit, hoc eſt contra reum uerba facit. Vtrunque probabimus, recitatis è Cicerone exemplis. Ac primum quidem uel hic ipſe locus, de Sextio poſtulato, indicat, accuſationi poſtulationem antecedere. nam infra ſequitur: De iis, quæ in Sextium apparabantur crimina. nondum igitur acta cauſa erat, cum dicat, apparabantur. Accedit illud, quod eſt in epiſtola prima libri III. ad hunc ipſum, 323. Gabinium tres adhuc factiones poſtulant; Lentulus, qui iam de maieſtate poſtulauit; Ti. Nero, C. Memmius. ad urbem acceſsit ad. XII. cal. Oct. nihil turpius, nec deſertius. ſed de iudicijs nihil audeo confidere. et in eodem libro, 325: admodum aperte: De ambitu poſtulati ſunt omnes, qui conſulatum petunt, à Memmio Domitius, à Q. Curtio Memmius, à Q. Pompeio Meſſalla, à Triario Scaurus. magna res in motu eſt: propterea quòd aut hominum, aut legum interitus oſtenditur. opera datur, ut iudicia fiant. et in Vatinium: Poſtea quàm es poſtulatus, ex legatione rediiſti, ne quis te iudicia defugere arbitraretur. et in epiſtola Cælij: Pilius de repetundis eum poſtulauit: magna illico fama ſurrexit; & de damnatione feruenter loqui eſt cœptum. Poſtulatio igitur, quod ex his locis facile liceat intelligere, accuſatoris actionem anteit. quod ſi ita eſt: aut poſtulatio, nominis eſt delatio; aut, quid præterea eſſe poſsit, ego quidem non uideo. Rurſus, poſtulare, non eſſe idem, quod nomen deferre; locum habeo, qui clariſsime demonſtret. ſcribit enim hæc Cælius in epiſtola ad Ciceronem: Non dubito, quin perla-

tum ad te ſit, Appium à Dolabella reum factum. et paulo poſt: Illud mihi occurrit, quòd inter poſtulationem & nominis delationem uxor à Dolabella diſceſsit. Quid igitur? an ſibi ueteres non conſtabant, & modo hoc, modo illud? ego hanc inconſtantiam non appello, ſed libertatem, qua in uſu uerborum utebantur; ut ea modo latius, modo anguſtius uſurparent; latius, ut cum, poſtulare, dicebant pro, accuſare, ſicuti nunc de Sextio poſtulato dixit Cicero; anguſtius, ut cum propriam uerbi ſignificationem intelligi uolebant; quale illud, ex epiſtola Cælii quod recitauimus, Inter poſtulationem, & nominis delationem. Sic, accuſare, modo ualet nomen deferre, modo cauſam ipſam in iudicio contra reum agere. exemplis abundamus.

A QVODAM M. Tullio] cui cognomen fuit Albinouano; quod interrogatio in Vatinium docet.

DE VI] apud M. Aemilium Scaurum prætorem, ut ipſa Ciceronis oratio declarat. uim autẽ re uera non attulerat, ſed paſſus erat Sextius: quod in oratione pro eo multis uerbis probauit Cicero: iudicesq; ita eſſe crediderunt. abſolutus enim eſt Sextius omnibus ſententiis; ut infra in epiſtola proxima.

VT DEBVIMVS] ob eius in nos merita: quia tribunus pl. noſtram cauſam ſtudioſiſsime iuuerat.

IVRE ſuccenſere ob eius peruerſam, moroſamq; naturam. ſic enim de eo ſcribit in epiſtola ſequenti.

ITAQVE faciemus] noſtram operam, ut polliciti ſumus, ita præſtabimus. EDIDIT ad allegatos] dubia ſententia fluctuamus. uidemus enim aut hoc ſignificari poſſe: Nerius iis, quos ad eum miſimus, ut ab accuſatione deſiſteret, dixit, etiam ſi ipſe deſi-

ſteret,

ſteret, Sextio nihil profici: quando, præter ipſum, accuſatores duo futuri eſſent, Lentulus, & Cornelius. aut hoc igitur intelligi poteſt, aut illud: Dixit, uelle ſe, præter Sextium, poſtulare Lentulum, & Cornelium: ut omnino non tam Sextii, quàm reliquorum duorum cauſa, peragere accuſationem cogeretur; cum rei ſimul eiuſdem criminis eſſent Sextius, Lentulus, Cornelius. EODEM die] ergo, ut iam diximus, & iudicia, & ſenatus eodem die. SODALITATES] ſodalitates in urbe fiebant multarum rerum cauſa. hic de ſodalitatibus intellige ambitus cauſa factis, quæ coitio dicebatur. DECVRIATIQVE] & uerbum, decuriare, & decuria ſæpe non pro decem tantum hominibus, ſed pro aliquo numero in unum coacto, & tanquam in decuriam deſcripto, eiuſdem rei tractandæ cauſa. ſic Philip. v. Non improbos decuriabat? non ſollicitabat agrarios? Et in oratione pro Plancio ſæpe utitur hoc uerbo, cum loquatur de ambitu: item in Verrem, & aliis in locis. DISCEDERENT] de campo Martio; cum ad creandos magiſtratus, qui eo anno creati ob factiones nondum erant, populus conueniſſet. DE VI] publica: nam priuatam leuior pœna ſequebatur. de publica uero condemnati, preſertim homine necato, ciuitatem amittebant. diximus copioſe in libro de legibus. BESTIA] cognomen Calpurniæ gentis. de L. Beſtia uix intelligi crediderim, eo, qui conſulatum Ciceronis reprehendere ſolitus eſt. tametſi ne hoc quidem eſſe non potuit: quia Cicero, à quibus iniuriam tulerat, eos ſæpe defendit, ut P. Vatinium, A. Gabinium: eiusq; rei cauſam exponit his uerbis

in epiſtola ad Marium: Cogor non nunquam homines non optime de me meritos, rogatum eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. De ambitu] puto Beſtiam de ambitu ob emptam præturam eſſe accuſatum, & condemnatum. nam, niſi iudicio notatus eſſet, nunquam de familiaritate Beſtiæ, de opera ei nauata in petitione præturæ, accuſator obiecißet M. Cœlio. qua de re Cicero ſic in oratione: Ac prima pars fuit illa: fuiſſe Beſtiæ Cœlium familiarem, cœnaſſe apud eum, uentitaſſe domum, ſtuduiſſe præturæ.

312.

Cn. Domitium] Caluinum, qui poſt biennium conſul fuit cum M. Valerio Meſſalla: tribunatum pl. geſſerat, conſulibus Cæſare & Bibulo; ut in oratione pro Sextio: præturam gerit hoc anno, ideſt conſulibus Lentulo & Philippo; quod item eadem pro Sextio, & interrogatio in Vatinium demonſtrant. In foro medio,] non enim ſemper in foro, ſed pro arbitratu, modo in hac, modo in illa urbis parte prætores tribunal habebant: omnes tamen & eodem ſimul in loco, &, ubi magiſtratus initio, ibi per totum annum. In libro de iudiciis. Acceptis,] à Clodianis, cum eſſet tribunus pl. Legatur oratio pro ipſo. προὐκονομησάμην] tanquam bonus cauſæ Sextianæ gubernator præmuniui quiddam opportune, cum pro Beſtia dicerem, quod in Sextii iudicio prodeſſe poſſet. Eum] Sextium potius, quàm Beſtiam. Veris] uere enim & in quæſtura & in tribunatu plebis rationibus reipublicæ fuerat utiliſsimus. Eius nuptiis] cum Piliā duxit uxo-

rem

rem: ex qua ſuſcepit Atticam, quæ deinde Agrippæ nupſit. hinc error patet eorum, qui legendum putant in Attici uita, Statuas aliquot ipſi & Piliæ poſuerunt: cum (omitto alia ornamenta) ſtatuas illas adoleſcenti Attico poſuerint Athenienſes, Piliam autem uxorem duxerit iam quinquagenarius. LVCVM Piſonis] qua in regione urbis, antiqua monumenta non indicant. CALENDAS Quint.] is dies terminus erat locatarum ædium. CARINIS] in quibus erat auita Ciceronis domus: eam fortaſſe Quintus in diuiſione bonorum à fratre acceperat. P. Victor in regione quarta. MVNDI] amatores elegantiæ. CAMIAE] cuius gentis hoc fuerit cognomen, nondum reperi. uidendum eſt, an Lamiæ, legi poſsit; qui ex gente Aelia fuerunt. OLBIENSEM] Olbia datam. 313. HYEMS] qua parte anni non ita morbis tentamur. SARDINIAM] prouinciam graui cœlo; eoq; te diligentius cura.

EPISTOLA IIII.

312.

Iiſdem conſulibus.

ABSOLVTVS] iudicio de ui, accuſante M. Tullio Albinouano. extat Ciceronis oratio. nam iudicium de ambitu factum eſſe non exiſtimo, forte quia Nerius accuſandi conſilium abiecerit. OPPVGNABATVR,] dixit enim teſtimonium Vatinius in Sextium.

312.

Arbitratv noſtro] cum id mihi per omnes, quatenus ego uellem, liceret. itaque infert, Diis, hominibusq; plaudentibus. peſsime enim Vatinium omnes pene homines oderant. ex quo Catullus, Odiſſem te odio Vatiniano. Macrobius libro II. Satur. Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam niſi pomum miſiſſe uellet. forte iis diebus Caſellius iuriſconſultus cōſultus à quodam, num nux pinea pomum eſſet, ſi in Vatinium miſſurus es, inquit, pomum eſt. Prodvctvs] cogebantur legibus, atque etiam nunc coguntur homines, uel in amiciſsimos, poſtulante accuſatore, teſtimonium dicere. produci autem teſtes dicebantur, ſiue uolontarii, de quo uellent homine, ſiue coacti legibus, in quem nollent, teſtimonium dicerent. de uolontariis exemplum illud habemus (ut omittam alia) in Vatinium: Cum in eundem nuper ab eadem illa furia productus ad populū cupidiſsime falſum teſtimonium dixeris? de coactis legibus, hoc, de Paullo in Sextium producto. Nomen Vatinii delaturum.] non enim accuſandi Vatinii materia deerat. ita multa præter leges commiſerat. quod in ipſum Ciceronis interrogatio ſignificat. Macer Licinius] unus de Sextii patronis, & forte Licinius ille Caluus, eloquentiæ laude inſignis, filius C. Macri, qui reus Cicerone prætore de repetundis factus, cum ſe damnatum iri uideret, uoluntaria morte iacturam rei familiaris effugit. qui enim in reatu, ut iuriſconſulti uerbum

uſurpemus,

uſurpemus, obicrat, eius bona ſubiici haſtæ leges uetabant. Plutarchus, Valerius. CVNCTARETVR] niſi ſtatim Licinius Vatinium accuſaret. SVBSELLIIS] erant ſubſellia iudicum, reorum, accuſatorum. ILLI] Vatinio potius, quàm Paullo: hoc eſt, ſe eſſe Vatinio diem dicturum affirmauit. DEBILITATVS q;] animo fracto, ac demiſſo. refertur enim ad, Audax; Perturbatus uero ad, Petulans. TYRANNIO] ſatis uſitatum grammaticis nomen. nam & is, qui Ariſtotelis Theophraſtiq; uolumina, dictatore Sylla Athenis reperta, digeſsit, Tyrannio dictus eſt. APVD ME] domi meæ, non, ut ante, domi tuæ. VTRIVSQVE noſtrum] de una domo ſermo uidetur eſſe; cum ſequatur, Spero nos ante hyemem conturbernales fore. et rurſus duas domos illud oſtendit, Redemptori tuo dimidium pecuniæ curaui: & illud, quòd utriuſque domos Clodius euerterat, atque inflammarat, ut eſt ad Atticum 55: item illud, quod hic infra ſubiicitur: In aream tuam ueni: &, Domus erit egregia: &, Itemq; noſtra celeriter ædificabatur. quare ſtatuamus fuiſſe domos omnino duas, quæ inuicem contingerent: ut, cum in ſuis uterque ædibus habitaret, contubernales tamen eſſent, quia domus utriuſque nullo interiecto ſpatio diſiungerentur. REDEMPTORI tuo] Longilio. CRASSIPEDE:] Furio. nupſit Tullia tribus, contra Pediani Plutarchiq; ſententiam, primum L. Calpurnio Piſoni Frugi, deinde Furio Craſsipedi, poſtremo P. Cornelio Dolabellæ. Piſo Cicerone periit exulante, Craſsi-

pes Tulliæ nuncium remiſerit, an è uita exceſſerit, incertum eſt: Dolabella diuortium fecit. hæc, ipſo ſuis in libris narrante Cicerone, cognoſcuntur. LATINAS] ſi Varronem & Macrobium ſequamur, antiquitatis utrunque peritiſsimum, conceptiuæ feriæ erant Latinæ, non ſtatiuæ; concipiebanturq; in dies uel certos, uel incertos. Liuius tamen ſtatiuas indicat fuiſſe, cum ait libro XXV. Romæ conſules, prætoresq; uſque ante diem V. cal. Mai. Latinæ tenuerunt. eo die perpetrato ſacro in monte, in ſuas quiſque prouincias proficiſcuntur. non enim ſimile ueri eſt, conſules, cum uictor Annibal uaſtaret Italiam, conſulto in V. cal. Mai. qui dies à primo initi magiſtratus die, hoc eſt ab idibus Martii, XLIII. dierum ſpatio diſtat, Latinas diſtuliſſe; ut ipſi ſibi diutinæ in urbe manſionis neceſsitatem imponerent: cum ire in prouincias neque conſulibus, neque prætoribus liceret, niſi Latinarum ſacro perpetrato. aut igitur eas è ſtatiuis in ordinem conceptiuarum poſtea tranſiſſe credendum eſt: aut latentem cauſam alii perſcrutentur. placet enim indicare, in quo, cum ipſe mihi non ſatisfaciam, eorum, qui magis ingenio doctrinaq; præſtant, elaborare poſsit induſtria. RELIGIOSI] quibus aut priuatim, aut publice quidquam fieri, maioris momenti quod eſſet, religio uetabat. CONFECTVM] eò perducta res erat, nihil ut iam eſſet reliquum, niſi ut mulier uiro deſponderetur. quod poſtea factum eſt nonis Apr. ut ex epiſtola, quæ ſequitur proxima, intelligitur. LATIAR] mendoſa uox: & in menda conſentiunt ueteres libri. multa mihi, de cor-

rectione cogitanti, ueniunt in mentem, nec tamen quidquam, quod magnopere probem. Lucceius erat exiturus, legi poſsit, ſi ſententia tantum ſpectetur: ſed affinitas abeſt illa literarum, quam ego in locis emendādis maxime quæro. Lucceium quidem Roma exiturum fuiſſe, in hac ipſa epiſtola his uerbis infra ſcriptum eſt: Lucceium conuenire non potueram, quòd abfuerat: uidere autem uolebam, quòd erat poſtridie Roma exiturus, & quòd ille in Sardiniam iter habebat. Poſſet etiam reponi, Latiare, & coniungi cum antecedentibus uerbis: ut ſit: Ceteroqui confectum erat Latiare. deinde: Eram exiturus, ut hoc dicat: De Tullia & Craſsipede alioqui confectum erat, confectum autem ipſo Latinarum die, nam Latiare, latinarum ſolenne ſignificat: quod ex Macrobio conſtat. hanc ego amarem correctionem: uidetur enim, ut ita dicam, uerecunda; quia fit unius tantum literæ adiectione, & eius literæ, quæ prima ſequentis dictionis eſt. ex quo minor quodam modo licentia uidetur: cum, literam aut elidere, aut addere in ultima dictione, quæ ſit eadē cum prima dictionis inſequentis, unum ſit de priuilegiis illis, quæ ueterum ſcripta corrigentibus iure conceduntur. ergo, ut illa prior emendatio placet in ſententia, diſplicet in literis: ita hæc contra, cum in literis maxime, in ſententia tamen haud ualde probatur. nam illud, Ceteroqui, uniuerſum quiddam quod non uno tempore de nuptiis actum ſit, ſignificat. Latiare, autem ſi addatur, quo dies unus intelligitur; nimis in anguſtum uniuerſum illud contrahetur. uerum ego fortaſſe calumnior, præ nimio ſtudio ueritatis; &

imitor

imitor Caluum illum, qui cum optimam in dicendo rationem quæreret, nimium inquirens in ſeſe, metuensq;, ne uitioſum ſanguinem colligeret, uerum etiam deperdebat. quare ſatis habeamus, quæ noſtra ſententia ſit, oſtendiſſe. uera ſit, an ſecus, uolo diuidicandi poteſtatem ad alios pertinere.
ERAT exiturus.] Craſsipes, rediturus poſt duos religioſos dies. aut, ſi cui, Erat, referri ad Craſsipedem non placet; eidem fortaſſe, Eram exiturus, placebit; ſi modo, uere hoc à Cicerone de ſe ipſo ſcribi poſſe, intellexerit. intelliget autem ex illis uerbis, quæ ſunt infra: Lucceium uidere uolebam, quòd eram poſtridie Roma exiturus.

EPISTOLA V.

312:

Iiſdem conſulibus.

DEDERAM ad te literas] hoc, uſque ad illa uerba, Ad pedes uniuſcuiuſque iacentem, librarii, genus hominum indiligens, atque imperitum, longe à ſua ſede tranſtulerant, & ad alterius epiſtolæ partem, ipſam quoque quaſi membrum à ſuo corpore auulſam, agglutinauerant. mihi hanc perturbationem oſtendit ratio temporis, & earum rerum ordo, de quibus ad fratrem in his epiſtolis Cicero ſcribit. Beſſarionis liber diſſentit ille quidem ab impreſsis, mendo tamen minime uacat. nam hoc totum, à uerbo, Dederam,

deram, ad, I acentem, principium eſt in eo epiſtolæ, ſequunturq; continenter illa uerba, In eo multo ſumus ſuperiores ipſius copiis; quæ ſunt in epiſtola, cuius initium eſt, Scripſi ad te antea ſuperiora. quæ quàm ſint præpoſtere coniuncta, cuiuis, paulo attentius ea conſideranti, dilucide patebit. cum igitur neque uulgatum in libris impreſsis ordinem ullo modo probarem; neque mihi, uerus alioqui ac certus ubique fere, Beſſarionis liber hac quidem in parte ſatisfaceret: dedi me ad conſiderandum ſubtiliter argumentum, ut eo quaſi filo ad ueritatem peruenirem. Primum agit Cicero de Tullia pridie non. Apr. Craſsipedi deſponſa. deinde ſubiungit, uelle ſe, quæ poſt eum diem acta ſint, perſcribere. quis igitur pridie non. Aprilis conſequitur dies? nonæ. ab his igitur quaſi narrandi capit initium, cum ait: Nonis Apr. ſenatuſconſulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam. Nonis autem quis proximus adiunctus eſt dies? V I I I. idus. erant igitur mihi huius libri epiſtolæ peruoluendæ, donec acta V I I I. iduum Apr. inuenirem. inueni. eſt enim illud: Ad V I I I. id. Apr. ſponſalia Craſsipedi præbui. et quæ deinde connexa his pone ſequũtur. quod autem infra impreſſum eſt in noſtro libro, Ad V I. Id. Apr. non, ut in aliis libris, atque adeo in manuſcriptis, Ad I I I. id. Apr. id feci coniectura ductus, contra ueterum librorum conſenſum. tres porro, cur in hanc opinionem uenerim, habeo cauſas, unam, quòd Cicero id agit, ut continuatos aliquot menſis Aprilis dies perſequatur: itaque à die pridie non. Apr. ad nonas tranſiit, à nonis ad V I I I. id. ab V I I I. id. autem

ad

ad III. id. omiſſo quatuor dierum ſpatio, nunquam opinor traieciſſet: quid enim? nihil ne daret illi ad ſcribendum de quatuor diebus ullus? totum ne quatriduum Cicero dormiuit, ut nihil omnino ipſe ageret, nihil, actũ ab aliis, poſſet cognoſcere? prorſus credibile non eſt. Altera, cur VI. pro III. repoſuerim, cauſa illa fuit, quòd Ciceronem, qui ſummum quendam in Quintum fratrem his omnibus epiſtolis amorem declarat, Quintum filium, & unicum filium, ita neglexiſſe uix crediderim, ut, eius inualetudine audita, non eum, niſi quatuor dierũ interpoſita mora, uiſitauerit. Poſtremo, qui fieri poterat, ut mendoſa dies non eſſet, cum infra dicat Cicero de Lucceio: Erat autem iturus ad III. id. Apr. ex quo patet, ante III. id. Apr. epiſtolam certe ſcriptam eſſe. quocirca, quin VI. id. aut VII. id. (ut ſtatim poſt ſponſaliorum diem, nulla facta mora, ierit ad Quintum) rectius multo ſit, quàm III. id. mihi quidem nõ uidetur eſſe dubitandum. erunt igitur hæc quatuor dierum acta: Pridie nonas deſponſa Tullia; nonis decreta à ſenatu Pompeio pecunia; & actum de agro Campano, Flaccus de collegio eiectus; VII. aut VI. id. iuit ad Quintum filium, in aream uenit, ad Pompeium delatus, Lucceium conuenit. DESPONSAM] hæ literæ, de Tullia Craſſipedi deſponſa, non extant. non enim de proxima ſuperiore epiſtola licet intelligere: in qua ſcripſit, Spero nos cum Craſſipede confeciſſe. quibus uerbis non, deſponſam eſſe Tulliam, ſignificat, ſed ſperare ſe futurum ut deſpõdeatur. Addo illud. literæ de Tullia deſponſa datæ ſunt pridie non. Apr. hoc eſt in ipſo, quo

deſponſa

deſponſa eſt, die. nam in hac epiſt. quæ poſt pridie non. acta ſint, perſequitur. at proximas ſuperiores quis credat pridie non. Apr. datas, cum de Sextio III. id. Martii abſoluto ſignificet? eò neuſque tantam rem, tam expectatam Quinto, diſtuliſſet? poſtremo, cum hic dicat Cicero, ſe ſcripſiſſe in iis literis de re publica, & priuata; hoc in ſuperiores literas nos conuenire, ſatis patet. uerbum enim de republica nullum prorſus habent. REM frumentariam] cui ſenatus populusq; Pompeium, annonæ ſubleuandæ cauſa, præfecerat. ad Atticum lib. IIII. 53: HS MCCCC.] his notis non, mille quadringenta, quòd fortaſſe aliquis exiſtimet, ſed, millies quadringenties, intelligitur. millies autem quadringenties ualet, quadragies biſcentena millia aureorum ſcutatorum pecuniæ noſtratis: ut ueterem nummariam rationem ex Plinii potius, & Celſi, quàm ex Budæi, ſententia exponamus. neque mirum eſt, in tanta annonæ caritate tantam uim pecuniæ in emptionem frumenti fuiſſe neceſſariam. nam, cum populus Romanus his temporibus hominum CCCL millia cenſeretur; quod à Liuio traditum eſſe, epitome demonſtrat; præterea, cum peregrinorum, cum ſeruorum infinitus prope numerus eſſet; annonæ uero ſubueniri, non per unum menſem, ſed uſque ad meſſem, hoc eſt, per tres menſes, neceſsitas cogeret: immenſus erat frumenti numerus, qui tantæ multitudini ſatisfaceret, uidendus: quæq; item ad emendum frumentum ſufficeret, ingens erat pecunia comparanda. quod ita eſſe, ſi quis cogitauerit, multis partibus plures fuiſſe ſeruos, quàm ci-

nes; (ut peregrinos omittam) is, opinor, habita grauis admodum annonæ ratione, mecum exiſtimabit. EODEM die] quid mirum? cum ager Campanus & frumenti multum ſolitus eſſet afferre, & duriſsimis, ac difficillimis temporibus præſentiſsimum reip. ad inueniendam repente pecuniam ſubſidium eſſe poſſet. hoc, inquam, ex eo agro erat commodi, cum is eſſet publicus; qui nunc priuatus erat, lege, quam tulerat C. Cæſar in conſulatu. nunc igitur cum & annonæ ſumma caritas maturum remedium poſtularet, nec ſatis ad id pecunia ſuppeteret: hæc utraque res dolorem in animis hominum excitabat ob agri Campani alienationem: proptereaq; magnis clamoribus, cuiuſmodi leuiſsima plebs edere in concione ſolebat, actum eſt in ſenatu, ut ager Campanus in publicum reſtitueretur. INOPIA pecuniæ] Eius, qua ſenatus uti poſſet. nam pecunia populi R. quæ ad bellici temporis neceſsitatem reſeruaretur, in ærario cuſtodiebatur. eam fuiſſe maximam, tum ex publicis uectigalibus coniicio; tum etiam, quia Paullum Aemilium, hiſtoriæ narrant, Macedonia debellata, bis millies centies HS in ærarium contuliſſe. quam pecuniam adhuc attigerat nemo. ea deinde ciuili bello contra Pompeium Cæſar uſus eſt. hoc à me dictum oportuit, ne quis populum R. non habuiſſe putet M CCCC, qui ex annuis redditibus caperet ſupra ter millies centies.

NE ILLVD quidem] quod eodem die, hoc eſt non. Apr. factum eſt. ſingulorum enim dierum acta Cicero perſequitur; &, poſt hanc de Flacco mentionem, pergit ad VIII. id. Apr. hoc eſt, ad eum diem,

diem, qui poſt nonas primus eſt. EQVITEM Romanum] uide, non eam modo plebem, quæ infra equeſtrem ordinem cenſeretur, ſed ipſos quoque equites in collegia diſtributos fuiſſe. de ſenatoribus tamen, uix eſt, ut idem putem. nam ſi in huiuſmodi collegiis etiam ſenatores fuiſſent, non, opinor, ea ſenatus ſuſtuliſſet. quod eſſe factum, docet Pedianus in commentario Cornelianæ, idemq; confirmat in Piſonianam. collegia uero hæc, L. Cæcilio, Q. Marcio cos. ſublata, reſtituit nouem poſt annis lege lata P. Clodius tribunus pl. qui etiam noua quædam addidit, ex omni fece urbis ac ſeruitiorum, ut in Piſonem Cicero dixit, conſtituta. crediderim autem, falli eos, qui exiſtimant, ſodalitates & collegia idem fuiſſe. nam, collegia nunquam ſenatui placuiſſe, facile poſſumus coniicere: quia cœtus hominum fieri multos in libera ciuitate, tutum non eſt, niſi ſi publica in eo intercedat auctoritas. noſtramq; coniecturam Pediani teſtimonium confirmat: cuius hæc ſunt uerba: Frequenter tum etiam cœtus factioſorum hominum ſine publica auctoritate malo publico fiebant: propter quod poſtea collegia ſenatuſconſulto, & pluribus legibus ſunt ſublata, præter pauca, atque certa, quæ utilitas ciuitatis deſideraſſet, ut fabrorum, fictorumq;. non igitur, in ea collegia eſſe adſcriptum, honori fuit, quæ ſenatus atque etiam populus ſæpe damnauerit, & in quibus ſordidi ac ſedentarii opifices, ut fabri, fictoresq;, uerſari ſolebant. at uero ſodalitates ne ingenuo dignas homine non exiſtimem fuiſſe, Catonis auctoritas facit, grauiſsimi uiri; quem de ſodalitatibus, quaſi honeſta de

M re,

re, loquentem induxit Cicero in libro de ſenectute. Sodalitates, inquit, me quæſtore ſunt conſtitutæ Collegium uero, quo Flaccus eſt eiectus, de ſacris rebus, ad Mercurii Iouisq; Capitolini templa pertinentibus, non artis ſedentariæ cauſa, fuiſſe conſtitutum, facile licet exiſtimare; cum equeſter ordo, quo ex ordine Flaccus erat, mœchanicas artes non exerceret. CAPITOLINI & Mercuriales] duo genera hominum, ex quibus collegium illud, unde Flaccus eſt eiectus, conſtabat. forte ita dicti, quia prope templum Mercurii, propeq; Capitolium, aut etiam in ipſo Capitolio habitarent. SPONSALIA Craſsipedi præbui.] aliud igitur eſt deſpondere, aliud ſponſalia præbere: cum deſponſa Tullia ſit pridie non. Apr. ſponſaliorum uero dies fuerit VIII. id. Apr. quid autem ſit, ſponſalia, ipſe indicat, cum ait, Huic conuiuio. COMMOTVS] morbo potius, quàm iracundia. nam ſequitur: Ad Quintum ueni, eumq; uidi plane integrum. quod eſt bene ualentis. unde integrum corpus, integra ualetudo. præterea, puto, indecorum, minimeq; ſua perſona dignum Cicero exiſtimaſſet, uenire ad Quintum puerum, ut eum iracundia commotum leniret. VENI] ergo non erat Quintus apud ipſum. quod ſupra inde patefit: Tyrannio docet apud me. niſi ſi, Docet apud me, non quòd apud eum Quintus habitaret, intelligamus; ſed quòd, quas diei horas cognoſcendis literis daret, per eas horas eum apud ſe Cicero uellet à Tyrannione erudiri; ut, quo ingenio ac uoluntate Quintus puer, qua etiam fortaſſe diligentia, qua ue doctrina eſſet Tyrannio, poſſet animaduertere.

tere. MVLIERVM NOSTRARVM] Terentiæ, & Pomponiæ. raro enim fit, ut inter duas duorum fratrum uxores conueniat. ac ſæpe cariſſimorum fratrum ſuauiſsimæ coniunctiones earum diſſenſione dirimuntur. quod ipſemet, magno rei familiaris detrimento, maiore animi dolore, ſum expertus. FESTIVIVS] amabile quiddam eſt in pueris; quod ſi uerbis pluribus uelim deſcribere, dicam eſſe id, quod aduerſatur ſeueritati. itaque & in epiſtola ad Torquatum, Res, inquit, moleſta eſt, ab ijs pueris abeſſe, quibus nihil poteſt eſſe feſtiuius. ETIAM de te] ne Quintus commoueatur, quia dixerat, De diſcordijs mulierum noſtrarum, placato iam animo eſſe Pomponiam ſignificat, quæ apud ipſum de lon giore, quàm uellet, coniugis abſencia familiariter ac libere queſta ſit. MVLTIS ſtructoribus] in ædificando utimur opera architecti, qui formam facit ædificii; redéptoris, qui totum opus impenſa ſtudioq; ſuo faciendum conducit; (ut interdum tamen architectus redemptoris item partes agat) ſtructorum, qui calcem & lateres tractant; fabrorum, qui lapides aut ligna cædunt.

FORMA] quam Minucius fecerat. 310.

REDDERET] non ut te ſecum Romam reduceret, ſed ut te ſtatim huc remitteret. LABRONE] non dubito, quin de Ligurni, ut nunc appellant, portu intelligat. uocem corrupit, ut alias innumerabiles, uetuſtas. Ἀμφιλαφίαν] cum epiſtola Quinti, cui reſpondet Cicero, non extet: diuinare, quid ſit ἀμφιλαφία hoc loco, noſtrum non eſt. non enim placet eos imita

ri; qui, ne quid neſcire uideantur diuerſas in opiniones leui coniectura feruntur. BONO modo] non, omnino, ſed, quadam ex parte; μετρίως quòd Græci dicunt: ut, Bono, temperamentum quoddam, non, ut alibi, magnitudinem ſignificet, ſic ad Atticum lib. XIII. 213: De die tantum uidebis, & id ipſum bono modo. LIBERALIVS] quòd minus reſtricte ſumptus faceret, quòd uiuendi rationem non ea, qua ſolitus erat, frugalitatis regula metiretur. OPVS erat] opus erat ad relaxationem animi mei, ut pauliſper ab his tumultibus ſecederem, ac fabris locum darem. defeſſus enim iam ſum ex moleſtia, quam illis urgendis capio. id igitur facerem, ſi te haberem. tu enim, abſente me, meam uicem eos exerceres. nunc ea non licet, quia, ſi pedem hinc mouero, nemo futurus eſt, qui præſentia ſua illos in opera contineat. SED ET hæc] dixerat iam, Sed hæc coram agemus, cum de diſcordiis mulierum meminiſſet. recte igitur uſus eſt particula, &: ut ſignificet uelle ſe non illa tantum ſuperiora, ſed & hæc, præſenti ſermoni reſeruare. atque hæc de cauſis una fuit, quæ me, ut hanc epiſtolæ partem, quæ incipit à dictione ἀμφιλαφίαι, uſque ad extremum, cum ea parte, in qua mentio fit de diſcordiis mulierum, connecterem. RES Romanæ] à priuatis rebus ad publicas ſermonem traducit. et cum dixit res Romanæ, potius quàm publicæ, feſtiuum ſimul & amplum quiddam uidetur adamaſſe: quòd, cum hæc uox, res Romanæ, magnum aliquid præ ſe ferat, ipſe tamen ea ſignificet, quæ infra Romani nominis dignitatem ſint. unde & illud ad Atti-

cum

eum 62. Nunc Romanas accipe res. et ad eundem, quo in loco certum non habeo, ſed ad eundem certe: Iam exclames neceſſe eſt, res Romanas diutius ſtare non poſſe. et hic, infra: Res Romanæ ſic ſe habebant. LENTVLVS] Marcellinus; quem hoc anno conſulem fuiſſe cum Marcio Philippo, iam dixi. COLLEGA] cum ſua ſponte bono, tum, ut opinor, conſilio maxime, atque exemplo M. Catonis, generi ſui. Plutarchus. EXEMIT] ſuſtulit: effecit, ne per eos lege agi poſſet: ne ſcilicet C. Cato tribunus pl. quas de P. Lentulo Spinthere & Annio Milone rogationes promulgauerat, eas perferre poſſet. tollebantur autem comitiales dies cum aliis rationibus, quas in libro de comitiis attigimus, tum feriis indicendis: cum & comitialis & feſtus dies idem eſſe non poſſet. ETIAM Latinæ inſtaurantur] cum dicat, etiam, liquet, non inſtaurandis modo Latinis exemptos eſſe à Lentulo comitiales dies, ſed alio etiam genere impedimenti, cuiuſmodi erat, ſeruare de cœlo. nam etſi augur non erat Marcellinus; nihil tamen obſtabat, quin, pro poteſtate conſulatus, ſeruare de cœlo poſſet. quod aperte demonſtrant illa uerba in oratione ſecunda in Antonium: Hic bonus augur eo ſe ſacerdotio præditum eſſe dixit, ut comitia auſpiciis uel impedire, uel uitiare poſſet. in quo primum incredibilem ſtupiditatem hominis cognoſcite. quid enim? iſtuc, quod te ſacerdotii iure facere poſſe dixiſti; ſi augur non eſſes, & conſul eſſes, minus facere potuiſſes? uide, ne etiam facilius. nos enim nunciationem ſolum habemus, conſules & reliqui magiſtratus etiam ſpe-

ctionem. et interrogatione in Vatinium: Tribunus pl. fuiſti: collegas habuiſti uiros fortes nouem. ex his tres erant, quos tu quotidie ſciebas de cœlo ſeruare, quos irridebas, quos priuatos eſſe dicebas. quibus ex locis licuiſſe conſtat etiam iis, qui augures non eſſent, ſeruare de cœlo. nam certe neque Marcellinus, neque tres illi tribuni pl. Vatinij collegæ, augures erant; quorũ numerus ſupra quindecim eſſe non poterat; & inter eos nemo erat ex iis, quos nominaui. omnes enim habeo diligenter notatos in meis lucubrationibus. LATINAE] feriæ conceptiuæ, à conſulibus, aut ab eo, qui ſummum in urbe magiſtratum gereret, in Albano mõte factæ. primus eas in unum diem Tarquinius Superbus inſtituit: ſecundus additus pulſis regibus: tertius poſt ſeceſsionem in Auentinum: quartus, plebe & patribus à dictatore Camillo in concordiam reductis. INSTAVRANTVR:] quaſi, faciendis iis, aut prætermiſſum aliquid eſſet, aut, quod non oporteret, commiſſum. quibus de cauſis, ſæpe legimus apud Liuium, inſtauratos eſſe ludos. inſtauratas autem decreto pontificum Latinas, ex Liuii lib. XXXII. planum eſt.
SVPPLICATIONES.] quæ imperatoribus pro re bene geſta decernebantur: eaq; dum fierent, lege agere non licebat. ILLE uindex] qui ſe uindicem quodam modo, atque aſſertorem gladiatorum & beſtiariorum profeſſus erat, lege in Milonem promulgata, quòd gladiatoribus & beſtiariis contra remp. uſus eſſet. eam legem ſupra Cicero ſignificat in eo loco: Magna manus ex Piceno, & Gallia expectatur; ut etiam Catonis rogationibus

gationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus.
VNVS eſt] non quia re uera unus, ſed quòd unus inter omnes eo magiſtratu dignus eſſet. ſimiliter locutus eſt in epiſtola ad M. Catonem: Et, ſi in ciuitate multi Catones eſſent; in qua unum fuiſſe mirabile eſt. in magno enim Catonum numero, ſingularem uirtute fecit M. Catonem. TABVLAM proſcripſit,] in publico poſuit; cum in ea ſcripſiſſet, ſeruos ſeſe uenditurum C. Catonis: quod illi eſſe dedecori intelligebat. HVNC igitur Catonem] de quo hæc, quæ riſum excitarent, ſunt à me dicta. itidem eum infra locutum puto 315: MONSTRA] quas, opinor, leges pernicioſiſsimas paulo ante appellauit.
INTERCEDERET nemo.] quibus enim legibus ab aliquo tribuno pl. interceſſum iam erat, de iis impediendis, non erat, cur Marcellinus cogitaret: quibus autem intercederet nemo, iis, qua ratione poterat, obſiſtebat. has autem leges ſi uel pro Cæſare, uel contra Cæſarem ſcriptas fuiſſe dicam, uaticiner fortaſſe, & aberrem à uero: quod tamen conſequi coniectura liceat, crediderim, pro Cæſare fuiſſe. alioqui non iis impedimento fuiſſet Marcellinus: qui, cum Pompeio eſſet infenſus, quod paulo infra Cicero declarat, Cæſarem (eſt enim ita conſentaneum) non amabat: cuius & affinitatem cum Pompeio, & pernicioſam reip. cum eodem, & cum M. Craſſo initam ſocietatem boni & ſapientes ciues oderant maiorem in modum, ac timebant. CANINIVS] tribunus pl. qui rogationem promulgauerat, ut Pompeius regem Ptolemæum cum duobus legatis reſtitueret. hoc

Cicero ſignificat, obſcure ille quidem, ſed Plutarchus apertiſsime. REFRIXIT] quo diligentius hoc uerbum conſidero, eo minus exiſtimo, Refrixit, ideo dictum eſſe, quia rogationi à Caninio promulgatæ aliquis tribunus pl. interceſſiſſet. libentius in eam ſententiam delabor, ut in ipſo Caninio remiſsionem quãdam animi in re cœpta ſignificari exiſtimem. quò ſpectare uidetur illud: Neque enim res probatur. Refrixit igitur, ipſo remittente Caninio: qui de rogatione perferenda non laborauit, cum rem probari non uideret. ſic locutus eſt, ſimili ſententia, ad Atticum 18. Hæc tota res, interpellata bello, refrixerat. VITVPERATVR] qui, cum à Lentulo fuiſſet ornatus, reſtituendi Ptolemæi regis honorem ei uellet eripere. ornamentum autem in Pompeium à Lentulo profectum, id fuit, quòd, ut rei frumentariæ præficeretur, conſul anno proximo retulerat: idq; ſignificant illa, quæ ſunt in epiſtola ad Lentulum: Pompeio qui nolunt, iidem tibi, quòd eum ornaſti, non ſunt amici. FAECEM populi] P. Clodii ſtudioſam. PROPTER Milonem] defenſum contra Clodii accuſationem VIII id. Feb. qua de re ſupra. SVBOFFENDIT] non omnino, ſed leuiter propter Milonem offendit. quòd alioqui popularis maxime Pompeius eſſet. itaque & ſupra, cum hac ipſa de re loqueretur, ita locutus eſt: Concionario illo populo à ſe prope alienato. MVLTA ab eo deſiderant] quæ non præſtat, cum deberet. MVLTA reprehendunt] quæ committit, cum non deberet. HOC uno]

quia

quia dixerat iam, Conſul eſt egregius Lentulus; unum excipit, aſperitatem in Pompeium: ne, quæ in hominem amicum, de ſeq; optime meritum fiant, ea probare uideatur. SENATV non inuito] iure. quid enim ei faueret, cuius nefaria contra libertatem conſilia, coitione cum Cæſare, & Craſſo facta, cognouiſſet? ſupra: Cato eſt uehementer in Pompeium inuectus: auditus eſt magno ſilentio maleuolorum. et in epiſtola ad Lentulum: Pompeius in ſenatu à Catone aſpere & acerbe, nimium magno ſilentio, eſt accuſatus. A CVRIA] ne in dicenda ſententia uel bonos offendam, ſi pro Pompeio ſentiam; uel ingrate faciam in ipſum, ſi ſequar eos, qui ab illo diſſentiunt. CELEBRATVR] clientium frequentia. idem ad Atticum 37. Remp. nulla ex parte attingimus. in cauſis, atque in illa opera noſtra forenſi, ſumma induſtria uerſamur. domus celebratur. IMPRVDENTIA Milonis] non, quòd ipſe accuſauerit imbecille, ſed quòd tum alieno tempore, tum ab accuſatoribus minime firmis accuſandum curauerit Sex. Cœlium. SEX. Cœlio] cenſeo legendum, Sex. Clodio. is enim & Milonis ac Ciceronis fuit inimiciſsimus; & Marcellino & Philippo cos. accuſatus, atque abſolutus eſt. de quo ſic in oratione pro M. Cœlio in extremo fere: Oro obteſtorq; uos iudices, ut, qua in ciuitate paucis his diebus Sex. Clodius abſolutus ſit; quem uos per brennium aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem uidiſtis; in ea ciuitate ne patiamini etc. congruunt igitur tempora: nec res ipſa diſcrepat. de temporibus dubitari non poteſt: cum oratio pro M. Cœlio

M. Cœlio iiſdem, quibus hæc epiſtola ſcripta eſt, conſulibus habita ſit, Marcellino, inquam, & Philippo. nam in oratione cum ait: Intelligis pro tua præſtanti prudentia Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: facile aperit, quo anno illa dixerit. uideo enim, Domitium Caluinum, qui prætor quæſtionem illam exercuit, præturam geſſiſſe conſulibus Marcellino & Philippo. id quod, opinor, iam cognitum eſt. dixit enim ſupra: Ad III id. Feb. dixi pro Beſtia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. quam epiſtolam in conſulatu Marcellini & Philippi ſcriptam oſtendimus. Quod ad reum attinet; homo eſt, quem Milo pariter & Cicero perditum uoluerint. quod utrunque non ex oratione minus, quàm ex hac epiſtola, colligitur.
NEQVE hoc tempore] quòd ei Clodius, qui tunc ædilitatem curulem gereret, prodeſſe ſuo ſtudio plurimum poſſet. etiam illud: quòd eo tempore ſit accuſatus, cum Pompeius neque carus pleriſque de populo eſſet, propter Milonis patrocinium; & ſenatoribus offenſus. ex quo paulo poſt: Ea ipſa in re Pompeii offenſio nobis obſtitit: ſenatorum enim urna copioſe abſoluit.

314.

ACCVSARI] de ui, ut opinor: cum, omnium ſeditioſiſſimũ fuiſſe, Ciceronis ſcripta demonſtrẽt. TETERRIMAE defuerunt] quæ niſi defuiſſent, condemnatus eſſet. et, Teterrimæ, cum odio. nam ſi abſolutus eſt Sex. Clodius immerito, non tres plane ſententiæ, ſed omnes omnino teterrimæ. notat igitur nominatim eas tres, quæ condemnationis numero defuerunt. uerum quæro, cum ex tri-

bus

bus ordinibus unus abſoluerit, alter damnauerit, tertius neque abſoluerit, neque damnauerit, qui uideri poteſt Clodius abſolutus? quia, non ordinum iudicia, ſed ſententiarum numerum ſpectari, lex iubebat. quod cum aliis exemplis, tum ex epiſtola Cœlii ad Ciceronem cognoſcitur, lib. VIII. fam. 117. IN concilio] iudicum, ut infra. REVOCAT] rurſus accuſandum eſſe dicit. FVERVNT] malim, ferunt. nam, Non fuerunt homines, ineptum quiddam, atque eneruatum uidetur. APVD ſuos] quòd ei iudices potius, quàm accuſatoribus, fauerent. VIDENT damnatum] non dubitant futurum, quin condemnetur. VRNA] tres erant urnæ, cum tres ordines, ſenatores, equites, tribuni ærarii ex ea lege, quam tulerat in prætura L. Aurelius Cotta, iudicarent. in eas ſeparatim cuiusque ordinis tabellæ coniiciebantur. TRIBVNI ærarii] genus hominum fuiſſe conſtat dignitate inferius ordine equeſtri: de quibus Varro: Quibus attributa erat pecunia, ut militi redderent, tribuni ærarii dicti. hos ego exiſtimo, perfunctos eo munere, nomen poſtea retinuiſſe. quo modo enim tot uno tempore tot in iudiciis tribuni ærarii? quid, ſi bellum eſſet nullum; nulli ne ideo tribuni ærarii? qui ergo tres ordines iudicarent? nomen igitur non à præſente magis, quàm abſoluto iam munere ceperunt. SERVIVS] antiquus Beſſarionis liber, Seuius: alter, quo Magnulus uſus eſt, Seius. quod poteſt eſſe uerum. Seius enim Romanum nomen. ALLISVS eſt.] adductus quidem in aliquod condemnationis, ut naufragii, periculum, ſed ex

quo tamen emerſit, me non inuito, qui non eo illum, quo ceteros Clodianos, odio perſequor. CONCIDVNTVR] iudicio perduntur, damnantur. eadem narratione uſus eſt ſupra: Vatinium arbitratu noſtro concidimus. NON ſiturum] nec ſiuit, tribunicio intercedendi iure. nulla enim hoc anno habita comitia, ac ne duobus quidē proxime ſequentibus, ſed ex interregno conſules per triennium creatos, Cicero ipſe aliquot locis, & Dio lib. XXXIX. præterea Plutarchus, Appianusq; declarant. hoc autem anno, ſublatis comitiis à C. Catone tribuno pl. ueſtem ſenatus mutauit. epitome, Dio lib. XXXIX. EXEMPTI] eximebat Marcellinus conſul, ut eius pernicioſiſsimis legibus obſiſteret. APPIVS] P. Clodii frater. A CAESARE] quò iuerat, forte ob eam cauſam, ut ei ſuam conſulatus petitionem commendaret. ualebat enim in comitiis Cæſar uel plurimum, ut qui popularis ſemper in primis fuiſſet. et in Gallia togata, Cæſaris prouincia, municipia erant multa, quæ ſuffragium, in ſua quodque tribu, aut centuria, Romæ ferrent. itaque & M. Antonium iis ad petitionem auguratus Cæſar commendauit. quod ab Hirtio ſcriptum legimus. aut igitur ob eam cauſam Appius ad Cæſarem iuerat: aut, ut ab eo tribunatum mil. aliquem auferret. quod ei à Domitio collega obiectum, infra ſcriptum eſt his uerbis: Etiam in ſenatu luſit, Appium collegam propterea iſſe ad Cæſarem, ut aliquem tribunatum auferret. REDIERANT] Romam. falſus igitur Plutarchus; qui, Appium Marcellino & Philippo cos. quo anno ſcripta eſt hæc epiſtola, Sardiniam prætoris

toris officio adminiſtraſſe, in Cæſaris uita ſignificat. nam, ſi pro prætore Sardiniæ Appius eſt; qui uagatur, ab urbe in Galliam, ex Gallia ad urbem? uerum, ut Sardiniam ſortitus eſſet, fecit tamen, aliqua cauſa retardatus, ut non ineunte anno, hoc eſt cum primum prætura in urbe perfunctus eſt, ſed aliquot poſt menſes in prouinciam proficiſceretur. hoc ego ita ſuſpicor: quia etſi Plutarchus in rerum Romanarum notitia ſæpe labitur, non erraſſe tamen, cum de Appii prouinciali huius anni prætura tradidit, eo mihi ſimilius ueri fit, quòd annus, quo Marcellinus & Philippus conſulatum geſſerunt, proximus eum annum ſequitur, quo præturam in urbe Appius adminiſtrauit: ut neceſſe ſit, aut non iuiſſe Appium in prouinciam ex prætura, aut hoc anno iuiſſe. nam anno poſt Marcellinum & Philippum cos. certe ab urbe non deſceſſiſſet, cum is ei ad petendum conſulatum legitimus annus eſſet. diſtat enim biennio conſulatus à prætura: & biennio Appius ipſe poſt præturam conſul fuit.

CLAVSVM] ob hyemem, quòd eo uti per anni tempus non liceret. ita ueteres loquebantur. atque hac de rê Vegetius de re militari libro IIII. cap. XXXIX. Ex die, inquit, III. iduum Nou. uſque in diem VI. iduum Martii maria clauduntur. nam lux minima, noxq; prolixa, nubium denſitas, aeris obſcuritas, uentorum, imbrium, uel niuium geminata ſæuitia non ſolum claſſes à pelago, ſed etiam commeantes à terreſtri itinere deturbat.

OLBIA] Sardiniæ urbe, de qua ſupra bis.

IN prouincia] fecit aliquando hæc uox, ut Quintum exiſtimarem in Sardinia fuiſſe pro prætore, extra ordinem,

extra ordinem, dum aliquis annuo legitimo imperio ſuccederet: quia non ultra menſem Maium in Sardinia Quintum fuiſſe conſtat. nunc illum à Cicerone omnibus literis Romam uocari cum uideam; opinionem muto. qui enim accerſeret eum Cicero, quem ſciret non ante ſucceſſoris aduentum poſſe decedere? fuit igitur potius in Sardinia Quintus alia de cauſa. quod illa indicant uerba 307: Tu, ſi ita expedit, uelim quamprimum bona & certa tempeſtate conſcendas, ad meq; uenias. Certe enim, ſi Quintus pro prætore Sardiniam regeret, non hoc Cicero diceret; Si ita expedit, ſtatim conſcendas. nec rediit Quintus Romam, niſi quatuor fere poſt menſes, menſe Maio. quòd ſi hæc uerba, In prouincia plurimi fieri, uix in priuatum uidentur poſſe conuenire: credamus, fuiſſe quidem in Sardiniam eo nomine, ut ſuam rem ageret, cum libera tamen legatione, ut eſſet honoratior; aut potius, quod iam diximus, rei frumentariæ cauſa, Pompeii legatum. certe hoc anno, ut proxime oſtendimus, pro prætore Sardiniam rexit Appius.

EX EPISTOLA VI.
314.

Iiſdem conſulibus.

ATERIO] fundo Quinti, in Arpinati. L 321. et ad Atticum 59. 154: POMPEIANVM, Cumanum] non Quinti, ſed ipſius Marci fundos. DIES] iudicii. 310: PRODVCTA] Beſſarionis liber, Prodita: recte, ut

ut opinor. quòd enim uſitatius uidebatur, Producta, quàm prodita; forte minus notum uerbum in familiare conuertit aliquis latinæ linguæ non omnino peritus. Prodita uero idem ualet, quod producta. ſic Terentius: Saltem aliquot nuptiis prodat dies. AD EAM diem uiderem.] non uidit, niſi poſt idus: ut in epiſtola, quæ ſequitur proxima. ARCANI] uilla Quinti fuit. SVSTENTARI] differri. pudet in iis uerbis immorari, quorum uſum congeſta in libros exempla declarant. tametſi in his ipſis, qui omnes diuitias nomine pollicentur, eſt ſane cur aliquid, atque adeo multa, nec ea leuia, deſiderentur.

EX EPISTOLA VII.
314:

Iiſdem conſulibus.

CVM DESIDERIO] antea, cum tuas literas expectabam, tui abſentis deſiderio tenebar; quia, non ita propinquum eſſe tuum reditum, intelligerem: poſtea uero quàm, te eſſe iam iamq; ad nos nauigaturum, ſignificaſti; ita expecto tuas literas, ut interea me timor ſolicitet, eorum periculorum cauſa, quæ nauigantibus impendent. ita primo quidem erat, cur te abſentem deſiderarem; cur timerem, non erat: nunc reditum maturum cum ſperem, ſublato deſiderio timor eſt exortus. IDIBVS Mai.] hoc anno conſules erant

erant Marcellinus & Philippus. proximo ſuperiore, Lentulo & Metello coſ. Gabinius ineunte anno in prouinciam ierat. ergo ultra annum prouinciam adminiſtrauit. annum dico? immo, ultra triennium. rediit enim L. Domitio Ahenobarbo Ap. Claudio Pulchro coſ. quod infra patet, 323. & ad Atticum 65: GABINIO] qui tunc Syriam pro conſule regebat. PORCILIVS] antiqui libri, Procilius. cuius gentem nominis nondum inueni. Porcilius, placet: ut à Porcio deductum ſit, quemadmodum à Sextio Sextilius, Quinctio Quinctilius, Curtio Curtilius. NEMINI accidiſſe] ut imperatoris literis, bene geſtam remp. nunciantibus, ſenatus non crederet. quod Gabinio contigit. diuinus igitur ſenatus, quòd poſtulanti ſupplicationem Gabinio frequens denegauit. hac de re his uerbis in oratione de prouinciis conſularibus: Quæ, inquit, homini, in quo aliquis ſi non famæ pudor, at ſupplicii timor eſt, grauior pœna accidere potuit, quàm non credi literis iis, quæ rem bene geſtam in bello nunciârent? hoc ſtatuit ſenatus, cum frequens ſupplicationem Gabinio denegauit; primum, homini omnibus ſceleribus, flagitiisq; contaminatiſsimo nihil eſſe credendum; deinde, à proditore, atque eo, quem præſentem hoſtem reipublicæ cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe; poſtremo, ne deos quidem immortales uelle aperiri ſua templa, & ſibi ſupplicari, hominis impuriſsimi & ſceleratiſsimi nomine. et in ea in Piſonem: Ab altero allatæ literæ, recitatæ; relatum ad ſenatum. dii immortales, id ne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam,

ignominia

ignominia notaretur? ut ſenatus is, qui in eam iam benignitatis conſuetudinem uenit, ut eos, qui bene rempublicam geſſerint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere uerborum; huius unius literis nunciantibus non crederet, poſtulantibus denegaret? FORIS ualde plauditur] Foris, eſt in uulgus, ut in epiſtola ad Lentulum: Cum ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet. Plauditur autem, ſenatui, quia fecerit, quod antea nunquam, ut allatis è prouincia literis non crederet, iis, quibus rem à ſe feliciter geſtam Gabinius ſignificauerat. εἰλικρινὲς IVDICIVM] ſincerum illud eſt ac ſimplex iudicium ſenatus: nihil in eo gratiæ meæ tribuit.

POSTRIDIE] non uideo, ſi uerus eſt Macrobius, qui potuerit poſtridie idus agi de agro Campano, in ſenatu, cum omnes dies poſtridie calendas, nonas, idus, decreto pontificum atri fuerint.

DE AGRO Campano actum iri] ex eo ſenatusconſulto, quod non. Apr. ex Ciceronis ſententia factum erat. de quo ſunt hæc in epiſtola ad Lentulum. Quin etiam, Marcellino & Philippo cos. non. Aprilis mihi eſt ſenatus aſſenſus, ut de agro Campano, frequenti ſenatu, idibus Maii referretur.

AQVA hæret.] quam in partem me dem, quid ſententiæ dicam, incertus ſum. ductum à clepſydris; in quibus non ſemper fluebat aqua, ſed interdum hærebat immobilis. ſic hærebat Cicero, dubius animi, quid ageret, utrum agri Campani uenditionem probaret, quod uidebatur è rep.; an Pompeio, de ſe optime merito, gratificaretur, qui diuidi potius agrum illum ſuis ueteranis militibus

uoluiſſet; qui etiam Vibullium ad Ciceronem miſerit cum mandatis, ut integrum ſibi de cauſa Campana ad ſuum reditum reſeruaret. quod ita à Cicerone eſſe factum, aperte conſtat: quia ſcribit ad fratrem, non eſſe actum idibus de agro Campano. ILLVD ſcilicet] expono, ſcilicet, ſcire licet: ut ab eo, Illud, regatur. Sic Terentius, Scilicet facturum, pro, ſcire licet. CENABIS] forte ſcripſerat Quintus, qui erat in locis urbi admodum propinquis, ſe eſſe poſt cenam Romam iturum. Cicero, qui præ fratris uidendi deſiderio moram illam non ferret, Aduola, inquit: nimirum cenabis, cum ueneris.

EPISTOLA VIII.

314:

Cn. Pompeio Magno, M. Licinio Craſſo, COS.

LIBRVM MEVM] hic liber, quo erat in extremo Iouis oratio, qui fuerit, ignoratur. de his certe, qui extant, nullus eſt, in quo Iupiter loquatur. crediderim, fuiſſe poema. nam, inducere Iouem loquentem, poeticum quiddam eſt, non oratorium. ac forte intelligendum eſt de uerſibus illis, quibus acta conſulatus ſui perſecutus eſt. mihi enim uenit in mentem cogitanti, Iouis in perſonam optime conuenire tres illos uerſus,

ſus, qui ſunt in ad Atticum epiſtola III libri II.
„ Interea curſus, quos prima à parte iuuentæ,
„ Quosq; adeo conſul uirtute animoq; petiſti,
„ Hos retine, atque auge famam, laudesq; bonorũ.
itaq; uidetur illa oratio confirmare, quæ Saluſtii nomine in Ciceronem inſcribitur. Quid ego, inquit, plura de tua inſolentia commemorem? quem Minerua omnes artes docuit, Iupiter optimus maximus in concilio deorum admiſit. ut Ciceronem Iupiter, admiſſum in concilium deorum, illa fortaſſe oratione, qua de nunc ad fratrem ſcribit, ſit allocutus. DE NON curantia] rara uox, & fortaſſe ſingularis, Curantia. itaque uidetur mihi, ceteris, opinor, item, duriuſcule poſita: tametſi, quæ pariter deſinant, aliarum uocum exempla non deſunt, ut uigilantia, iactantia, arrogantia, atque etiam negantia. ſed ſi, quia ſimilia in uſu multa ſint, eam tueri uolumus: cuius tamen teretes aures, rotundæq; ſint, is, non uideo, qui ferre poſſit negantem illam particulam, quæ antecedit. dixit quidem alibi Cicero, non corpus, cum exprimere uellet ἀσώματον: ut eadem forte licentia non curantiam pro ἀμέλεια dixerit. MIHI magis] ut meæ uitæ rationem ad eius orationis, quam Iupiter habet, quaſi normam inſtituerem.

SED tamen] ita loquimur interdum, cum, omiſſo, qui erat inſtitutus, ſermone, nouam aggredimur narrationem. non enim eſt hic, Sed tamen, ea ſententia uſurpatum, ut indicet contrarium aliquid iis, quæ iam dixit. POSTRIDIE quàm tu es profectus] redierat Quintus è Sardinia ſuperiore anno paulo poſt idus Maias, ut eſt ſu-

pra in epiſtola, O literas: hoc eſt, anno iam peracto, nam hæc epiſtola ſcripta eſt poſt III. id. Maias: cum in extrema de ſenatuſconſulto III. id. Mai. facto mentionem fieri uideamus. rurſus igitur Quintus Roma diſceſſerat. VIBVLLIO] Rufo, Pompeii ſtudioſiſsimo, eiuſdemq; præfecto fabrum, epiſtola longa ad Lentulum, ad Atticum ſæpe, & Cæſar libro I. de bello ciuili. OPERIBVS] uidetur eiuſmodi res fuiſſe, quæ fieri ſine publica conſenſione non poſſet. itaque dabat operam Cicero, ne Clodius aduerſaretur, & ut Pompeio, Craſſoq; adiutoribus uteretur. opera uero ipſa, atque inſcriptiones, de quibus laborabat Quintus, crediderim ſignificari in epiſtola I. libri III. 323: ubi mentio de Telluris æde fit. nam ad eam ædem fieri quiddam, atque inſcribi, ſuo uidelicet nomine, Quintus uolebat. id curauit Cicero, ut ſcribit ipſe in eo loco, diligenter: ſtatuam etiam fratris locauit. PER Pompeium] cum quo in gratiam anno proximo redierat, concionemq, acerbiſsimam in Marcellinum conſulem, Pompeii Craſſiq; conatibus obſiſtentem, habuerat. Dio lib. XXXIX. P. CRASSVS] Marci conſulis filius, eloquentiæ cumprimis deditus; qui, lege Clodia promulgata, cum Romanæ iuuentutis uiginti fere millibus ueſtitum Ciceronis cauſa mutauerat. Plutarchus. LEGATIO libera] hac utebantur, qui ſui negocii cauſa, ut exigendæ pecuniæ, uiſitandi templa deorum, abeſſe diutius uolebant. alioqui ſenatoribus per leges non licebat. erat autem ex hoc genere uotiua legatio. nam ad Atticum 33: Libera, inquit, legatio uoti cauſa datur.

tur. harum legationum definitum fuiſſe tempus, lege à C. Cæſare lata, oſtenditur his uerbis in epiſtola ad Atticum 245: Et habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi poteſt. ante legem Iuliam annuum fuiſſe tempus lege ea, quam hic noſter tulit in conſulatu, ipſe declarat libro III. de legibus. Hoc, inquit, genus legationis ego conſul, niſi mihi leuiſsimus tribunus pl. interceſſiſſet, ſuſtuliſſem: tamen minui tem pus, &, quod erat infinitum, annuum feci. ita turpitudo manet, diuturnitate ſublata. quo in loco liberas legationes, quaſi turpes, nec ſatis aut ordi ne ſenatorio, aut repulica dignas, multis uerbis exagitat. Nomen autem liberæ legationis inde ortum uidetur, quòd, introire in urbem, & rurſus exire, liberam legationem habentibus liceret. quod in ea ipſa, quam proxime nominaui, ad Atticum epiſtola declaratur. ceteri porro honores, qui extra urbem gererentur, ingredientibus in urbem deponebantur. PER populum] dandarum legationum ius ad ſenatum pertinebat, Clodius, ſi per ſenatum non poſſet, confugere ad populum co gitabat. id homines populares facere ſolitos eſſe, ut Cæſarem de prouincia, Vatinium de legatione, animaduerti. BYZANTIVM, aut Brogitarum] ut à Byzantiis, quòd eos tribunus pl. ab exilio ſua lege reſtituerat; à Brogitaro autem, quòd eum Matris Magnæ templo præfecerat, promiſſam pecuniam exigeret. ideo ſubiungit Cicero, Plena res nummorum. hac utraque de re ſatis aperte in oratione pro Sextio. Lege, inquit, tribunicia Matris Magnæ Peſsinuntius ille ſacerdos expulſus, &

ſpoliatus ſacerdotio eſt; fanumq; ſanctiſſimarum atque antiquiſſimarum religionum uenditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, preſertim cum eam ſibi ille non colendi, ſed uiolandi cauſa appetiſſet: reducti exules Byzantium, condemnati tum, cum indemnati ciues è ciuitate eiiciebantur. et pro domo ſua: Idem tu una lege tuliſti, ut Cyprius rex cum bonis omnibus ſub præcone ſubiiceretur, & exules Byzantium reducerentur. in ea uero de aruſpicum reſponſis, Quid ego, inquit, id admiror, qui, accepta pecunia, Peſſinuntem ipſum, ſedem domiciliumq; matris deorum, uaſtaris, & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, totum illum locum, fanumq; uendideris? Et, quod ad Byzantios exules attinet, negocium illud, tradit Plutarchus, M. Catoni à Clodio eſſe commiſſum, ut eo diutius, dum eos lege Clodia, hoc eſt iuſſu populi reſtitueret, ab urbe abeſſet: quo ſcilicet ipſe magis ad libidinem ſuam, Cicerone expulſo, Catone amandato, remp. uexare poſſet. exeundi igitur Clodio cauſa erat, ut ſyngraphas perſequeretur ſuas. unde in ea de aruſpicum reſponſis, Deiotarus, inquit, eſt rex iudicio ſenatus, per nos: Brogitarum putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſoluat, quod ei per ſyngrapham credidiſti. Quod autem legitur, Aut Brogitarum, uix puto Latine dictum, cum hominis nomen ſit, non loci: ideoq; particula, ad, uidetur addenda. AVT utrunque] uel, Vtroque, ut ad legationem referatur, malim legere: uel, ſi, Vtrunque, retinemus, ad uerbum, cupit, accommodetur.

QVOD

QVOD uolo] de operibus, & inſcriptionibus. AD NOSTRVM Iouem] ut ea, quæ Iupiter in extremo illo libro præcipit, obſeruemus. AD III. id. Maii] quàm multa peccauit incuria librariorum. hoc & quæ uſque ad extremam epiſtolam ſequuntur, recte nunc atque ordine ſunt impreſſa in noſtris libris, iis, quos proxime edidimus. ceteris in omnibus, quotquot ad eam diem exierant, cum aliæ partes erant præpoſtere collocatæ, tum hæc ipſa, quæ nunc tractamus, quæ Pompeio & Craſſo cos. ſcripta eſſe facile cognoſcitur, coniuncta legebantur cum ea epiſtola, cuius initium eſt, Dederam ad te: quam eo ſcriptam anno, quo Marcellinus & Philippus conſulatum geſſerunt, ſatis iam, cum eam exponeremus, probauimus: ut una epiſtola duobus annis perſcripta uideretur. hoc uitium cum hactenus nemo animaduertiſſet, deprehendi ſtatim, nec ita magno negocio, cum ad hunc locum interpretando perueniſſem. uetus enim hoc noſtrum eſt in exponendo, ut, cum aliquid, quod ad hiſtoriam pertineat, occurrit, illico reuocemus id ad temporum rationem; ne quid de noſtro tantum ſenſu literis temere mandemus. temporum autem ratio certiſſima eſt, annorum per conſules conſideratio. quæ mihi ſæpe res, incredibile eſt, quantas ad uidendam ueritatem feneſtras aperuerit, quantosq; eadem patefecerit aliorum errores. qui, genus hoc diligentiæ aut, tanquam nimis laborioſum, refugientes, aut, quaſi leue, contemnentes, ea ſuos in libros retulerunt, quæ ſatis magnam reprehendendi ſtudioſis hominibus materiam præbeant. DE AMBITV] eorum

magiſtratuum cauſa, quos proxime creari oportebat. ii prætores erant. nam conſules ex interregno creati iam erant Pompeius, & Craſſus. qui, cum id ſpectarent, quod etiam conſecuti ſunt, ut, petentibus præturam M. Catone, & P. Vatinio, Catoni Vatinius, integerrimo ciui omnium nequiſſimus, anteferretur; neque id ſe poſſe obtinere ſine ambitu ſperarent; cauere ſibi à legibus uoluerunt, ſenatuſconſulto facto, ne, qui præturam per ambitum cepiſſet, ei propterea fraudi eſſet. nimis hoc improbum atque iniquum uidetur, ſed patet ex Plutarcho in Catone Vticenſi his uerbis: οἱ δὲ καὶ τοῦτο δείσαντες, ὡς τῆς στρατηγίας ἀξιομάχου διὰ Κάτωνα πρὸς τὴν ὑπατείαν γενησομένης, πρῶτον μὲν ἐξαίφνης, καὶ τῶν πολλῶν ἀγνοούντων, βουλὴν συναγαγόντες, ἐψηφίσαντο, τοὺς αἱρεθέντας στρατηγοὺς εὐθὺς ἄρχειν, καὶ μὴ διαλιπόντας τὸν νόμιμον χρόνον: ἔπειτα διὰ τοῦ ψηφίσματος τὸ διδόναι δίκας ἀνυπεύθυνον κατασκευάσαντες, ὑπηρέτας αὐτῶν, καὶ φίλους ἐπὶ τὴν στρατηγίαν προσῆγον, αὐτοὶ μὲν δόντες ἀργύριον, αὐτοὶ δὲ ταῖς ψήφοις φερομέναις ἐφεστῶτες. & in Pompeio: τὸν Κάτωνα τοῦ δήμου στρατηγὸν αἱρουμένου, καὶ τὴν ψῆφον ἐπιφέροντες, Πομπήϊος ἔλυσε τὴν ἐκκλησίαν οἰωνοὺς αἰτιόμενος, αὐτίκα δὲ, καὶ Βατίνιον ἀνηγόρευσαν, ἀργυρίῳ τὰς φυλὰς διαφθείραντες. eſt igitur hoc ſenatuſconſultum non, ut alia, contra ambitum, ſed pro ambitu. quod etiam inde fit apertius, quia factum eſt in Afranii ſententiam. is enim nihil ad uoluntatem Pompeii non adminiſtrabat, utpote qui conſulatum & eius opera adeptus eſſet, & eiuſdem arbitratu geſsiſſet, ut eſt in epiſtolis ad Atticum, 13. & 20: addo illud, quòd cum epiſtolam ita Cicero concluſerit, Quid multa? tenent omnia; indicat, nihil, contra quàm uellent, eſſe

eſſe factum. QVAM ego dixeram] non, quam ego dixeram in ſenatu. non enim eò turpitudinis Cicero ueniſſet, ut, cum antea conſul legem contra ambitum tuliſſet, idem ſententiam in ſenatu diceret de impunitate iis danda, qui per ambitum deliquiſſent. expono igitur; Quam dixeram, de qua tecum locutus eram. CONSVLES] Pompeius, & Craſſus. NON ſunt perſecuti] noluerunt, inquit, diſceſſionem fieri à ſenatu, quo poſſet intelligi, probarentur nec ne eorum ſententiæ, qui Afranio &c. id eſt enim, perſequi ſententias, non, ſingulas omnium ſententias rogare. AFRANIO cum eſſent aſſenſi] hos neceſſe eſt non optime animatos in remp. fuiſſe, qui Afranii ſententiam pro ambitu dictam ſecuti ſint. id tamen argumentum uidetur mentis non omnino peſsimæ, quòd addiderunt, ut prætores ita crearentur, ut dies LX priuati eſſent; eo nimirum conſilio, ut accuſare uolentibus eos, qui per ambitum prætores creati eſſent, ſpatium daretur. nam, ſi præturam protinus inijſſent, accuſandi locus non fuiſſet. non enim eos, qui eſſent in magiſtratu, licebat poſtulare. ſed conſules hoc non latuit: itaque perſequi ſententias eorum noluerunt. ſcriptumq; eſt illud in ſenatuſconſulto, quod ſupra poſuimus, τοὺς αἱρεθέντας στρατηγοὺς εὐθὺς ἄρχειν. neque uero quiſquam miretur, menſe Feb. de creandis prætoribus agi, qui menſe Quinctili, poſt ue deſignari ſoliti eſſent. nam ita producta comitia erant, ut, anni parte iam exacta, quo anno geri præturam oportuiſſet, prætores tamen creati nondum eſſent: itaque dicit, Crearentur; cum deſignandi tempus abiiſſet.

DIES

DIES LX.] ſi recte atque ordine ageretur, non LX. tantum dies, ſed menſes quinque, eoq; amplius, priuatos eſſe oportebat. Quinctili enim fere menſe deſignabantur magiſtratus. REPVDIARVNT] Conſules Pompeius & Craſſus. nullam enim eius uidentur habuiſſe rationem, cum ſenatuſconſultum pro ambitu fecerunt. uel potius, quia nomen eius, præturam petentis, recipere noluiſſent: primum, quòd uir optimus Cato, hoc eſt Pompeii Craſſiq; improbis conatibus aduerſarius: deinde, quòd L. Domitio Ahenobarbo affinitate arctiſſime coniunctus. eius enim ſororem, quod ex Plutarcho liquet, Domitius habebat in matrimonio. Domitium porro conſulatu deiecerant, cũ legitimus eius eſſet annus, Pompeius & Craſſus.

EX EPISTOLA IX.
315.

Iiſdem conſulibus.

IN ISTO] ſcripſerat Quintus ad Marcum, ideo ſe non exiſſe cum ipſo, ne quando eum interpellaret. Marcus ita: Si in iſto eſſem, quod tu ſcribis, ut tu me poſſes interpellare, ut mihi occupato tuus interuentus ullo modo moleſtus eſſet: ſane, ut hac afficerer moleſtia, nunquam acci deret. tu enim, qui, quid ſit interpellare, optime noſti; nihil aliud, inquam eſſe, quàm intempeſtiue aliorum occupationibus interuenire; nunquam

ad me, niſi tempeſtiuius, accederes: ne, quod eſſe uitium ſcis in hoc genere, in illud incurreres. deinde uolo tibi hoc licere apud me, ut, nulla temporis, aut occupationis meæ ratione habita, cum libet, & quoties libet, appelles me, interpelles, obloquare, colloquare. AN TE ATEIVS] ita mihi nunquam eſſe moleſtus potes, quemadmodum nec tibi Ateius. An te Ateius, inquit, interpellat? aut interpellare poteſt? minime. itidem nec tu me: quandoquidem, ut ille, ita tu ſcis, quid ſit interpellare; & importuni nunquam eſtis. ISTIVS generis] genus enim quoddam eſt humanitatis, cum ad eos, quos amamus, arbitratu noſtro, qua uolumus hora, libere accedimus. quod, inquit, tu cum faceres, humanitatem docere quodam modo uidebaris. nunc autem, quando tibi uenit in mentem timere, ne me interpelles, hac humanitate te magiſtro non utor, ſed quòd ea mihi, uel ſine tuo exemplo, nota eſt, & placet ipſa per ſeſe. TV VERO] dixerat, primum: ſubiungendum erat, deinde. id, ut interdum ſolet, omittit; ſed iis uerbis utitur, quæ, ſi ſententiam ſpectes, idem præſtant. Primum, inquit, ſi huius uerbi, interpellare, uim attendimus, tu me nunquam potes interpellare. quod enim uitium interpellatio ſignificat, id tu, cui notum eſt, uitares, cum ad me nunquam ires, niſi opportune. deinde, etiam ſi tu, quid eſſet interpellare, non teneres, me tamen uellem, qui meus eſt in te amor, & appellares, & interpellares, magis, cum tua uoluntas ita ferret, quàm cum mea poſtularet occupatio. μουσοπάτακτος]. ſubito muſarum furore percitus: cuiuſmodi homi-

nes fundunt illi quidem, pede in uno ſtantes, multas uerſuum centurias, eas tamen, quas, animo ſedatiore qui ſunt, ne ſemel quidem poſsint perlegere; ipſi tamen ſua poemata, preſertim illico poſtquam ediderunt, immoderate ac ſtulte nimis amāt. INVISA] quam ego nunc odi, cum eius cauſa factum intelligam, ut te, ab urbe diſcedens, non aſportauerim, eadem ſcilicet, qua uectus ego ſum, lecticaq; tibiq;, qui antea huius generis humanitatem colebas, occaſionem dederim de interpellatione metuendi. Mouet me, quòd ueteres libri pro, inuiſa, habent, infuſa. qua ego in dictione ut me diu torſerim, &, ut ille inquit, labrum ſæpe momorderim, aſſequi tamen ingenio nihil potui, quod probarem. non enim, quæ huic uocabulo, infuſa, ſubiecta res eſt, ea certe (aut ego prorſus fallor) in hac ſententia locum habet. inuiſa uero neque longe diſtat ab, infuſa, & cum ſententia uidetur optime congruere. αἰτίακτον] placet, quod uideo ſcriptum eſſe in Beſſarionis libro, αἰτήσακτον; hoc eſt, adductam contra uoluntatem meam. ita, cum habemus ex antiquo libro, quod ſententiam ſatis aptam continet, coniecturis meliora quærere non debemus. CICERONIS noſtri] filij tui. ITERVM ceteri omnes] Iterum cum excuſares te, quia mecum non ires, hoc attuliſti, quòd domeſticorum omnium cauſa tibi manendum eſſet. SVSPICATVS ero] non modo ſi tu dixeris, te uereri, ne mihi moleſtus ſis; ſed etiam, ſi, hoc te animo eſſe, ſuſpicione aſſequi potuero: nihil equidem propterea dicam; te tamen pari ulciſcar uia. uerebor enim, &c. ...S I C F I T.] ſic ulciſcor eos,

à quibus

à quibus laceſſor immerito. οὐδ' ἐν ἀρνὸς εἴσωσαι] exemplo græcæ ſententiæ cum utitur Cicero, fere aut prima tantum attingit uerba, reliqua, tanquam nota, prætermittit; aut ita totum recitat, ut aliqua tamen mutatione ad id, quod ſibi propoſitum eſt, accommodet. utriuſque generis plenæ ſunt epiſtolæ. hic ſingula uerba quid ualeant, nemo eſt, qui non uideat. quid omnia ſimul ſpectent, mihi quidem obſcurum eſt. quòd ſi, quonam ex poeta (certe enim hæc à poeta aliquo uidetur Cicero mutuatus) ſumpta eſſent, tenerem; facile, opinor, eſſet, ſibi quid uellent, aſſequi. nunc, quia locum ignoramus, uel quòd non extet, uel quòd, aliquando cognitus, memoriam noſtram effugerit; affirmare de ſententia certe nihil licet. nec placet inani coniectura nubes & inania captare. MARIVM autem noſtrum] eum, ad quem ſcribit libro VII. epiſtolarum, ut uulgo appellant, familiarium, hominem incommoda ualetudine, literarum ſtudio deditum. Scripſerat Quintus, libenter Marium quoque fuiſſe exiturum cum Marco, ſi eſſet inuitatus. cauſam, cur eum proficiſcens non ſuſtulerit, confert Cicero tum in ipſius infirmã ualetudinem, tum etiam in uillam apertam, ac ne rudem quidem. CONIECISSEM] uerbi tralatio quiddam habet ad ſuam fruendi Marii cupiditatem indicandam. REGIS Ptolemæi] quam Ptolemæus, Aegypti rex, qui à ſuis ciuibus eiectus, Romæ aliquandiu fuit, Anicio dono dederat, uni fortaſſe de ſuis creditoribus. OCTOPHORO] quem octo ſerui geſtarent. quod ipſum regiam potius, quàm priuati hominis lecticam argu t fuiſſe. ANI-

CIANO]

ÇIANO] de quo mihi Anicius commodauerat. et eſt is, de quo paulo poſt. MACHAEROPHORIS] machæra uidetur fuiſſe, quam nunc ſpatham appellant. certe uagina condi ſolitam, iocus apud Plautum paulo obſcœnior demonſtrat. CENTVM] non puto, Ciceronem huiuſmodi comitatu eſſe uſum. uix hoc Milonis, aut Clodii inſaniæ tuliſſent. ac, ſi Ciceronem ſecuti eſſent, non extimuiſſet Marius, quaſi ad aſpectum nouæ rei. crediderim igitur, caſu contigiſſe, ut eadem uia poſt octophorum Anicianum ſequerentur illi machærophori, quibus uiſis, Marium, qui non animó minus, quàm ualetudine, eſſet infirmus, hominum & machærarum ſubita ſpecie perterritum, pene corruiſſe. TVNC] forte uerius, hunc: de quo ſcilicet locuti ſumus. facit enim hoc Cicero, cum de aliquo aggreſſus dicere, de eodém aliquid à re tamen propoſita ſeiunctum, interponit: ut ſupra, cum de C. Catone tribuno pl. orſus eſſet dicere, deinde interpoſuiſſet quiddam de familia uendita, rurſus ad id, quod cœperat, reuerſus, hoc utitur loquendi modo: Hunc igitur Catonem Lentulus à legibus remouit. SVBTILITATEM] acumen. VETERIS urbanitatis] ueterum ſales magna ex parte amiſſos eſſe, alibi quoque Cicero conqueritur. HOC uero mihi peculiare &c.]. Peculiaria noſtra ſunt, quæ à nobis proprie poſſidentur, ſic, ut ad neminem præterea neque poſſeſſio, neque fructus pertineat. HOC uero] quòd ſi, inquit, Marius tecum uenturus eſt, ut ſignificas; mea erit hæc propria ſuauitas, mihi nullo cum homine communis, ut homine ingenioſiſſimo, atque

 humaniſsimo

humaniſsimo Mario ubique fruar, non modo in illis prædiis, quorum ille, mihi uicinus, quaſi lumen eſt, uerum etiam hic, ubi nunc ædifico. Isto] qui tecum uenturus uidetur, Mario. Illorum] quæ tibi nota ſunt, in agro Pompeiano: ubi uillam Marij fuiſſe, patet ex epiſtola ad ipſum, fam. 98. Lumen] luminis loco; æque gratum, ac lumen ipſum. nam, quæ lumine carent, loca, iucunditatis habent minus, quàm quæ ſol illuſtrat. Paratum ſit] Marii cauſa; ut ſit, ubi homo infirmus commode excipiatur. nam ego ita ſum philologus, hoc eſt, ita literarum ſtudioſus, ut mollis tamen minime ſim: quales fere ſunt, quos librorum conſuetudo tenet. poſſum, inquit, uel cum fabris habitare. non enim mea philoſophia luxum, & uoluptatem, & mollitiam ſequitur. ea me, non oblectauit in Hymetto, monte Atticæ amœniſsimo, ſed in area cum ſeruis Syris, qui ædificant, duriter exercuit. Iocatur, cum ſe philoſophari in area, hoc eſt, ſuum ſtudiũ in fabris exercendis ponere ſignificat. Area Syra] in qua ſerui Syri opus faciunt. De interpellatione] ad epiſtolæ partem reſpondet, in qua ſcripſerat Quintus, futurum, ut ipſe & Marius eum, quàm minime poſſent, interpellarent. De rep.] hoc uidetur dicere. Philoctetes, ille Herculis comes, accepta à ſuis ciuibus, hoc eſt, à Græcis, iniuria, cum in Lemno inſula deſtitutus eſt, execrabatur eos, à quibus eam iniuriam immerito tuliſſet. tu contra; cum eos ciues, qui nos indigniſsimis & iniquiſsimis modis uexarunt, doles tamen non optimo in ſtatu eſſe, mutuis diſcordiis agitari. hoc animo te eſſe, mihi, inquit,

moleſtum

moleſtum eſt. uellem, Philoctetem imitateris. De Philoctete, in Lemno à Græcis Troiam proficiſcentibus derelicto extat, Sophoclis tragœdia.

ILLA ſpectacula] calamitates, & miſerias ſuorum ciuium grauiſsimas. CONSOLABOR] quaſi præſens remedium manu teneat, ita pollicetur: credo, quia ſignificet, facile eſſe, rationibus Quinto oſtendere, quàm ſine cauſa doleat. HORTVS domi eſt] Ruri uicinitas horti requiritur maxime: ut ſit, non modo quo opſonia condiamus ad ſuauitatem, uerum etiam quo languentem ſtomachum quarundam herbarum acrimonia excitemus. Hortenſia, inquit, non longe petemus.

EPISTOLA X.

316.

NON puto hanc epiſtolam ſcriptum eſſe Appio & Ahenobarbo cos quia, proxima quæ ſequitur, Ianuario menſe ſcriptam eſſe conſtat. aut, ſuo loco minime collocata. quòd ſi, Pompeio & Craſſo, ſcripta eſt: ne ſic quidem ſuum locum obtinebit. nam eam, quæ ante proximam legitur, poſt IIII id. Mai. ſcriptam uidemus: hæc porro ante pridie id. Apr. Quare ſiue Pompeio & Craſſo, ſiue Appio & Ahenobarbo cos. eſt data; non eſt ad ordinis rationem conſtituta. crediderim tamen ſcriptam eſſe potius anno Pompeii & Craſſi: quia, ſi anno Appii & Ahenobarbi ſcripta eſſet, abſque dubio de itione Quinti ad Cæſarem mentionem

aliquam

aliquam feciſſet; cum ad paucos dies ad eum Quin tus profecturus eſſet? nam Arimini Quintum fuiſſe menſe Maio, hoc eſt, in Cæſaris prouincia, legi mus infra. CONVICIO] acriter: quaſi con uiciantum morem referrent, cum literarum officium, diutius iam deſideratum, Ciceroni exprobrarent. ſic in epiſtola, quæ ſequitur proxima, conuicio, dixit, pro querela ſatis libera, minime tamen pro conuicio. CODICILLI] ſcriptorum genus in ceratis tabulis, quo ueteres utebantur, ubi properanter aliquid, ac breuiter, quod inſtar epiſtolæ non eſſet, exarare cogitarent: ut apud amicum in cena, foris, in itinere, uel naui, ſi charta præſto non eſſet. dabant deinde amanuenſi, ut deſcriptæ inde literæ mitterentur. interdum etiam ipſos mittebant codicillos. quod hæc ipſa ad Quintum epiſtola perſpicue probat. non miſſos uerba illa ad Papirium demonſtrant: Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in co dicillis exaraui. NAM res quidem ipſæ] ideo commiſi, ut tu me de ſcribendo urgeres, quia neque res ipſa, de qua ſcire aliquid uelles, neque om nino ulla de re dies is, quo tu es profectus, argumenti quidquam dabat. DEESSE non ſolet] cum res tamen certa, de qua ſermo ſit, nobis deeſt. ALVCINARI] certa re non propoſita loqui, huc illuc errantium more ferri. eſt enim alucinari, aberrare, non conſiſtere, ut ait Nonius: & ab ἀλύειν deductum, ſcripſit Cloatius Verres. propterea ſine aſpiratione, unico l, ſcribi debet: & in hoc antiquus item Beſſarionis liber con ſentit. TENEORVM] petitum eſt à legatis

re, triennio ante rexerat. Sipyli autem legati potius, quàm Tenedi, Quintum in ſenatu laudarant. VNVM] in eo conſilio, ubi de Sextii poſtulatione deliberatum eſt. PANSAE] poſtulantis aliquid, opinor, pro publicanis contra Aſiaticos, quod ei concedi, ius non eſſet. nam inter prouinciales & publicanos uectigalium cauſa nunquam defuit contentio. NEQVE tibi, neque Pomponio deero] forte, ut communem utriuſque rem in aliqua cauſa defenderet. POEMATA] ſi de iis, qui nunc extant, Lucretii uerſibus intelligit; non uidetur, poemata, ſatis proprie dixiſſe. poeticam enim, definit Ariſtoteles, imitationem eſſe. at in opere ſuo (de eo, quod in manibus eſt, loquor) non imitatur Lucretius, ſed ipſam rem, ut eſt, ita docet. eadem ratione Empedoclem, qui uerſibus de rerum natura ſcripſit, Ariſtoteles idem eſſe poetam negat. uerum alia præterea, quæ fortaſſe poemata recte poſſent appellari, ſcripſit Lucretius: quod ex Varrone, Chariſio, aliis colligitur. aut puta Ciceronem, etiam ſi definitionem Ariſtotelis teneret, uoluiſſe tamen cum populo, quod è uerſibus conſtaret, id poema nominare; item ut tribunatum pl. & ipſe & Liuius magiſtratum appellant; quem tamen non eſſe magiſtratum, Plutarchus ἐν τῷ τῶν προβλημάτων multis probat argumentis. etiam in Oratore, non ſe rationem, ſed conſuetudinem in loquendo ſequi, tradidit his uerbis: Vſum dicendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui. VT ſcribis, ita ſunt,] eiuſmodi ſunt, qualia tu ſcribis eſſe, multis illa quidem ingenii luminibus, multis tamen etiam artis. quibus

uerbis plus in Lucretio declarat ingenii, quàm artis, eſſe. quod ſane hi quoque ipſi, qui ad noſtram ætatem peruenerunt, ſex illius libri ſatis indicant. HOMINEM non putabo] forte ſcripſerat Quintus, rediturum ſe eſſe in urbem, cum legiſſet ea, quæ Saluſtius Empedocleo more uerſibus tractauerat. eam morandi cauſam M. Cicero reprehendit. Virũ, inquit, te putabo, cum ueneris: ſi Saluſtii Empedoclea legeris, hominem non putabo. Laudis enim eſt, uirum uocari; hominem, non item. quia, etiã in quibus nihil laudes, homines tamen ſunt; qui uero de hominibus ipſis excellunt, uiros cum laude nominamus. itaque in Bruto, Vidi, inquit, Mitylenis uirum, & uidi plane uirum. et ad Att. *62*: O uirum, o ciuem Memmium. et apud Terentiũ in Hæcyra: Tu uirum me, aut hominẽ deputas adeo eſſe?

EX EPISTOLA XI.

316.

Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo, COS.

PRIDIE idus] Ianuarii, an Februarii? Februarii. nam pridie idus Ianuarii ſenatus haberi non poterat. erat enim dies comitialis, ut uetus Romanum calendarium ſignificat. pridie autem idus Ianuarii nefaſtus erat: quo dierum genere ſenatus habebatur. ſcripſit autem hanc epiſtolam idibus, mane: poſteaq., quod idibus eſt actum, ſcripſit poſtridie idus: &, quod poſtridie idus, Lupercalibus. patet ex epiſtola ſequenti.

quenti. POPVLI] ſtantis ante fores curiæ in Græcoſtaſi, & gradibus. itaque in epiſtola 1. huius libri, Eius, inquit, operæ repente à Græcoſtaſi, & gradibus clamorem ſatis magnum ſuſtulerunt. CONVICIO] an Appio conſuli populus conuicium diceret? nihil ne metueret illos faſces, quos in manibus lictorum, ante curiæ fores conſuli præſtolantium, uideret? quid igitur eſt, Conuicio? clamore, & querela paulo liberiore. ſic in proxima, quæ antecedit, epiſtola: Epiſtolam hanc conuicio efflagitarunt codicilli tui. COMMAGENO] Commagenes rege. cuius regui caput Samoſata fuit, in Aſia, citra montem Taurum. REM] petierat, opinor, ut ei regni poſſeſſio ſenatusconſulto confirmaretur. idq; uidentur indicare quæ proxime ſequuntur uerba, de oppidulo extorto. DISCVSSERAM] abieceram: ita contra eum locutus eram in ſenatu, ut tota res ad nihilum recideret. diſcuſſerat autem, non pridie idus, ſed ante. nam pridie idus nihil actum in ſenatu uidetur. coactus enim conſul populi conuicio ſenatum ſtatim dimittere. BLANDITVR] metu: ne itidem ceteris legatis, aut regibus, aliquid à ſenatu petentibus, obſiſtam. quod ideo Appius nolle uidebatur, quia, cum aliquid eorum cauſa ſenatus decreuiſſet, munera mercedis loco, aut etiam pactam mercedem conſuli, qui ad ſenatum retuliſſet, dare conſueſſent. id ſignificant illa uerba, quæ ſequuntur: Videt, hoc genere dicendi ſi utar in ceteris, Februarium ſterilem futurum. HOC generedicendi] quo facile conſequi poſſum, ut ea, quæ petuntur, ſenatus minime concedat. FEBRVA-

RIVM] reliquos Februarii dies. nam epiſtola ſcripta eſt poſt idus Februarii. ET Zeugmate] affirmo, Et Zeugmate, Ciceronis non eſſe: &, ut olim in iure ſolebant, ſic ego ſponſionem facerem, ni gloſſema ſit. oppidum enim in Commagene, poſitum in Euphrate, nullum fuit, præter Zeugma: de quo Plinius libro naturalis hiſtoriæ V. ſic: Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV. M. P. & ibidem infra: Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphratem uocantur: item Zeugma, LXXII. M. P. à Samoſatis, tranſitu Euphratis nobile. in libro Beſſarionis eſt, in Euphrate & Zeugmate. CAESARE conſule.] aut, quia conſulatum Cæſar ſolus geſsit, Bibulo collega domi incluſo: aut, quia Cæſar ad ſenatum retulit de honore togæ prætextæ Commageno regi impertiendo. QVOD uult] hoc totum quid ſibi uelit, non aſſequor: nec pudebit unquã fateri neſcire, quod neſciam: etiam, ſi cuius me ex his tenebris eduxerit induſtria, æque lætabor, ac ſi, quod nunc quæro, meo ipſius ingenio nactus eſſem. DECERNENDVM nihil cenſeo] ex ſententia petentis Commageni. erat autem hæc in ſententiis ſenatoriis, ubi nihil nouari placeret, uſitata concluſio: Decernendum nihil cenſeo. Sic & Liuius lib. XLI. Ego, inquit, nihil noui cenſeo decernendum. BVSRHENVM] regis barbari nomen; qui tamen paulo, quàm Commagenus, erat nobilior. ei quoque permiſerat ſenatus, ut prætexta, itidem ut magiſtratus Romani, poſſet uti; cum nobiles inique ferrent, eo barbaros honore impertiri, qui magiſtratuum Romanorum

norum proprius eſſe deberet. GENVS, & locum] ſalſum genus: locum, materiam eiuſmodi, in qua dicta dicere facillimum ſit. RELIQVA diſcutere] ita contra reliquas legationes dicere, nihil ut omnino à ſenatu obtineant. quod ſi fiat, eripietur Appio pecunia, quam cupiditate iam ac ſpe deuorauit. IOVIS hoſpitalis] cum, hoſpitibus meis, Græcis hominibus, intercedentibus, in gratiam cum eo redierim. FVGERAT] ha ctenus in mentem non uenerat, ſuperiora ſcribenti. OPTANDVM, quàm ſperandum] uidetur Balbus ad Cæſarem ſcripſiſſe, itemq;, ut opinor, Cæſar ipſe; ſi uellet, Quintum ad eum iturum, ut operam in bello nauaret. ſuam eius rei cupiditatem Cæſar indicat, cum reſpondit, optandum magis, quàm ſperandum. NE ſis aſpernatus] ita iocus eſt, ut ſerio tamen dictum uideri poſsit. Scripſerat Cæſar tale quid: argentum ſibi non eſſe, unde Quintum ditare poſſet: ſtudium & beneuolentiam, quæq; in ſua poteſtate eſſent, ei non defutura. ARCAE noſtræ] iocus ioco relatus: ſi tu, inquit, eges; nos non abundamus. itaque arcæ noſtræ noli confidere. nam ſi decoxeris, ego te meis nummis tuo ære alieno non expediam. Et eſt hic, conturbare, pro, decoquere. quo ſenſu dixit Martialis:

Conturbabit Atlas; & non erit uncia tota,
Decidat tecum qua pater ipſe deum.

SINGVLORVM dierum] ita uidetur feciſſe. nam hanc epiſtolam ſcripſit, ut dixi, idibus, ſequentem poſtridie idus, aliam, quæ non extat, Lupercalibus. alibi aliud ſignificat, ut oſtendimus in com-

mentariis ad Atticum. Vere autem iocus ille Cæſaris fuit de ſua egeſtate. uictis enim ſæpe Gallis, ex eorum ſpoliis, & urbium direptione uim pecuniæ maximam coegerat; ut qui, belli ciuilis initio, uni Paullo conſuli talentorum M D dono dederit. FERE CVM tuo reditu iungentur] ideſt, eo fere tempore perferentur ad te, quo tu reditum ad nos adornabis. SVAE ædes urerentur] quòd in domo conſulis, quò ſalutandi ac deducendi cauſa quamplurimi conuenirent, caminum eſſe oporteret, ſæuiente frigore, luculentiſſimum.

EX EPISTOLA XII.

317:

Iiſdem conſulibus.

RISI niuem atram] de qua ſcripſiſti. Anaxagoræ fuit opinio, niuem atram eſſe, quòd ex aqua fieret, quæ nigra eſſet: inepto ac falſo argumento. ſed hoc nihil ad hunc locum. ſcripſerat forte Quintus iocoſe, niuem ſe atram inueniſſe, illam inquam, Anaxagoræ; quaſi triſtem minimeq; iucundam; quia ſcilicet ei per niues incommodiſſimo itinere eundum, ac forte etiam in ipſis niuibus cum hoſte, non ſine ſummo uitæ diſcrimine, pugnandum foret. DE Pompeio] non debere nos unius Pompeii amicitia niti: Cæſarem ſimul eſſe complectendum, ut amicum Pompeio firmiorem.

rem. CANTO] in ore frequenter habeo prædico. Terentius: - Qui harum mores cantabat mihi. IN ſinu eſt, neque diſcingor] faueo, neque fauere unquam deſinam. ductum à rebus cariſsimis, quas in ſinu geſtamus; quæ ne excidant, non diſcingimur. IDVS] Februarii. ſcripſit autem hanc epiſtolam poſtridie idus mane. quod extrema epiſtolæ uerba declarant.
DECIMVS erat Cœlio dies] is dies, quo reus M. Cœlius cauſam de ui dicere prætoris edicto debebat. ſic enim erat in conſuetudine poſitum. nam & Pedianus in commentario Cornelianæ, Reum, inquit, Cornelium duo fratres Cominii lege Cornelia de maieſtate fecerunt. et cum L. Caſsius prætor decimo die, ut mos eſt, adeſſe iuſſiſſet; eoq; die ipſe non affuiſſet: circumuenti ſunt ante tribunal eius accuſatores à notis operarum ducibus. Eos iuriſconſulti iuſtos dies uocant. COELIO] M. Cœlio Rufo, qui tribunatum pl. geſſit, Cn. Pompeio Magno III. conſule; ædilitatem curulem, L. Aemilio Paullo, C. Claudio Marcello; præturam, C. Cæſare, P. Seruilio cos. anno uno poſt ædilitatem, quod equidem miror: cum prætura biennio ab ædilitate diſtet. DOMITIVS] Cn. Domitius prætor. Nolo quenquam in prænominibus errare. duo eodem tempore Cn. Domitii fuerunt: uterque præturam geſſit: ad utrunque Cicero dixit. horum alter eſt Cn. Domitius Caluinus, qui tribunus pl. fuerat Cæſare & Bibulo cos. ut indicant oratio pro Sextio, interrogatio in Vatinium: & poſt biennium (ædilitatem enim omiſit, ut multi) præturam geſsit,

 Marcellino

Marcellino & Philippo cos. ut eædem duæ oratio: & interrogatio docent. in prætura de ambitũ quæſiuit, & apud eum Cicero Beſtiam defendit, ut in hoc ipſo libro ſupra cognoſcitur. anno, qui poſt annum, quo ſcripta eſt hæc epiſtola, ſequitur proximus, conſulatum geſſit cum M. Meſſalla. itaque ſatis patet, non eſſe hunc, qui de Cœlio quæſtionem exercuit: cum & inter præturam conſulatumq; biennium intercedat; &, præturam ab illo, non hoc anno, hoc eſt Appio Ahenobarbo cos. geſtam, ſed Marcellino & Philippo cos. iam oſtenderim. Alter eſt Cn. Domitius hic, qui de ui cognouit in cauſa Cœlii, quem in ipſa oratione Cicero appellat. conſulatum nunquam geſsit. AD NVMERVM iudices non habuit] cum eo die, quo cauſam dici ex edicto oporteret, iudices eo, quo opus erat, numero non affuiſſent; irrita fiebat accuſatio; ut integrum tamen eſſet, ſi quis eam præterea uellet inſtituere: quod in hac Cœlii cauſa timet Cicero, cum ait: Vereor, ne homo teter & ferus Pola Seruius ad accuſationem ueniat. atque etiam renouatam eſſe accuſationem M. Cœlii, ipſa declarat Ciceronis oratio, initio menſis Aprilis habita, ludis feſtisq; publicis, ſatis longo poſt idus Februarias, qui decimus erat Cælio dies, interuallo. Poſuimus cauſam unam accuſationis, quæ inſtituta eſſet, omittendæ, altera fuit, cum accuſatores, quo die reus adeſſet, ad agendum non ueniſſent. hoc ex Pediani uerbis animaduerto. inquit enim ſic, in eo, quo de proxime memini, commentario. Poſtero die, cum P. Caſſius prætor aſſediſſet, & citati accuſatores non adeſſent; exemptum eſt nomen

men de reis Cornelii. Ergo, cum in cauſis quatuor interueniant, prætor, iudices, accuſator, reus; ex numero iudicum, & ex accuſatoris abſentia fieri poterat, ut reus, quod quidem ad ceptam accuſationem pertineret, dimitteretur. de reo autem dubium non eſt, quin, ſi ad diem dictam non adeſſet, condemnaretur. prætoris diuerſa ratio fuit. nam etſi, quo die reum adeſſe iuſſiſſet, ipſe non affuiſſet, deinde tamen peragere quæſtionem poterat. idq; L. Caſſii prætoris exemplo cognoſcitur, de quo idem Pedianus in eodem loco. Quod ad iudicum numerum attinet, non eundem uideo fuiſſe in omnibus cauſis. in cauſa Milonis, quæ & ipſa de ui fuit, unum & quinquaginta reperio. is fuerit ne legitimus & ordinarius numerus in omnibus cauſis de ui, an tum primum noua Pompeii lege de ui inſtitutus, ſatis eſt à nobis accurate conſideratum in libro de iudiciis. POLA Seruius] nouum eſt, ut pronomen poſt cognomen ponatur. Liuius tamen ſemel, quod meminerim, ita locutus; cum Manlium Cneum appellat. Polam hunc aut de gente Clodia, plebeia tamen, aut certe gentis Clodiæ ſtudioſiſſimum opinor fuiſſe. nam in epiſtola M. Cœlii ad Ciceronem, eius opera, uideo, Ap. Pulchrum, P. Clodii fratrem, in accuſando Cœlio uti cogitaſſe. et puto Seruium iſtum accuſationes factitaſſe, primum, quia ferum hominem hic appellat Cicero; deinde, quòd in ea Cœlii epiſtola ita ſcriptum eſt: Non deſtitit accerſere Polam Seruium accuſatorem, inire cum Domitio conſilia. VENIAT] non uenit tamen. nam accuſauit Cœlium Atratinus Sempronius adoleſcens, ut in oratione

tione patet. NOSTER] primum, quia equitis R. filius, itidem ut Cicero: deinde, quia Ciceronis amantiſſimus: quod utriusque indicant epiſtolæ: cui etiam curam collocandæ filiæ Cicero dedit, cum iret in prouinciam. A GENTE Clodia] quia Clodia P. Clodii ſoror, quæ Q. Metelli Celeris uxor fuerat, ſuas omnes ad oppugnandum Cœlium opes contulerat; ut oratio demonſtrat. EODEM igitur die] & hinc, & ex aliis locis apparet, faſtis diebus ſenatum haberi licuiſſe. nihil enim obſtabat, quo minus iidem poſſent & in iudiciis adeſſe, & in ſenatum tempori con uenire; cum iudiciorum tractatio non ultra nonam horam duceretur. TYRIIS] legationibus Tyro miſſis, ut de publicanis quererentur. nam inter prouinciales & publicanos, ob nimis acerbam uectigalium exactionem, aut nimis lentam ſolutionem, nunquam fere negocium non fuit. SYRIACI] quia Tyrus in Phœnicia: quæ Syriæ pars fuit. VEXATVS] à publicanis, in quos iniquiſſimus fuerat: quod indicant illa uerba in ora tione de prouinciis: Iam uero publicanos miſeros tradidit in ſeruitutem Iudæis, & Syris, nationibus natis ſeruituti. & quæ ſequuntur. et Dio libro XXXIX. et hic in epiſt. II. lib. III. GABINIVS] qui Syriæ imperio proconſulari præfuerat, & hoc anno Romam deceſſit; ut infra 324: DOMITIO] Ahenobarbo, cos. PROSECVTI] cur enim ei nunc in ſenatu male dicerent, quem iam eſſent cum equis proſecuti? proſecuti autem quò? an, cum è prouincia decederet? non puto. nimium enim multo poſt Gabinius ad ur-

bem

bem peruenit: ut ſimile ueri uix eſſe uideatur, tot ab eo menſes in itinere eſſe conſumptos. malo, cum iret in prouinciam. NOSTER Lamia] Veteres libri, C. noſter Lamia. mallem, L. noſter Lamia: ut intelligatur Lucius ille Aelius Lamia, princeps equeſtris ordinis, Ciceronis ſtudioſiſſimus: de quo ſic in epiſtola ad Brutum: Clodianis temporibus, cum equeſtris ordinis princeps eſſet, proq; mea ſalute acerrime propugnaret, à Gabinio conſule relegatus eſt. et in oratione pro Sextio, & ubi non? Addo illud, Noſter, dici, ob eandem, qua M. Cœlius, cauſam, quòd, ſicuti Cicero, equeſtri loco natus. EQVITES Romani] horum in numero Lamiam, qui reſpondit Domitio, fuiſſe conſtat. quòd ſi eques Lamia; quo iure in ſenatum uenit? nam qui ſenatorium ordinem eſt adeptus; retinet ille quidem equeſtria ornamenta, annulum, equum publicum; eques tamen, & equeſtris ordinis neque eſt, neque dicitur, ſed ſenator, & ordinis ſenatorii. itaque legitur apud ueteres, Pompeium, cum eques Romanus adhuc eſſet, triumphaſſe: quia ſcilicet nondum lectus eſſet in ſenatum. quo facto, deſiit eſſe eques Romanus. ergo, ſi eques Lamia; quod ſatis apparet; non ideo in ſenatu, quia ſenator eſſet; ſed quia cum publicanis, qui erant omnes equites, quaſi dux eorum ac princeps introierat. nam & in epiſtola, cuius proxime uerba recitaui, princeps equeſtris ordinis dicitur fuiſſe Piſone & Gabinio cos. hic poſtea geſſit ædilitatem curulem, ut in eadem eſt epiſtola: deindeq; in ſenatum aditum habuit, non modo iure geſti magiſtratus, (hoc enim ſoli curules magiſtratus iuris

habebant,

habebant, ut in libro de ſenatu docuimus) uerum etiam quia proximis à cenſoribus, Appio & Piſone, lectum eſſe in ſenatu, ueriſimile eſt. DISSOLVTE enim iudicatis] qui ſi uere iudicaretis, condemnarentur ij, quibus, improbe agendo, ſimillimum ſe Vatinius præbet. ſperat enim, impune ſibi fore, quia diſſolute iudicatis. Diximus iam, hoc tempore lege Aurelia tres ordines iudicaſſe, ſenatores, equites, tribunos ærarios. LAVDATIS] reos: quos ſi abſoluimus, quid reprehenditis, cum eoſdem uos laudetis? Mos erat, ut auctoritate præditi uiri reos in iudicio, antequam ſententiæ ferrentur, laudarent. pleni exemplorum libri. NOX diremit] ſenatus haberi de nocte non poterat. ideoq; reprehendit Cicero in Philippicis quædam ſenatuſconſulta ueſpertina, quæ fecerat Antonius. teſtatur idem & Gellius. COMITIALIBVS] qui nulli dum fuerant. nam toto menſe Feb. comitiales qui fuerunt, omnes poſt Quirinalia, nec plures quàm ſex fuiſſe conſtat. comitiales autem erant de numero faſtorum. ſed eodem tempore & lege, & cum populo non agebatur: ſi lege, non cum populo: ſi cum populo, non lege. itaque licebat utrunque: ſed eodem tempore utrunque non fiebat. ſenatus autem per eos dies non habebatur. contraq; qui dies faſti non erant comitiales, iis & lege agi, & haberi ſenatum, idq; eo die, confectis iudiciis, licebat: factumq; animaduertimus. INTERPRETATVR] Hinc, opinor, ſuam Appius hauriebat interpretationem. Vetabat Pupia lex, haberi ſenatum à XVIII. cal. Febr. uſque ad cal. Febr. tametſi dies

dies eſſent duo, faſtus unus, alter nefaſtus, ille IIII, hic III. cal. Febr. quibus, niſi Pupia lege contra ſancitum eſſet, ſenatus haberi potuiſſet. Cautum erat præterea eadem lege, ne, niſi perfectis, aut reiectis legationibus, aliis de rebus ſenatus haberetur. ſic igitur ſuam opinionem, aut uoluntatem potius tueri Appius poterat. Quid uetat Pupia lex? id ſcilicet, haberi ſenatum menſe Febr. niſi perfectis aut reiectis legationibus. ego legi pareo: ſenatum alia de re, præterquam perficiendarum legationum cauſa, non habeo. ea quidem me non impedit, quo minus audiendis legationibus ſenatum dem. nihil enim in ea tale ſcriptum eſt, ſed hoc tantum, ne ſenatus habeatur, niſi perfectis aut reiectis legationibus. Cogi autem ſe Gabinia lege, contendebat Appius: quia, cum in lege ſcriptum eſſet, ut quotidie ſenatus legationibus daretur menſe Februario; uerbum, quotidie, uolebat omnes Februarii dies comprehendere, ſiue comitiales, quibus haberi ſenatus non poterat, ſiue non comitiales. Gabinius autem, quotidie, dixerat, non de omnibus plane diebus, ſed de omnibus iis, qui quidem comitiales non eſſent; quia ſcilicet haberi ſenatum eo menſe nulla omnino de re, niſi legationum cauſa, uolebat. nec dubito, quin leges hæ tribuniciæ fuerint: ſiquidem ſenatum quibuſdam quaſi conditionibus coercent. de Pupiæ ſententia locus extat in epiſtola ad P. Lentulum.

ITA putantur] non dixit: detruduntur comitia; ſed putantur detrudi: quia certum non erat, an Appius, id quod affirmabat, habiturus eſſet ſenatum per omnes reliquos Februarii dies, etiam comitiales.

les. nam ſi, ut ſolebat, non habuiſſet ſenatum Appius comitialibus Febr. diebus; habere comitia potuiſſet. COMITIA] quid hoc? an comitiorum tempus adeſt ante Quinctilem menſem? nunquam ſane, ſi ordine res agatur: ſed extra ordinem interdum. nam, cum Appius ipſe & Ahenobarbus conſules eſſent creati ex interregno, creandorum prætorum cura ad eos pertinebat, qui proximo ſuperiore anno deſignati non fuerant: eaq; comitia conſules in hoc uſque tẽpus duxerant: ſicuti Pompeius & Craſſus anno proximo, cum ipſi creati eſſent conſules ex interregno, comitia tamen rogandis prætoribus non ante menſem Maium habuerunt: quod ſupra oſtendimus. his porro comitiis prætorem creatum M. Catonem, hiſtoriæ demonſtrant; qui ſuperiore anno iniquiſſimam, prælato homine improbo P. Vatinio, repulſam tulerat. Plutarchus, & alij. HIS comitialibus] ſex Februarii menſis diebus comitialibus, quibus habere ſenatum Appius conſtituerat. TRIBVNI pl.] maxime C. Memmius, qui eum de repetundis poſtulauit. 323. DE GABINIO] ut ei, Syriam prouinciam contra leges & iura ſociorum adminiſtranti, imperium abrogetur. ACTVROS] rogationem, ut puto, promulgaturos; ſicuti biennio ante C. Cato tribunus pl. rogationem de abrogando Lentulo Spintheri imperio promulgauerat. 310: CALLISTHENEM, & Philiſtum] quorum uterque ſcripſerat hiſtoriam, Calliſthenes Olinthius de rebus geſtis Alexandri, Siculus Philiſtus cum aliis de rebus, tum de Dionyſio Siciliæ tyranno. REDEO] uidetur acci-

piendum,

piendum, pro, uenio: nam neque in hac epiſtola, neque in ſuperiore, pridie ſcripta, uerbum ullum de Calliſthene & Philiſto: aut, Redeo, quia cum cœpiſſem tuis literis reſpondere; iamq; de niue atra, & de Pompeio ſcripſiſſem; interpoſui non nulla de rebus urbanis: redeo igitur ad tuas literas, quibus cœperam reſpondere. VOLVTARIVM] aſſidue uerſatum. nota tralatio. VVLGARE & notum negocium] locutus eſt in hiſtoria ſua Calliſthenes, non exquiſite, quod ad ſententias attinet, ſed quo modo homines uulgo loquuntur, itidem ut aliquot Græci ſuis in libris. CAPITALIS] grauis, capita rerum attingens. DE DIONYSIO] ubi de ſeniore Dionyſio ſcribit, à quo in exilium miſſus eſt. nam de iuniore uix potuit, magnis diſtrictus negociis: de ſeniore ſpatium ei non defuit ad ſcribendum, cum circa Adriam ocioſus exularet. PVSILLVS Thucydides] eſt enim denſus, & breuis, & ſemper inſtans ſibi Thucydides: quibus eum uerbis deſignauit Quinctilianus. puſillus autem, quia non ita multa ſcripſerat, ut Thucydides. IPSE etenim ueterator] delectat me Philiſtus non tam, quia capitalis, creber, acutus, quàm quòd ipſe Dionyſius, de quo ſcribit, aſtutus in primis ac uafer eſt: quæ tum, narrante Philiſto, tum ipſa per ſeſe delectant. PERFAMILIARIS] loquitur enim Philiſtus de familiariſsimo ſuo, & ea tractat, quæ ipſe nouit optime omnium. AD HISTORIAM] ſcribendam; cum ueteres iam legiſſet hiſtoricos. LVPERCALIBVS] cras: nam hæc epiſtola ſcripta eſt poſtridie idus,

mane. et Lupercalibus item mane ſcribere cogitabat ea, quæ poſtridie idus eſſent acta. Qvam bellissime] quàm potes iucundiſsime. bellum enim non ad pulchritudinem, ſed ad iucunditatem & commoditatem quandam refertur: ut bella puella, non quæ forma, ſed quæ elegantia, & quadam quaſi gratia intuentium oculos tenet. ſic epiſtolam bellam uocat ad Atticum lib. IIII. 58: quam ſcripſerat ad Lucceium; quod eſſet hiſtoriarum pigmentis haud paulo, quàm ceteræ epiſtolæ, nitidior, atque ornatior.

EPISTOLA XIII.

317.

Iiſdem conſulibus.

Discessv noſtro] ſtatim poſtquam à te diſceſſi. Arimino] primo prouinciæ Cæſaris oppido: cum ad Cæſarem Quintus proficiſceretur. Ceterum] alioqui, ceteroqui. Dixeram] non quæ dixeram me ſcribere, ſed quæ me eſſe ſcripturum oſtenderam. libros enim de republica, quos intelligit, aggreſſus eſt ſcribere in Cumano, 327: quos libros, magno literarum detrimento, temporum extinxit iniuria, uno Scipionis excepto ſomnio; quod, quaſi ſcalmum ex naufragio, fortuna ſeruauit. Spissvm] difficile. nota ſignificatio. Adivngendis] ad amicitiam: ut in poſterum non modo reip. uerum etiam ipſe mihi conſu-

lam,

lam, ſalutis pariter & dignitatis habita ratione? quod antea minus à me factum, nunc, meo malo doctus, te mandante corrigam. DISCAT] Tyrannione docente. 312. OCIO] quo in urbe egebat, iudiciis reiq; publicæ procuratione diſtrictus. MINORE] ſcio, recte dictum Minore; ut à maiore, Quinti filio, diſtinguatur; quo modo & Africanus maior, Africanus minor; Cato maior, Cato minor: moueor tamen ſuſpicione non nulla, ne gloſſema fuerit, additum ad illud, Noſtro. cur enim, cum ad fratrem ſcribat, adiungat, minore? non ne ſatis filium ſuum ab illius filio diſtinxit, cum de ſuo dixit, Noſtro; de illo, Tuum? DIGERAS, perſequare, conficias.] digerere, prudentiæ eſt; perſequi, diligentiæ; conficere, conſtantiæ: quibus tribus uirtutibus officium eius, cui aliquid mandatum eſt, omne continetur. SPLENDIDVM] refertur ad diuitias: nec deſunt exempla. LIBERALITATE] officiis, humanitate. TRIBVNVS mil.] tribunorum mil. duo genera Pedianus facit, Rufulos, in exercitu creatos; & comitiatos, Romæ.

EPISTOLA XIIII.

318.

Iiſdem conſulibus.

LANDENONAE] mendoſum locum B exiſtimo, &, cur, exiſtimem, cauſas tres habeo, ſententiam, geographiam, ueteres libros: ſententiam, quia, cum dicat Cicero,

Deinde alteras, dictio, Deinde, ſatis indicat non eum eodem die accepiſſe literas & Placentiæ datas & Blandenonæ. itaque in, Blandenonæ, dies, quo accepit eas literas, uidetur ineſſe, ſed mendo perturbata latet. geographia me monet, quia loci huius mentionem, ut geographos omnes euoluerim, nullam tamen inueni. ſuſpicionem augent libri ueteres, quia diſſentiunt ab impreſſis: nam in eo, qui Beſſarionis fuit, uideo ſcriptum, Blandenonue. quibus iiſdem adducor cauſis, ut hominis egregie docti, &, quod hodie perquam rarum eſt, in iudicio literarum elegantiſſimi, Caroli Sigonii coniecturam ſequar, mirificeq; laudem: is, cum inter nos, ut fere pro noſtra coniunctione & familiaritate quotidie ſolemus, hoc de loco ſatis multis uerbis collocuti eſſemus; rediit ad me poſtridie, quaſi theſauro inuento, lætiſſimus, dixitq; ſe non magna mutatione excogitaſſe quiddam, quod à me probatum iri exiſtimaret. quid, inquam? tum ille, hoc: pro, Blandenonæ, reponendum puto, Laude, nonis: ut duas ſe dicat Cicero epiſtolas accepiſſe, unam IIII. non. Iun. Placentiæ datam; alteram nonis, cum Cæſaris literis, Laude. quod oppidum adhuc eſſe, Placentiæ proximũ, quà tranſeundum erat Quinto in Galliam proficiſcenti, nemo neſcit. gratulatus homini amiciſſimo, properaui ad ſcribendum; cum eius ſententiam, ut ceteri quoque iudicare poſſint, qui tamen haud ſane dubito quin mecum ſentientes eam probent, notam ac teſtatam eſſe uellem. ISTA] honores, quos, ut ſcribis, à me expectare Cæſar uult. VIM MAGNAM] magnopere ualent ad gloriam: eiuſ-

modi

modi ſunt; ut ornare me ſumma gloria; ſummaq; dignitate poſſint. Q V E M noſtri] quem ſcis mentiri non ſolere. V E T E R I S amoris] Clodianis temporibus interrupti: cum Cæſar, nimia Ciceronis libertate commotus, quia in defenſione C. Antonii quædam aduerſus potentes iniecerat, P. Clodium ſtatim ad plebem traduxit. N O S T R V M. poema] de quo infra epiſt. 1. libri III. Q V A D R I G I S poeticis] dicturus uidebatur, tum equis, tum uelis: ſed per iocum, pro uelis, intulit, quadrigis: quæ & ipſæ ad celeritatem faciunt. addidit autem, poeticis; ut cum aliis rebus; tum uero ſcriptis uerſibus, gratiam ſe à Cæſare initurum oſtenderet. ita nec ab inſtituta tralatione diſceſſit: nam tum equis, tum quadrigis curritur: &, quid in Cæſare colendo ſui conſilii eſſet, aperuit. A R D E N T I quidem ſtudio] faciam quod me mones: mea ſtudia in Cæſarem omnia conferam. ſic ad Trebatium in Topicis: Verecunde tu quidem, ſed ut te ardere ſtudio cernerem. & in epiſtola ad Lucceium: Ardeo cupiditate. Voluntatis enim augetur ſignificatio, cum &, ſtudium, dicimus; & ad, ſtudium, epithetum adiungimus; & epitheto ipſo utimur tralato, & ab eiuſmodi re tralato, quæ maxime omnium rerum nota ſit, maximamq; omnium uim habeat; cuiuſmodi eſt ignis. B R I T A N I A M]. res, quas in Britania geretis. iam enim, ut opinor, erant in itinere, Britaniam cogitantes. nam in epiſtola ad Atticum, menſe Quinctili data, ſuſpicari ſe dicit, Quintum eſſe in Britania. C O L O R I B V S tuis] ornamentis. ut Britania ſit poematis materia, ornamenta Quinti,

ti, ars Marci. ſatis enim bonus poeta Quintus: aut, ſi minus, hoc tamen illi à fratre tribuitur. PENICILLO meo] ut, ornamentis, quibus quaſi coloribus rem illuſtrare poſſem, à te ſumptis, cum deinde ordinem, quem probauero, ipſe adhibeam. ISTE] Cæſar: ut eius abſentis dignitatem, cum res poſtulet, Romæ tueat, atque augeam. TVVS amor] tua cauſa, qui legati locum apud Cæſarem obtines, fortaſſe uel in ſummis occupationibus poema, de rebus à Cæſare geſtis in Britannia, conficiam. MISERIM] commendatum iis literis, quæ epiſt. fam. lib. VII. legun tur. VADIMONIVM concipere] certa erat uerborum formula, qua ſeſe inuicem uadarentur; quibus uerbis cum eſſent uſi, conceptum uadimonium dicebatur. Iocus Cæſaris in eo fuit: Opportune Ciceronem feciſſe, qui Trebatium iuriſconſultum ad ſe miſiſſet: nam antea in uniuerſa prætoria cohorte, totoq; comitatu ſuo neminem fuiſſe, qui, cum litigare uellet, quibus uerbis uadaretur teneret: itaque eſſe, cur ea de re Ciceroni plurimum deberet. erat enim Cæſaris prouincia, ut aliæ quoque, nō imperii ſolum, uerum etiam iuriſdictionis. et quoniam in munere iuriſconſulti hoc erat minimum, & leuiſſimum, docere quibus inter ſe litigantes uadari uerbis, alter alterum, deberent, ne in concipiendo uadimonio peccantes irritam uadationem facerent: ſcripſerat Cæſar, ſe Ciceroni gratias agere: cum tamen, qua de re gratias agat, eſſe minimam ſignificet. CVRTIO] quem rogatione ac teſtimonio Quincti diligebat. DOMITIVS] Ahenobarbus, coſ. ROGATVS]

TVS] ut ad Cæſarem ſcriberet de tribunatu mil. Curtio mandando: quod ſi feciſſem, derideri ſe pu taſſet; qui peterem ab eo, ut inimiciſſimo ſuo Cur tii honorem commendaret. Diſſidebat autem capi- tali odio cum Cæſare Domitius. nam & prætor in ſenatu retulerat, ut, quæ Cæſar anno proximo conſul egiſſet, cognoſcerentur; & biennio poſt, conſulatus candidatus cum palam minaretur, con- ſulem ſe effecturum, quod prætor nequiſſet, adem- pturumq; ei exercitus, coitione Cæſaris, Pompeii, & Craſſi deiectus erat conſulatu. NE TRI- BVNVM mil. quidem] nedum legatos; qui tri- bunis mil. in caſtris honore præſtabant. FA- CERE] non, Romæ, comitiis; quibus, credibi le non eſt, non potuiſſe ſtudio conſulis tribunatum mil. fieri; ſed in exercitu Cæſaris, commendatio- ne ſua; quia ſcilicet neminem omnino ei, ullius ho noris cauſa, commendaret. Aut, FACERE, omni- no non facere: cum tamen conſul eſſet. conſulum enim & dictatorum primis reip. temporibus hæc fuerant beneficia. poſtea tribunatus mil. dari per populum cœptus eſt: poſtremo alios in exercitu imperator, alios Romæ populus creauit. Liuius, Pedianus. ISSE] non, in conſulatu: nimis enim præter dignitatem, atque omnino abſurdum, conſulem, maximarum rerum procuratione diſtri ctum, diſcedere paulo longius ab urbe, ut tribu- natum mil. peteret à pro conſule. intelligo igitur de itione illa, de qua 314. Lentulo & Philippo cos. ante annum. AVRICVLA infima] neque acrem in tuenda rep. neque acerbum in per- ſequendis inimicis, ſed in utroque ita remiſſum, ac

lenem; ut, quod dici ſolet, mollior auricula infimæ uideri poſſim. Monuerat Quintus, ut ex illo doctus rationem haberet aliquando etiam ſalutis. hinc illud 317: Tua mandata perſequar &c. COMITIORVM] quæ tamen hoc anno habita non ſunt: nam Caluinus & Meſſalla, qui ſequenti anno conſulatum geſſerunt, ex interregno creati. SVSPICIO] poſtea non ſuſpicio, uerum etiam ſermo fuit multus: nam ad Atticum 65: Res, inquit, fluit ad interregnum; & eſt non nullus odor dictaturæ, ſermo quidem multus, qui etiam Gabiniũ apud timidos iudices adiuuit. Quibus uerbis, de Pompeii dictatura hoc tempore homines loqui, ſignificat: quod in commentario diximus. OCIVM forenſe] infrequens à iudiciis forum: iudicia frigent. SENESCENTIS] non quia deſit, quod homines in foro agant: ſed omnium rerum tædio ciuitas languet. Videtur hoc dicere: Cum publicis in rebus male agatur, ſerpit idem morbus etiam ad priuatas; & omnino nihil curatur. QVAM noſmet ipſi] quia, ne offendam eos, qui principes in republica ſunt, quorum à uoluntate neque tu diſſentire me uis, neque meorum temporum acerba recordatio patitur; cogor de recto illo meæ mentis curſu paululum deflectere. atque hoc ipſum tamen ita facio, ut me boni uiri, tamquam patriæ parum amantem ciuem, reprehendere non poſſint. iis igitur ſatisfacio: mihi non item: quia ſummum illud ius, ſimplex, inquam, illa, mihi antea propoſita, tuendæ reip. ratio, temporis cauſa non plane in meis ſententiis defenditur.

„ Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται]
„ Miſeranda belli talia conditio efficit. ſenarius Euripidis, in tragœdia, ἱκέτισιν. Hæc, inquit, facimus ærumnarum metu. nimis enim magna mercede didicimus, quàm, potentibus aduerſari, non ſit tutum. CALAMO] quatuor ſit argumentis, ut hoc putem eſſe principium epiſtolæ: primum, quod fortaſſe paulo infirmius uidebitur, ut homines diuerſa ſentiunt; quòd hæc uerba initium potius epiſtolæ, quàm epiſtolæ partis, redolent: deinde, quòd apparet, reſpondiſſe iam Ciceronem duabus Quincti epiſtolis, Placentiæ & Blandenone datis: nunc autem uni reſpondet breui epiſtolæ, quam poſt illas accepit. præterea, ſi una eſſet epiſtola, bis ageret de rebus Romanis. nam & dixit iam: Res Romanæ ſic ſe habebant. Erat non nulla ſpes comitiorum, &c. infra uero rurſus: Ambitus redit immanis. itaque, eadem eſſe repetita, credibile non eſt. poſtremo, quòd hanc ſcriptam eſſe conſtat poſt idus Quinctiles, cum inferat: Idibus Quinctilibus fœnus fuit Z Z ex Z. at ſuperiora paulo poſt IIII. nonas Iunias: ut ipſe in prima epiſtolæ parte ſignificat. TEMPERATO] ita concinnato, ut ad pingendas literas aptiſſimum ſit. DENTATA] apri, aut etiam equi dente læuata: quod item nunc, ubi quid ſcribimus accuratius, facere ſolemus, ad inæqualitatem chartæ complanandam: quo calamus quaſi currat expeditius. Nec uero mirari ſatis poſſum, quid Eraſmo uenerit in mentem hoc in loco interpretari, charta dentata, pro acerba, & iracunde ſcripta: cum de literis agi, quæ bono calamo, temperato atramen-

to, leui ac polita charta commodius formantur, illa uerba demonſtrent: Scribis, te meas literas ſuperiores uix legere potuiſſe: & illa: Hoc facio ſemper, ut, quicunque calamus in manus uenerit, eo ſic utar, tanquam bono. Verum hoc, itemq; alia, tum in adagiis, tum alibi non ſatis recte aut explanata, aut de græcis conuerſa, homini erudito, ac de literis, quantum præſtare potuit, bene merito, largiamur. NIHIL eorum] non ob eas, quas tu ſuſpicaris, cauſas, parum perſpicue ſcripſi. πραγματικῶς] more hominis in uſu rerum uerſati: qui te non ſegniter, ſed ſine ulla mora, ſi res exigat, ad me uolaturum confirmes. GENVINE] Vere, ſine arte; eo quo natura genuit modo. inde enim uidetur, genuine, ductum. IDEST, utrum uoles] mendi labes ſatis manifeſta: nec eluere conabor; cum ab impreſſis libris minimum diſſentiant manuſcripti. tantū enim pro, commorere, Beſſarionis liber habet, commoneres. quòd ſi pro, dixerimus, legeretur, dixerim, an: nihil, opinor, ſupereſſet uitii, hoc ordine: Ideſt, utrum uoles, (ut dixerim) an, ad expediendum te, ſi cauſa ſit, commorere. nec eſſet obſcura ſententia. nam, uoles, μεταφορικῶς uſurpatum, pro, celeriter uenias; &, commorere, opponuntur. ſed minus audeo, propter incertas maximeq; fallaces coniecturæ uias. DOMVS] à multis celebrata. 3.14: et ad Atticum 37. FORVM] in quo, cauſis agendis, amicitias, & clientelas mihi comparo. THEATRI] malis ciuibus, theatrum ingredientibus, plauſum aut nullum, aut clamore & ſibilis diſſonum populus

his dabat; bonis, & in republica præſtantibus, magnum, & æquabilem: ergo, quàm quiſque aut inuiſus, aut carus eſſet populo, theatrum ſignificabat: ad Atticum 34. 62. NEQVE LABORANT] hic alii fortaſſe uiderint acutius: ego plane τυφλόττω. obſcuratur enim mendo ſententia: neque eſt, ut aut ex antiquo libro, aut ex ingenio meo locum illuſtrare poſſim: tantum, pro, Neque, Nec habet liber Beſſarionis. AMENTIS] P. Clodii. ILLVD malo] quod ſcribis: ut iſtic, ſi cauſa ſit, commorere. QVOD putas] putas enim è re tua eſſe, te iſtic commorari. MAGIS etiam illa] uolo equidem te iſtic manere tua cauſa, ſed mea etiam magis; qui, quod ad me pertinet, magni faciam. malo enim ἀμφιλαφίαν illam tuam, & expectationem debitorum tuorum, quàm aduentum tuum. Nec uero dubitandum eſt, quin hæ duæ dictiones, ἀμφιλαφίαν, & expectationem, Ciceronis rem utraque ſignificet; cum dixerit proxime: Etenim magni æſtimo me: ἀμφιλαφίαν expono, cautionem utroque ſpectantem, ad dignitatem, & ſalutem: cuius magnam partem in eo poſitam intelligo, ſi diutius apud Cæſarem ſis, eumq́; tibi tuis officiis ac ſtudiis quammaxime deuincias. ILLAM TVAM] quo tu uocabulo cautionem ſignificare, duabus rebus utilem, conſueſti: erat enim hæc Quinto familiaris dictio. itaque ſupra, 3 13. ἀμφιλαφίαν, inquit, illam tuam, quam tu ſoles dicere, bono modo deſidero. EXPECTATIONEM] expectabo, ut, quæ mihi debes, ea perſoluas; ut, quæ te facturum pollicitus es, re præſtes.

quæ

quæ uero hæc? ut Quintus Cæſarem ipſum, primum ſcilicet; deinde ut alios quoque & de cohorte & de exercitu Cæſaris, qui Romæ aliquid poſſent, Marco fratri beneuolentia coniungeret: quo præſidiis firmioribus cõtra Clodii furorem in urbe muniretur. id autem Quintus fratri mandanti ac roganti promiſerat. huc enim ſpectare illud puto, quod ſupra dixit 318. Mea mandata digeras, perſequare, conficias. Nec, in caſtris quid aliud nauare Quintus pro fratre poſſet, intelligo. EXPEDITIS] à moleſtia: niſi quid eueniat, quod impedimento ſit: ſi per inimicos atque inuidos licebit. itaque, præſidii cauſa, de retinenda, atque adeo augenda Cæſaris gratia plurimum laborare debemus. quod cum ita ſit; potius tibi de manſione, quàm de diſceſſu, uides eſſe cogitandum. QVO, noſtris quidem moribus]. & parua ſunt, nec tamen nobis admodum curanda. quò enim? cum moribus noſtris, temperatis ſcilicet; & ad frugalitatem compoſitis, ſatis ea ſint; quæ iam habemus. ualeamus modo, & liceat nobis eſſe expeditis. AMBITVS redit] redibat enim ſingulis annis ambitus comitiorũ tempore, ſed immanis, ut hoc anno, nunquam. Ardet ambitus, hac de re dixit in epiſt. ad Att. 62. FOENVS fuit Z Z ex Z] duplicatum fœnoris quæſtum ſignificat; idq; ipſum ſcribit ad Atticum 62. his uerbis: Fœnus ex triente idibus Quinctilibus factum erat beſsibus; hoc eſt, ut, centenis acceptis, octoni pro menſtruo fœnore penderentur: quæ fit in anno uniuerſa fœnoris ſumma; nonageni ſeni. atque his notis, Z Z, duos trientes, qui bes eſt, ſignificari oportet: ut hic

locus

locus cum illo ad Atticum, iam recitato, congruat; & hoc dicatur, ex uno triente fœnus eſſe factum duobus, hoc eſt, ex triente beſſibus. quod idem eſt, nam bes duo trientes fuit. Beſſarionis liber habet, Fuit & ex, pro, Fuit Z Z ex Z. utrunque ſuſpicor eſſe mēdoſum. et forte ſincerū hoc: Fuit -S-S- ex S: aut hoc: Fuit ʒ ʒ ex ʒ. nam hac nota, ʒ, triēs indicabatur, qui beſſis dimidiū eſt: item hac S. ut, ſiue S-S reponas, quibus notis beſſem ſignificari Demetrius tradit; ſiue ʒ ʒ, quas Demetrius idem uidetur probare; ſiquidem unam ʒ pro triente ponit; ab antiqua numerorum ratione nihil recedas. quia tamen in hac emendandi ratione eas maxime coniecturas approbo, quæ quàmminimum à deprauatis ueræ ſcripturæ ueſtigiis recedere uidentur; fit ut in hanc libentius inclinem, Fuit ʒ ex ʒ, quàm in illam, Fuit S ex -S-S-. quàm enim facile ex ʒ ʒ fieri potuerit Z Z, ideſt è duabus minuſculis literis eædem maiuſculæ, omnes, ut opinor, intelligunt. C O I T I O N E M E M M I I] hac, ut ipſe & ſuus competitor Domitius Caluinus H-S. quadringena conſulibus darent, ſi eſſent ipſi conſules facti; niſi tres augures dediſſent, qui ſe affuiſſe dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non eſſet; & duos conſulares, qui ſe dicerent in ornandis prouinciis conſularibus ſcribendo affuiſſe, cum omnino ne ſenatus quidem fuiſſet. ad Att. 67. Q V O cum Domitio] forte, cùm Cn. Domitio. S C A V R V S] M. Aemilius, eius filius, qui princeps ſenatus fuit, Syllæ dictatoris uitricus: pro quo extat mutilata Ciceronis oratio. V N V M uincere] malim, Enunciare, ut ſubaudiatur, coitionem: & ſit,

ſit, Enunciare, pro enunciabat. M e s s a l- l a] conſularis candidatus. quatuor nominantur in epiſtola ad Atticum, Memmius, Domitius, Scaurus, Meſſalla. F l a c c e t] languet, ob conſulum coitionem, & Pompeii ſtudium in Scaurum. ad Att. 62: ὑπερβολάς] quæ ſupra ueritatem ſint. H-S c e n t i e s] aureorum ſcutatorum noſtratis pecuniæ ducenta quinquaginta millia: ut ſcutatus ex decem argenteis marcellis conficiatur; marcellus idem ſit, quod denarius, quatuor ſcilicet ſeſtertii nummi. I n prærogatiua] ea centuria, quæ prima de conſulatu mandando ſuffragium ferret; inde dicta, quòd prima rogaretur quos uellet conſules fieri. eodemq; nomine prima quoque tribus appellabatur. ac poſſit hic, prærogatiua, non tam ad centuriam, quàm ad tribum, referri: ſiquidem binis comitiis, centuriatis, & tributis, conſules creabantur. qua tota de re in libro de comitiis. P r o n v n c i a r e] polliceri ſe daturos, ſi eam tulerint; eiusq; ſuffragiis conſules fuerint deſignati. uerbum in hoc genere proprium. itaque ad Att. 13. Qui nummos in tribu pronunciauerit. quo loco, cum de comitiis conſularibus agatur, tribu tamen dixit, non centuria. ut hic fortaſſe, prærogatiua, de tribu dictum ſit, non de centuria. R e s ardet inuidia] hac ipſa de re, Conſules flagrant inuidia, dixit in epiſt. ad Atticum 67. H-S Q v i n g e n i s] quingenis millibus, quæ efficiunt monetæ noſtratis aureorum ſcutatorum quatuordecim millia, ſeptingentos & ſex, ſedecim marculis minus, Plutarchus in Catone. C a t o n e m] qui præ-

tor tunc erat. EIVS arbitratu] quo modo il le uoluiſſet, ſine fuco uidelicet, ac fallaciis, more maiorum. fuit enim Cato, quod omnes hiſtoriæ clamant, bonarum legum, omniſq; iuris acerrimus obſeruator. CONTRA feciſſet] tribunatum pl. contra præſcriptum illius petiiſſet. CONDEMNARETVR] amitteret quod apud illum pecuniæ depoſuiſſet: idq; aliis, qui ſine arte mala petiiſſent, tribueretur. et condemnatum ex iis neſcio quem ab ipſo Catone, legimus apud Plutarchum in eius uita. GRATVITA] non corrupta nummis, recte atque ordine habita. ad Atticum lib. IIII. 63. LEGES] quia Cato unus eos ad ueterem petendi conſuetudinem, & tanquam intra girum rationis reuocauerit. quod neque legum, neque iudicum metus ſolet efficere.

EPISTOLA XV.
319.

Iiſdem conſulibus.

I PAVLVM ocii] uidetur quibuſdam tanquam integumentis uelata ſententia; ſed oſtendetur hoc modo: Cum à me librarii manu literas acceperis, ne quidquam ocii me habuiſſe iudicato; cum autem mea, ne nullum. cum utor, inquit, librarii manu, prorſus ocii nihil habeo; cum autem mea, non nihil. hoc ſignificari, demonſtratur infra, initio II. epiſtolæ libri III. ſic enim ibi eſt: Occupationum mearum ſignum tibi ſit librarii

manus

manus. cauſamq; ſubſcribit occupationis, hanc: Diem ſcito eſſe nullum, quo die non dicam pro reo. Hanc igitur epiſtolam librarii manu ſcripſit Cicero: nam infert hic quoque: Sic habeto, nunquam me à cauſis & iudiciis diſtrictiorem fuiſſe. In epiſtola etiam ad Atticum 63. ſignum ait eſſe occupationum librarii manum. NVLLVM] ſubaudi, ne: quod proxime antecedit: ut ſit: Ne nullum ocium. GRAVISSIMO] cum à morbis timendum eſt maxime. PRAESCRIBIS] ut amicorum, clientumq; copia muniamur. ſimilia ſunt 317. 319. SPEI aut cogitationi] putatis enim uos ea, quæ ſperatis, aut cogitatis, facilius poſſe conſequi, ſi ego in forenſi labore pergam. nihil enim ad cõparandas amicitias, hominumq; ſtudia colligenda magis accommodatum. VESTRAE] tui, & Cæſaris, qui me hunc laborem etiam ſua cauſa ſuſtinere uult. Supra dixit, ſe rogatum à Cæſare, ut Romæ maneret. quod facit ad hanc ſententiam. 318. PRESERTIM] eo libentius operam dabo, ut aut ſpei, ſut cogitationi ueſtræ defuiſſe ne uidear; quòd ſimul ipſe mihi, hoc labore perferendo, optime conſulam. multum enim gratiæ, multum inde colligam dignitatis. DIFFICILIVS] hæc ferre. fuerit, inquit, id cum aliqua difficultate: præmii tamen hoc erit, magna gratia, magna dignitas. Videbitur, quod ſubiungam, fortaſſe humilius: ſed, hæc humilia non contemnendo, ueteres illi Romani ſummam eloquentiæ laudem ſunt adepti. Nomina quædam ſunt, quæ ſecundæ comparationis appellant grammatici: quæ cum ideo fuerint inuenta, ut augerent;

augerent; minus tamen ſignificant, quàm ea, quæ iidem poſitiua dicunt. itaque illud Virgilianum,
„ Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa rubenteis,
exponit Seruius hoc modo: Triſtior, minus eſt, quàm triſtis. exempla ſunt cum apud hunc noſtrum, tum apud alios eiuſdem ſcriptores ætatis innumerabilia. non igitur adductus feci nulla cauſa, quòd, Difficilius, expoſui, cum aliqua difficultate. AB IIS ipſis] L. Domitio Ahenobarbo, huius anni conſule; M. Porcio Catone, prætore; M. Calpurnio Bibulo conſulari. hos enim maxime deſignat, acerrimos Cæſaris inimicos. AB æquis] quorum æquus in utranque partem animus eſt, neque ſtudio in Cæſarem affectus, neque odio. itaque nos cum Cæſare coniunctos neque dolent, neque lætantur. PROPENSIS in hanc partem] Cæſaris cauſa cupientibus. tria nominauit hominum genera; qui Cæſarem oderant; qui nec oderant, nec amabant; qui amabant. EXCOLAMVR] nuſquam hac ſententia uſurpatum, quod meminerim, hoc uerbum inueni. uenit in mentem, cum ſequatur, ET amemur, ſcriptum forte à Cicerone, ET colamur, & amemur. NON fui] cum quidem hæc ſcripſit. poſtea uero fuit: quod ipſe ad Atticum ſcribit, 64: PRAESIDIO] niſi plures uideam eſſe, qui mecum ſentiant, quàm qui contra: ut, ſi quem offenderit mea ſententia, ſocios atque adiutores, ubi tempus ferat, multos habeam. DRVSVS] Liuiæ gentis, plebeiæ; accuſatus à Lucretio. ad Att. lib. IIII. 64. PRAEVARICATIONE] præuaricatur, qui ſuſceptam cauſam bona fide non agit.

Q. TRIBVNIS

TRIBVNIS æerariis] dixi iam, de ttibus ordinibus iudicantibus unum fuiſſe tribunos ærarios. IN ſumma] ergo, quod ante poſui, omnium ordinum ſententiæ numerabantur, & ex maiore partè uel abſoluebatur, uel condemnabatur reus. ordinum ipſorum ratio non habebatur. poterat enim uſu uenire, ut à duobus ordinibus condemnatus, ex uniuerſo tamen ſententiarum numero abſolueretur. EGO eodem die] miram diligentiam, mirum amorem erga fratrem. abſoluto Druſo, quem ipſe defenderat, reuerſus domum hæc ſcripſit, rediturus poſt meridiem in forum ad agendam Vatinii cauſam. dictio tamen, Ego, non à Cicerone defenſum Druſum, ſed ab alio patrono, uidetur indicare. ac fieri poteſt, ut bis accuſatus fuerit Druſus, & eum Cicero de uno crimine, de altero, de præuaricatione ſcilicet, alter defenderit. locus certe ad Atticum ille, 63. Deinde me expedio ad Druſum, inde ad Scaurum; actas à Cicerone tum Druſi, tum Scauri cauſas demonſtrat.
POST MERIDIEM] bis igitur in die iudicia, ante meridiem, & poſt. de ijs, qui ante meridiem, non puto opus eſſe, ut probetur exemplis. patet ipſa per ſe res. poſt meridiem, uocari poſſit in dubium: ſed illud in Verrem dubitandi cauſam aufert. Nonæ ſunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpiſtis. et illud in epiſt. Cœlii. Cauſas agit, ſed raro poſt meridiem. VATINIVM] defendit eum, cum accuſaſſet antea, Cicero Cæſaris cauſa: cuius amicitiam quanti æſtimet, hæ ad fratrem epiſtolæ declarant. nam Vatinius Cæſare conſule tribunatum pl. geſſerat, legesq; pro Cæſaris potentia

tia multas, inuito ſenatu, collegis etiam ſuis de cœlo ſeruantibus, pertulerat. itaque magnis ſibi Cæſarem beneficiis obſtrinxerat. nec Cæſar ei, nec Cæſari Cicero, cuius in exercitu legatus erat Quinctus, poterat opem ſuam denegare. Eſt etiam illud in epiſtola ad Marium, ad hanc quaſi leuitatem in hominibus iiſdem & accuſandis & defendendis excuſandam: Cogor non nunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. Huius defenſionis meminit Pedianus in commentarii procemio pro Scauro, & ipſe Vatinius in epiſtola. FACILIS] non deeſt quod pro illo dicam. Fore ſignificat ut defenſionem facile ſequatur abſolutio. REIECTA] non tamen futura. uſque enim eò producta res eſt, ut conſules, non habitis comitiis, magiſtratu abierint. SCAVRI] de repetundis accuſati. Aſconius. STATIM] falſo putat. non enim ſtatim, ſed aliquot poſt diebus acta Scauri cauſa eſt, IIII. nonas Sept. ut Pedianus docet. hanc autē epiſtolam ante Septembrem eſſe datam, inde coniicio, quòd proxime dixit: Comitia in menſem Septembrem reiecta ſunt. EXERCEBITVR] apud M. Catonem prætorem. is enim de repetundis quæſiuit. Aſconius, & hic 329: NON deerimus] ita non defuit, ut Scaurus, eo defendente, ſit abſolutus. συνδείπνους σοφοκλέους] uidetur Quinctus in parte epiſtolæ narraſſe, quid ſibi contigerit in quodam conuiuio, perquam ſimili cœnæ in Sophoclis fabula deſcriptæ. nam ſi, conuerſam in latinum à Quincto Sophoclis fabulam, quæ σύνδειπνοι inſcriberetur, ſignificaret; nunquam, opinor, fratris ingenium

tam ruſtice notaſſet, ut diceret, quod ſubiungit, Nullo modo probaui. ACTVM] in eo conuiuio tu quidem egiſti, quod eam fabellam repræſentaret: ego tamen nullo modo probaui. DE Britannia] de aduentu ueſtro in Britanniam. RELIQVA] de bello, quod in ea geretis. EXPECTATIONE] de ſucceſſu belli nihil timeo: futurum auguror, quod opto; eaq; me ſolicitat expectatio. ADIVVABO] in Britannica hiſtoria componenda. QVOS rogas,] rogabat Quinctus fratrem, ut uerſus, quibus ipſe ad opus Britannicum pro ſuis uteretur, ſcriberet. id infra ſatis patet 322: ex illis uerbis: Tibi, quod rogas, quoniam ipſi fontes iam ſitiunt, ſi quid habebo ſpatii, ſcribam. et 327. ex illis: De uerſibus, quos tibi à me ſcribi uis. γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας] cum ipſe uerſus optime facias. Infra dixit, eadē ſententia: Quoniam ipſi fontes iam ſitiunt. prouerbium ijs de rebus uſurpatū, quas ad eos, qui abundant, mittimus. noctua enim ſuos nummos Athenienſes ſignabant. PRIMVM librum] forte intelligit tres libros; quos à ſe de ſuis temporibus conſcriptos, in epiſtola memorat ad P. Lentulum: aut tres de conſulatu; de quibus ad Atticum 24: aut poema illud, de quo ad eundem 56: ῥαθυμότερα] minus accurata, ſcripta indiligentius, uideri ſibi aiebat. AVT res, aut χαρακτὴρ] aut argumentum, aut meum ſcribendi genus. quod uno uerbo ſe non poſſe ſatis exprimere ſignificat, quia, χαρακτὴρ, dicit. QVOD uereare:] ſi uerum dixeris. ego enim nihilo me, quàm antea, minoris æſtimabo. φιλαλήθως] cum ſtudio ueritatis, uere, & ex animo.

PAVLI

PAVLI MANVTII commentarius in librum III. Ciceronis epiſtolarum ad Quinctum fratrem.

EPISTOLA I.

120:

L. Domitio Ahenobarbo, Ap. Claudio Pulchro, COS.

A MOENITATE fluminis] de Fibreno flumine intelligit: quo nihil amœnius, nihil frigidius: ut in libro II. de legibus 170. REFECI] recreaui, collegi, caloribus debilitatum, atque afflictum. LVDORVM] Romanorum: qui pridie nonas Sept. commiſſi, per nouem continuos dies in Palatio, ante matris magnæ templum ab ædilibus cur. fiebant: rurſusq;, biduo intermiſſi, per quinque dies in circo. hoc & calendarium uetus Romanum, & alia ueterum monimenta declarant. TRIBVLIBVS commendatis]ut eis meo nomine ad ſpectandos ludos locum daret. moris enim erat, ut amicis & tribulibus & in circo & in foro locus ad ſpectandum daretur. ad Atticum 22. et pro Murena. Tribules autem intellige non

eos tantum, qui Romæ domicilium haberent, ueterum & municipes, & ſi qui præterea ciues in Italia habitarent: quos interdum ad urbem ueniſſe ludorum ſpectandorum cauſa, ſimile ueri eſt. ARCANO] Quincti prædio: de quo 326. & 331. MESSIDIVM cum Philoxeno] redemptores erant aquæ deducendæ. quod in hac ipſa epiſtola, infra, uidetur poſſe coniici. HERVM] uillicum in Arcano, ut Nicephorum in Laterio, quem infra nominat. MANLIANO] fundo, in quo uillam Diphilus architectus ædificabat Quincto. Nec dubito, quin & Manlianum, & Fufidianum, & Bouilianum prædia fuerint in Arcano, non ab Arcano ſeiuncta. nam in epiſtola huius libri III. cum argumentum huius epiſtolæ breuiter attingit, Arcanum, & Laterium duntaxat nominat, omiſſis Manliano, Fufidiano, Bouiliano, quaſi Arcano comprehenſis. DIPHILO] ſe ipſo: erat enim natura tardus. Diphilus, inquit, ſe ipſum tarditate ſuperauit. AVIARIVM] locum in uilla, ubi aues alerentur, aliæ oblectationis, aliæ cibi cauſa. PAVIMENTATA porticus] pulcherrimo ſtrata pauimento. erant autem apud ueteres & ex marmore magnifica in primis pauimenta, & ex emblemate uermiculato, hoc eſt ex opere teſſellato: cuiuſmodi non nulla hodieq; uiſuntur in templis, aſpectu perquam iucunda. TOTA patet] quod antea, dum ædificaretur, inſtrumentis fabrilibus impedita, tota non pateret. COLVMNAE] circa porticum: quæ rudes & impolitæ dum erant, ſpeciem aut dignitatem habere nullam poterant. TOTVM in eo eſt] tanti

eſt,

eſt, ut in eo ſint omnia. ſic locutus eſt ad Att. lib. v. 80. CONTINVVM] ne incruſtatio rimas agat, ne uitium faciat. EIVSMODI membra] quæ atriolum niſi habeat quaſi membra corpori adiuncta, non belle poſitum uidebitur. VEL honeſtate teſtudinis] ego mehercule huic loco, tanquam ulceri corrupto, manus admouere uix audeo: indicabo tamen, quæ potuerit ſententia Ciceronis eſſe: quo diligentius attendatur, ſi quid, quod ad eam uideatur accedere, in antiquis libris aliquando reperietur. una enim me literula, in magna perturbatione errãtem, ſæpe ad correctionem, quaſi uia demonſtrata, perduxit. hoc igitur fortaſſe Cicero ſenſit. Nunc hoc uel, in æſtate, teſtudinis, uel, hyeme, æſtiuum locum obtinebit. ut hoc dicat. Verum (nam ſæpe, Nunc, pro uerum, Cicero uſurpat: quod item Græci faciunt) hoc, id eſt, quo modo porticus nunc eſt, in æſtate loco teſtudinis erit; hyeme uero, quod habent æſtiua loca, id obtinebit. optamus autem in æſtate algorem, hyeme teporem. et algorem quærentes, fornicatis cameris, quæ uocantur teſtudines, libenter utimur: quod æſtate fit. teporem uero quia non habent niſi, quæ ſol aduerſus diu ſpectat, loca, ea nos per hyemẽ tenent. porticus igitur, ut eſt nunc, id habebit commodi, quod in æſtate teſtudines, hyeme æſtiua loca. ASSA] uidentur hic aſſa pro hypocauſtro, qui locus in balneariis ad ſudandum fuit, uſurpari. APODYTERII] ubi ueſtes inituri balnea deponebant. ἀπὸ τοῦ ἀποδύειν. SVB TECTVM cubiculi] Antiqui libri, quos uiderim, Subiectum cubiculi. placeret, Subiectum

cubiculis. inferior enim eorum cubiculorum, quæ erant in uilla Quincti, contignatio uapore petebatur: quod incendii cauſam præbere potuit. HIBERNVM] ædificatur in amplis ædibus quædam ad æſtiua anni tempora, quædam ad hiberna. PROBAVI] ſicuti tu fieri mandaras. PERPENDICVLO, & linea] perpendiculo, ut rectas, linea, ut è regione collocet. è regione autem columnæ ſunt, cum altera alteri ex aduerſo reſpondet. CAESIVS] uillicus Quincti, aut certe procurator. PROXIMIS nunciis] quem tibi à me emptum, proximis nunciis ſignificaueram. H-S CCCIↃↃↃ ∞] tria millia (ut ad noſtratis pecuniæ rationem numeremus) aureorum ſcutatorum: ut in ſingulis ſcutatis aſſes ſint CXXXII, & unus triens, uel (ſi Romanam monetam ſpectemus) decem Iulii denarii, Iulio II. pontifice percuſſi. QVOD melius intelligo] nam de irrigatione, qui huius generis non intelligens magnopere ſim, haud ita affirmarim. SALIENTIBVS] aquis, quæ ſua ſponte ſaliant: quam permultis locis aquam profluentem, & eam uberem, proxime appellauit; in ultima uero huius libri epiſtola Nilum, ut puto, à ſimilitudine fluminis hinc inde in mare profluentis, nominauit. diſtinguuntur autem ſalientes ab iis, quæ oriendo cadunt, non ſaliunt: ut planis in locis ſaliant, de præcipitibus cadant. ADDITIS] ad ſuauitatem uillæ accedet ea, quam piſcina, ſalientes, palæſtra, ſilua conferent. VIRIDICATA] nouum, & forte, in iis quidem, qui extant, ueterum libris, ſingulare uerbum. quaſi, uirente. qua

ratione

ratione & albico; nigrico uſurpantur. BO-
VILIANVM] non eſt à familia, ut Fuſidianus,
quem proxime nominauit, fundus, (nulla enim Ro
mæ Bouilia familia) ſed ab ignobili loco nomen du
ctum. Sunt quibus placeat, Bouilianum, à Bouil-
lis, ubi Clodius eſt interfectus: quos refellit geo-
graphiæ ratio. Bouillæ enim inter Ariciam & Ro-
mam, fundus autem hic in Arpinati fuit. AQVA
dempta] excepta in uenditione fundi: ut, alienato
fundo, aqua tamen iuris tui ſit: quam ad irrigandos
finitimos fundos illorum dominis locare poſſes.
IVRE conſtituto] dicit hoc; ſi ius aquæ conſtitua
tur, hoc eſt, ſi ius aquæ Quincto ſeruetur, ſeruitu
tem fundo impoſitum iri illius aquæ, neque tamen
fore, ut minoris, quàm quanti cum aqua, uendi
fundus poſſit. quam igitur aquam Meſſidius per
tuos fundos deducendam redemit; (hoc enim pro-
xime dicet) eam nolo te cum fundo Bouiliano alie-
nare: ſed, ius ei aquæ ſuadeo conſtituas, hoc eſt in
tuo iure retineas: ut ex duobus mancipiis, fundo,
& aqua, unum emptoris fiat, alterum eſſe tuum
pergat; ius, inquam, fundi migret ad emptorem,
ius aquæ penes te remaneat. SERVITVTE
fundo illi impoſita] quia fundus aquæ ſeruiet, cum
ea cogetur uti. unde enim irrigetur, aliunde non
erit. ita, ſi fundum uendes, qui eius futurus dominus
eſt, is tibi aliquid pendet, ſi fundo ſuo conſultum uo
let. MESSIDIVM] redemptorem deducendæ
aquæ: qui ſingulos in pedes aluei faciēdi ternis num
mis tranſegerat. ſupra de Meſſidio dixit, quod hanc
ſententiam confirmet: Vberiorem aquam ſeſe col-
lecturos dicebant. TERNIS nummis] ſe-
ſtertiis.

ſtertiis. duodecim igitur aſsibus, hoc eſt marculis in pedem. nam ſeſtertius eſt duodecim trientes, hoc eſt aſſes quatuor: & quatuor ſeſtertii denarius, hoc eſt aſſes XVI: & denarii ſeptem in argenti uncia, dragmæ autem octo: ſi Celſo & Plinio credimus. tanti enim Romæ fuiſſe denarios à ſecundo Punico bello ad Plinii tempora, ipſius Plinii teſtimonio cognoſcitur. CCCC ∞] abſurda menſura. ſunt enim paſſuum quadringenta millia. ita plus, quàm dimidium Italiæ longitudinis, occupaſſet hæc aqua. malim igitur, ordine præpoſtero, ∞ CCCC: ut ſint mille quadringenti paſſus, hoc eſt pedum ſeptem millia. quæ ſumma ad DCXXX. ſcutatos aureos noſtratis pecuniæ perueniet. NVSQVAM melius] quàm in aqua deducenda. DISCIPVLOS] quos fabricandi & architectandi artem Chilo docebat. LATERIO] Quincti fundo in Arpinati. ad Att. 59. 154: AD Furinæ] templum. antiqua locutio, è græcis fontibus deriuata. Furinalia dies feſtus eius deæ, VIII. cal. Sext. Varro, Feſtus, uetus calendarium. SATRICVM: oppidum in Latio. MVTABITVR] iniicietur glarea, ſublato puluere. ACCLIVIS] quam ego malim planam fuiſſe. DVCI] uiam. ſic aquam ducere, ſupra. LOCVSTAE] fundum. græca locutio. VELVINVS] Varro. nam de iiſdem loquitur proxime nominatis. MVNIERAT] uiam. et hoc ſignificat. cum tu id ius haberes, ut uiam ducere per Locuſtæ, perq; Varronis fundum poſſes; neque tamen, quæ tua fuit modeſtia, feceris: illi, ut quaſi tibi gratiam referrent, eam uiæ partem, quæ ante fundos eorum eſt,

eſt, munire debuerunt: quod Varro propemodum effecit: Locuſta nondum attigit. PROBAVI] ſatis officio ſuo facere mihi uiſus eſt. CONDVCTOREM] uillam habebat Quinctus in Laterio, frugaliter extructam. ad eam cum addere quandam ædificatiunculam decreuiſſet, uillicus conduxit opus illud H-S X M, hoc eſt aureis ſcutatis CCC. ſed cum multo plura, quàm conuenerat, adiungere Quinctus uellet, ad pretium autem nihil; uillicus eam ædificatiunculam omiſit. QVAE nunc eſt] admodum frugalis, & parca, ualde infra earum, quæ nunc fiunt, inſaniam. TOPIARIVM] opus ex hedera. BASIM] inferiorem uillæ partem. baſis enim quaſi pes eſt ad ſuſtentandum. INTERCOLVMNIA] ſpatium inter columnas. PALLIATI] marmorea hominum ſimulacra, ſecundum columnas utrinque aſtantia. TOPIARIAM facere] qui topiariam faciunt, herbam, aut fruticem ad ſpeciem aulæi, aut columnæ, aut fontis, alteriusue rei conformant. palliati igitur hi, inter columnas conſtituti, topiariam facere, aut hederam, qua intercolumnium ueſtitur, uendere uidentur. ALSIVS] alſum & alſioſum eſt ſubfrigidum, ab algeo. MVSCOSIVS] non quia muſcum habeat, ſed quòd æque, ac muſcus in humidis locis, oblectet. EXPOLITIONEM] Iam pene prorſus ædificauerant utriusque domum redemptores. expolitio reſtabat, perfectio ſcilicet ædium urbanarum. expolitur enim quod factum quidem eſt, nondum tamen plane perfectum. Infrà epiſtola III. Expolitiones utriuſque noſtrum

ſunt

ſunt in manibus. PHILOTIMVS, & Cincius] ille Marci, hic Quinƈti nomine. Philotimus enim Terentiæ libertus, Cincius Attici procurator; cuius Pomponia ſoror, Quinƈti uxor erat. FACILE faƈtu] quia domus utriuſque cohærebant, ſimulq; ædificabantur. patet ſupra, & infra. CICERONE] Quinƈti filio. IGNOSCO] quia non facis quod te decet, cum fratrem tui amantiſſimum tam ſæpe rogas: quaſi mea tibi uoluntas, aut amor in dubium ueniat. IGNOSCAS] ſi dixero, non plus illum à te amari, quàm à me. CLAMORES] mirabilia. diƈtio de magnis rebus atque admirabilibus uſurpata: ubi clamores excitantur. ad Atticum 9. OCIOSVM] refertur ad utriusque ocium. ocioſum igitur, ut poſſet me per ocium audire: quod in urbe non poteſt, propter meam occupationem. TANTA mercede] qua? quam diuinare, cum epiſtola Quinƈti non extet, nemo poteſt. mercedem tamen non pecuniæ, non fundi, ſed amoris puto fuiſſe. forte enim ita ſcripſerat Quinƈtus: Si Ciceronem meum erudieris; ego te plus amabo. uide 326: IN TVIS] ad te ſcriptis à me. IN CAESARIS] ad Cæſarem ſcriptis ab Oppio. OPPIVS] Cæſaris in urbe procurator, is, qui ſcripſit librum VIII. de bello Gallico. FOVEBIS] cuſtodies, conſeruabis. QVOD mones] forte, ut eum coleret, atque obſeruaret: erat enim hoc tempore ſumma inter Cæſarem & Pompeium, ſocerum uidelicet ac generum, neceſſitudo. poſtea, Iulia mortua, ſocietas, quæ non admodum, ex inuidia Pompeii, hærebat, prorſus

diſſoluta

diſſoluta. DOLORE] quòd à me abſis. GAVDEO] quòd iſtic uiueo te libenter eſſe. HIPPODAMIS] qui equos domant. de uno autem intelligit hippodamo: etſi de pluribus cum contemptu & ſtomacho loquitur. uide 324. EXPECTET] ſi ad te uenerint. QVÒD iſto admiſceas] ſcripſerat, puto, Quinctus, operam ſe daturum, ut illi, quos arceſſierat, atque etiam Trebatius, liberaliter ab ipſo tractarentur. hoc, inquit Cicero, nihil opus eſt. ego enim illum non ad te, ſed ad Cæſarem miſi: qui mihi iam ſatisfecit; quoniam quidem eum, mea commendatione adductus, accepit humaniſſime. SI IPSI minus,] quòd ei fortaſſe non admodum ſe familiariter præbeat, aut quòd eum ad negocia nondum adhibuerit. PRAESTARE nihil debeo] quod amicitia, quæ mihi cum Trebatio eſt, poſtulabat, id feci, ut eum Cæſari ſtudioſiſſime commendarem: reliqua præſtare non debeo. AB EO uindico] nolo te Trebatii cauſa laborare. libero te iſta cura. ſatis amicitiæ factum eſt, cum illum Cæſari literis accurate ſcriptis commendaui. quæ extat epiſt. fam. lib. VII. BALBVM] L. Cornelium Balbum, Cæſaris amiciſſimum, Gaditanum, urbe donatum: pro quo extat Ciceronis oratio. IN OCVLIS fero.] unice diligo. nota locutio. TREBONIVM] Caium. legatus erat hoc tempore in exercitu Cæſaris: anno proximo tribunus pl. rogationem tulerat, ut Cæſari Galliarum adminiſtratio in alterum quinquennium prorogaretur: præturam geſſit C. Cæſare II. P. Seruilio Vatia cos. conſulatum cum Q. Fabio

Maximo

Maximo: poſtremo, cum Cæſarem, quem ciuili bello ſecutus erat, cum aliis coniuratis occidiſſet, Smyrnæ à Dolabella primus eorum, qui Cæſari mortem attulerant, eſt interfectus. CVRTIO] de quo 318: SALVTEM noſtram] quo tempore noſtra ſalus agebatur; cum eiectus ſum, cum reſtitutus. QVONIAM illi]. Quoniam illis negare non poſſum; neget ipſe mihi, quod eorum cauſa peto. ipſi, negari ſibi à me, non facile patiuntur: ego, mihi à Cæſare, facile patiar. MOLESTI ſunt in petendo. METVAMVS] belli cauſa. GAVDEAMVS] ob prædam tenuem. alibi: Argenti audio in illa inſula ſcrupulum non eſſe. VENIAM non dedit] cum tu peteres per amicitiam, ut ad P. Clodium reſcriberet; (quia nolles Cæſarem noſtra cauſa facere, ut reſpondendi officium omitteret) ſatisfacere tibi noluit. id enim ſignificat, Tibi ueniam non dedit. itaq; locutus eſt in epiſtola ad Atticum 83. Dedi ueniam homini impudenter petenti: ideſt, conceſſi, ſatisfeci in eo, quod impudenter petebat. CALVENTI Marii] L. Piſonem, cuius maternus auus, ut apud Pedianum legimus, Caluentius eſt appellatus, uidetur intelligere. Caluentum cur potius, quàm Caluentium, cur item Marium nominet, haud facile dixerim. niſi ſi inter Quinctum & Marcum iam conuenerat, ut eum fictis nominibus, Cæſaris maxime cauſa; qui Piſonis erat gener, appellarent. ORATIONE] quam in urbem reuerſus in Ciceronem habuit; cuius è ſententia ſenatus illum de prouincia reuocauerat. MEAM] de prouinciis conſularibus,

laribus, hoc eſt de Piſone Gabinioq; reuocandis. LIBROS meos] de republica. epiſtola XIII. libri II. HIS diebus] uel, His diebus, quibus me à ſcribendo auocant iudicia: uel, quia opus ipſum eſſet eiuſmodi, ut iis diebus confici non poſſet, ac ſpatii plus omnino poſtularet. PRO SCAVRO, & pro Plancio] illa de repetundis, hæc de ambitu. utraque extat, ſed pro Scauro mutilata. INCIDI] quia mihi non probaretur. Hoc poema non eſſe idem, atque illud, de quo in epiſtola XIIII. libri II. oſtendimus infra in epiſtola ultima huius libri. FONTES iam ſitiunt] mirum eſt ſitire fontes, unde aqua peti ſolet. itidem miror, uelle te, uerſus tibi, optimo poetæ, à me componi. Supra idem alio modo ſignificauit: γλαῦκα, inquit, εἰς ἀθήνας. epiſtola ultima lib. II. et epiſt. IIII. et VI. huiuſce libri.
BENE comitatum] cum multis pecuniis. ioco enim uſus erat Quinctus. AMBITIONEM] ut nullum ſtudium prætermittam, dignitatis augendæ cauſa. VIVEMVS?] uita fruemur? ſic alibi. ERIGONAM] tragœdiam: quam ſe ſcripſiſſe, & ad Oppium miſiſſe, ſignificauerat. amiſſam in itinere, ultima demonſtrat huius libri epiſtola. Erigone ſoror Penelopes occiſum à ruſticis ebriis patrem ita doluit, ut ipſa ſe ſuſpenderit. miſeratione deorum in cœleſte ſignum conuerſam, poetæ fabulantur. PLAVSV] à populo Miloni dato. NOBIS] cum illi ideo detur plauſus, quia conſulem Lentulum Spintherem, legem comitiis centuriatis de meo reditu ferentem, enixe admodum iuuit. DE AEDE Telluris] de operibus,

operibus, puto, loquitur, & inſcriptionibus illis, de quibus epiſt. VIII. lib. II. DE PORTICV Catuli] non dubito, quin, quæ ad ædem Telluris, eadem, aut ſimilia fieri ad porticum Catuli Quinctus uellet. quod ex iis coniicio uerbis, ad Telluris quidem. quaſi, Hoc amplius ad ædem Telluris, quam ad Catuli porticum, quòd ibi etiam tuam ſtatuam locaui. ADMONES] ut emam. DOMVS] pecunia publica ædificata: quod ipſe in Piſonē, aliiq; docent. pecuniæ uero ſumma H-S uicies fuit, hoc eſt ſcutatorum LII. M. DCCCCXLI, paulo plus. ita porro magnifice, atque eleganter facta uidetur fuiſſe, ut neque uillas, neque hortos Cicero deſideraret. nam & in epiſtola ad Leptam, Domus, inquit, eſt, quæ nulli uillarum mearum cedat. MVLTORVM faſtigiorum] tectum conclauia tegebat. id nolebat Quinctus deſcendere pluribus angulis, & lateribus, (ſic enim multa faſtigia habuiſſet) ſed uno tantum faſtigio uergere in tectum inferioris porticus. quod factum Cicero ſignificat. HONESTE] decenter, ſpecioſe, minime turpiter. VERGIT] quia eſt unius faſtigii, ideo uergit molli cliuo. non uergeret autem, inæquale ſi eſſet, lateribus lenem accliuitatem interrumpentibus. IN TECTVM] duo igitur tecta, quod ſupra conclauia, & quod ſupra porticum. CETERA eius] eruditionem ſignificat. SVSCIPIO] ita promitto, ut uelim me, niſi is erit, quem tu eſſe uis, quaſi prædem appelles. GABINIVM] è Syria reuerſum. TRES] una de maieſtate, L. Lentulus; duæ de repetundis, Ti. Nero, & C. Memmius.

acceſſit

acceſſit poſtea, item de repetundis, quarta factio, C. & L. Antonii; ut in epiſtola, quæ ſequitur: etiam quinta, de ambitu, P. Sylla; ut infra, & ad Atticum 65: eſt autem abſolutus Gabinius de maieſtate, damnatus de repetundis. infra, & ad Atticum 65. & Dio lib. XXXIX. ADHVC] quaſi aliæ præterea poſſint exiſtere, ſicuti, ut dixi, extiterunt quarta, & quincta. POSTVLANT] nondum poſtulauerant, ſed poſtulaturi uidebantur. unus enim L. Lentulus poſtulauerat: quod proxima uerba declarant. LENTVLVS] quem, abſoluto Gabinio, præuaricatum multi credidere. ad Atticum 65. FLAMINIS filius] ut diſtinguatur à L. Lentulo Crure. ſic ad Atticum 38: IAM poſtulauit] propterea de maieſtate prius, quàm de repetundis, Gabinius cauſam dixit. infra, & ad Atticum 65. DE MAIESTATE] apud C. Alfium prætorem; quòd prouinciæ finibus exceſſiſſet, dum regem Ptolemæum in Aegyptum reducit. TI. NERO] hic, opinor, is eſt, qui Tulliam Ciceronis filiam uxorem cupiuit, ut legimus ad Atticum 95: et Liuiam poſtea duxit, ex qua Tiberium imperatorem genuit. Velleius. C. MEMMIVS] alius fuit C. Memmius, qui præturam geſsit Piſone & Gabinio cos. & hoc anno cum conſulibus de ſequentis anni conſulatu coiit. ad Atticum 67. CAPITONE] ſubſcriptore. fuit autem Capito gentis Ateiæ, plebeius; Memmius, plebeius; Nero Claudiæ, patricius; (nam & Claudii Marcelli fuere, plebeii) Lentulus Corneliæ, patricius. fuere & Cornelii plebeii, non tamen Lentuli.

CATO] M. Cato prætor; qui de repetundis hoc anno quæſiuit. eo ægrotante, poſtulari Gabinius de repetundis non poterat. Sed cur tot annis prætor Cato poſt tribunatum pl. quem geſsit Silano & Murena coſ.? quia, qui fuit ei legitimus annus petendæ præturæ, Piſone & Gabinio coſ. eo anno in Cyprum Clodia rogatione ante comitiorum tempus emiſſus eſt: nec rediit, niſi biennio poſt, Marcellino & Philippo coſ. quo anno habita comitia non ſunt: & ex interregno conſules facti Pompeius & Craſſus: quibus comitia prætorum habentibus, cum prætorem Catonem populus faceret, Pompeius, in Vatinium propenſior, auſpicia mentitus, comitia diſſoluit. ita in annum ſequentem reiecta Catonis petitio eſt: quo anno, Domitio & Appio coſ. ex interregno creatis, præturam obtinuit, & geſſit. POMPEIUS] quo contendente, Gabinius de maieſtate eſt abſolutus. ad Atticum 65. NEC proficiet] immo profecit: ut etiam Gabinium, quem paulo ante accuſauerat, mox rogatu Pompeii, non ſine aliqua leuitatis nota, Cicero defenderit. Dio, & epiſt. fam. 95. COITIONE] de qua iam diximus. ad Att. 67. MESSALLA] quem maxime Cicero diligebat. itaque, Noſter, de eo dicit & infra: Enitemur, inquit, ut Meſſalla noſter ſaluus ſit. et in epiſtola ultima: Meſſallam noſtrum, reliquosq; moleſtia liberatos, uehementer gaudeo. & ad Atticum 64. Meſſalla noſter liberalis in populo ualde fuit. EXCLUDERETUR] coire enim turpi pactione noluit. ergo uir bonus. iam enim dixit Cicero: Eiuſmodi pactiones in ea coitione factæ, ut nemo

bonus

bonus intereſſe debuerit. SATISFACIO] efficio, ne quas in me amoris aut officii partes deſideret: quod attinet ad illius petitionem conſulatus. MEMMIO] qui poterat duobus Cicero competitoribus ſatisfacere? quia neuter neutri oberat. Meſſalla enim patricius, Memmius plebeius. ita nihil obſtabat, quin uterque ſimul conſul creari poſſet. DOMITIO] Caluino, conſulari candidato; qui conſul fuit anno proximo cum Meſſalla. IPSI] non modo reliquis tribus, ſed ipſi Domitio, qui non ea, qua illi, mihi eſt amicitia coniunctus. SCAVRVM] ultimum nominauit de conſularibus candidatis. quatuor enim omnes fuerunt, Meſſalla, Memmius, Domitius, Scaurus. defendit eum de repetundis accuſatum, apud M. Catonem prætorem. VALDE obligaui] eſt enim abſolutus. ad Atticum 64: et Pedianus. QVANDO comitia, & qui conſules] dixi iam, comitia hoc anno habita non eſſe; conſules uero, anno ſequenti, Meſſallam & Caluinum ex interregno fuiſſe. SEPT.] aut hoc tollerem, aut, OCT. reponerem. qui enim poteſt epiſtolam complicare XI. cal. Sept. cum meminerit iam in ipſa epiſtola de XII. cal. Oct. ſeq; dixerit Romam ueniſſe XIII. cal. Oct.? SVAVISSIMIS] refertis humanitate, atque amore. ILLE caſus] quem mihi Cæſar literis ſignificat. at qui caſus? de interitu Iuliæ filiæ, dicet aliquis: alius, de legatis, & legione cum cohortibus cæſa. ego neutrum. nam de filia, quæ Romæ obiit, ſatis ipſe ſine Cæſaris literis norat. nec diceret, Ille, ut de re longinqua:

neque, Caſus; ſed, Luctus: de legatis autem, & legione ratio temporum non patitur intelligi. cladem enim illam nondum Cæſar acceperat. hyeme ſequenti id euenit. quod libro V. commentariorum ipſius exponitur. itaque & Cicero ipſe in epiſtola huius libri ultima, quam ſcripſit in extremo anno, calamitatem eam ſignificat, cum Cæſaris in ſummo dolore uirtutem & grauitatem commemorat. de filiæ uero obitu in epiſtolæ clauſula ſignificat, ubi Cæſaris luctum nominat: quæ in mortem proprie dictio conuenit. Caſum igitur puto dici, naufragium multarum nauium in Oceano: de quo libro IIII. commentariorum de bello Gallico mentio fit. tres enim aduerſi, maximeq; triſtes Cæſaris euentus tribus in locis attinguntur, naufragium, interitus filiæ, cædes legatorum. CVM Publilio] locutum. qua de re, incertum eſt.

INTERIORE epiſtola] loca ſunt in antiquorum ſcriptis, quæ cum legimus, quaſi plana præterimus: deinde, quid ea ſibi uelint, ubi quis interroget, hæremus, incerti quid reſpondeamus; ac tum denique noſtram ſiue inſcitiam, ſiue negligentiam, non ſine aliquo pudore, agnoſcimus. hoc, Interiore epiſtola, ecquis eſt, qui ſatis accurate perpendat? natura enim, ac ratione quoque ipſa comparatum eſt, ut ea, quæ narranda proponuntur, paulo minus diligenter, quàm eadem, cum narrantur, attendamus. quoniam igitur hic proponitur, non narratur res; (narratur autem in eo, Me Pompeio legatum iri) ideo fit, ut neque oculus in legendo, neque animus in conſiderando, pro eo, quantum opus ſit, inſiſtat. oculus prætervoluat;

quaſi

quaſi res, quæ ſtudioſe ſpectetur, parum digna ſit: animum ad ea, quæ proponuntur, cognoſcenda cupiditas ducit. ita, quæ duo uerba, (hæc dico, Interiore epiſtola) uel diligenter conſiderata, minime tamen à multis, ut opinor, intelliguntur, ea ne conſiderantur quidem. de quibus ego ſic exiſtimo: interiorem epiſtolam uocari, non eam epiſtolæ partem, quæ à principio & à fine pari diſtet interuallo, ſed eam, quæ ab extremo propius abſit, quàm à principio. id adeo cognoſcetur, ſi, quod apud antiquos epiſtolæ claudendæ genus eſſet, oſtendemus. non enim tunc, eo, quo nunc ſolemus, modo, complicabantur, ſed in orbem inuoluebantur epiſtolæ, ita; ut, quæ ultima ſcripta in pagina pars erat, inuolueretur prima; quæ prima, ultima. itaque proprie uolumen una epiſtola & erat, & dicebatur. idq; Ciceronis teſtimonio comprobatur; qui ad Appium ſcripſit his uerbis: Volumen à te plenum querelæ iniquiſſimæ reddiderunt. et infert: Eadem epiſtola petebas. morem eundem uideo teneri ab iis, qui ſcriptum pretio faciunt: quos uulgo notarios nominant, ſcribas antiqui appellabant. quod enim hœdinis uitulinis ue ſcripſerunt in pellibus, id ita contrahunt, & quibuſdam quaſi ſpiris ipſum in ſeſe conuertunt, ut inuolucrum efficiant; ne've ſua ſponte laxetur, circunducto eiuſdem pellis quaſi uinculo aſtringunt. eadem erat olim forma literarum. hoc amplius: ne à tabellariis aperiri poſſent impreſſo ſuo quiſque ſigno cauebat. inde literarum faſciculus nomen ſumpſit: quòd, ut coniunctæ conſtrictæq; uirgæ faſcis eſt, item literæ à tabellariis in unũ, quaſi

uirgæ in faſcem, coniectæ, colligatæq;, quodam modo faſcis exigui formam præſeferrent. proprie igitur uolumen de re in orbem collecta, ut de epiſtola, de faſcia: improprie de re non orbiculata, ut de libro. tametſi olim, apud priſcos illos, de libris quoque proprie. ſcribebantur enim in libris, unde nomen ſumpſerunt, hoc eſt in codicibus arborum: iiq;, quo eſſent ferentibus commodiores, conuoluebantur. Quod autem Cicero dixit, Altera iam pagella procedit, in epiſtola ad D. Brutum, fam. 179. non de ipſa epiſtola, quam poſtea miſit, ſed de exemplo, quod in codicillis tunc exarabat, intellexit: in quibus unam iam pagellam totam, alteram non totam, ſed magnam partem ſcribendo impleuerat. non enim, cum ita dixit, ſcripſiſſe eum in charta uerisſimile eſt: cum illius epiſtolæ breuitas ea ſit, quæ nec unius, quantumuis anguſtæ, paginæ locum, ſi de charta cogitemus, nedum unius & alterius, tenere potuerit. at in codicillorum pagellas, quæ contractæ admodum erant, optime conueniet. Quòd ſi cui fieri poſſe uideatur, ut ipſos ad Brutum codicillos Cicero miſerit: negabo. nam codicilli ad eos tantum, qui iiſdem, aut certe minime longinquis in locis eſſent, mittebantur: quod exempla declarant, ut in proximo libro, & ep. fam. 56. ad Brutum uero, tam longe remotum, Celticam Galliam pro conſule adminiſtrantem, codicillos dare, cuius ineptiæ fuiſſet? nam ne ad Papirium quidem, qui neque prouinciæ præerat, ut Brutus, & multo, quàm ille, propius aberat, hominem ſibi familiariſſimum, codicillos tamen Cicero mittendos putauit, ſed epiſtolam è codicillis deſcriptam,

fam.

fam. 142: Neque uero mirandum eſt, in literis, quas inuolui ſolitas dixi, paginas interdum nominari: quod ab orbiculata inuolucri forma ſatis alienum uideri poteſt. nihilo enim minus inuoluebantur, quæ pluribus paginis literæ, quàm quæ una tantum pagina ſcriptæ fuerant. cumq; omnes eodem modo inuoluerentur; ideoq;, ſi forma ſpectaretur, itidem omnes uolumina poſſent appellari: uſitatius tamen erat, ut longioribus de literis, quæ plures haberent paginas, uoluminis uocabulum uſurparetur. idq; ſatis patet ab exemplis. POMPEIO] in Hiſpanias pro conſule ituro. ſic enim putabatur. uerum non iuit; easq; per tres legatos, Afranium, Petreium, Varronem, adminiſtrauit. decreta eſt ei lege Trebonia, Craſſo uero collegæ Syria, utrique in ſecundo conſulatu. Plutarchus, alii. NON audiui] quo modo hoc? cum ipſe ad Cæſarem aliquot menſibus ante de hac legatione ſcripſerit. extat, quæ hoc ſignificat, epiſtola lib. VII. fam. in qua Trebatium commendat. loquitur igitur de recenti rumore: de quo ſe negat audiſſe. falſum tamen non fuiſſe, ex eo diſcitur, quod ad Atticum in extrema epiſtolà lib. IIII. ſcriptum eſt. Sed heus tu, inquit, ſcripſeram ne tibi, me eſſe legatum Pompeio, & extra urbem quidem fore ex idibus Ian.? SCRIPSI QVE ad Cæſarem, Vibullium Cæſaris mandata] erit, cui non placeat iteratum Cæſaris nomen. ſed ſi, cum, Cæſaris, legimus, animo ſpectabimus, non Cæſarem, ad quem Cicero ſe ſcripſiſſe narrat, ſed Quinctum, qui hæc leget; feremus. DE MEA manſione] quam Cæſar cupiebat; ut eius ope, atque au-

ctoritate, quibus in rebus opus eſſet, uti poſſet. Supra, quod hoc declaret, illud eſt: Quod mihi ocium, Romæ preſertim, ut iſte me rogat, manenti? 318: NEC AD Oppium.] qui cum Cæſaris in urbe omnia negocia procuraret, ad eum quoque Cæſaris mandata perferre Vibullius debuit, ut is ageret cum Pompeio, ne me, ſi Cæſaris cauſa uellet, ab urbe remoueret. QVO conſilio?] fecit hoc Vibullius? non enim hoc ad Cæſarem placet referri: ne uideatur in eo conſilium requirere. QVANQVAM Oppium ego tenui] quanquam non hoc ideo dico, quia uoluerim Oppium Vibullii uerbis, cognita Cæſaris uoluntate, adduci, ut ageret cum Pompeio de mea manſione. quin ego illum, ſua ſponte ſatis incitatum, tenui. rectius enim duxi, Vibullium primo, cui Cæſar præſens præſenti mandauerat, deinde Oppium, cui ſcripſerat, agere cum Pompeio. BIBVLI] quid Bibulo cum Cæſare? parum ne notæ ſunt quæ inter eos omnium acerbiſſimæ fuerunt inimicitiæ? ego, & minima mutatione, & ſententia poſtulante, libenter, pro Bibuli, repoſuerim, Vibullii. nam & ad Att. 119. pro Vibullii, & Vibullius, libri ſunt ueteres, qui, male omnino, tamen habeant, Bibuli, & Bibulus. tota res perpendatur: male omnino ſenſiſſe non uidebimur. PRIORES partes] ut is prior ageret cum Pompeio. NVLLAS δευτέρας φροντίδας] Cum ſæpe literis Marcus Quincto ſignificaſſet, uelle ſe, quantum in ipſo eſſet, Cæſaris amicitiam tueri, eiusq; abſentis dignitati quammaxime ſtudere, neque in unius Pompeii beneuolentia omnia ponere;

(id

(id indicant illa uerba lib. II. in epiſtola, Riſi: De Pompeio, aſſentior Cæſari, uel tu potius mihi. nam, ut ſcis, iampridem iſtum canto Cæſarem: mihi crede, in ſinu eſt, neque diſcingor: et illa, in epiſtola, Ad IIII. non. eodem in libro infra: Quoniam in hoc homine colendo tam indormiui diu, curſu corrigam tarditatem) Quinctus, qui iam audiſſet, fratrem Pompeio legatum iri, ſuſpicatus eſt conſilium ab eo mutatum, quippe qui, ſi cum Pompeio legatus iret in Hiſpaniam, de Cæſaris rebus, quas Romæ curari oporteret, minimum laborare uideretur. cupiebat enim Cæſar Marcum ſua cauſa Romæ manere. quod ex eo ſatis patet, in epiſtola proxime nominata: Quod mihi tempus, Romæ preſertim, ut iſte me rogat, manenti, uacuum oſtenditur? ideo Quinctus, ea, qua dixi, ſuſpicione commotus, his fere uerbis ſcripſerat: Fortaſſe tibi δευτέραι φροντίδες σοφώτεραι uidentur: hoc eſt, fortaſſe conſilium de Cæſare mutaſti, qui cogites in Hiſpaniam: fortaſſe poſterius aliquid cogitaſti; idq́; magis probas, quàm quod antea conſtitueras. cui reſpondens Marcus, Ego uero, inquit, meas priores cogitationes, mea de Cæſare colendo conſilia nihil muto; poſteriores in Cæſaris rebus curas & cogitationes habere nullas poſſum. attigerat enim, & fortaſſe integrum recitauerat Quinctus ſenarium illum Euripidis in Hippolyto:

„ Αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι:

ut qui Euripidis lectione mirum in modum teneretur. quod ipſius epiſtola ad Tironem fam. lib. XVI. 259. teſtatur: in qua ſunt hæc: Euripidi quantum credas, neſcio; ego certe ſingulos eius uerſus ſingula

gula teſtimonia puto. Quod autem, Ego uero, dicit; uis quædam animi ſignificatur, moleſte ferentis quod à Quincto ſcriptum erat de ſecundis curis. quo loco quaſi punctus exiliit, &, ut de re moleſta, Ego uero, inquit, &c. atque hic, ut alibi ſæpe in exponendo Cicerone, Eraſmi, eruditi hominis, ingenium requiro: qui, cum in ſuis adagiis hunc locum interpretatur, prorſus aberrat à ſententia. hoc ego ita iudico: ſi quis tamen contra, cedam meliora oſtendenti. PENE PAR] ſecundum te, & liberos noſtros, nihil mihi eſt Cæſare carius. pene etiam æque, ac tu, liberiq; noſtri, mihi carus eſt. IAM] quia ſibi nos ſua iam liberalitate obſtrinxit. DEBEO] alios enim amamus, nec debemus, uoluntate quadam, & animi tanquam impetu compulſi: alios, quia nos id, quod facimus, recte & cum ratione facere iudicamus. Cæſarem, inquit, eodem pene, quo te, & liberos noſtros, loco habeo, quia debeo, ſummis illius in nos officiis, ſumma humanitate adductus: ueruntamen, ut hæc non eſſent, quæ ſunt maxima, amore coactus idem facerem. ita prudenter admodum hanc partem attingit Cicero. nam in amando Cæſare neque iudicium à uoluntate ſeiungit; ne uideatur id facere, quia debeat, potius, quàm quia uelit: neque uoluntatem à iudicio; ne ſignificet id ſe uelle, quod fortaſſe non debeat. ergo & facit iure, & libenter facit. quæ duo ſimul in amore optanda ſunt maxime. ſed ò, ſi quis omnes Ciceronis ſententias, quæ curioſis oculis non patent, aut hac, aut etiam multo maiore diligentia (quantulum enim id eſt, quod ego quidem

præſtare

præſtare poſſum?) aperiret: quàm multa manarent ad inuentionem præclara. ex una mehercule re, tribus aut quatuor uerbis à Cicerone explicata, ſæpe intellexi, cum ad cogitandum me dedi, res propemodum innumerabiles eiuſdem generis, eiuſdem elici ſententiæ poſſe. Verum hæc non ita noſtri propoſiti tractatio eſt. terminis enim quaſi quibuſdam interpretis officium definitur: quibus egredi nullo modo licet. quòd ſi contigiſſet, id quòd equidem maxime uellem, ut obſequi patriæ meæ roganti, eiq; meam induſtriam, ſæpe iam, primum Egnatio ætate confecto, deinde Bonamico mortuo, denegatam, de loco ſuperiore probare poſſem: à quo me munere, magno ſane cum animi mei dolore, ualetudinis infirmitas excluſit: locus ille fuiſſet ad aperiendos ueteris eloquentiæ fontes uehementer aptus. quæ eſt una nobilibus in gymnaſijs docendi ratio præſtantiſſima: ad quam ſe ſuaq; ſtudia honeſto loco nati non adoleſcentes modo, uerum etiam uiri libenter adiungunt. enimuero latent in Cicerone quidem noſtro pene innumerabiles, in Græcis, Demoſthene, & Iſocrate, bene multæ uirtutes eiuſmodi; quæ ſi ad artem ita redigantur, ut eas non oculis intueri modo, uerum etiam mente & cogitatione liceat complecti; facile uideo futurum, ut eleganter & cum laude ſcribere cupientibus egregiam facultatem, ualdeq; ſplendidam ac lautam orationis Latinæ ſupellectilem biennii pariat exercitatio. hoc nimirum eſt, quod ego ab eo doctore, qui artem profiteatur, aut unum tradi, aut præcipuum certe uelim. nam, inani uel earum hiſtoriarum, quæ à libris peti facile poſſunt, recitatione,

ratione, uel figurarum; quas Demoſthenes, aut Ci cero ne ſomniando quidem unquam uidit, commemoratione, tempus conterere; hominis eſt aut eius, qui ſuæ potius ambitioni, quàm aliorum utilitati, conſultum uelit; aut eius, qui eam uiam, quæ ad ueram ſolidamq; gloriam ducit, penitus ignoret. AB Ariſtophaneo modo] ſincerum illud puto, Ab Ariſtophane: corruptum, O modo. emendatio quidem à me nulla. quòd ſi particula, Ab, tollatur; de qua tollenda quid ſtatuam, non habeo, cum ea non nullis à ueteribus libris abſit, Beſſarionis tamen in libro ſit: minima diſtinctione ſententia patefiet; nec iam ſuſpicio mendi reſidebit ulla. diſtinguetur autem ſic: Quam paulo ante acceperat, Ariſtophaneo modo: ut, Ariſtophaneo modo epiſtola dicatur, quæ Ariſtophanis ad ſimilitudinem accedat: puta, quia comicum quiddam in ſententiis, ex Ariſtophanis genere, præſeferat. ET ſuauem, & grauem] quales patris ad filium puerum eſſe literas decet: ſuaues, ob ætatem filii; cuius habenda ratio eſt: graues, ut pater patrio quodam tum naturali tum legitimo iure ſeueritatem retineat. AFFIXVM, tanquam magiſtro.] hærebant enim magiſtris pueri, donec prætexta utebantur. prætexta depoſita, & uirili toga ſumpta, adibant fere ad iuriſconſultos, ut ius ciuile, cauſis agendis maxime neceſſarium, cognoſcerent. ANNALI] Villiæ gentis, plebeiæ. natum cognomen ab eo, qui legem de petendis magiſtratibus annalem in tribunatu pl. tulit. Liuius libro, opinor, XL. ET tamen] cum, de illo diligenter curare, ſatis eſſet; ea tamen cura non

contentus,

contentus, etiam conſilium addidiſti. SERVILIVS] Iſauricum dici, manifeſtum eſt. SIGNIFICABAT] ergo non erat Romæ. nam, ſignificare, abſentis eſt. NON poſſum ſcribere] quia mirandum non eſt, ſordidi hominem artificii humanitatem ignorare. de hoc ſupra, 322. SALVIO] is ad Quinctum profectus eſt VI. id. Oct. 325. LABEONI] Segulię gentis, plebeiæ. RESERVABAM.] ut iis darem eas literas, quas in alienas manus incidere minime uelim. NE NVM quidem, quid uellem,] cum iret ad te, qui mihi frater es, debuit (alia mitto) hoc ſaltem, num quid uellem, rogare. T. PINARIVS] Lucii fortaſſe frater, quem C. Cæſar, nepotem ſororis ſuæ, heredem cum Q. Pedio, & C. Octauio reliquit. de quo Suetonius his uerbis: Nouiſsimo teſtamento tres inſtituit heredes, ſororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera. FRATER eius] Lucius fortaſſe; quem dixi unum fuiſſe de Cæſaris coheredibus. ADOLESCENTEM.] adoleſcentes interdum appellabantur annos etiam plures, quàm triginta, nati. itaque in epiſtola ad M. Cœlium, Hominem, inquit, adoleſcentem non tam allicere uolui, quàm alienare nolui. cum loquatur de C. Cœlio: qui iam quæſtor fuerat; & quæſtura non ante annum XXXI. lege annali gerebatur. etiam in oratore modo adoleſcentem, modo uirum appellat Iſocratem. etſi, uirum, dignitatis cauſa dictum in eo loco, item ut alibi, poſsit aliquis exiſtimare. nunc adoleſcentis nomen de ætate ſolum uſurpatur ea, quæ anno incipit XIII. definit XX. ALIAM in ſententiam]

tiam] cum ſignifices, minime te de ſuburbano emendo cogitare. DE SE] ſi loqueretur ex Anitii perſona, hoc modo; Miratur Anitius, nihil te recordari de ſe: uſitatum eſſet. nunc, ex perſona ſua cum dicat; Soleo admirari, nihil te recordari de ſe: quàm proprie, ſe, pro eo, poſitum ſit, grammatici uiderint. eiuſmodi notauimus exemplum in oratione pro comœdo: Societatis, inquit, non ſuas, lites redemit, cum fundum à Flauio Roſcius accepit. quid ita ſatis non dedit, amplius à ſe neminem petiturum? non enim dixit, A ſe, pro, à ſe ipſo, ſed pro, ab ipſo Flauio; à quo fundum acceperat. EPICHARMI.] Siculi, poetæ comici: quem Plautus imitandum ſibi propoſuiſſe putabatur: unde Horatii uerſus:

Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi.

γνῶθι] cognoſce, quo modo alio uſus eſt. Prius, quàm credas, aiebat Epicharmus, cognoſce quemadmodum is, cui crediturus es, alio ſit uſus: ut, ſi ſe erga alium recte & optima fide geſſerit, ei te tuto committas; ſin minus, exemplo doctus caueas. apparet Anitium non bona fide fuiſſe: itaque non facere Quinctum ſatis prudenter, qui eius opera in emendo ſuburbano cogitaret uti. SERMONEM eius.] ſubaudi, narraſti, cum eſſemus una in Tuſculano eius. QVEMADMODVM coniicio,] Imperfecta ſententia: ſed, opinor, hoc ſignificat: Quemadmodum coniicio, quaſi minime illum noris, ita res illi tuas committis. incipit autem, fraterno amore adductus, hoc dicere: mox, ne fratrem uideatur nimis multis uerbis ut imprudentem monere, extremam ſententiæ partem

tem

tem omittit. Qvid uelis] cogites ne de emendo, ut Anitius dicit, an ſecus, ut in tuis ad me literis ſignificas. Ne quid ille turbet,] ne quid miſceat; ne ſincera fide non agat; ne te implicet in eo negocio, ſic, ut expedire te niſi cum damno non queas. Qvid præterea? Quid? etiam.] genus in epiſtolis, preſertim iis, quæ ad familiares mittuntur, in extremo uſitatum. uarias enim res cum ſcripſimus, nec iam memoria quidquam ſuppeditat; quaſi nos hæc per literas collocutio delectet, ipſi nos interrogamus, num quid præterea ſcribendum ſuperſit? deinde, alterum, Quid, eſt illud quidem ipſum quoque cum interrogatione poſitum: ſed reſponſio tamen ad priorem interrogationem quædam uidetur. nam cum rogauit, quid prǽterea eſt quod ſcribam? reſpondet, quid ſcribam? quaſi dicat: nunc quidem nihil uideo, quod præterea poſſim ſcribere. mox, inuenta re, ſubiungit: Etiam. etiam, inquit, præter ſuperiora aliquid eſt. Tale illud ad Atticum 8. Noui tibi quidnam ſcribam? quid? etiam. et 26: Aliud quid? etiam. et 34: Quid aliud? quid? hoc, opinor. Ad IIII. cal. Oct.] fuerat igitur ad urbem per ſeptem dies. acceſſit enim XII. cal. Oct. quod ſupra ſcriptum eſt in hac ipſa epiſtola 323. noctv] quia conſpici puderet. redibat enim, ſenatusconſulto de prouincia reuocatus; & eum tres factiones, una de maieſtate, duæ de repetundis poſtulabant. turpiſsimus igitur Gabinius, qui noctu introiret; cum ceteri imperatores & interdiu omnes, & plerique triumphantes. Hora octaua,] quæ, quo modo nunc horis diem diſtinguimus,

ſtinguimus, uigeſima fere nobis eſſet. diem enim ſemper ueteres in horas duodecim tribuebãt: quæ, pro dierum inæqualitate, modo breuiores erant, modo longiores. EDICTO] edictorum duo genera, unum, quod, inito magiſtratu, publice proponebat prætor urbanus, ex quo toto anno ius diceret; alterum, quod ad ſingulas cauſas pro re nata accommodaretur: quale eſt Alfii prætoris, quo Gabinium maieſtatis reum adeſſe ad decimum diem iubet. hoc poſterius commune eſt prætori urbano cum reliquis prætoribus, qui de criminibus quærebant: illud prætoris urbani proprium. ſed hæc libro de iudiciis reſeruemus: qui doctrinam, ut ſperamus, non omnino iuriſconſultis inutilem complectetur. ALFII] prætoris, de maieſtate quærentis. in epiſtola, quæ ſequitur proxima, Quæſitor, inquit, grauis, & firmus Alfius. ADESSE] in iudicio, decimo, ut opinor, poſt nominis delationem die. nam Pedianus in commentario Cornelianæ, cum de Cornelio, qui & ipſe de maieſtate accuſatus erat, loquitur, his utitur uerbis: Cum L. Caſſius prætor decimo die, ut mos eſt, adeſſe iuſſiſſet. et apud hunc, ſupra, lib. II. epiſtola, Riſi: Decimus erat Cœlio dies. atque hic decimus Gabinio dies, non dubito, quin fuerit, III. cal. Oct. poſt eum, quo in urbem introiuit, proximus: quo ipſo die Cicero hanc epiſtolæ partem ſcripſit. cadit igitur, diebus decem numeratis, nominis delatio in XII. cal. Oct. hoc eſt in eum ipſum diem, quo ad urbem acceſſit: ut ei, poſt aduentum, nihil omnino ſpatii dederit Lentulus accuſator. AFFLICTVS eſt.] cum

iret

iret ad iudicium. PROXIMVS] turpitudine: cum utrunque ſenatus de prouincia reuocaſſet, utrique ciuitas, memoria maxime Ciceronis eiecti, eſſet infenſa. ἐμβόλιον] partem quandam ab argumento propoſito ſeiunctam, interpoſitionem. MEORVM librorum] an de republica, quos in manibus habebat, quosq; & ſupra ſuos, in hac ipſa epiſtola, nominauit? uix opinor: non enim illos in libros, quorum eſſet ὑπόθεσις omnium grauiſſima, inducerentur huiuſmodi fabulæ. de poemate malim intelligere, non eo, quod ab ipſo quæſierat Quinctus, (quibus enim libris Quinctus pro ſuis uſurus eſſet, de iis non, opinor, dixiſſet Marcus, Meorum librorum) ſed eo, cuius primum iam librum à Cæſare lectum, & magnopere probatum, dixit in epiſtola libri II. ultima, in extremo. REDITVS] ex prouincia. redierat autem Piſo anno proximo, Pompeio & Craſſo cos. ALTER exercitum perdidiſſet, alter uendidiſſet] perdidit Piſó, uendidit Gabinius: ille, cum commiſit, ut cæderetur: hic, cum Ptolemæum pretio conductus reſtituit. in oratione de prouinciis conſularibus, in Piſonem, in hiſtoria. SATIS commodas] ſatis proſpera ſignificantes de Britannico bello, ſatis ex noſtra uoluntate. AD mare] te relicto in interiore Britannia. GRATVLANDI] quòd rem ſatis feliciter in Britannia geſſiſſet. LVCTVM] ob interitum filiæ: qui proprie luctus eſt.

EPISTOLA II.

325.

Iiſdem conſulibus.

D POPVLVM] quæro, nec tamen inuenio, quo de crimine Gabinii po-
A pulus iudicauerit. nam de maieſtate, deq; repetundis non populus, ſed prætores cum conſilio quærebant. nec ullum præterea Gabinio facinus obiectum reperio: fieri tamen poteſt, ut Memmius, cum tribunus pl. eſſet, pro poteſtate populum coegerit, ut de Gabinio ſuffragium ferret, uel de maieſtate, uel de repetundis: ſed, de repetundis, potius crediderim: quo crimine item ad prætorem conſtitui accuſator, Ti. Nerone pari ſtudio contendente, cupiebat. quod & ſupra in proxima epiſtola, & hic proxime planum fit. quem porro in iudicio populi Gabinius exitum habuerit, quo facilius intelligatur, ipſa Valerii Maximi, quæ ſunt in octauo libro, uerba ſubſcribemus. A. Gabinius, in maximo infamiæ ſuæ ardore, ſuffragiis populi, Memmio accuſatore, ſubiectus, abruptæ eſſe ſpei uidebatur: quoniam & accuſatio partes ſuas plene exhibebat; & defenſionis præſidia inualida fide nitebantur; & qui iudicabant, ira perciti pœnam hominis cupide expetebant. igitur lictor & carcer ante oculos obuerſabantur: cum interim omnia iſta, propitiæ fortunæ interuentu, depulſa ſunt. filius nanque Gabinii Siſenna, conſternationis impulſu, ad pedes ſe Memmii

ſupplex

ſupplex proſtrauit, inde aliquod fomentum procellæ petens, unde totus impetus tempeſtatis eruperat. quem truci uultu à ſe uictor inſolens repulſum, excuſſo è manu annulo, humi iacere aliquandiu paſſus eſt. quod ſpectaculum fecit, ut Lælius tribunus pl. approbantibus cunctis Gabinium dimitti iuberet. LVCVLENTE calefecerat] non frigide accuſauerat, ſed ita uehementer, ut Gabinius caleſceret. tralatio. agitari enim non modo corporis, uerum etiam animi motu, caleſcimus. ſic M. Cœlius in epiſtola: Si Parthi uos nihil calfaciunt. NON licuerit] clamore, conuicioq; populi. CALIDIO] M. Calidio; quem fuiſſe oratorem dulcem potius, quàm uehementem, in libro de claris oratoribus oſtenditur. CATONEM] prætorem, de repetundis cognoſcentem. ergo, cuius futura de reo quæſtio erat, is & de accuſatore deligendo ante cognoſcebat. DIVINATIO] contentio, quis deberet accuſare. cauſam nominis Pedianus exponit, quia non de facto quæreretur, ſed de futuro, quæ eſt diuinatio, uter deberet accuſare. C. ET L. Antonios] tres igitur factiones Gabinium de repetundis poſtulabant, Memmius, Nero, Antonii: quos in epiſtola proxima non nominauit: nondum enim extiterant: itaque ibi, quaſi futurum diuinaret, non dixit, Tres factiones Gabinium poſtulant, ſed, Tres adhuc factiones. nam poſtea quarta factio, Antonii poſtularunt, deinde & quinta P. Sylla, ut eſt in epiſtola ad Atticum 65: Fratres fuerunt M. Antonii, poſtea triumuiri; filii Marci, eius, qui, gratia Cottæ conſulis, & Cethegi factione in ſena-

tu, curationem infinitam nactus totius oræ maritimæ, Siciliam & prouincias omnes depopulatus eſt; ad poſtremum, inferens Cretenſibus bellum, morbo interiit. huius igitur filii Caius, & Lucius, nepotes uero Marci, clariſsimi oratoris. M. F.] ſic antiqui ſcribebant: nonnulli poſtea ſic, M F.os inde natus error apud antiquitatis imperitos, ut, Meos, non M. F. os legendum putarent, ob ſimilitudinem F. & E. quod ideo dictum à me uolui, quia uideo in aliquos etiam impreſſos libros hanc mendam irrepſiſſe. idq; ut monerem, operæpretium exiſtimaui. NEGOCIVM inuertit] res Gabinii perditas reſtituit. hoc non ſine cauſa Cicero timebat. opes enim Pompeii maximæ; qui etiam ſuo ſtudio, ut Gabinius de maieſtate abſoluetur, obtinuerit. infra, &ad Atticum 65. DELECTARE] odio ſenatus in Gabinium, amore in me. SVBITOQVE] cum hoc uerbum Cicero poſuit, proxima ſpectauit, quod ſupra, quod infra; ſupra, quod dixerat, Triumphum ſe poſtulare dixiſſet; infra, quod infert, Bonus imperator noctu in urbem hoſtium inuaſiſſet. altero enim Gabinii leuitas, & inconſtantia coarguitur; qui, cum de triumpho ubique iactitaſſet, ſubito, abiecta triumphi poſtulatione, in urbem introiſſet: altero, eiuſdem turpitudo, & improbitatis conſcientia notatur; qui non interdiu ſit auſus introire; cum intelligeret ita ſe de ciuitate ac de republica eſſe meritum, ut, ſi luce ingrederetur, ab occurrente populo non ſalutationes honorificas, non ullas laudes, ſed omnia probra, omnes contumelias merito poſſet expectare. SVBITO autem non

ita

ita reſtricte dictum, ut ſubito poſt aduentum Gabinii ad urbem intelligi debeat: manſit enim ad urbem per nouem dies, cum acceſſiſſet XII cal. Oct. introiſſet IIII cal. ſed, SVBITO, præter expectationem: cum ex eo rumore, quem ipſe paſſim diſſipauerat, triumphans potius ingreſſurus eſſe uideretur. BONVS imperator] ex ambiguo ludit. nam periti imperatores plerunque noctu irrumpunt in urbes hoſtium. iſte uero, nequam imperator, cum ſe odio eſſe ciuitati ſentiret, ſic, ut eum hoſtis loco haberet, noctu introiuit, conuicia ueritus, & contumelias, ſi interdiu ingrederetur. HOSTIVM plane] ciues enim hoſtes ei plane ſunt. INVASISSET] dicendum erat, Introiſſet: maluit, Inuaſiſſet, ut in tralatione perſiſteret. noctu enim Gabinius, præter expectationem, bonorum imperatorum exemplo, cum urbes hoſtium inuadunt, introierat. ita tribus uerbis à Cicerone, eleganter ſane, & apte de introitu Gabinii, comprehenſa tralatio eſt, his inquam, imperator, hoſtium, inuaſiſſet. NON committebat] ut odioſa de re dixit proprie, committebat. timebat enim ſenatum: oderat eum, eiq; pariter odio erat, iam inde à conſulatu. dixerat enim in concione conſul, hoc eſt is, qui tueri ſenatus auctoritatem deberet; Errare homines, ſi ſenatum aliquid in republica poſſe arbitrarentur. pro Sextio. IPSO] diſtulit, quoad potuit: ipſo demum die decimo, ultra quem differre non poterat, in ſenatum uenit. DECIMO] ab introitu in urbem. ergo nonis Oct. nam introiuit IIII cal. OPORTEBAT] iubente lege; aut, mo

re maiorum. HOSTIVM] lege cautum erat, quod Valerius libro II. narrat, et Dio libro XXXVII. ſignificat, ne quis triumpharet, niſi qui quinque millia hoſtium una acie cecidiſſet. hic, non dubito, quin aliud agatur. non enim triumpharat Gabinius, aut, cum in urbem iam eſſet ingreſſus, de triumpho poterat cogitare. quare crediderim, non iis modo, qui triumphaſſent, aut triumphaturi eſſent, ſed omnibus plane imperatoribus, è prouincia reuerſis, uſitatum hoc fuiſſe, ut cæſorum non tam hoſtium, quàm militum numerum in ſenatu exponerent. Beſſarionis liber habet, Hoſtiarum. et in epiſtola M. Cœlii, ubi legitur in impreſsis, Cum de hoſtibus ageretur, in manuſcriptis aliquot uidimus, Hoſtiis. quo tamen in loco ſequi maluimus eos, qui habent, hoſtibus, adducti Valerii Maximi auctoritate, qui legem illam de cæſorum hoſtium & militum numero commemorat. IN RE hæſit] magis placet, quod aliis item uideo, Inrepſit: cum eo tamen placet, ſi ueteres libri conſentiunt. nam Beſſarionis liber, In re hæſit, habet: quod eſt, in recitando, implicitus ignoratione rei. Inrepſit, uero ualet hoc, ueniſſe Gabinium in ſenatum & inuitum, & latenter, more animalium repentium. curſu enim uoluntas maior declaratur. INFREQVENTIA] cùm è prouincia reuerſos, quo primum die ad ſenatum adeunt, propinqui, familiares, clientes comitatu maximo ſoleant honeſtare. EXIRE] hoſtium & militum numero recitatò: quaſi, præterea quod ageret in ſenatu, nihil ei reſtaret. A CONSVLIBVS] Appio, & Domitio: quorum Domitius

tius Pompeii cauſa, inimiciſſimi ſui, Gabinium oderat; Appius, quia miſſum in Syriam legatum, ut in Dione legimus, recipere noluerat: qui etiam illum eo die accuſauit maieſtatis: quod in hac ipſa ſcriptum eſt epiſtola. PVBLICANI] Syriani, Gabinio infenſi. queſtum enim ſua damna ad ſenatum uenerant: quòd, cum Gabinius, finibus prouinciæ ſuæ contra leges egreſſus, Alexandriam ad reſtituendum Ptolemæum cum exercitu profectus eſſet; prædones per eius abſentiam maritima Syriæ loca uaſtarunt. quo facto, publicanis ea, quæ de publico redemerant, exigere non licuit. Dio lib. XXXIX. ET CVM à me] poteſt non abundare, etſi uidetur, particula, ET. nam eſt, cum uulneraretur, & à me maxime. poteſt etiam abundare: quòd eam addiderit imperitus; qui cum uideret, A tuis, (ſic enim eſt in libris aliquot manuſcriptis, non, ut poſtremo impreſſis, Actus) copulam neceſſariam duxerit: ut ad uerbum, Vulneraretur, utrunque referretur, hoc modo: Cum à tuis, & à me maxime uulneraretur. VVLNERARETVR] accuſaretur. à uenatione tralatio. feræ enim undique actæ uulnerantur. ideo intulit, Vulneraretur; cum, Actus, iam dixiſſet. NON tulit] ſuſtinere tacitus non potuit. ſic in III. de orat. Cum homini & uehementi, & diſerto, & in primis forti ad reſiſtẽdum Philippo quaſi quaſdam uerborum faces admouiſſet, non tulit ille, & grauiter exarſit. TREMENTIS] ut hominis ira commoti. EXVLEM] quia lege Clodia, ipſo conſule Gabinio, pulſus, per ſexdecim menſes urbe caruerat. huiuſce nominis contumeliam,

etiam à P. Clodio ſibi obiectam, diluit ac purgat in paradoxo multis uerbis. IMPETV] impetum ſignificauit ſenatus, cum dixit, Vt ad corpus eius accederet. PVBLICANI.] Gabinio, propter damna & iniurias ab illo acceptas, infenſi; Ciceroni, conſulatus beneficio, coniuncti. ut omittam, quòd Cicero patre natus erat equite Romano, & publicani omnes equeſtris ordinis. quo uidebatur quiddam inter eos neceſsitudinis intercedere. FORIS] paſsim, non ſolum in ſenatu, ſed apud ceteros etiam. ſic locutus eſt in epiſtola longa ad Lentulum: Cum ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet. et ad Quinctum fratrem: Foris ualde plauditur. In uulgus, alibi dixit, eadem ſententia. CLARIVS] hac, quam ſenatus dedit, ſignificatione uoluntatis erga me. TENEO] antique, pro teneo me. Tenuit ſe Cicero ab accuſando Gabinio, quod infra quoque confirmat, in cauſa maieſtatis: de repetundis uero non modo non accuſauit, uerum etiam rogatu Pompeii defendit: quod & Dio lib. XXXIX. narrat, & ipſe in epiſtola ad Marium, fam. 95: ſignificat. Illud mirari non ſatis poſſum, quod ab eodem Dione traditum uideo; Gabinium à Cicerone de maieſtate grauiſſime accuſatum. quod aperte falſum oſtendit ipſe Cicero & hic, & apertius etiám infra in epiſtola, Gabinius. niſi ſi, ut à teſte Cicerone, non ut ab accuſatore, Gabinium accuſatum intelligas. acerbe enim teſtimonium in illum dixit: quod infra in ultima ſcribit epiſtola: Teſtis, inquit, uehemens fui, præterea quieui. CVM Pompeio] qui Gabinii patrocinium ideo ſuſcipiet,

ſuſcipiet, quòd ipſe Gabinium, ut Ptolemæum in regnũ reduceret, ſcriptis literis impulerat. Dio lib. XXXIX. QVOD inſtat] in quo uereor ne Pompeii animum offendam. ille enim fauebit Guttæ, ego Miloni, de me optime merito. infra, in ultima epiſtola. VEL quòd iudices nullos] etiam in ad Atticum epiſtola lib. IIII. cauſam abſoluti Gabinii confert in Pompeii contentionem, iudicum ſordes. item hic, infra. Quod autem eſt in impreſſis libris, Vel quòd; mendoſum exiſtimo. nam Beſſarionis liber habet, id quòd. unde factum ſuſpicor, uel quòd, eorum temeritate, quorum aures imperitæ antiquam, non tamen ſatis uſu peruulgatam, loquendi rationem ferrent. eſt enim, id quòd, pro ideo quòd. ſic locutus eſt is, qui mihi eſt poſt Ciceronem familiariſſimus, Terentius in Heautontimorumeno: Id quòd eſt conſimilis moribus, con uinces facile ex te natum. Et in Hecyra: Illico lætæ exclamant, Venit, id quòd me repente aſpexerant. ſic & Liuius libro XLI. Id quòd erat uetuſta coniunctio cum Macedonibus. Animaduerti autem eos, qui theſaurum latinæ linguæ congeſſerunt, quaſi de induſtria, prætermiſiſſe præclara quædam: quæ ego niſi ſeparatim ad uſum meum iam notaſſem, hærerem ſæpe, ueterum teſtimonio deſtitutus. nam ſi, aut, Id quòd, in eo libro quæras; aut, Foris; quod proxime expoſuimus; aut huiuſmodi; quæ non ita ſtatim intelliguntur: prorſus nihil inuenies. nimirum pro theſauro carbones, ut in adagio. ſed ad propoſitum. Ego totum hunc locum ita legerem, ac diſtinguerem: Teneo ab accuſando, uix mehercule; ſed tamen teneo, id

quòd

quòd nolo cum Pompeio pugnare: (ſatis eſt, quod inſtat de Milone) id quòd iudices nullos habemus: ἀπότευγμα formido. quemadmodum enim, ubi eſt in impreſſis, Vel quòd iudices, mendoſum eſſe Beſſarionis liber oſtendit: ſic illud, Vel quòd nolo, non ſincerum eſſe, facile poſſum ſuſpicari: cum eadem utrunque potuerit cauſa deprauare. ἀπότευγμα] abſolutionem Gabinii, propter iudicum ſordes, formido. timeo, inquit, ne non aſſequar, quod uelim. nam ἀποτυγχάνω, ſpe fruſtror, non obtineo. MALEVOLENTIAM] in ipſum, an in Gabinium? in ipſum: nam cauſas colligit, cur ab accuſando ſe teneat. hæ ſunt, Pompeius, iudices, hominum maleuolentia. ſuos enim ipſe quoque maleuolos habebat. ALIQVID accidat.] contra quàm accideret me non accuſante. timeo, ne abſoluatur. nam, qui me oderunt, fortaſſe illum, me accuſante, ſubleuarent. NEC deſpero] nam, ne ſperem omnino, Pompeius, & iudicum infirmitas facit. NON NIHIL per me] qui ut non accuſem, aliis tamen accuſantibus opem aliquam ſumminiſtrabo. et, Non nihil, ne, ſi uehementer, Pompeium à ſe abalienet: cum quo pugnare nolebat. CONFICI] ut iudicio condemnetur. A' MEMMIO Domitius] candidatus à candidato. abſolutum conſtat, quia conſul fuit anno proximo cum Meſſalla: nec Domitium modo, ſed omnes plane candidatos. nam in ultima epiſtola, Meſſallam, inquit, iam noſtrum, reliquoſq; moleſtia leuatos, uehementer gaudeo. aut igitur is, qui exulauit Athenis, ad quem ſcribuntur à Cicerone epiſtolæ lib. fam. XIII.

alius

alius Memmius eſt; (meminimus autem ſupra quoque de duobus Memmiis, quorum utrique prænomen fuerit Caio) aut, ſi hic eſt, poſtea in alio iudicio condemnatus. A Q. CVRTIO] hunc ignoro prorſus. Magnuli liber, ad manuſcripti exemplum emendatus, Acutio, mendoſe, fortaſſe tamen cum ueſtigio ueritatis. Q. POMPEIO] Rufo, ut ad Atticum 64: Syllæ dictatoris ex filia nepote, ut apud Pedianum: hic biennio poſt tribunus pl. occiſo Clodio, ſæpe atque acriter in Milonem, ac Ciceronem etiam ipſum concionatus eſt. Pedianus. exulem ſignificat Cœlius in epiſtola I. libri VIII. fam. TRIARIO] adoleſcente, qui eum paulo ante de repetundis accuſauerat. paratum fuiſſe ad dicendum, & notæ induſtriæ, Pedianus tradit. filius fortaſſe fuit eius, cuius orationem Cicero plenam literatæ ſenectutis appellat in Bruto. AVT hominum, aut legum] aut candidatorum, ſi condemnantur; aut legum, ſi abſoluuntur. leges enim uidentur interire, cum nocentes abſoluuntur rei. culpam ſignificat candidatorũ, ut ſupra, cum dixit: Ita erant progreſſi candidati conſulares, ut non eſſet ferendum. et ad Att. 64: Tres candidati fore rei putabantur. quid poteris, inquies, pro iis dicere? ne uiuam, ſi ſcio. INTERITVS] calamitas, exilium. mortis enim ſupplicium Sempronia lex à ciuibus R. amouebat. ſic infra, Periturus reliquis iudiciis, de Gabinio dixit, cum damnationem intelligeret. VT IVDICIA ne fiant.] aliquo tribuno pl. intercedente. etiam edicto conſulis iudicia ſublata animaduerti, ut cum de ui Clodium accuſauit Milo, Lentulo & Nepote

te cos. pro Sextio, Conſul, inquit, prætor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adſit, ne citetur: ne quæratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceat. idemq; in epiſt. fam. 13. his uerbis: Cum tribunus pl. pœnas à ſeditioſo ciue per bonos uiros iudicio perſequi uellet, exemplum præclariſſimum in poſterum uindicandæ ſeditionis de rep. ſuſtulerunt. confirmat Dio libro, opinor, XXXIX. INTERREGNVM.] quò deducta eſt. quod autem hic, Res uidetur ſpectare ad interregnum, ad Atticum 65: dixit, Res fluit ad interregnum. REI NOLVNT] itaque obnunciationibus dies comitiorum ſuſtulerunt. quod in epiſtola proxima oſtendetur. et ad Atticum 54: Nolebant autem ideo haberi comitia candidati conſulares, quo plus haberent ſpatii ad hominum ſtudia colligenda. MAXIME Memmius] cuius etiam cauſa fore putaretur aliquis tribunus pl. qui comitia in aduentum Cæſaris detruderet. ad Atticum 66. CAESARIS aduentu] in urbem? minime: quia cum imperio Cæſar erat: nemo autem cum imperio urbem introibat, exceptis qui triumphabant: quorum ipſo triumphi die finiebatur imperium. Ad urbem? ne id quidem: præfectis enim prouinciarum egredi prouinciæ terminis non licebat: & prouinciæ Galliæ, quam Cæſar adminiſtrabat, Rubico flumen erat finis. Quò igitur? in Galliam Togatam, Cæſaris prouinciæ partem, quæ ad ſuffragia ueniebat. his igitur ad comitia uenientibus fore ſperabat Memmius ut à Cæſare commendaretur: ſimul illud, ut, cum peragendorum conuentuum cauſa

Cæſar

Cæſar in Italiam ueniſſet, de ſuis militibus Romam mitteret, qui Memmium in petitione conſulatus adiuuarent. itaque ad Atticum 66. Memmius, inquit, Cæſaris commendetur militibus. et hic, in epiſtola ultima. IACET] minime futurus conſul putatur. infra de eodem, Friget, dixit: ſupra de Meſſalla, Flaccet: & ad Atticum de eodem 62: Languet. hæc ad copiam latinæ linguæ. VIDEBATVR] & fuit, plebeius cum patricio. populum enim liberalitate deleniuerunt. ad Atticum 64. Meſſalla noſter, inquit, & eius competitor Domitius liberalis in populo ualde fuit. nihil gratius. certi erant conſules. REFRIXERAT] deſertus à Pompeio. nam in poſtrema epiſtola, Scaurum, inquit, iampridem Pompeius abiecit. de quo etiam ſuſpicio quædam fuerat. nota enim erat Pompeii ſimulatio. itaque ad Atticum 62: Pompeius Scauro ſtudet, ſed, utrum fronte, an mente, dubitatur. Refrixerat: deſierat conſul putari. amiſſo enim Pompeii ſtudio, ſimul opinionem conſulatus amiſerat. SINE lege curiata] Aliquem, opinor, tribunum pl. cum ferretur curiata lex, timebat interceſſorem. ideo etiam cum C. Memmio & Cn. Domitio Caluino turpiſſima pactione coiit, de qua ad Atticum 67. ut ambo H-S CCCC conſulibus darent, ſi eſſent ipſi conſules facti, niſi tres augures dediſſent, qui ſe affuiſſe dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non eſſet. quo patefit ſumma in Appio prouinciæ cupiditas. Imperium dabat populus lege curiata, ſenatus lege Cornelia. qui lege curiata, ſumptu publico, qui Cornelia, ſuo ibant in prouinciam. ideo in epiſtola

la ad Atticum 65: Appius, inquit, ſine lege, ſuo ſumptu in Ciliciam cogitat. et fam. 17. LENTVLO noſtro] Spintheri, Ciliciam adminiſtranti, qui Ciceronem conſul ab exilio reſtituerat. ILLO die] de quo dixit iam, Ipſo decimo die: cum Gabinius in ſenatu actus & uexatus undique eſt. ACCVSAVIT] non ad prætorem in foro, ſed in ſenatu. DATA] prolata, eorum qui participes aut conſcii fuerant maieſtatis imminutæ: quibus teſtibus conuinci Gabinius poſſet. IPSA domus] quod ſcilicet reliquum erat, expolitio. iam enim ædificatam magna ex parte crediderim; cum in proxima ſuperiore epiſtola dixerit, Vrbanam expolitionem urget Philotimus. et in ea, quæ ſequitur proxima, Expolitiones utriuſque noſtrum ſunt in manibus. Nec unius Quincti, ſed utriuſque domum intelligo, cum ſequatur, A redemptoribus. ſuum enim uterque redemptorem habebat. itaque epiſtola IIII. libri II. Redemptori, inquit, tuo dimidium pecuniæ curaui. quo item in loco de utriuſque coniuncta domo cognoſcitur. ergo cum dixit, Domi recte, de utriuſque pariter domeſticis rebus intellexit. TRACTATVR non indiligenter] ſatis curatur ſtrenue, urgentibus Philotimo & Cincio, ipſo etiam Cicerone crebro interuiſente. ſupra in epiſtola proxima. Et quod hic μεταφορικῶς dixit, Tractatur; in proxima epiſtola, eadem tralatione uſus, In manibus ſunt.

EPISTOLA

EPISTOLA III.

325:

Iiſdem conſulibus.

QVIDQVID conficio, aut cogito,] quidquid ſcribo, quidquid, quod deinde ſcribatur, cogito. NEGOCIA noſtra] quæ ad me pertinent, ea quo modo ſe habeant, oſtendi, cum dixi: Diem ſcito eſſe nullum &c. EXPOLITIONES] ædium noſtrarum. epiſtola 1. huius libri. SVNT in manibus,] tractantur, curantur. epiſto la, quæ antecedit, proxima, in extremo. IAM res ruſtica] ſiue ſic, ut eſt in manuſcripto Beſſarionis libro, legas; ſiue, ut in impreſſis omnibus, præter hunc noſtrum poſtremo editum, Iam res eſt ruſtica; utroque modo, ſubeſſe mendum, intel ligetur. mihi Beſſarionis librum, cuius habeo iam ſa tis perſpectam bonitatem, ſequi placuit: ad eumq; uolo, quaſi minus remotum à ueritate, meam correctionem accommodare. opinor enim, nec fortaſſe non recte, legendum ſic: Iam, res ruſticas: ut Ruſticas, dictum accuſandi caſu, uerbum, Perſcriberem, infra poſitum ſpectet. nam & in ea ipſa, quam ſignificat, epiſtola, cum de Arcano & Laterio plene ſcripſiſſet, concluſit eam partem his uerbis: Habes fere de rebus ruſticis. deinde ſubiunxit de urbanarum ædium expolitione. ARCANI, & Laterii] dixi iam, loca fuiſſe in Arpinati, quæ

Quinctus

Quinctus poſſidebat. quid aliud? etiam. nam mihi ſæpe, quæ difficultatis habere nihil uidentur, in iis mea ſcrupulum iniecit cogitatio. Hic ſine dubio quaſi retractat Cicero breuiter ea, quæ ſcripſit multis uerbis in epiſtola I. huius libri. dubitare igitur aliquis iure poſſit, cur hic Arcanum & Laterium modo nominet, cum in ea epiſtola de Manliano prætereà, de Fufidiano, deq; Bouiliano fundis mentionem fecerit. Ad hanc dubitationem id, de quo quidem mihi dubitatio nulla eſt, reſpondebo: Manlianum, Fufidianum, Bouilianum non ab Arcano loca ſeparata, ſed ipſius Arcani partes fuiſſe: ut Arcanum loci generale nomen eſſet, quo multi fundi continerentur. PRAETEREA] ergo, cum dixit, Res ruſtica Arcani, & Laterii, non de tota ruſtica re, ſed de uillis tantum intellexit; cum adiungat, De aqua, de uia. ENVCLEATE] diligenter, & plane. hoc enim uocabulum Nonius exponit, purgate, exquiſite, ſine aſperitate, aut duritia. ductum à nucleis nucum. EX ISTIS locis] ex Britannia. MARE iſtuc, & terra] maritimæ tempeſtates, terreſtres pugnæ. TOLLVNTVR] ſublatos ad uſque pridie cal. Oct. conſtat ex epiſtola ad Atticum 64: OBNVNCIATIONIBVS] per Q. Mucium Scæuolam tribunum pl. interpoſitis, opera candidatorum conſularium; qui produci comitia uolebant, quo poſſent, nummis interea diſtributis, populi uoluntatem ſibi adiungere. ſignificauit iam hoc in epiſtola proxima, dixit ad Atticum 64: Obnunciare quid ſit, notum ſatis eſt. BONORVM] qui comitia haberi eo anno à

conſulibus

conſulibus nolebant, ne præmia conſequerentur pacta à Memmio & Caluino, conſularibus candidatis. SVSPICIONEM] nondum enim pactionem illam Memmius in ſenatu recitauerat. ad Atticum 67. PRAEMIORVM] H-S quadringena, hoc eſt ſcutatos aureos Venetos 11838, marculos triginta duos. QVATVOR] manifeſtum eſt ſignificari duos patricios, Meſſallam, & Scaurum; duos plebeios, Caluinum, & Memmium. REI] de ambitu poſtulati. epiſtola quæ huic antecedit. DIFFICILES] quæ non facile defendi poſſint. quorum enim ita progreſſa licentia eſt, ut nummos contra leges, palam, tributim, uno loco diuiſerint, pro iis quid eſt quod quiſquam poſſit dicere? ad Atticum 64. 66. ENITEMVR,] ſtudio, & precibus, non patrocinio. non enim puto defenſum à Cicerone Meſſallam. nam etſi in epiſtola ad Atticum 64: cum dixit, Quid poteris, inquies, pro iis dicere? ne uiuam, ſi ſcio: fore, uidetur ſignificare, ut eorum cauſas ſuſcipiat: tamen, id ut exiſtimem non eſſe factum, adducor iis uerbis, quæ ſunt infra in ultima epiſtola: Meſſallam iam noſtrum, reliquosq; moleſtia leuatos, uehementer gaudeo. non enim de ſuo patrocinio tacuiſſet. CVM reliquorum ſalute] Meſſallæ enim abſolutio reliquorum candidatorum cauſas præiudicio ſubleuabit. Ergo Meſſallæ iudicium uidet Cicero primo loco factum iri, deinde reliquorum. P. SYLLA] is, qui de ambitu, accuſante L. Torquato competitore, damnatus eſt, poſtea de ui à Cicerone defenſus: quæ extat oratio. dextrum in exercitu Cæſaris cornu

rexit in acie Pharſalica. ipſi enim Cæſari, de ſe ipſo ſcribenti, fidem habeo potius, quàm Plutarcho, qui dextro cornu Cæſarem, ſiniſtro Antonium præfuiſſe tradit, de P. Sylla uerbum facit nullum. hunc opinor ſignificari in epiſtola ad Dolabellam, fam. 131: & in duabus epiſtolis, Ciceronis, & Caſſii fam. 253: & 254: & de officiis lib. 1. Sed inquiro ipſe in me, ne quid in hiſtoria peccem, nominum ſimilitudine deceptus. quam eſſe lubricam admodum rationem, ideoq; labi in ea permultos animaduerto. Nam cum ſtatuiſſem iam, ut omnino nihil dubitans, hunc eſſe P. Syllam; qui conſul cum P. Autronio Pæto deſignatus eſt, de ambituq; L. Torquato accuſante damnatus: orta mihi ſuſpicio eſt, cum hic Sylla Gabinium Romæ reum faciat, non eſſe eum, qui iudicio de ambitu conuictus eſt. nam de ambitu damnatos exilii pœna ſequebatur. quod in oratione pro Plancio declaratur his uerbis: Nunc poſtulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus ſit, iudicium populi reprehendatis. idq; in eadem infra confirmatur: Agitur, inquit, Plancii ſalus, patria, fortunæ. Sane mihi hæc aliquandiu moleſta dubitatio fuit. poſtea quaſi nodum ſoluit obſeruatio. reperi enim in oratione pro Sylla id ipſum, quod quia ſuſpicatus iam eram, attenta lectione quærebam; hoc uidelicet: quo anno Sylla eſt damnatus, nondum ambitus pœnam exilium fuiſſe. ſic enim in ea de Sylla, ambitus antea condemnato, Cicero loquitur: Abfuit ab oculis ueſtris, &, cum lege retineretur, ipſe ſe exilio pene multauit. Ergo, quo anno habita eſt oratio pro Plancio, exulabant de ambitu damna-

ti;

ti; quo damnatus eſt Sylla, non exulabant. Placuit etiam quærere, quo anno lex, quæ exilium irrogabat, lata ſit. comperi. lata eſt ab ipſo Cicerone conſule, triennio poſt Syllam damnatum. docet hoc duobus in locis oratio pro Murena. hoc amplius ex Dione cognoſcitur, exilium illud per decem annos fuiſſe. FRATRE] uterino, cum ſit Cæciliæ gentis: nam Sylla Cornelius. SYLLA filio] quem in ea, quam nominaui proxime, Caſſius epiſtola ſignificat, cum ait: Sectorem Cæſar non deſiderabit, cum filium uiderit. CONTRADIXIT] in diuinationis iudicio: accuſator enim, Sylla reiecto, deligi uolebat. ad Atticum 65: Gabinium, inquit, P. Sylla, non dubitans quin foris eſſet, poſtularat, contradicente, & nihil obtinente Torquato. TORQVATVS] is, qui hunc Syllam de ui accuſauit, filius eius, qui eundem de ambitu accuſauerat, & damnauerat: ut æternas cum P. Sylla gerere inimicitias uiderentur. LIBENTIBVS] nimium enim infeſti Syllæ Torquati uidebantur. damnauerant ambitus; conſulatum eripuerant: de ui accuſauerant: an etiam alterius accuſandi locum, ipſo repulſo, obtinerent? nimia hæc quidem arrogantia. itaque propenſiores in Syllam homines, quàm in Torquatum, qui uetere inimici calamitate contentus non eſſet. OMNIVM generum] ut uniuerſus pene populus ad iudicium concurrerit; parumq; abfuerit, quin eum diſcerperet. Dio lib. XXXIX. CAEDITVR] accuſatur, affligitur. ductum à pugnantibus. ACCVSATORIBVS] L. Lentulum, eiusq; ſubſcriptores intelligit. epiſtola proxima, & ad

 Atticum

Atticum 65. CONSILIVM uarium] iudices non omnes boni, non omnes improbi. QVAESITOR] qui de maieſtate quærebat, qui quæſtioni præerat, prætor Alfius. quæſitor eſt quicunque de aliquo quærit crimine, etiam ſi prætor non ſit. itaque C. Iunium, qui de Oppianici ueneficio, accuſante Cluentio, quæſierat, Pedianus quæſitorem appellat: cum tamen is prætor non eſſet, ut pro Cluentio declarat oratio. prætor igitur omnis quæſitor eſt, præter urbanum, qui nunquam quærit, ſed tantum ius dicit: quæſitor autem non omnis eſt prætor. quod in libro de legibus Romanis demonſtratum eſt. GRAVIS, & firmus] quem nihil moueat, nihil flectat. LOCVM tamen] etiam ſi de maieſtate abſoluatur; fore tamen uideo, ut aut de repetundis, aut de ambitu damnetur. itaque omnino locum in ciuitate non habebit: ibit in exilium. MODERATVM] non nimis cupidum. teſtis enim fuit, præterea quieuit. epiſtola ultima. LENISSIMVM] quod euenerit, æquo animo feram. θετικώτερον,] ſubtilius, philoſophicis quæſtionibus magis refertum. DECLAMATORIO] in quo illum rhetor Pæonius exercet: quod potius in quadam uerborum copia, quàm in ſententiarum acumine, conſiſtit. MERCES] amoris augendi erga me tui. epiſtola huius libri prima. SPE] tui ditandi, uel ex præda bellica, uel è Cæſaris liberalitate.

EPISTOLA

EPISTOLA IIII.

326:

Iiſdem conſulibus.

ABSOLVTVS] de maieſtate. SORDIDIVS] improbius. ſic ad Atticum 65. de iiſdem, Iudicum ſordes, dixit. DICTATVRAE] quam Pompeio delatum iri, omnes uidebant, principi ciuitatis. hic igitur iudices timor commouit. quod in ad Atticum epiſtola confirmat ur his uerbis: Eſt non nullus odor dictaturæ, ſermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuuit. XXXII.] in antiquis libris, XXII. ego, XXXII. ex epiſtola ad Atticum 65. LXX] in oratione in Piſonem LXXV. commemorat. RELIQVIS iudiciis] de repetundis, de ambitu. ſupra. PERITVRVS] quod euenit. damnatum enim Dio ſcribit libro XXXIX. SEDERVNT] de iudicibus proprie. paſſim exempla in Ciceronis orationibus. Et, iudicaſſe prætorios, ne miremur: cum uniuerſa iudicum ſortitio de tribus ordinibus à quæſtoribus urbanis fieret, altera deinde ſortitio à ſingulis prætoribus. ita non modo prætorii, uerum etiam conſulares interdum, una cum iis, qui nullos geſſerant magiſtratus, iudicabant. APERTE] ergo prætorius homo & improbus, qui Gabinium, manifeſtæ culpæ reum, abſolueret; & impudenter im-

 probus,

probus, qui ſic abſolueret, ut omnes uiderent: cum ceteri ſententias tecte ferrent. ex quo, quæ tum fuerit forma reipublicæ, quàm inquinata uitiis, quàm non ſimilis antiquæ, licet exiſtimare: cum Caluinus, qui cum conſulibus turpiſſima pactione coierat, quam C. Memmius, eiuſdem pactionis particeps, in ſenatu recitauit; qui Gabinium, cuius crimina luce clarius patebant, aperte abſoluerat; conſul tamen fuerit anno ſequenti. CATO] non is, qui poſtea Vticenſis dictus eſt. erat enim hoc anno prætor, ut in prima huius libri epiſtola demonſtratum eſt. prætores autem in aliorum prætorum conſilio iudices ſediſſe, non eſt ut credi poſsit. Accedit illa ratio, quòd, uir omnium optimus, & conſtantiſſimus cum eſſet, nunquam, adulandi gratia, Gabinium abſolutum primus Pompeio nunciaſſet. eſt igitur alius Cato, uel Porcius, uel Hoſtilius; qui ſua ſententia Gabinium uidetur abſoluiſſe. de C. Catone, qui tribunus pl. fuit Marcellino & Philippo cos. non licet intelligi. non enim uno tantum anno poſt tribunatum gerere præturam potuit. DIRVPTIS] malim, diribitis, pro, diſcretis, dinumeratis: ut, quæ abſoluiſſent, quæ damnaſſent, cognoſceretur. non enim diſceſſit Cato, niſi poſtea quàm, tabellis dinumeratis, Gabinium uidit abſolutum. eademq; coniectura ductus, legendum crediderim in oratione in Piſonem, tabellæ diribeantur, non, ut eſt in impreſsis libris, diripiantur. et pro Plancio, diribitio pro diremptio. itidem accipiendum eſt illud de diribitis ſuffragiis apud Varronem lib. III. de re ruſtica. CIRCVLO] ubi iudices, circa

prætoris

prætoris tribunal ſedentes, ſententias tulerant. POMPEIO] extra urbem. nam erat cum imperio. id confirmant illa, quæ paulo poſt ſequuntur, uerba: In urbem introiſſet. et Dio lib. XXXIX. non affuiſſe Pompeium tradit: cum enim ad hoc iudicium uenire uoluiſſet, pauloq; tardior fuiſſet, ad urbem iudicii exitum expectaſſe. NVNCIAVIT] cupiens cupienti. COMMITTEREM?] cauſam. QVID eſſem,] quàm apud homines turpis? ELAPSVS?] non hic tantum, ſed alibi ſæpe hoc uerbum pro, abſolutus, uſurpatum. DE ſua dignitate] quaſi ego uellem experiri, uter plus ualeret, ipſe ad abſolutionem, ego ad condemnationem Gabinii. INTROISSET] quòd, me accuſante, plus impendere periculi Gabinio uideret, quàm accuſante L. Lentulo. nunc enim in urbem non introiuit: me accuſante, introiſſet, ſicuti ante introierat, ut laudaret P. Sextium. cuius rei mentio fit epiſt. fam. II. impetrabant hoc, opinor, à ſenatu, qui erãt ad urbem cum imperio. CVM Aeſernino] inſigne par gladiatorum inductum uideretur, ut Pacideianus cum Aeſernino pugnaturus: de quibus Lucilius poeta. uide libellum de optimo genere oratorum. AVRICVLAM] quod inter pugnantes, ubi ad complexum uentum eſt, quandoque contigit. non diſcedit à ſimilitudine gladiatorum. CLODIO] inimico ſuo, ut conſtat ex epiſtola III. libri II. MEVM conſilium] quòd Gabinium eam ob cauſam maxime non accuſauerim, ne Pompeium offenderem. SINGVLARIBVS] cum & prætor Maniliam rogationem, de committenda

Pompeio belli Mithridatici cura, luculenta, quæ extat, oratione ſuaſerit: & conſul, Mithridatico bello confecto, ſupplicationem ei dierum duodecim decreuerit. epiſt. fam. 12. & in oratione de prouinciis. DISSENTIENTEM] cum Cicero pro republica loqueretur; contra, Pompeius, Cæſar, Craſſus ad ſuam potentiam omnia referrent. NON tulit] offenſus enim ob eam cauſam, eiici me, contra quàm promiſerat, in exilium à Clodio paſſus eſt. NON dicam grauius] Non dicam, quod uere poſſem, prodidit. eius enim in me perfidiam leuiter notatam uolo. MINVS potens] nam poſtea, diſceſſu Cæſaris, & Craſſi, potentia Pompeii ad ſummum peruenit. ALTERVTRVM] ſi Pompeii cauſa, Saluſtius aiebat, Gabinium accuſare noluiſti: at eiuſdem cauſa defendiſſes. DEFENDISSES] elegans & antiqua locutio, pro eo, quod uulgo dicunt, defendere debebas. ſic libro III in Verrem 98. Voconia lex te uidelicet delectabat: imitatus eſſes illum ipſum C. Voconium. et de officiis III. Male Curio, cum cauſam tranſpadanorum æquam eſſe dicebat; ſemper autem addebat, Vincat utilitas. potius diceret; non eſſe æquam, quia non eſſet utilis reipublicæ, quàm, cum æquam eſſe diceret, non eſſe utilem fateretur. CONTENDENTI] uehementer oranti: ut ſe ipſe proxime ſequentibus uerbis exponit. INIMICITIAS] cum Pompeio, ſi Gabinium accuſarem. INFAMIAM] ſi defenderem. HAC mediocritate] cum neque accuſauerim, neque defenderim, ſed mediam quaſi uiam tenuerim, citra periculum, & infamiam.

am. Infra, in ultima epiſtola, Illum, inquit, neque urſi, neque leuaui: teſtis uehemens fui: præterea quieui. GRAVISSIME] uehementer. nam infra, Teſtis, inquit, uehemens fui. IN ciuitate] ſi abſolutus eſſet. damnati enim de maieſtate exulabant. SATISFACTVRVM] gratiam relaturum, quòd eum non accuſaſſem, teſtimonio contentus. NEQVE me interrogauit] hoc faciebant rei, quo teſtes in mendacio deprehenderent. ſic apud Pedianum, interrogatos à reo Milone teſtes, quos accuſator produxerat, legimus. fuit igitur honorificum Ciceroni, à reo nihil interrogari: quaſi nihil, niſi ſecundum fidem & religionem, dixiſſet. COMMVTANDIS] quia uel mendoſe, uel non belle ſcripti. TIBI ſcribi] quibus uteris, ut tuis. ſupra in epiſtola ultima libri II. in extremo, & prima libri III. OPERA] operam in hac re ponere non poſſum. ἐνθουσιασμός] furor ille, qui poetis diuinitus inſpiratur. quod in epiſtola ſequenti dixit, Non ſatis commoueor animo ad ea, quæ uis, cauenda. SINE cura] timebat omnino, ne prætor eſſet anno ſequenti P. Clodius id enim erat ei legitimus annus, cum ædilis fuiſſet Marcellino & Philippo cos. CHRYSIPPO] & hic, & Tyrannio ſerui erant literati, Tyrannio etiam Quincti filii magiſter. ſupra, & ad Atticum. FISCO] ærario. hac de re in extrema epiſtola ſequenti his uerbis: Ab ærario puto confectum eſſe, dum abſum. quærere præterea, quid plane rei ſit, inepti hominis eſſet, uereq;, quod aiunt, nodum in ſyrpo quærentis. DE Aſcanione] ſeruo fortaſſe manumittendo.

quod

quod Cicero non uidetur probare, ſicuti nec dē Statio probauerat. DE ſuburbano] emendo. de quo ſcripſerat Quinctus ad Anitium. epiſtola huius libri I. VIII cal. Nou.] forte, VI. nam in uetere Romano calendario primum uideo ludorum Victoriæ diem VI. cal. Nou. COMMITTEBANTVR] committi ludos, pro incipi, ignorat, opinor, nemo. QVAM uellem] non placet hæc loquendi ratio, Non longius, quàm uellem. perpendatur ſententia: ineſſe quiddam, quod teretes aures offendat, ſentietur. forte abundat, Quàm uellem. PONTINIO] C. Pontinio, de Allobrogibus triumphaturo. præturam geſſit Cicerone conſule. eiuſdem in Cilicia legatus fuit. III. NON.] in ad Atticum epiſtola 65. eſt, IIII. Non. SERVILIVS] Iſaurici filius. SECVM habebit] uide noſtrum commentarium. quo in loco illud expoſuimus, Erit cum Pontinio Appius conſul, 65: ἄρη πνέων] Martem ſpirans. dictum de iis, qui terribile quiddam uultu præſeferunt. ſic in ad Atticum 244: Hoc loco, fortibus ſane oculis, Caſſius, (Martem ſpirare diceres) ſe in Siciliam non iturum. ἄρη βλέπων, dixit Ariſtophanes. SCAEVOLA] tribunus pl. ad Atticum 65:

EPISTOLA

EPISTOLA V.

327:

Iiſdem conſulibus.

DE ILLIS libris] de republica. libro II. epiſtola, Duas. NOVENDIALIBVS] nouem dierum, ut proxime patebit. AFRICANI] minoris, ut ex Macrobio colligitur. LAELII] duo C. Lælii fuere, alter maioris Africani, alter minoris amiciſſimus, hic cum Q. Seruilio Cœpione, ille cum L. Cornelio Aſiatico conſul. nunc de poſteriore ſit mentio. PHILI] P. Furii Phili, qui conſul fuit cum Sex. Atilio Serano. MANILII] M'. Manilii, qui cum L. Marcio Cenſorino conſul fuit. TVBERONIS,] Q. Aelii Tuberonis; qui minoris Africani ſorore, L. Aemilii Paulli filia, natus eſt. in oratione pro Murena, & alibi. FANNII, & Scæuolæ] quos in libro de amicitia cum ſocero colloquentes facit. Rutilium hic non nominat; de quo mentionem facit ad Atticum 63: NOVEM dies] feriarum. ideo nouendiales dicti. LIBROS] quos tamen in ſex poſtea contulit. SALVSTIO] de quo in epiſtola proxima ſuperiore. SI IPSE loquerer] ut Ariſtoteles in politicis, omiſſo dialogo. HERACLIDES Ponticus] mollis philoſophus, ut pro, Ponticus, Pompicus uocaretur. Laertius.

ertius. CONSVLARIS] quem oratio de ſtatu ciuitatis optimo, deq; optimo item ciue decere uideretur. dignitas enim perſonæ pondus affert orationi. NOSTRIS libris] tribus de oratore. BELLE] cum cauſa: ne uiderer mihi perfectam dicendi rationem arrogare. VIDISSEM] uidit enim Cicero, ac ſæpe dicentes audiuit, Craſſum, Antonium, Scæuolam, Catulum, Cæſarem, Cottam, Sulpicium; quibus tribuit ſermonem de ratione dicendi: at uero Africanum, Lælium, Philum, Manilium, Tuberonem non uidit: unum Scæuolam puer cognouit: ut eſt in libro de amicitia. DE REP. & præſtante uiro] ſcribit enim in ſuis, qui extant, politicis libris Ariſtoteles & de optima rep. & de optimo ciue. quales erant, qui perierunt, & Ciceronis libri. itaque dixit proxime, De optimo ſtatu ciuitatis, & de optimo ciue. COMMOVIT me] ſuum tamen inſtitutum Cicero perſecutus eſt. loquitur enim in ſomnio Scipionis Scipio ipſe, Lælio reſpondens, querenti nullas Naſicæ, qui Ti. Gracchum, pernicioſe de republica cogitantem, occiderat, ſtatuas in publico locatas. OFFENDEREM quempiam] cum attingerem maximos motus noſtræ ciuitatis. ID VITABO] ne quempiam offendam. LOQVAR ipſe tecum] te & me de rep. loquentes inducam. quod tamen, ut proxime oſtendi, non fecit. QVAE inſtitueram] duos libros, quos iam nominauit. ROMAM] ſcripſit igitur epiſtolam in aliqua uillarum ſuarum. STOMACHO] quòd ingenii ſui quaſi partum non libenter imperfectum abiiceret. RELICTOS]

CTOS] omiſſos; cum me Saluſtii ſermo commouiſſet. In ea ambitione] nullam enim ex iis rebus, unde parantur honores, prætermitto; cum de honoribus tamen ipſis, quos mihi Cæſar promittit, non laborem. epiſtola huius libri ante ultimam. Versibvs] quos edas pro tuis, epiſtola, quæ antecedit proxima. Commoveor animo] abeſt ἐνθουσιασμός. ſic enim dixit in proxima. Canenda.] aptius, quàm ſcribenda; quòd poetarum, qui animo commoueantur, quibus ſcilicet ἐνθουσιασμὸς ille adſit, canere proprium eſt. ὑποθέσεις] poematis argumentum: res, de quibus ſcribatur. Ea] hoc non ad ὑπόθεσιν, ſed ad uerſuum elegantiam ſpectat. quod indicant proxima uerba: Tu, qui omnes &c. Ipse ego] cum mea cauſa conor: nedum conſequi pro te poſſim. Ne cogitando quidem] tu autem ita hæc à me petis, quaſi uel ſine cogitatione poſſim præſtare. Isto] uerſibus faciendis. Animi alacritate] tria iam, quæ ad poema requirantur, attigit, ἐνθουσιασμόν, ocium, animi alacritatem. Tempora] quia uideo, nullam eſſe remp. nulla iudicia. Avctoritate] ob magiſtratus adminiſtrâtos, maximasq́; res pro republica geſtas. Senatoria] æquum enim erat, ut homo hoc ætatis, iis honoribus, iis rebus geſtis, ea tantum, quæ in ſenatu grauiter agenda ſunt, curarem. Forensi labore] agendis in foro cauſis. Iactari] quod eum, qui ſummos honores geſſerit, ſumma in remp. merita contulerit, decere non admodum uidetur. iactari, enim grauitatem non habet.

Dome-

Domeſticis] quibus domi operam do. Suſtentari] malis reip. fractum. hoc enim eò uerbum ſpectat. αἰὲν ἀριστεύειν] uerſus Homericus in Iliadis Z, à Glauco pronunciatus. ſed integra duobus uerſibus ſententia cōprehenditur.

„ πέμπε δέ μ' ἐς Τροίην, καί μοι μάλα πόλλ' ἐπέτελλεν,
„ αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

miſit autem me ad Troiam, & mihi ualde multa mandauit, ſemper ſtrenue fortiterq; agere, & aliis præſtare. Totum occidiſſe] nullo prorſus modo fieri. cur? quia, cum inimicos ſuos partim non oppugnarit, ut Gabinium Pompeii cauſa, partim etiam defenderit, ut Vatinium propter Cæſarem; quod utrunque in his epiſtolis iam demonſtratum eſt; nimirum plane illud amiſit, αἰὲν ἀριστεύειν. Non modo animum,] non modo, inquit, libere ſentire non poſſum, ſed nec odiſſe quos debeo; ne ſcilicet eorum, qui nunc principes in rep. ſunt, animos offendam. Qui uellet] quaſi unus Cæſar non alicuius commodi ſpe, ſed uere, atque ex animo, planeq; ſua ſponte amaret; alii ſimulate, & aſtute. quod de Pompeio creditum eſt: (ideo dixit, ſicut alii putant) qui Ciceronē, quem, contra datam fidem, pelli paſſus erat, ideo reuocauit ab exilio, ut eius opera cum ſenatu rediret in gratiam. Plutarchus. Multa conſolatione] domeſticis literis. quod proxime dixit. et hic, eodem ſpectans, intulit, Quotidie. quotidiana enim tractatio literarum. Panſa] C. Vibius Panſa, qui conſul cum Hirtio fuit, anno poſt Cæſaris necem proximo. is, opinor, in exercitu Cæſaris cum Quincto locutus erat de Gabinio defendendo

dendo. ſcripſit Quinctus: reſpondet Marcus; & rationem affert, cur eum non defenderit. CONCIDISSEM] collectam multis præclare factis gratiam bonorum, hac una re profudiſſem, ac perdidiſſem. TOTI ordines] non modo omnes ordines, (hi tres erant, ſenatorius, equeſter, plebeius) ſed omnium ordinum omnes homines. PROPTER quem oderunt,] me quoque ipſum, propter quem Gabinium oderunt, odiſſe cœpiſſent: qui me ſimul cum rep. crudeliſſime ab illo conſule uexatum recordantur. TENVI me] progreſſus neque in hanc partem ſum, neque in illam: non accuſaui, non defendi. VIDERENT] dixi in illum, quæ nota erant: præterea quieui. IN omni ſumma] quidquid ago, ocium meum ſpecto: inimicitias contentionesq; fugio. DE libris] de bibliotheca græca ſupplenda, libris commutandis, latinis comparandis. ſupra. IN ſummo ſtudio] quod ipſe in curanda mihi bibliotheca pono. CREBRIVS] malo ſic, quàm, ut in impreſſis libris, Cerbrius: primum, quia Beſſarionis librum, quem ſequar, habeo: deinde, quia conuenit à creber ita deductum Crebrius, ut à ruber Rubrius. QVI omnia adiurant] qui cogunt ſibi credi, iureiurando ad aſſeuerationem adiuncto. RENVNCIANT] mihi, dum in uillis meis ſum. nam infert, dum abſum. forte à Quincto Crebrius hic beneficia acceperat in Gallia. mouet enim me illud, Romæ eſt. AB ærario] quod ſuprà dixit in proxima, De fiſco quid egerit Scipio.

EPISTOLA

EPISTOLA VI.

329.

Iiſdem conſulibus.

B alio] à me ſcilicet: quem de uerſibus tibi ſcribendis ſæpe rogas.
A ſupra quatuor in locis. κλέος quæris?] laudem aliunde quæris; cum in te ipſo ſit, unde illam pares?

Istas] Electram, & Troadem. Erigonam] quam, à Quincto ante miſſam, quod ex huius libri epiſtola 1. liquet, tabellarius amiſerat: quod epiſtola ultima declarat. Proximas] hanc breuem, & proximam ſuperiorem, utranque in eundem faſciculum coniectas. nam cum illam ſcripſiſſet, atque obſignaſſet; alteram hanc, literis à Quincto acceptis, illico ſcripſit, breuiorem omnino, quàm ut uideri poſſit ad fratrem trans alpes uſque miſſa: uerum, ſi, cum proxima ſimul miſſam, intelligamus, tollitur admiratio. Aut dicamus epiſtolam falſo putari: particulam enim potius epiſtolæ ſuperioris eſſe. quod eo etiam ueriſimilius uidetur, quia, cum dixit, Epiſtolas proximas, epiſtolam non appellaret ſex aut ſeptem uerſus. quod ſi ita eſt; epiſtolas proximas uocabit, duas ſuperiores, quia ſimul utranque miſerit. Ac uereor, ne item ea, quæ ſequitur, epiſtola cum hac ſit coniungenda: ut eam de ſe ipſo ſcripſerit Marcus, ſuperiora omnia ad Quincti literas reſpõderit.

EPISTOLA VII.

329.

Iiſdem conſulibus.

PPIA, ad Martis] Appia uia, ad ædem Martis. et Appia uia, ad portam
A Capenam, extra urbem. ea ducebat uſque Brunduſium, omnium uiarum celeberrima, ab Ap. Claudio cenſore munita. Martis autem templum, quod in Appia uia fuit, ſignificat. nam de altero etiam intra urbem legimus. PISCINAM publicam] eam P. Victor collocat in regione XII. VIGET illud Homeri] accidit plane, quod in illis uerſibus, Iliados π, dixit Homerus: Iouem magnos imbres fundere, cum eſt hominibus, iuſtitiam non colentibus, iratus. uidetur enim ideo proluuiem hanc immiſiſſe, quia Gabinium contra leges abſolutum inique ferat. HAEC] quæ fiunt in rep. non recte. DE dictatura] ad quam res uidetur ſpectare. diſcordiis enim ciuium comitia producuntur: quas dictatoris poteſtas ſedabit. ſupra, & infra, & ad Att. 65: LABIENVM] T. Atium Labienum, Cæſaris in Gallia legatum, qui poſtea ciuili bello ad Pompeii partes tranſiit. tribunus pl. legem tulerat, auctore Cæſare, ut ſacerdotia, collegiis erepta, populus mandaret. LIGVRIVM] A. Ligurium, Cæſaris familiarem: de quo ad Atticum 176. et epiſt. fam. 263: DABO]

uidetur hoc Quinctus à Marco petiiſſe; ut eorum, quos maxime Cæſar diligeret, amicitiam literis tueretur. LYCHNVCHVM] quo lucerna ſuſtinetur. SAMI] cum, Aſiam pro prætore adminiſtrans, Samum ueniſſes. fuit enim Samus in prouincia Quincti. epiſtola I. libri I.

EPISTOLA VIII.

329:

Iiſdem conſulibus.

SVPERIORI epiſtolæ] tres Quinctus ad Marcum epiſtolas dederat, primam Labieno, qui nondum uenerat; alteram, quam Marcus ante primam accepit; tertiam; quæ ultima Marco eſt reddita. STOMACHI, & quelerarum] ex militiæ laboribus, ex urbis deſiderio. adde; ex periculo illo maximo, in quo his temporibus, Ambiorigis fraude, uerſatus eſt. Cæſar comm. lib. v. MOLESTIIS, & laboribus] moleſtiis animi, laboribus corporis. DESIDERIIS] urbis, & tuorum. DISCESSV noſtro] ut alter ab altero diſiungeremur. PLVRA ponuntur in ſpe] plus in ſpe conſtituitur emolumenti, & præſidii, quàm in pecuniis: quas in hac legatione potes colligere. RELIQVA] præter ſpem: aut, præter ea, quæ iam habemus, à nobis ipſis parta. quæcunque, inquit, ſtruas, ad iacturam ſtruentur; id eſt, eiuſmodi erunt, ut aliquid ex iis quotidie poſ

ſis

ſis amittere. at Cæſaris præſidium erit firmiſſimũ: idq; petiimus ad omnem ſtatum noſtræ dignitatis. CVM uoles] arbitratu enim tuo in urbem redire tibi licebit. PROLATVM] diuulgatum. forte non nihil in ſuperiore illa epiſtola ſcripſerat Quinctus, quod Cæſar ſi noſſet, non æquo animo ferre potuerit: ut, ſe non ea, quæ ſperauerat, à Cæſare commoda obtinere. quod etiam illa uerba uidentur ſignificare: Non enim commoda quædam ſequebamur parua, ac mediocria. et illa: Plura ponuntur in ſpe, quàm in pecuniis. LABIENO] uidetur Labienus aliquandiu Romæ fuiſſe manſurus; cum loquatur Cicero de multis epiſtolis, quas ad Quinctum deinde daturus erat. NERVII] ubi nunc hibernas cum legione. Cæſar comm. lib. v. IN ſummo dolore] ob legatos cum legione & cohortibus cæſos. comm. lib. v. POEMA] non illud, de quo in epiſtola huius libri prima. dixit enim ſe incidiſſe, iam compoſitum & confectum. at hoc habere ſe ſcribit; neque compoſitum, ſed inſtitutum appellat. neque uero illud alterum poema ſignificat, de quo in epiſtola ultima libri II. in extremo. nam ad Cæſarem id non uidetur eſſe miſſum. ſed illud, de quo in eiuſdem libri epiſtola, Ad IIII. non. in qua ſunt hæc uerba: Quoniam ſcribis poema ab eo noſtrum probari. quod non eſſe id, de quo in extrema eius libri epiſtola fit mentio, inde patet: quia in ea, quæ incipit, Ad IIII. non. indicat ſe cognouiſſe ex literis Quincti, poema ſuum à Cæſare probari: in ea uero, quæ ultimum in eo libro locum obtinet, rogat fratrem, ut iudicium Cæſaris de ſuis uerſibus

 perſcribat:

perſcribat: nihilq; omnino ea de re à Quincto ſignificat ante ſe accepiſſe, quòd ait: Sed heus tu, celari uideor à te. ſunt igitur tria Ciceronis poemata, quæ in his ad fratrem epiſtolis nominantur; unum ad Cæſarem, de quo non abſoluto, ſed inſtituto legitur in epiſtola, Ad IIII. non. lib. II. et in hac huius ultimi libri ultima: alterum, de quo in extrema eius epiſtolæ parte, quæ librum II. concludit: quod non eſſe ad Cæſarem miſſum, probauimus: tertium, & ipſum ad Cæſarem: quod cum abſoluiſſet, incidit. de quo in epiſtola huius libri prima. CVM opera, tum animo] ſupra, non iiſdem uerbis, idem dixit: Deeſt mihi opera, quæ non modo tempus, ſed etiam animum uacuum ab omni cura deſiderat. SVPPLICATIONVM] quas Cæſari fortaſſe ob Ambiorigem profligatum ſenatus decreuerat. OCIOSIS] per dies enim ſupplicationum lege non agebatur. ita ocium illi à forenſi labore futurum erat. ne cum populo quidem tum potuiſſe agi, indicat illud in epiſtola, Dederam ad te, lib. II. Lentulus dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes. RELIQVOSQVE] candidatos. MOLESTIA leuatos] ambitus iudicio abſolutos. id fore diuinauit in epiſtola ad Atticum 65: inquit enim: Candidati conſulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius. ſed omnes abſoluentur. cum tamen nocentes iudicaret, ut in eadem ad eundem 64: et hic in epiſtola huius libri II. poſtea tamen Memmius & Meſſalla damnati. ad Atticum 89. Appianus lib. II: ep. fam. 113: PRAESTABO.] efficiam, ſi erit conſul, ne

quid

quid agat in magiſtratu contra Cæſaris uoluntatem. ADVENTV] hoc iam expoſuimus in epiſtola II. huius libri. PVTO errare] forte, quia Cæſar conſulem nolet eum, quem ſibi fuiſſe inimicum in prætura meminerit. Suetonius. etiam Dio lib. XXXVIII, tradidit, hoc ingenio Cæſarem fuiſſe, ut, quos accepta iniuria odiſſet, eos tamen illico non ulciſceretur. itaque fieri poteſt, ut Memmius eum, deleta ſuperioris temporis memoria, ſibi amicum fore crediderit in conſulatu petendo. ABIECIT] quem adiuuandum ſuſceperat. ad Atticum 62: RES prolatæ] negocia dilata. ita loquebantur, cum illud tempus, quo feriari hominibus licebat, intelligerent. iterare eadem non placet. diximus hac de re ſatis in commentario noſtro in ep. ad Att. ubi rerum prolatio nominatur, 109: ADDVCTA] affirmat id Cicero, quod etſi pro cerlo habere non poteſt, (nam poſt id tempus, quo prolatæ res dicebantur, dies præterea multi ſupererant comitiales, quibus haberi comitia liceret) omnino tamen ob ciuium diſcordias futurum uidet. LOQVVNTVR] boni: de nimia Pompeii potentia, cui etiam dictatura deferretur. HIRRVS] Lucceiæ gentis, plebeiæ. AVCTOR] opinor, quia deſignatus tribunus pl. quod eo quoque, infra quod ſequitur, uidetur cōfirmari: Hirro agente nolle ſe non probabit. ut omittam, quòd magiſtratuum ordo conſentit. petiit enim ædilitatem cur. triennio poſt: & ædilitas cur. poſt tribunatum pl. petebatur. epiſt. fam. 112: 117: FORE] cum inierit magiſtratum: cuius erat primus dies IIII. id. Dec. ut iam diximus. SE IPSE amans]

qui etiam cum Cicerone, homine conſulari, nondum ipſe ædilicius auguratum biennio poſt, Pompeio III. cos. petere ſit auſus. CRASSVM Iunianum] quæ ſit hic mea coniectura, dicam: ea probari debeat, nec ne, iudicium aliorum eſto. libenter legerem, Craſſum Licinianum: ut, cum eſſet Licinius Craſſus, in aliam poſtea familiam, adoptionis iure, tranſierit. at quam familiam? opinor, Cœliam. placet enim, hunc eſſe Cœlium illum, qui in M. Cœlii epiſtola ad Ciceronem, fam. 114. Cœlius Vicinianus male nominatur: cum, Licinianus, uideatur eſſe reponendum. et congruit hic de dictatura locus cum illo. nam hic uerbum, deterruit, ſignificat, eum, quod inſtituerat de dictatura, omiſiſſe: in epiſtola uero M. Cœlii, promulgatam ab eo de dictatore legem, ſcriptum eſt. Eundemq; crediderim eſſe Cœlium illum, qui lib. IIII. de bello ciuili Vincianus uocatur, mendoſe, pro Licinianus. Præterea, tribunum pl. hunc eodem anno cum C. Hirro fuiſſe, ideo credibile eſt, quia eodem etiam anno ædilitatẽ ſimul biennio poſt petierunt. quod ex ea, quam nominaui, M. Cœlii epiſtola conſtat. Vt omittam, quòd hunc ipſum, qui de dictatore Pompeio egit, Lucilium uideo apud Plutarchum nominari. ut Liciniani nomen in Vicinianum, Vincianum, Lucilium, ob ſimilitudinem facile uideatur abiiſſe. Neque uero quidquam obſtat, cur, etſi Cœlius ex Licinio ſit factus, prioris tamen familiæ nominibus Craſſus Iunianus appellari non poſſit. nam & Scipio potius, quàm Metellus, uocatur is, qui Magni Pompeii ſocer fuit; cum quidem uno cognomine nominatur: qui tamen Cæcilius, ado-

ptante

ptante Metello Pio, factus erat: & Lucullus, frater L. Luculli, cum Terentius Varro per adoptionem factus eſſet, quod ſupra probauimus, Lucullus tamen, nunquam Varro, nominatur, nouo cognomine omiſſo, uetere conſeruato. PER me deterruit] mea opera effecit, ut captum de dictatura conſilium abiecerit. Hoc enim, & quæ ſequuntur, ad Pompeium, non ad Hirrum, conuenit referri: ſi tamē is eſt, de quo Plutarchus, qui inito tribunatu egit de dictatore Pompeio. VELIT nolit,] quia Pompeius a[illegible] ſentire, & loqui ſolebat. ad Att. 60. 62: fam. 1[illegible] ABSENTE] ad populum, ubi magiſtratum inierit. In epiſtola, quæ ſequitur, Hirrus, inquit, parat. NON probabit,] non perſuadebit hominibus, cum per eius amicum agatur. ſecutus eſt autem Hirrus Pompeium ciuili bello contra Cæſarem. comm. lib. 1. quo in loco, Vlcillem Hirrum, mendoſe legitur: cum potius, Lucceium Hirrum, legendum uideatur. Lucceiæ enim gentis cognomen Hirrus fuit. epiſt. fam. 117: SERANI.] gentis Atiliæ. DOMESTICI] cognomen aut Serani ipſius, aut filii. SCRIPTO meo] cum orationem, ei à me ſcriptam de laudibus filii, legeret. NIHIL tribuit,] minime illi, anno ſequenti conſulatum petituro, ſtudet, maxime uero Guttæ. petiit anno ſequenti conſulatum Milo. etſi non habita, propter diſſenſiones candidatorum, comitia, uel ex Pediano cognoſcitur. uideo autem eum, interuerſa prætura, conſulatum petiiſſe: qui Lentulo & Metello cos. tribunatum pl. Pompeio & Craſſo ædilitatem geſſerit; Caluino autem & Meſſalla conſulatum petierit.

GVTTAE] non habeo certum, quis hic ſit Gutta, competitor Milonis in conſulatu anno proximo futurus. Pedianus candidatos conſulares tres duntaxat nominat, omnes plebeios, T. Annium Milonem, P. Plautium Hypſæum, Q. Cæcilium Metellum Scipionem, Pompeii Magni ſocerum. ILLO] Gutta ad conſulatum efferendo. DIFFIDIT] ſe poſſe conſulatum adipiſci. INTERCESSOREM] tribunum pl. tribuno, rogationem de dictatore dicendo ferenti, intercedentem. multi autem interceſſuri uidebantur. epiſtola, quæ ſequitur. PERVIM] ſpreta interceſſione: quod ante, quo anno C. Cæſar, quo Pompeius conſul fuit, euenerat. quòd ſi uim ui repellet Milo, ualebit interceſſio. LVDOS] ut eum honoraret mortuum, cuius legatam ſibi teſtamento hereditatem creuerat. cui & munus dederat. SVMPTVOSIORES] ſcribit Pedianus, Milonem in ſcenicorum ludorum, & gladiatorii muneris impenſas, effuſasq; largitiones tria patrimonia effudiſſe. idq; Cicero tum in oratione pro ipſo, tum in epiſtola ad Curionem ſignificat his uerbis: Studium habemus uulgi, ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemq; naturæ. TERQVE] ut fortaſſe trinos in ludos tria illa patrimonia, in ſingulos ſingula, profuderit. NON poſtulatus] à populo. ſolebat enim ludos interdum populus poſtulare. famil. 129: MVNVS] gladiatorium. FACVLTATES non erant] binis iam ludis, & in gladiatoribus conſumptæ. MAGISTER] hereditatis curandæ inter coheredes. Dicit, opinor,

nor, hoc. magiſtratum non gerit Milo: ut eum ad impenſas huiuſmodi uideatur dignitas impuliſſe. tantum eſt magiſter, uile ſcilicet miniſterium. NON ædilem] uidetur hoc ſignificare. ludos dare, magiſtrorum non eſt, ſed ædilium. debuit igitur Milo, cum magiſter, non ædilis, eſſet, ludis abſtinere. Hæc mihi non omnino probatur interpretatio. nam ſi hoc Cicero ſignificaret, idem diceret, quod proximis uerbis: Vel quia magiſter. dicit autem diuerſum quiddam, & hoc forte, cum is, cui mortuo ludos dat, ædilis fuerit hoc ipſo anno: putat Milo, ſe, qui magnam bonorum eius partem teſtamento acceperit, quodam modo in eius locum ſucceſſiſſe, ludosq; dare pro ædili debere. uerum potuerat ſe magiſtrum putare, ſicut eſt, non ædilem, qui re uera non ſit.

EPISTOLA IX.

330:

Iiſdem conſulibus, in extremo anno.

NIHIL iſtorum] ſine dubio ſcripſerat Quinctus, debuiſſe Marcum & Pompeii & Cæſaris cauſa reo Gabinio de maieſtate adeſſe. atque hoc facile mihi perſuadent illa, quæ proxime ſequuntur, græca uerba: τότε μοι χάνοι: hoc eſt, tunc mihi dehiſcat lata terra: cum hoc ſcilicet flagitii

tii commiſero. integrum enim eſt hemiſtichium apud Homerum, duobus in libris Iliadis, Δ, Θ, τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών. NEQVE urſi, neque leuaui.] neque accuſaui, neque defendi. NVNC denique redundat] hoc bonum, quo antea nimium indigebam, (bonum appellat, animi ſiue patientiam, ſiue fortitudinem quandam in malis reip. leuiter ferendis) mihi nunc denique ſatis ſuperq; eſt. CVR ſtomacher,] ſi quid accidit iniquius: cum reſpublica iam plane deſperata tota ſit. ANGIT] conſulatus cauſa: quem petet aduerſante, ut uidetur, Pompeio: cum ego utrique ſumme debeam. FINEM] ſolicitudinis meæ. uelim, inquit, poſt conſulatum, qui eſt honorum ſummus, nihil accidat præterea, quod illius cauſa me angat. ENITAR] quàm eniſus ſit, intelliget, qui epiſtolam ad Curionem libro II. fam. legerit. ISTINC,] ut Cæſaris amicis in petitione Milonis utamur. DE QVO] de conſulatu, niſi ui res agatur, ſpero fore quod uolumus. TIMEO] ne ſuſtinere tantos ſumptus non poſſit, ne ad inopiam redigatur. μαίνεται &c.] recte, & proprie, quod modum ſuperat, inſania uocatur. unde illud, de emptione, ad Atticum 216: Nec tamen inſaniturum puto. et, de ſumptu, in oratione pro Milone: Inſanas illas P. Clodii ſubſtructiones. recte igitur & hic, de Milone nimiam pecuniam in ludos erogante, ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς: quod eſt: Hic autem inſanit ſic, ut ferri amplius non poſſit. finis exametri uerſus apud Homerum, Iliadis I. 78. quod enim ille de Ciclope Polyphemo, σὺ δὲ μαίνεαι οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς; Cicero de Milone, paululum

lulum quiddam ſententiæ cauſâ, ut ſolet, immutans, ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἐπιεικτῶς. H-S ccc] ſcutatis aureis decem millibus, & centum ſeptuaginta ſex, marculis, ut appellant, qui olim aſſes erant, ſexaginta quatuor. Considerantiam] immo contra: cum in ſumptibus inſaniat. malim igitur, Inconſiderantiam, uocabulo inuſitato, ſed tamen ab, Inconſiderante, uſitato. et referetur ad μαίνεται. Svstinebo] et ego feram hoc in homine amiciſſimo uitium: & animi tui uires eæ ſunt, ut ipſe quoque ferre poſſis. Venientis anni] de quo ad te ſcripſeram. Si per interregem, ſine iudicio] quem hic locum habet iudicii mentio; cum in proxima epiſtola iam dixerit, illum eſſe abſolutum? intellige de altero, quod impendebat, de ambitu iudicio. nam & poſt conſulatum de ambitu accuſatus. id ego locis obſeruatis cognoui, ad Atticum 74: fam. 112: 113: ſi conſul, inquit, habitis ab interrege comitiis creabitur; iudicium uitabit: ſtatim enim conſulatum inibit: & accuſari magiſtratus non licet. ſin à dictatore: fieri omnino poteſt, ut dictator pro ea, quam habet ſummam, poteſtate nolit eum inire antea conſulatum, quàm iudicium fiat: ſed tamen, quin abſoluatur, mihi dubium non eſt. uideo enim, qui illum oderit, eſſe neminem. Et, quod ait, Si per interregem, ſine iudicio; uere dicit. nam, Meſſalla per interregem conſule creato, iudicium de eo factum non eſt: peracto autem conſulatu, bis accuſatus de ambitu eſt, primo abſolutus, deinde condemnatus. epiſt. fam. 112: 113: Hortensii] fratris eius uterini: quod ex Plutarcho in

Sylla

Sylla coniicitur. CALOR] pro abſolutione con tentio. defenſum ab eo Meſſallam, & abſolutum, ſignificat M. Cœlius in duabus epiſtolis II. & III. libri VIII. fam. LEX impunitatis] quaſi lata lex uidetur, ut, qui peccauerint, iis impune ſit. his uerbis nocentem Meſſallam ſignificat. fore tamen, ut abſoluatur, tribus cauſis, dixit: quòd odii nihil habet: quòd pro eo contendet Hortenſius: quòd, abſoluto Gabinio, nemo iam uidetur ita nefarius, qui abſolui non poſſit. innocentiam Meſſallæ ad has cauſas non admiſcet. ſatis enim conſtabat, & ipſum, & reliquos candidatos pecuniam contra leges populo dediſſe. quo nomine poſt conſulatum damnatus eſt, ut proxime dixi. ἐν παρέργῳ] narrationem de rep. duas in partes tribuit; quarum ad Meſſallam una pertinet, ad dictaturã altera. atque hanc poſteriorem ἐν παρέργῳ, hoc eſt, breuiter, & uelut in curſu, exequi ſe uelle ſignificat. TAMEN] quamuis iam ante rumor fuerit. epiſtola, quæ antecedit. ABEST] erat omnino Pompeius extra urbem, quia cum imperio, iturus, ut uidebatur, in Hiſpanias: ſed non diceret Cicero, Abeſt, de eo, qui ad urbem eſſet. longius, opinor, diſceſſerat, nimirum rei frumentariæ cauſa: quod legimus apud Dionem lib. XXXIX. in extremo. APPIUS miſcet:] notat hominis ingenium, miſcentis potius, quàm agentis. Miſcet autem, non quia dictatorem, ſed quia comitia uellet. nam in epiſtola huius libri II. Conſules, inquit, comitia habere cupiunt. quam uideo ſcriptam poſt rumorem de dictatura natum. nam in ea conſulares ait candidatos de ambitu poſtulatos; & ad Atticum 65: ubi

e oſdem

eoſdem reos memorat, odorem eſſe non nullum dictaturæ dicit. Atque hoc ideo dictum uolui, ne quis Appium dictaturæ, quam Pompeio delatum iri credebatur, exiſtimet fauere, quia filiam ſuam Pompeii filio collocaſſet, ut eſt in fam. 42. PARAT] ut legem ferat de dictatura, cum ſcilicet tribunus pl. erit. nunc enim deſignatus erat. quod in epiſtola proxima ſignificatum eſt in eo: Auctor fore uidetur. Quòd ſi quis obiiciat, deſignatum eſſe non potuiſſe, cum Cicero comitia nondum habita ſignificet: is, conſularia quidem comitia hoc anno habita non eſſe, tribunicia uero eſſe habita, ab hiſtoria diſcat. nam Plutarchus, Catone prætore, ideſt hoc anno, habita, perſpicue demonſtrat. et hic noſter ad Att. 63. cum dixiſſet de conſularibus comitiis: Comitia puto fore ut ducantur: de tribuniciis intulit: Hæc ego pridie ſcribebam, quàm comitia fore putabantur. NVMERANTVR] quòd certo iam ſciretur, qui ferenti legem Hirro de dictatura interceſſuri uiderentur. NON curat] ſiue lex feratur, ſiue non feratur. PRINCIPES] uidetur eos ſignificare, quos in epiſtola proxima bonos nominauit. QVIESCO.] te monente; ut calamitate iam doctus inimicitias uitem. ſupra: In omni ſumma, ut mones, ualde me ad ocium pacemq; conuerto. MANCIPIIS] ad me mittendis, Gallico, aut Britannico bello captis. INFREQVENS] cum paucis admodum mancipiis. quo magis te amo; quia, quod mihi opus eſt, id polliceris. FACVLTATE] nihil ut mea cauſa cures, niſi quod facillime poſſis. ISTA odia] de quibus ad me ſcribis. quia Vatinius,

nius, literis Roma ad Cæſarem miſſis, quæcunque diceret ageret ue Cicero, tanquam explorator ſignificabat. ex quo Quinctus, literis iis inſpectis, de odio illius in Marcum coniecit. CONCOQVAM] prorſus minimi faciam, facile feram. ſic, deuorare moleſtiam, oratione VI. in Antonium: deuorare hominum ineptias, in Bruto. ἔπος] poema: de quo in epiſtola proxima. LOCVPLETEM] cui meum ἔπος bene credatur. iocus: quia miſſa à Quincto Erigona tragœdia perierat in itinere, tabellarii culpa. ideo dixit in epiſtola, Quatuor, Erigonam mihi uelim mittas: cum tamen, eam aliquanto ante miſſam eſſe, iam ſignificauerit in epiſtola huius libri prima. CAESARE] qui omnia multis uictoriis tuta reddidit. QVID, ſi cæmentum] minime placet hæc ab ἔπος ad ædificium ſubita tranſitio. nec dubito, quin huius partis, in qua de Quincti agitur uilla, fortaſſe in Laterio, initium deſideretur. itaque uiſum eſt, ut hac nota *, quaſi lacunam loci ſignificaret, à ſuperioribus inferiora diſiungerem. ARCANO] Quincti fundo: de quo in epiſtola huius libri prima. CAESARIS opus] maximum uidelicet. magnifica enim Cæſaris monimenta: qui forum uſque ad atrium libertatis explicare, deinde in campo Martio ſepta & tecta marmorea facere cogitauerit: ut eſt ad Atticum 66: legimus etiam apud Tranquillum, Italiæ, Galliarum, Hiſpaniarum, Aſiæ quoque, & Græciæ potentiſſimas urbes, eius munificentia, præcipuis operibus exornatas. IMAGINIS] quas in Arcani uilla conſtitui Quinctus mandauerat. NILVS] ut opinor, plures riuulos

riuulos, è ſalientibus aquis in piſcinam diuerſis partibus confluentes, appellat Nilum: quòd, ut hoc flumen oſtiis ſeptem profluit in mare, ſic ſalientes illæ in piſcinam riuulis multis, quaſi paruus Nilus, perueniant. hanc ego coniecturam duco ex huius libri epiſt. I. in qua, cum de uilla, quæ erat in agro Fufidiano, hoc eſt in Arcano, meminit; (iam enim, fundum Fufidianũ in Arcano fuiſſe, oſtendimus) piſcinas, & ſalientes, & palæſtram ſimul nominat. Nili etiam mentionẽ facit lib. II. de legib. in proœmio. PHILOTIMORVM eſt, non Diphilorum] diligentiam Philotimi, negligentiam Diphili ſignificat. hoc, inquit, Diphili negocium non eſt, ſed Philotimi; neque uero unius Philotimi, ſed multorum. Diphili tarditatem notauit iam illis uerbis: In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. is in Arcano Quincti uillas curabat: Philotimus autem urbanam expolitionem urgebat. quod utrunque in eadem I. epiſtola. IN unciis] aſſis nomine tota ſignificatur hereditas. as, qui & libra, duodecim in partes, quæ dicuntur unciæ, diuiditur. duodecim igitur partes bonorum ſuorum, poſtea quàm eſſet mortuus, fieri Felix uolebat. ſed, ut in propinqua morte, mente perturbatus, Sicuræ etiam ſerui imprudentia, tabulas de unciis non obſignauit: alteras, aliam in ſententiam, à ſe antea ſcriptas, obſignauit. ratæ autem erant tabulæ teſtamenti, quæ non eſſent eius, qui teſtamentum fecerat, annulo obſignatæ. FIRMISSIMVM tenuerat] conſilium illud de bonis ſuis in duodecim partes inter coheredes diuidendis mutare noluerat. ἀλλ' οἰμωζέτω] iubent Græci

οἰμώζειν

οἰμώζειν eos, quibus male precantur: Ariſtophanes, ἐγὼ μὲν οἰμώζειν λέγω σοι. uidetur autem eſſe finis ſenarii ex aliqua uetere comœdia. nec uero dubium eſt, quin de mortuo loquatur. nam uiuens teſtamentum mutaſſet, erroremq; ſuum correxiſſet. VALEAMVS] & hoc ad mortuum pertinere, ἀλλ' οἰμωζέτω, ſignificat. illi mortuo male ſit, qui tam male ſuis conſuluerit: nos ualeamus. DIMITTO] patior eum ire cum matre; cum antea mecum habitaret. ſupra dixit, Tyrannio docet apud me. MAGISTRIS] duobus, Tyrannione grammatico, Pæonio rhetore. quo de utroque iam facta mentio eſt. PVERI] annum XIII. Quinctus filius, cum hæc ſcripta eſt epiſtola, hoc eſt Appio & Ahenobarbo coſ. nondum impleuerat. id ex eo coniicio, quia togam puram ſumpſit Paullo & Marcello: quam non niſi anno ætatis XVI. finito ſumi ſolitam, ſatis conſtat. ad Att. 80: 86: SVMVS una tamen] ergo non exierat urbe Pomponia, ſed ex illa domo, quam Ciceronis cum domo iunctam fuiſſe iam diximus, in aliam Quincti domum tranſierat.

Epiſtolam ad Octauium, ultimo loco impreſſam, & quia ſatis aperta, & multo etiam magis, quia, Ciceronis non eſſe, ἐκ τοῦ χαρακτῆρος intelligo, non placuit interpretari.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE